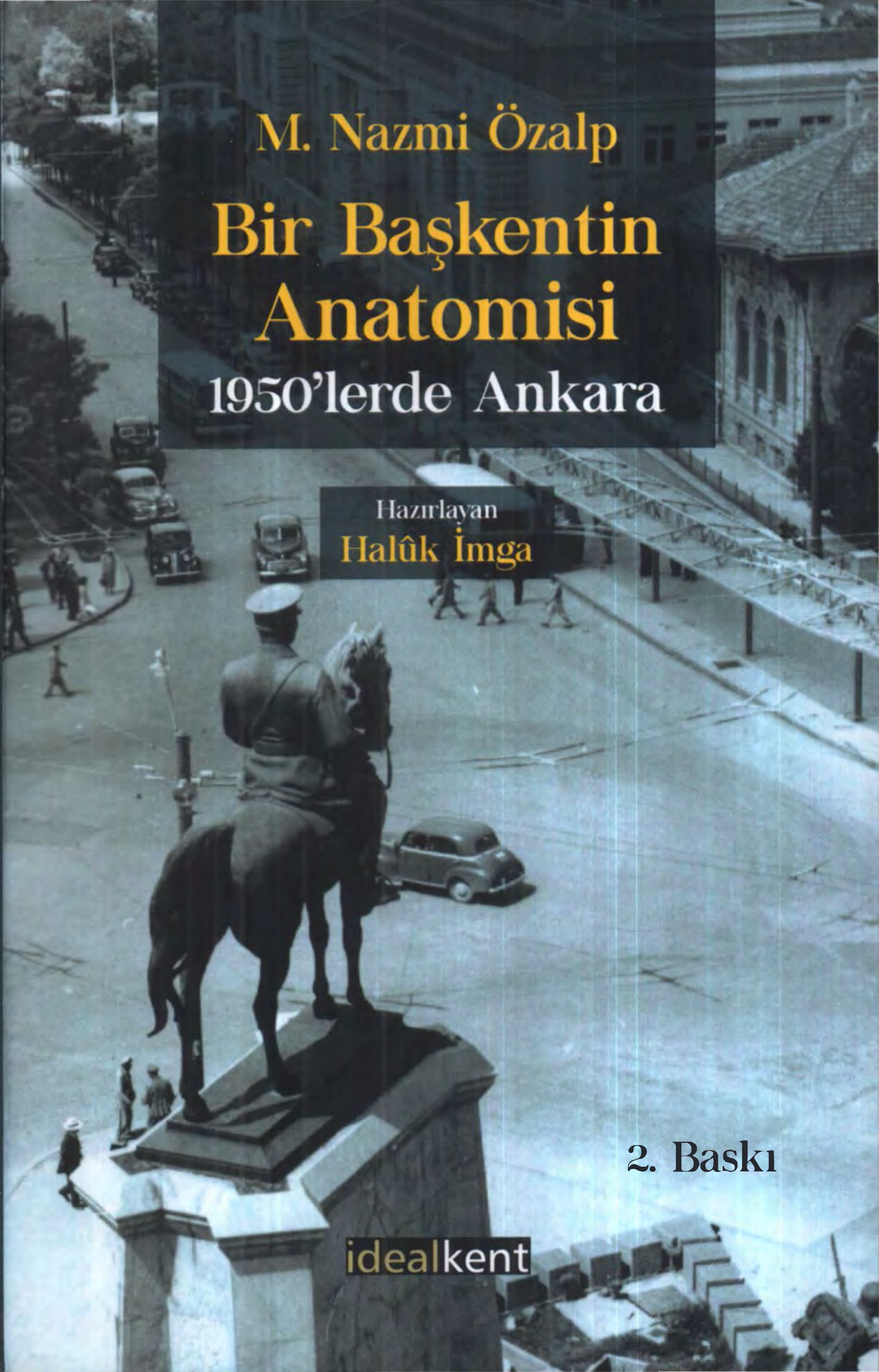

M. Nazmi Özalp

Bir Başkentin Anatomisi

1950'lerde Ankara

Hazırlayan
Halûk İmga

2. Baskı

idealkent

Bir Başkentin Anatomisi
M. Nazmi Özalp
Hazırlayan: Halûk İmga

ik

Bir Başkentin Anatomisi:
1950'lerde Ankara

•

Dr. M. Nazmi Özalp

Hazırlayan
Halûk İmga

idealkent Yayınları : 1
Ankara Kitaplığı : 1

Bir Başkentin Anatomisi: 1950'lerde Ankara • M. Nazmi Özalp
Hazırlayan: Halûk İmga

Dizi Editörü: Orçun İmga
Yayın Editörü: Emir Osmanoğlu
Dizgi-Mizanpaj: Seda Tokuroğlu
Kapak: Büşra Özkan
Kapak Resmi: Ankara, Ulus Meydanı (Nisan, 1951) (Halûk İmga Koleksiyonu)

E-ISBN: 978-605-74052-7-2
ISBN: 978-605-83819-0-2

Yayıncı Sertifika No: 46320

2. Baskı, 2022
1. Baskı, Ocak 2016 (1000 adet)

Baskı: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Ticaret A.Ş.
Matbaa Sertifika No: 46519
Üniversiteler, Şht. J. Astgm. Mustafa Tayyar Can Cd. No:3, 06800 Çankaya/Ankara

KENT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ — INSTITUTE OF URBAN STUDIES

İdealKent Yayınları ADAMOR Limited Şirketi yayın markasıdır.
Nasuh Akar Mahallesi, Türk Ocağı Caddesi, Prof. Dr. Osman Turan Sok. No: 4 Kat: 2, 06520 Balgat-Çankaya/Ankara
Tel: 0312 285 53 59 • Faks: 0312 285 53 99 Gsm: 0543 285 53 59
Web: www.idealkent.com.tr • e-mail: info@idealkent.com.tr

Bir Başkentin Anatomisi:

1950'lerde Ankara

•

Dr. M. Nazmi Özalp

Hazırlayan

Halûk İmga

kent yayınları

Dr. M. Nazmi Özalp: Darende'de (Malatya), 1932 yılında doğdu. İlkokulu ve ortaokulu Darende'de, liseyi Malatya'da tamamladı. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu ve dâhiliye ihtisasını 1962 yılında aynı fakültede yaptı. Mesleğe, Gürün'de (Sivas) sıtma savaş tabibi olarak başladı. Malatya Sosyal Sigortalar Hastanesi'nde başhekim olarak görev yaptı. 1975 yılında Ankara'da, yine Sosyal Sigortalar Hastanesi'nde ve sonrasında, Meslek Hastalıkları Hastanesi'nde çalıştı. 1981 yılında emekli olduktan sonra serbest hekimlik yaptı. Kemençe sanatkârı olmasının yanında, müzik araştırmacısı ve yayıncısı olarak Türk mûsikîsine önemli katkıları oldu. TRT'de; icra ettiği kemençe sanatçılığının yanı sıra, Türk Sanat Mûsikîsi uzmanlığı, Repertuar Kurulu, Merkez İcra Denetleme Kurulu, Araştırma Kurulu, Koordinasyon ve Danışma Kurulu gibi kurullarda üyelik yaptı. Mesleki konularda yazdığı çok sayıdaki kitap ve makalelerinin yanında, mûsikî alanında da pek çok eser kaleme almıştır. 10 Ağustos 2006'da Burhaniye'de (Balıkesir) hayata veda etti. Ankara'da, Karşıyaka'da toprağa emanet edildi.

Halûk İmga: 20 Nisan 1951 tarihinde Edremit'te (Balıkesir) doğdu. İlkokulu, subay olan babasının görev yerleri; Mut, Mersin ve Malazgirt'te okudu. Ortaokul ve lise öğrenimini, Ankara Kurtuluş Lisesi'nde tamamladı. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat ve Maliye Bölümü'nden mezun oldu. Girdiği maiyet memurluğu sınavının ardından, Ankara Valiliği maiyet memurluğuna başladı. Bu süreçte, Delice ve Kuyucak kaymakam vekilliklerinde görevlendirildi. 65. dönem kaymakamlık kursunu bitirdikten sonra, Şuhut, Varto ve Zara kaymakamlıklarında bulundu. Bir yıl süreyle Brighton (İngiltere)'da yabancı dil ve kamu yönetimi eğitimi aldı. Ardından, Isparta vali yardımcılığı, Eğirdir kaymakamlığı, Ankara ve İzmir vali yardımcılıkları, Batman ve Afyonkarahisar valilikleri görevlerinde bulunduktan sonra, kendi talebi doğrultusunda merkez valiliğine atandı. Yaş haddinden dolayı, 20 Nisan 2016 tarihinde emekli olarak, Ankara'ya yerleşti.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM

Son senelerinde yakınında bulunduğum kıymetli bestekâr ve kemençe sanatkârı Dr. M. Nazmi Özalp tarafından yazılan Ankara kitabının basılması bu zamana kadar, çeşitli sebepler yüzünden gecikmişti. Ancak Doç. Dr. Orçun İmga'nın gayretleriyle basımı gerçekleşiyor. Bu gecikmenin bir kitap için çok büyük talih olacağı hiç hatıra gelmemişken, gerçekten de kitap büyük bir olgunluk ve güzellik ile intişar sahasına doğmuş bulunmaktadır.

1950'de Ankara'ya tıp tahsili için gelen ve aynı zamanda musıkî tahsiline başlayan Ankara sevdalısı Darendeli bir delikanlının, gördüğü şehrin o zamanına dair hâtıralarını sayfalara dökmesi ve kıymetli bilgileri yokluğun nefesinden kurtarması, Ankara'yı sevenler bakımından, büyük bir kazançtır. Zamanın, yaşanmasına nispetle yazılmasının ve hâtıraların mâziden taşınmasının bizim cemiyetimizde ne kadar nâdir bir arzu olduğu göz önüne alınırsa, ortaya konan metnin kıymeti daha açık bir şekilde dikkati çekecektir. Bu bakımdan Dr. M. Nazmi Özalp'ın (Darende, 1932 - Burhaniye, 10 Ağustos 2006) hasretle kaleme aldığı bu metni, Ankara'yı sevenler ve tabiatıyla tanımak isteyenler için her zaman ilk hatırlanan kitaplardan biri olacaktır.

Kitabın gecikmesinin büyük bir talih olmasının vesilesi ise metnin merkez valilerinden ve Ankara'nın derin sevdalılarından, kıymetli dostumüz Halûk İmga (Edremit - Balıkesir, 20 Nisan 1951) tarafından büyük bir dikkat ve alâka ile okunması ve çok büyük bir vukufla tashih ve ikmalde bulunularak pek de ortalıkta bulunmayan bilgilerle bir misli daha değere kavuşturulmasıdır. Muhterem Halûk İmga beyin Ankara hakkındaki kıymetli kütüphanesinin ve mahfuzatının

kitaba kattığı değeri tam mânâsıyla ifade edebilmek mümkün değildir.

Diğer taraftan Halûk İmga beyin yaptığı ikinci kıymetli bir katkısı da yine koleksiyonunda bulunan Ankara fotoğrafları ile kitabı süslemesi ve bilgi bakımından zenginleştirdiği metni aynı zamanda bir sanat eseri hâline terfi ettirmesidir. Kısaca, Ankara'nın biri şarkında ve diğeri de garbında ve uzaklarında doğan ama yüksek tahsillerini bu şehirde yapan ve bu şehir ile kalbî bağlarını her geçen zaman esnasında biraz daha pekiştiren iki sevdalısının emeği ile ortaya konulan bu kitabın Ankara için baha biçilmez ve vazgeçilmez bir kaynak olduğu her türlü izahtan varestedir.

Bu kitabın başka bir talihi de, son senelerde Ankara hakkında dergiler ve artık kitaplar da neşreden başka bir sevdalısı, genç ve kıymetli ilim adamlarından mesai arkadaşım ve dostum, Polis Akademisi öğretim üyesi Doç. Dr. Orçun İmga tarafından nefis bir surette basılmış olmasıdır.

Prof. Dr. Ali Birinci
Anıttepe, 28 Eylül 2015

ÖNSÖZ

Merhum Uzm. Dr. M. Nazmi Özalp'i sağlığında tanıma onuruna erişemedim. Kişiliğinden ve elinizdeki kitabın taslağından haberdar olmamı, ülkemizin seçkin bilim insanlarından, değerli dostum Prof. Dr. Ali Birinci'ye borçluyum. Bu vesileyle, kendisine şükranlarımı ifade ediyorum.

Bir teşekkürüm de merhum Özalp'in, eserin yayınlanmasına izin veren değerli aile fertlerine olacaktır. Zira onlar taslağı Sayın Birinci'ye güvenle teslim ederek bize ulaştırmasalardı, kitabın elinizdeki hâliyle yayını mümkün olamayacaktı.

Yazdıklarından anlıyoruz ki, M. Nazmi Özalp, kendi kariyer alanındaki yetkinliğinin ötesinde, bir sanatçının hassas kişiliğine sahip, millî duyguları güçlü bir Cumhuriyet aydınıdır. Eseri okurken, var olan değerlerin korunması konusundaki titiz yaklaşımını da gözlemleyebiliyoruz. Yazar kitabında, yayın dünyasında Ankara'nın çok işlenmemiş, biraz siyasetin, biraz da 30'lu yılların gölgesinde kalmış, 50'li yıllarını mercek altına almıştır. Dönemin toplumsal hayatını, bir kuyumcu titizliğiyle ele alarak, detaylarını veriyor ve bazen de anılarıyla süslüyor.

Kitabı yayına hazırlarken, yazarın anılarına hiç dokunmadan, yalnızca metindeki maddî hataları düzeltmeye, anlatımını dipnotlarla desteklemeye çalıştık. Bu çalışma kapsamında, kendisine ait olan dipnotları ise italik harflerle tefrik ettik. Metni biraz daha zenginleştirmek ve bazı iş kollarının, kentin geçmişindeki durumlarını ortaya koymak amacıyla zaman zaman Osmanlı dönemi Ankara'sına uzandık. Bunları yaparken, Ankara Vilâyet Salnameleri ile kanaatimizce ihmal edilmiş ve 1880-1950 dönemi Ankara'sı için

mükemmel bir kaynak olan Şark Ticaret Yıllıkları'ndan, bir kısmını editör kaynakçasında zikrettiğimiz değerli eserlerden yararlandık. Kitabın görsel malzemesi ise, yıllardan beri oluşturmaya çalıştığımız koleksiyondan seçildi.

Başkentin serüvenine, mütevazı ve samimi bir bakış açısıyla göz atmayı amaçlayan bu kitapla ilgili tercihi için, yayıncı Sayın Emir Osmanoğlu'na teşekkür ediyorum.

Son olarak; desteklerini yıllardır arkamda hissettiğim, eşim Dilek hanıma ve oğullarım Kürşad'a, Orçun'a yalnız teşekkür değil, minnet de borçlu olduğumu belirtmeliyim.

Hiç kuşkusuz, kitapta rastlanacak tüm yanlış ve kusurlar şahsıma aittir.

Halûk İmga
Ankara, Eylül 2015

DR. M. NAZMİ ÖZALP DA BİZİ TERK ETTİ[*]

Prof. Dr. Ali Birinci

Son zamanlarda yakinen tanıdığımız ve benimsediğimiz dostlar birer birer aramızdan ayrılıyor. Sivas'ta yirmi sene önce tanıştığımız bir zamane dervişi ve fâzılı Prof. Dr. Ali Yardım (1938- 2 Ocak 2006) senenin ikinci gününde, çok daha yakınlarda da çelebi insan ve tıp tarihçisi Prof. Dr. Ali Haydar Bayat (1941-3 Ağustos 2006) apansızın dünyamızı terk ettiler[1]. Bizi hayata bağlayan bağlar birer birer koparken öte dünyanın cazibesi veya bizi oraya çağıranların sesi de büsbütün çoğalıyor ve bu dünyanın değeri ve cazibesi de her ölümle biraz daha azalıyor; ecel gittikçe daha bir sevimlilik kazanıyor. İçinde dostların ve sevilen insanların azaldığı bir âlemin mânâsı da pek kalmıyor. Zaten bu dâr-ı dünyada yetim-i zamandık, artık her gün biraz daha fazla yetim-i akran da oluyoruz.

Bu şekilde, bu yaz aramızdan ayrılanlardan biri de tıp ve mûsikî adamı ve aziz insan Dr. Mehmet Nazmi Özalp oldu.

Kendisini tanıdığım zaman bir İstanbul Çelebi'siyle karşılaştığımı zannetmiştim. Türkçeyi güzel bir telâffuzla konuşuyor, nâzik ve öfkesiz bir üslûpla dertleşiyordu. Bir lise mezunu olarak Ankara'ya tıp

---

[*] Bu yazı daha önce, "Türk Yurdu, Cilt: 26, Sayı: 230, Ekim 2006, s. 76-79"da yayımlanmıştır.

[1] Hayatı ve eserleri için: Aykut Kazancıgil, "Prof. Dr. Ali Haydar Bayat-Hayatı ve Yayınları", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, Sayı. 13 (İstanbul, 2005) s. 127-145.

tahsili için gelmiş ve Ankaralı olduktan sonra bu şehrin kıymetli bir sâkini ve âşıkı zümresine katılmıştı.[2]

1-Ailesi, Doğumu, Evliliği ve İrtihâli:

M. Nazmi Özalp 1932 senesinde Darende'de (Malatya), Sayfiye Mahallesi'nde doğdu. Yusuf-Hatice çiftinin dokuz çocuğundan üçüncüsüydü. Bilinen en eski ceddi 18. asrın ünlü fakihlerinden Fetullah Musulî olduğu için aile Darende'de Fetullah Oğulları olarak tanınmaktadır.[3]

24 Aralık 1962'de nişanlandığı Aysen Özalp ile 2 Ocak 1963'de evlendi ve bu evlilikten Ali Levent (2 Nisan 1964) ve Sinan (9 Şubat 1967) iki oğlu dünyaya geldi.

Yaz tatilini geçirdiği Burhaniye'de, Artur'daki yazlığında denize girdiği bir sırada 10 Ağustos 2006'da kalp sektesinden hayata veda ettiğinde 74 yaşındaydı. Ankara'da, Karşıyaka'da toprağa emanet edildi. Son senelerinde Meşrutiyet Caddesi'nde, dikkatsiz ve sorumsuz bir taksici yüzünden uğradığı bir trafik kazasından dolayı hafif aksayarak yürüyordu.

2-Tahsil Hayatı:

Nazmi Özalp tahsil hayatına doğduğu mahallede başladı ve Sayfiye İlkokulu'ndan mezun oldu (1944). Darende'de bu sırada ortaokul olmadığı için tahsiline Osmaniye'de devam etti ve ortaokulun son sınıfının ikinci yarısını yeni açılan Darende Ortaokulu'nda okuyabildi ve 1947 senesinde burayı bitirdi. Bu defa da lise için Malatya'ya git-

---

[2] Hayatı hakkında ilk ansiklopedi maddesi için: Osman Nebioğlu, *Türkiye'de Kim Kimdir?*, İstanbul, 1961-1962, s. 488.

[3] Mehmet Nazmi Özalp hakkında geniş bilgi kendi kitabında bulunmaktadır: *Türk Mûsikîsi Tarihi*, İstanbul, 2000, s. 4777-479.

mek zorunda kaldı ve 1950'de Malatya Lisesi'nden, yüksek tahsil için geldiği Ankara'da A. Ü. Tıp Fakültesi'nden mezun oldu.

3-Meslek Hayatı:

Nazmi Bey, mezuniyetini takiben 12 Temmuz 1956'da Gürün'de (Sivas) sıtma savaş tabipliği vazifesine tayin edildi. İki senelik mecburî hizmetini tamamlamasını takiben, fakültesine dönerek, hocası Prof. Dr. İrfan Titiz'in nezaretinde ihtisasına başladı ve 27 Mayıs 1962'de dâhiliye ihtisasını ikmâl etti.

Bu arada 1 Ekim 1962'de başladığı askerlik hizmetine 59. devre yedek subay namzedi olarak İzmir'de Sahra Sıhhıye Okulu'nda başladı. Eğitimini takiben Amasra üs komutanlığı emrine gönderildi ve Bartın'a yeni evlendiği eşiyle beraber gitti. 1963-1964 Kıbrıs buhranından dolayı hiç izin almaksızın yirmi beş ay askerlik yaptı.

Askerliğini takiben memleketi Malatya'da, 24 Aralık 1964'de çalışmaya başlayan Nazmi Bey, tam on sene, yedi ay Sosyal Sigortalar Hastanesinde hizmet etti ve aynı zamanda dört buçuk sene başhekimlik makamında bulundu. 1975'de iki oğlunun eğitimi dolayısıyla Ankara'da, yine Sosyal Sigortalar Hastanesinde (Ulus-Rüzgârlı Sokağı) çalışmaya başladı. Üç sene sonra yeni kurulan Meslek Hastalıkları Hastanesine geçti ve kuruluşunda ve işlemesinde büyük hizmetlerde bulundu.

Emeklilik hakkını kazanır kazanmaz 5 Ekim 1981 tarihinde emekliye ayrılan Nazmi Özalp serbest hekimlik yapmağa başladı.

4-Tıp Sahasında Araştırmaları:

Nazmi Bey dâhiliye ihtisası yapmış ve bilhassa meslek hastalıkları üzerinde çalışmıştır ve bu sahanın ilklerinden biri olmuştur. Bu sahadaki neşriyatı küçümsenemeyecek bir miktardadır. İlk defa, arkadaş-

larıyla beraber, meslek hastalıkları hakkında sekiz kitap hazırlamış ve bunlar Sosyal Sigortalar Kurumu tarafından bastırılmıştır.

5-Mûsikî Hayatı ve Çalışmaları:

Nazmi Bey'in çok eski ve hiç kesintiye uğramamış zengin bir mûsîkî hayatı vardır. Ancak, hiçbir zaman büyük kalabalıkların adamı olmamış ve bu sevgisini ve bilgisini şöhrete tahvil edip kullanmak gibi bir hevese düşmemiştir. Ancak bu sahadaki hizmeti ömrünün sonuna kadar, bir derviş tevazuu içinde, fâsılasız devam etmiştir. Bilhassa Ankara'da bulunduğu senelerde bu âlemin kıymetli bir mensubu olmuş ve Meşrutiyet Caddesi'ndeki iş dairesi daha çok bir sohbet mekânı olmuş ve ziyaretine gelen vefalı dostları ile burada sözün ve sazın nefesi hükümrân olmuş, zaman zaman da talebelerine mûsikî ve bilhassa üstâdı olduğu kemençe dersleri vermiştir.

Nazmi Bey'in doğduğu şehir Darende'de 1938 senesinde, biri halkevinde olmak üzere sadece üç radyo bulunuyordu. "Acans" dinlemek için, bilhassa II. Dünya Harbi senelerinde, öğle saatlerinde, halkevine koşuyordu. Bu radyodan mûsikînin ilk nağmelerini ve Ruşen Ferid Kam, Mesud Cemil Tel, Vecihe Daryal ve Cevdet Kozanoğlu gibi üstatların ilk defa isimlerini duydu ve nağmelerine şekilde olduğunu kestiremediği çalıştığı âletlerden nasıl çıkmış olabileceğini tahmine çalıştı. Uzun müddet keman niyetine dinlediği âletin kemençe olduğunu ancak 1946'da Malatya Halkevi tarafından kışlık sinemada, her ayın ilk cumartesileri tertip ettiği konserlerden birinde görünce öğrendi. Senelerce severek ve büyük bir zevkle dinlediği ve meftun olduğu ses bu garip görünüşlü âletten çıkıyordu. Bunu çalan da Hasan Fehmi Mutel'in talebesi ve ilkokul öğretmeni Enver Sarp idi. Bu âlet hakkında Enver Bey'den bazı bilgiler almış, ancak daha fazla meşgûl olamamıştı. Bu meyanda Halil Aksoy'dan da nazariyat dersleri almıştır.

Nazmi Bey, ilk olarak on bir yaşında, 1943 senesinde, hevesini gören babasının aldığı keman ile tanıştı ve böylece mûsîkî âleminin içine girmiş oldu. Bu, mesleğine rağmen, kendisinin ilk hatırlanan tarafı oldu. Bu yolda ilk hocası Osmaniye Ortaokulu Müzik öğretmeni Mustafa Ebedî'dir. Lise senelerinde ise, daha sonra Ankara Konservatuvarı müdür yardımcılığı vazifesinde bulunan Nedim Nezihi Önuçan'dan da faydalanmıştır.

Ankara'ya tıp tahsili için geldikten sonra bu şehrin mûsikî çevresinden faydalanmak için çok çalışmış ve bu yolda hiçbir imkânı heder etmemiştir. Önce Konservatuvardaki keman kurslarına katıldı ve önce 1951'de devrin ünlü mûsîkîşinaslarından Cevdet Kozanoğlu ve Mesut Cemil Tel ile daha sonra da onların aracılığıyla Ruşen Ferit Kam ile tanıştı. Ruşen Ferid'in talebesi olabilmek için Ankara Radyosu saz ustası Galip(Sözen) Baba'nın yardımıyla bir kemençe yapmış ve ancak bu marifetinin ve aşkının şahitliği sayesinde ve bu iki mûsikî üstâdının yardımıyla talebeliğe nail olabilmişti. Ruşen Ferid ile tanışmasından sonra tamamen kemençe ile meşgûl olan Nazmi Bey, tavır değişikliğine sebebiyet vereceği için kemanı bir daha eline almamıştır.[4] Hocası ile samimî ve sıcak münasebeti o'nun ölümüne kadar devam etmiştir. Hocasının çevresi dolayısıyla bir çok mûsikî üstâdını tanıma fırsatı bulmuş ve bu çevreden faydalanmış ve klasik kültürümüzü öğrenmiş ve aynı zamanda nâzik ve hatırşinas şahsiyetiyle sevgi ve saygı görmüştür.

Bu arada Vedia Tunççekiç, Fahri Kopuz ve Faruk Kayacıklı'nın haftalık mutât mûsîkî toplantılarına katılan Nazmi Bey, aynı zamanda Kopuz'dan fâsıl mûsîkîsini öğrenmiş ve yine aynı yolda Zühtü Bardakoğlu'ndan da faydalanmıştır. Bu arada Süheyl Ünver'den de tezhip ve resim dersleri almıştır. Bu arada, bilhassa mûsikî sahasında

[4] Mûsikî ile ve Ankara'daki mûsikî çevresiyle tanışması hakkında bizzat verdiği bilgiler için: *Ruşen Ferid Kam,* 2000, s. 347-356.

olmak üzere, kültürümüze dair kıymetli kitaplardan şahsî bir kütüphane teşkil etmiştir.

6-Türk Mûsikîsine Hizmetleri:

Nazmi Bey, sadece bir kemençe sanatkârı olarak değil, bir müzik araştırmacısı ve yayıncısı olarak da büyük hizmetler yapmıştır. Daha emekli olmadan 1979'da Ankara Radyosu'nun idarecilerinden Cinuçen Tanrıkorur ve daha sonra da Ahmet Hatiboğlu'nun ısrarıyla, istisna akdi ile vazife aldı ve programları tanıtan takdimler yaptı. Emekli olduktan sonra da, üçlü karamâme ile, kemençe sanatkârı olarak programlara katıldı. Müzik Dairesi'nin teklifi ile daha sonra kadrolu olarak Türk Sanat Mûsikîsi uzmanı olarak çalışmaya başladı ve bütün vaktini sanatına vakfetti. Beş senelik bir çalışma ile arşivi ve plâkları tanzim etti. TRT'de Repertuvar Kurulu, Merkez İcra Denetleme Kurulu, Araştırma Kurulu, Koordinasyon ve Danışma Kurulu gibi kurullarda üyelik yapan Nazmi Bey, 19 Ekim 1990'da yine kendi isteğiyle, ikinci defa emekli oldu. Bu arada yine, bilhassa hususî konserlerde, açıklamalı takdimlerde bulundu.

Asıl kalıcı hizmetleri müzik hakkında kitap yayıncılığında oldu. TRT yayınları arasında kitapları basıldı. Bunlar şöylece sıralanabilir: *Türk Sanat Mûsikîsinin Yakın Tarihi ve Ruşen Ferit Kam* (Ankara, 1983), *Türk Sanat Mûsikîsi Sazlarından Kemençe* (Ankara, 1984), *Türk Mûsikîsi Beste Formları* (Ankara, 1992). Bu arada Cevdet Kozanoğlu'nun *Radyo Hatıralarım* (Ankara, 1989 başlıklı kitabını baskıya hazırlamıştır.)

Nazmi Bey'in iki kıymetli kitabı da baba-oğul Kam'lar hakkındadır. Önce oğul ve kendisinin kemençe hocası *Ruşen Ferit Kam* (1902-1981) hakkındaki kitabını yazmıştı. Bu kitap Millî Eğitim Bakanlığı tarafından iki defa (İstanbul, 1993; 1995, 383 ss) basılmıştır. Kitap zengin bir malzemeye dayanmasının yanı sıra aynı zamanda Ankara'daki mûsikî hayatı hakkında da kıymetli bilgiler ihtiva etmesi bakımından mühimdir.

İkinci kitabı ise baba Ömer Ferid Kam (1864-1944) hakkındadır. Bilhassa oğul Ruşen F. Kam'dan kendisine intikal eden zengin malzemeye ve Ömer Ferid Kam'ın yazma evrakına dayanılarak yazıldığı için bu kitabın da bilgi değeri çok yüksektir. Aynı zamanda F. Kam'ın basılmamış eserleri hakkında verdiği bilgiler[5] ve basılmış makalelerinin listesini ihtiva etmesi bakımından mühimdir.

Nazmi Bey'in asıl büyük eseri iki ciltlik *Türk Mûsikîsi Tarihi*'dir. Önce TRT tarafından (Ankara, 1986) daha sonra da MEB yayınları arasında basılan bu iki ciltlik bu eserin birinci (İstanbul, 2000, 705 s.) 19. asra kadar, II. Cildi (541 s.) ise 20. asra ait tarihçeyi, nazariyatı ve mûsikîşinas biyografilerini ihtiva etmektedir. İndeksi ve zengin bibliyografyası ile bu eserin bu sahanın belli-başlı klâsikleri arasında bulunduğu açıktır. Bu eseri için bilhassa hocası Ruşen Ferid Bey'den kendisine intikal eden zengin malzemeden faydalanmıştır.[6]

Merhumun, biraz da bizim ısrarımızla yazdığı *Ankara-1950* isimli kıymetli eseri ne yazık ki sağlığında basılamamıştır.

Bazı mecmualarda tıp ve mûsikî hakkında yazılar da yazmıştır.[7]

Dr. Mehmet Nazmi Özalp, Cumhuriyet devri mûsikî hayatımızın en temiz simalarından biriydi. Çocuk yaşta girdiği bu âlemin en kıymetli mensuplarını tanımış, hepsinden ve bilhassa kemençe hocası Ruşen Ferid Kam'dan ayrı ayrı feyz almış; bir kemençe sanatkârı olmaktan da daha fazla olarak idareci, arşivci, bestekâr, müzik yayıncısı ve araştırmacısı olarak Türk Musikîsine büyük hizmetlerde bulunmuştur. Sadece bu hizmetleriyle değil, aynı zamanda nâzik ve temiz şahsiyetiyle de her zaman hatırlanacak ve hâtırası yaşayacaktır.

---

[5] Basılmamış eserler Ruşen Ferid Bey'den Nazmi Bey'e intikal etmişti. Halen ailede bulunmaktadır.

[6] Merhum bu sahadaki ünlü bir aktarma kitabın, bu eserinden, hem de kendi yanlışlarıyla beraber, intihâlde bulunduğunu söylerdi.

[7] Bu mecmualar için: *Türk Mûsikîsi Tarihi*, C. II, s. 479.

SUNUŞ

Kısa aralıklarla kesintiye uğrasa da elli iki yıldan beri Ankara'da yaşamaktayım. Başkente yüksek öğrenimimi yapmak üzere 1950 yılında geldim. Doğup büyüdüğüm ilçenin dışında, o zamanlar nüfusu otuz beş bin olan Malatya hariç büyük bir yerleşim yeri hiç görmemiştim. Bunun için Ankara gözüme uçsuz bucaksız bir şehir olarak görünmüştü. 1950 yılında başkentin nüfusu, yanılmıyorsam 275 000'di.[1] Bunu belediye sınırlarına girerken levha üzerinde okuduğumu hatırlıyorum. Yabancısı olduğum bu şehir ve alışık olmadığım kalabalık, hiç bilmediğim semt ve mahalleler beni tedirgin etmişti. Sadece ben değil üniversite öğrencilerinin büyük bölümü türlü yoksunluklar içindeydi. Öğrencilik dönemimin ilk dört yılının başkentin eski semtlerinde geçmesinden olsa gerek, zamanla eski Ankara'yı daha çok sevdim. Öğrenciliğimin ilk iki yılı Hamamönü'nde Şair Mehmet Akif Ersoy Sokağı ile Perşembe Pazarı'nın yakınındaki eski evlerden birinin alt katında geçti. Sonraki iki yılını Kurtuluş'ta Kıbrıs Caddesi'ndeki (eski adı Misafir Sokak) şimdi Kredi ve Yurtlar Kurumu olan Niğde Öğrenci Yurdu'nda, son iki yılını da Maltepe'de Ankara Üniversitesi Vehbi Koç Öğrenci Yurdu'nda tamamladım. Yeni sayılabilecek bir zaman içinde eğitime başlayan Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin yerleşik bir düzeni yoktu. Derslerimizin birçoğu değişik yerlerdeydi. Toplu taşımacılığın tam olarak gelişmediği bu yıllarda çoğu kez derslere yürüyerek gidilirdi. Bundan dolayı çeşitli semtleri, caddeleri ve sokakları yakından tanıma fırsatını buldum.

Ankara hem bu kadar geniş bir alana yayılmamıştı, hem de Yenişehir'in dışında bu kadar bol yeşillik yoktu. Günlük yaşantımız daha

[1] Ankara'nın kent nüfusu, 1950 yılı sayımında, 288.536'dir.

çok eski Ankara ve çevresinde geçiyordu. Böyle olmasına rağmen, gördüğüm ve kendimce önemli olan şeyleri bir tarafa not etme alışkanlığım olduğu halde, bu kitabı yazmaya niyet ettikten sonra pek çok noktayı atladığımı ya da unuttuğumu üzülerek gördüm. Bir şehir tarihinde kısa sayılabilecek bu zaman içinde Ankara'da o kadar akıl almaz değişiklikler oldu ki, unuttuklarımı hatırlayabilmek için çeşitli kitap ve anılara başvurmak zorunda kaldım. Bunları yaparken de Ankara'nın tarihi dokusunu ayrıntılı olarak belgeleyen bir çalışmanın yapılmamasına çok üzüldüm. Toplumbilimciler, şehircilik uzmanları, belediye başkanları bunu yapmalı ya da yaptırmalıydı. Eski Ankara'yı ayrı tutarsak, seksen yıla yaklaşan bir süre içinde nelerin yitirildiği yeni kuşaklara aktarılmalıydı. Tarihi doku o kadar tahrip edilmiştir ki, eskiye ait olan izleri bugün bulup çıkarmanın hiç olanağı yoktur. Şehrin imarının başlangıçta bilinçli olarak yapıldığı, daha çok yeni yerleşim bölgelerine yönlendirildiği anlaşılıyor. Bu bölgelerden biri olan Yenişehir'de bile zamanın büyük bölümü yapılanları yıkıp yenilerini yapmaya harcanmıştır. Birçok tarihi olaya tanıklık eden değerler hiç acımadan yok edilmiştir. Bir örnek vermek gerekirse, Yenişehir'de Atatürk Bulvarı üzerinde dört beş katlı apartmanlarla arka sokaklara yapılan iki katlı bahçeli villaların günümüze geleni dördü beşi geçmez. Bunlardan çok sonraları yapılan Bahçelievler ile Güvenevler bile bu yıkımdan kendini kurtaramadı.

Ulus olarak yirmi yıl sonrasını bile göremediğimiz bir gerçektir. Başkentin nazım planını yapan Jansen, kısa sürede başkentin bu kadar kalabalıklaşacağını düşünememiş. Yapmış olduğu bu plan 1940 yılına gelindiğine zaten yozlaşmaya başlamıştı. Atatürk Bulvarı'ndan başka, bugün kentin doğusu ile batısını birbirine bağlayan ikinci bir anayol yok. Bulvarın bu yoğun trafiği kaldırmadığına her gün tanık oluyoruz. Bir an için o zamanlar düşünülemedi diyelim; daha sonra bu kadar hızlı nüfus artışını hiç bir yetkili göremedi mi? Görüldü ise neden bir önlem alınmadı ve Ankara bir gecekondu cennetine çevril-

di. Bu soruların yanıtını vermek bizim işimiz değil. Yanıt vermesi gereken sorumlular da vermiyor ya da veremiyor. Bugünün de geçmişten bir farkı yok. Zamanında önlem alınmaması, yanlış uygulamalar kök saldığından yeni hizmete sokulan alt ve üst geçitler, açılan cadde ve sokaklarla beklenen amaca ulaşılamıyor.

1950 yıllarının Ankara'sı küçük bir şehirdi ama bakımlı ve temizdi. Bazı büyük caddelerin dışında hemen hemen bütün ara sokaklar parke döşeliydi. Var olan parklar daha ağaçlıklıydı. Kale çevresindeki eski mahalleler varlığını koruyor, geçmişin ayak izleri izlenebiliyordu. Günümüzde sit alanı olup da bakımsızlıktan yıkılacak duruma gelen eski mahalleler bunların küçük bir bölümüdür. Ankara'nın simgesi olan kale ve çevresi, eski Pazar yerleri, Hacettepe, Ulucanlar yıkımdan kendini kurtaramadı. Şehirlerin zaman içinde büyüyerek geliştiği bir gerçekse de ülkemizdeki gibi olmaması gerekir. Bunun güzel örneklerini uygar ülkelerde görebiliyoruz. Yalnız bunlar değil akarsular bile zamanla kullanılamaz duruma gelmiş ve yeryüzünden silinmiştir. Şurada burada bulunan, cılız da olsa doğal su kaynaklarının izi bile kalmamıştır.

Ankara'nın modernleştirilmesi için ilk adım, 1925 yılında Yenişehir'in imara açılmasıyla atılmıştır denebilir. Kente getirtilen ilk şehircilik uzmanı Lörcher ile bir süre sonra getirtilen Jansen'in eski Ankara'ya dokunmak istemedikleri anlaşılıyor. Nitekim eski yerleşim yerlerini planın kapsamı dışında bırakmışlardır. Jansen bazı eski eserlerin yıkılmasına karşı çıktığı halde bu eserler inat edercesine yine de yıktırılmıştır. 1950 yılına gelindiğinde sayısız tarihi eser ortadan kaldırılmış, ortalama yirmi-yirmi beş yılda bu yıkım başarıyla uygulanmıştı. Durum böyle olduğu halde yine de bazı eski eserler tarihe tanıklık ediyordu. Bu vurdumduymazlık 1950 yılından sonra da devam etti ve halen ediyor. Yakın bir geçmişte ilkönce kentin en eski semtlerinden biri olan Ulucanlar'ın tarihi dokusu bozuldu. Sonra çok eski ve tarihi bir mahalle sanki yapılacak başka bir yer yokmuş gibi yok edi-

lerek yerine bir üniversite oturtuldu. Kale ve çevresinin korunması nasılsa akla geldi de hiç değilse burası kurtarılmış oldu. Eski kartpostallara ve eski resimlere bakınca insanın içinin sızlamaması mümkün değil. Eski eserleri restore ederek kullanılabilir duruma getirmek yerine ortadan kaldırılması yeğlendi.

Olumlu gelişmeler olmadı mı? Elbette oldu ve olacaktır da. Önce şunu belirtelim ki, Ankara tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar yeşillendi ve yeşil alanlara kavuştu. İklimi değişti, havası yirmi yıl öncesine göre oldukça temizlendi. Buna karşılık bugün bazı kitaplarda ve anılarda adı geçen pek çok semtin, sokağın, çeşmenin yerini bulmak artık olanaksız. Mesela, Samanpazarı ile Kızılay'a birer çirkinlik anıtı dikilirken sorumluların kılı kıpırdamadı. Bu çalışmaya başlarken, kaba bir deyimle, tam anlamı ile samanlıkta iğne aramak zorunda kaldım diyebilirim. Başlangıç noktası olarak yıkılması olanaksız ünlü binalarla her gün yeni bir değişime uğrayan meydanları almak zorunda kaldım. Adı unutularak izleri silinen döneminin ünlü mağaza ve işyerlerini, tarihi binaları, sokakları belirlemeye çalıştım. Ankaralılar vaktiyle nasıl eğlenirdi, eğlence yerleri nerelerdi, yemekleri nerede yerler, mesire yeri olarak nereleri seçerlerdi, nasıl alışveriş yaparlardı? Bu soruların yanıtını aradım. Geçmişi yeniden yaşamak olası değil. Bunun için unutulan, atlanan elbette olacaktır. Temennim şudur ki, bu çalışma bu gibi uğraşılara bir başlangıç olsun, bundan sonra daha geniş ve nispeten eksiksiz başka bir çalışma yapılsın.

Kitabın yazılması ile düzeltmelerin yapılması sırasında büyük çaba göstererek bana yardımcı olan eşim Aysen Özalp ile oğlum A. Levent Özalp'e teşekkür borçluyum.

Dr. M. Nazmi Özalp
Ankara, 2003

GİRİŞ

Ankara'nın beş-altı bin yıllık tarihi olduğu, buraya ilk yerleşenlerin Hitit'ler olduğu sanılıyor. Bunun arkasından başkenti Gordion olan Frigler'in milattan önce VIII.-V. yüzyılda geldikleri ve kalelerini Hacı Bayram Camii'nin yerindeki küçük tepeye yaptıkları ileri sürülüyor. Kente yine milattan önce II. yüzyılda Galatlar, daha sonra Romalılar egemen oldular. Milattan sonra 620'de Sasaniler'in eline geçen Ankara sırasıyla Arapların, Bizanslıların ve Abbasilerin yönetimi altına girdi. Sonunda 1071'de büyük Türk hükümdarı Alpaslan'ın, 1127'de de Selçukluların eline geçti. Ayrıca Moğol saldırısına uğradı, Ahilere başkentlik yaptı. Osmanlı egemenliğine 1354 yılında girdiyse de 1402–1403 yılları arasında Timur'un saldırısına uğradı. Çelebi Sultan Mehmet döneminde yeniden Osmanlı toprağına katıldı. Şehir, Elmadağ, Çile Dağı, Keçiören'in doğusundaki Kubbe Dağları, Çaltepe (Dikmen), Ahlatlıbel ile çevrili olduğu için biraz çukurda kalır; hava akımının az oluşunun böyle bir coğrafyada bulunuşundan kaynaklandığı ileri sürülür. Bir söylentiye göre de şehrin kurucusu Galatlardır. Galatlar, Mısırlıları yenip denize döktüklerinde bir gemi çapası ele geçirip buraya getirmişler. Bunun arkasından Ankara'yı alan Frig kralı Midas çapayı bulmuş ve şehrin adını çapa anlamına gelen "Anker – Ankyra" ile değiştirmiş. Şehir, kuruluşundan Osmanlılar dönemine kadar pek çok ad değiştirmiştir. Büyük bölümünün bağlarla kaplı olması ve bol üzüm yetiştirilmesi nedeniyle eski adlarından bazıları bu bitki ile ilgilidir. Farsça üzüm anlamına gelen "Engür", koruk anlamına gelen "Angarya, Aguridha" bunlardandır. Bazı araştırmacılar "Ankara" sözcüğünün çok engebeli bir alanda kurulduğu için bu anlamı taşıyan "Ankur" sözcüğünden geldiğini kabul

ediyor. Tarihinin çeşitli dönemlerinde yukarıda saydığımız adları çağrıştıran Ankyrai, Ancyra, Engüriye, Engüri, Angora gibi değişik söylenişlerle anılmış, Osmanlı egemenliği altına girdikten sonra çoğunlukla "Ankara" adı kullanılmıştır.[2] Bütün bunların dışında çok eski yüzyıllarda Orta Asya'dan Anadolu'ya göçen Türk boylarının bu adı oradan getirdiklerini kabul edenler de var. Bu iddiaya göre başkentimizin adı Orta Asya'da Baykal Gölü yakınında Yenisey Nehri'ne karışan Angora Nehri'nin kıyısındaki Angora şehrinden ileri gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olarak Ankara'nın adı sonsuza dek yaşayacaktır.

Eski Ankara'da Nüfus Yoğunluğu ve Eski Semtler

Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara, yaklaşık otuz bin nüfuslu bir şehirmiş. Bu şehirde yüzyıllardan beri başta Türkler olmak üzere Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler yan yana yaşamıştır. Azınlıkların yoğun olduğu bölgeler ilgili bölümlerde anlatılmıştır. Bağları dikkate alınmazsa şehir merkezi Kale, Yukarı Yüz, Aşağı Yüz, Ulucanlar, Hacettepe gibi birkaç eski semtten ibaretti. Batıya açık olan şehrin sınırı Numune Hastanesi ile Yüksek İhtisas Hastanesi'nin bulunduğu yerde biterdi; burada "Ankara İdadisi" vardı. Okulu eski Ankaralılar genellikle "Taş Mektep" olarak bilirdi. Şehre giriş ve çıkışlar bu bölgeden yapıldığı için "Mukaddem Mahallesi" adını almıştır. Şimdi her

---

[2] Ankara'nın tarih boyunca kullanılan ad ve unvanlarından, tespit edebildiklerimiz şunlardır: Ankyra, Ancyra, Ancora, Anker, Ankas, Aguridha, Engürü, Enguriya, Angüria, Beldet-i Salâsil, Dâr ul-hısn, Engûriyye, Ankuriya, Anküra, Sebaste, Sebaste Tektosagon, Selâsîle, Selâsîl, Engüri, Zat-ül Selâsil, Mutabbak Kalesi, Selâsil Kalesi, Ankariyye Kalesi, Enağra Kalesi, Engüriyepol, Kirmen Angar, Ankırı, İnkırı, Aydınkırı, Unkuru, Enguru, Angora, D'antoniania Ankyra, Tektosagon Neocoros Lamportante Metropolis Sebaste, İmariye, İmadiye, Amudiye, Ankir, Kala-i Selasil, Aneras, Ankulla, Ankuwa, Angara, Ammâdiye, Enkare, Enqere.

biri başlı başına bir semt olan diğer bölgeler o yıllarda bağlarla kaplıydı. Bu bağların başlıcaları şunlardır: Baraj yolu üzerinde Solfasol Bağları, Mamak ve Üreğil Bağları, Çinçin ve Türközü, Çankaya, Kızılyokuş'tan sonra Dikmen, daha yukarılarda Çaltepe, yukarı ve aşağı Öveç Bağları sayılabilir. Bağların hepsi bu kadar da değildi daha başkaları da vardı. Balgat, Çataklı (Söğütözü), Etlik ve Keçiören, Ayvalı, Kurtini ve İğdelidere, Esat, Ayrancı, Balkehriz, Seyran ve Kavaklıdere Bağları bunlardandır. Bu bağlarda başta üzüm olmak üzere badem, ayva, vişne, ünlü Ankara armudu, alıç gibi meyveler yetişirdi. Bir örnek vermek istersek eski yıllarda Etlik ve Ayvalı'nın ayvası ile vişnesi, Seyran Bağları'nın bademi ve çitlembiği ünlüymüş. Sonbaharda bağbozumu mevsiminde yetiştirilen bu üzümlerden şıra, pekmez, şarap, sirke ve diğer ürünler üretilirmiş. Cebeci, Kurtuluş gibi taban arazilerse ekin tarlaları ile kaplıymış. Hacı Bayram Camii'nin arkası, Ankara Hastanesi'nin doğusundan Bentderesi Caddesi'ne kadar Cebeci'nin büyük bölümü, Sümerbank ve Türkiye İş Bankası eski Genel Müdürlüğü binasından Sayıştay'a, Türk Hava Kurumu'ndan tren yolu köprüsüne kadar olan bölge eski mezarlıklarmış. Cebeci Asri Mezarlığı ise valiliği ve belediye başkanlığı sırasında Nevzat Tandoğan döneminde hizmete girmiştir.

Eski Ankara'da ulaşımın da bir sorun olduğu anlaşılıyor. Çok eski çağlardan beri Ankara "İpek Yolu" üstünde bulunduğu halde bu yoldan günümüze önemli bir iz kalmamıştır. Kurtuluş Savaşı döneminde Ankara'ya belli başlı şu yollardan girilirdi: İstasyondan Karaoğlan Çarşısı'na (yani Ulus'a) ulaşan İstanbul Yolu. Bu yol günümüzdeki Cumhuriyet Caddesi'dir. İtfaiye Meydanı'ndan Akköprü'ye kadar uzanan yol (İstiklâl ve İstanbul Caddeleri), Doğudan Çankırı yönünden gelen Çankırı Yolu (Çankırı Caddesi, Kapı Caddesi). Şehrin içinden geçen tek cadde ise Ulus'tan başlayıp Karaoğlan Çarşısı'ndan geçerek Numune Hastanesi'nin olduğu yerde son bulan eski yoldur. Yapılan ilk imar çalışmalarında bu yol Samanpazarı'na ulaştı-

rılarak Anafartalar Caddesi adını almıştır. Cebeci (Cemal Gürsel) Caddesi 1930 yılında açılmıştır. Eski Ankara'da yerleşim bölgesi kale ve çevresinde olduğu için, o günün ölçülerine göre çok uzak olan bağ ve bahçelere gidiş geliş kolay değildi. Halkın parasal durumuna göre ulaşım çoğunlukla istasyon yönünden at arabası, at ve eşeklerle sağlanırdı. Ayrıca varlıklı ailelerin kullandığı yaylılar vardı. Birinci Meclis açıldığında Ankara'ya gelip de çok güç şartlarda şehrin uzak semtlerinde ev bulabilen milletvekilleri, meclise gelip giderken aynı araçları kullanmışlardır. Başkenti Doğu Anadolu'ya bağlayan tren yolu 1892 yılında Ankara'ya ulaşmıştı ve hattın sonu idi.

Hacı Bayram Camii ve Vilâyet Konağı civarı (1926)

Ankara'nın Başkent Oluşu

Türkiye Cumhuriyeti'ne başkent olarak düşünülen şehirler arasında Konya, Eskişehir ve Kayseri de vardır. Henüz Kurtuluş Savaşı başlamadan Ankara'yı ilk kez başkent olarak düşünüp Atatürk'e

teklif edenin Ali Fuat (Cebesoy) Paşa olduğu söylenir. Bunda, Ankaralıların maddi, manevi bütün varlıklarını ortaya koyarak bu büyük insana gösterdikleri ilginin etkisi olsa gerektir. Atatürk Ankara'ya 27 Aralık 1919 tarihinde geldi ve Kurtuluş Savaşı'nı buradan idare etti. İlk Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Ankara'da toplayarak genç Türkiye Cumhuriyeti'nin çekirdeğini burada oluşturdu. Başkent olması ise 13 Ekim 1923'te yasalaştı. Bu karar 20 Nisan 1924'te yürürlüğe giren ikinci anayasamızda da yerini aldı.

Eski Ankara'da İmar Çalışmaları

Ahmet Hamdi Tanpınar, "Beş Şehir" adındaki eserinin Ankara ile ilgili bölümünün başında şöyle diyor: *"Asırlar içinde uğradığı istilalar, üst üste yangınlar ve yağmalar şehirde zamanların pek az eserini bırakmıştır"*. Asırların geçmesine gerek kalmadan, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne kadar yapılan tahribat geçen asırları aratmayacak kadar çoktur. Çok önemlilerin dışında sayısız tarihi nitelikli ve cumhuriyetimizle özdeşleşmiş nice eser hiç düşünülmeden yıkılıp yok edilmiştir. Bugün Ankara birkaç küçük bölgenin dışında, çok sayıda eski önemli özelliğini bütünüyle yitirmiş ve eski yaşam biçiminden günümüze önemli bir iz kalmamıştır. Yakın zamanlarda sit alanı olarak ilan edilen bazı yerler geçmişi belgeleyecek özellikten uzaktır. Şehri bu duruma getirenler yeni kuşaklara geçmişin öyküsünü anlatacak bir şey bırakmamışlardır. Sadece tarihi eserler değil, bu şehre ait birçok farklı değer de yeryüzünden silinmiştir. Ankara'nın üç beyazı olarak nitelenen tiftik keçisi, Ankara kedisi ile Ankara tavşanı neredeyse belleklerden silinmek üzeredir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, cumhuriyet döneminde Ankara'ya en erken gelen bilim ve sanat adamlarındandır. Olaylara yakından tanık olduğu için, kentin imarı sırasında yaşanan şaşkınlığı bizzat görmüştür. Yukarıda sözü edilen kitabında bu konuya daha da açıklık getiri-

yor: *"Şehir bir taraftan milli mücadeledeki sıkışık hayatına devam ediyor, bir taraftan da yeni baştan yapılıyordu. Her tarafta bir şantiye manzarası vardı. Hiçbirinin uslûbu yanı başındakini tutmayan, çoğu mimari mecmualarda olduğu gibi nakledilmiş villalarıyla, küçük memur mahalleleriyle yeni şehrin kurulduğu devirdi bu. Tek bir sokakta Riviera, İsviçre, İsveç, Baviera ve Abdülhamit devri İstanbul'unu ve köşklerini görmek mümkündü. Yeni yapılan sefaret binaları da çeşidi artırıyordu."*

"Bu tecrübeler arasında Türk mimarisi de kendine bir uslûp yaratmaya çalışıyordu. Türk Ocağı binası (Resim ve Heykel Müzesi), Etnografya Müzesi olan bina, Gazi Terbiye Enstitüsü (Gazi Üniversitesi Merkez Binası), İstanbul'da Yeni Postane ve Dördüncü Vakıf Hanı ile başlayan tecrübenin devamı idiler. Sonradan Güzel Sanatlar Akademisi'nde arkadaşlık ettiğimiz Prof. Egli, Cebeci'deki Musiki Muallim Mektebi (Eski Konservatuar) ile çoğu dıştan taklit edilen bu tecrübeleri ilk defa modern malzemenin imkânlarıyla birleştirmeye muvaffak olmuştu."

Dönemin önemli tanıklarından birisi de Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dur. Ankara'ya gelişinin ilk yıllarının izlenimlerini "Ankara" adındaki romanında şöyle anlatıyor: *"Yeni Ankara baş döndürücü bir süratle inkişaf ediyordu. Taşhan'ın önünden Samanpazarı'na, Samanpazarı'ndan Cebeci'ye uzanan sahalar üzerine apartmanlar, evler, resmi binalar sanki yerden fışkırırcasına yükseliyordu. Bunların her biri yapanın bilgisine ve yaptıranın zevkine göre birtakım şekiller ve renkler olmakla beraber, dikkatli bir göz için hemen hepsine birden hâkim olan exotique (egzotik) mimari tarzının sırıttığı da aşikârdı. Mesela, Yenişehir'den Kavaklıdere'ye doğru sıralanan villalar arasında kulesiz, saçaksız binalara rasgelmek mümkün değildi. Birbirinden örnek alan bazıları hep bir mimarın elinden çıkmış bulunan bu kuleli ve geniş saçaklı evler, etrafını çeviren hendeklerin ortasında derebeyi şatosunu andırıyordu."* Bu yapıların bazıları varlığını 1950 yılına kadar sürdürmüştü. Bu evlerin dış yüzünü Macar bir usta "Stampa" tekniği ile boyarmış. Karaosmanoğlu'nun anlattığı bu kuleli evlerden ikisi Gazi Mustafa Kemal Bulvarı'nda hâlâ duruyor. Dönemin

mimarları Türk resmi ve sivil mimarisinin çizgilerini her iki alanda Batı tekniği ile birleştirip yeni sentezler yapmak yerine, taklidi seçmişlerdi. Bununla birlikte özgün mimari örnekleri de yok değildi. Burada dikkati çeken bir unsur da yalancı kubbe merakıydı. Bu yalancı kubbeleri günümüze kadar gelebilmiş eski binalarda görmek mümkündür. Avrupa'dan getirtilen şehircilik uzmanlarıyla bazı mimarların yeni gelişmelere etken oldukları kesindir. Egli'nin tasarladığı okul mimarisi ögeleri etkisini bugün de sürdürüyor. Holzmeister, Egli, Oerley, Bonatz gibi mimarlar planını çizdikleri binalarda, yazın çok sıcak kışın çok soğuk olan Ankara'nın coğrafi durumunu dikkate almışlardır.

Bu olağandışı dönemde bir önemli girişim Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yapmış olduğu çalışmalardır. Öncelikle eski Ankara'ya yakın yerlerde, projesini mimar Vedat Bey ile Arif Hikmet Koyunoğlu'nun çizdiği iki katlı küçük evler yapılmıştır. Bunların yedi tanesi İstiklâl Caddesi'nde, bir o kadarı Dumlupınar Caddesi'nde, birkaç tane de Denizciler Caddesi'nde vardı. Geleneksel konak mimarisi stilize edilerek çizilen bu minyatür evlerin kalanları son yıllarda restore edilmiştir. Böylece hızlı bir biçimde başlayan yapılaşma sonucu, yukarıda da değinildiği gibi, Ankara birbirine benzemeyen melez yapılarla dolduruldu. Jansen'e göre bu tür evler Avrupa'dan örnek alınmıştı ve onların çok kötü bir kopyasıydı.

İlk etapta 1925 yılında kurulan "Memurin Kooperatifi"nin yaptırttığı altmış ev, sekiz yıllık uygun bir ödeme planıyla isteyene satılmış ya da kiraya verilmişti. Sonra Sağlık Bakanlığı'nın arkasına yaptırılan evlerle bu sayı yüz doksan sekize ulaşmış; bütün bunlar için vakıf idaresi iki milyon seksen altı bin lira harcamıştır. Bu çabalar sırasında

İstanbul'da başarılı bir valilik ve belediye başkanlığı yapan Haydar Bey, 8 Haziran 1924 tarihinde Ankara Belediyesi'nin başına getir-

tildi.[3] Haydar Bey, kentin acil ihtiyaçlarını göz önüne alarak İtfaiye Meydanı civarında elektrikli değirmen, buz fabrikası, gaz deposu, ekmek fırını, itfaiye teşkilatı gibi kuruluşları hayata geçirdi. Karaoğlan Caddesi'nin genişletilme çalışmaları da Haydar Bey zamanında gerçekleştirilmiştir.

Ankara'ya, genç Türkiye Cumhuriyeti'ne yakışabilecek bir başkent görünümü verme çabaları çok erken yıllarda başlatıldı. İlk imar çalışmaları, Macar asıllı bir Alman olan ve ülkemize 1924 yılında davet edilen şehircilik uzmanı Berlinli Dr. Carl Christoph Lörcher'in dar kapsamlı planı gereğince 1925'te Yenişehir'de başlatılmıştır. Bu plana göre pilot bölge Sıhhiye ve Yenişehir seçilmekle birlikte başka bölgelere de el atıldı. İlk etapta Yenişehir'de on dört, eski Ankara'da iki yüz iki, Cebeci'de yirmi dört ev yaptırılarak konut sorunun biraz rahatlayabileceği düşünülmüştü. Tasarıları 1927 yılında kabul edilen Lörcher, kenti eski ve yeni Ankara olmak üzere ikiye ayırarak imar etmeyi düşünmüştür. Tasarıya göre tren yolunun kuzeyi eski, güneyi yeni Ankara olacaktı. İşe hemen başlanabilmesi için Sıhhiye'de zaman geçirmeden dört yüz dönümlük bir alan hazırlandı. Sağlık Bakanlığı'nın arkasındaki geniş alanın yerleşim alanı olarak planlanması bu uzmanın fikridir. Uygulamalarda bazı sıkıntılar baş gösterdiği için Jansen Planı yürürlüğe girince eski plan iptal edildi.

---

[3] *Ali Haydar Bey (Yuluğ): İzmir'de doğdu (1879), Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. Resmi görevlerde bulunduktan sonra İstanbul Belediyesi başkanı oldu. 1919 yılında Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere Ankara'ya geldi; 1924 tarihinde Ankara Belediyesi başkanı oldu. O yıllarda Ankara'da yapılan imar çalışmalarının büyük bölümü onun eseridir. Bunun için nelerin gerektiğini tespit ederek küçük çapta tuğla, kiremit, kereste, kireç fabrikaları kurdu ve işçi evleri yaptırdı. Yenişehir'in oturacağı alan için bir milyon metrekare arazi kamulaştırdı. Yurtiçi ve yurtdışında temin ettiği fidanlarla ağaçlandırmaya hız verdi ve bir de sera yaptırdı. Sağlık nedeni ile 17 Kasım 1927 tarihinde görevinden ayrıldı; 18 Eylül 1937'de İstanbul'da öldü.*

İlk plan böylece sonuçsuz kalınca Alman asıllı Prusyalı bir mimar olan Hermann Jansen 1930 yılında, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya zamanında getirtildi. Ankara Belediyesi'yle 1928 yılında bir sözleşme imzaladıktan sonra 1930'da göreve başladı. Hazırladığı plan daha Jansen gelmeden önce zaten onaylanmıştı. Daha önce Ankara'da bir bölge araştırması yapılmaması nedeniyle detay planının yapılması gecikmiş, bu sebeple Jansen çalışmalarında çok sıkıntı çekmiştir. Ona göre Ankara bomboş topraklar üstünde yapılanacak, yeryüzünde bir benzeri olmayacaktı. Aslında Jansen'in dedikleri yalan değildi. İlgili bölümlerde sırası geldikçe belirtildiği gibi, eski adı "Namazgâh" olan Resim ve Heykel Müzesi'nin bulunduğu tepenin dibinden Çankaya sırtlarına kadar, yaşlı asma kütüklerinin kapladığı bakımsız bağlar ve badem ağaçlarıyla yaban güllerinin sıralandığı tozlu yollardan gidilirdi. Geleceğin Yenişehir'i burada gelişecekti. Her şey en ayrıntılı yönlerine kadar düşünüldüğü halde, yukarıda belirtilen sebeplerle bu mümkün olmadı.

İllerin kalkınması için gereken krediyi sağlamakla görevlendirilen İller Bankası da aynı bakanın, yani Şükrü Kaya'nın bakanlığı zamanında kurulmuştur. Bu plana göre kentin yapılacağı alanın yüzde onu yeşil alan olacak, büyük caddelerde binaların yüksekliği dört katı geçmeyecek, kavşaklarda alt ve üst geçitler yapılarak trafik akışının sürekliliği sağlanacaktı. Bundan başka bakanlıklar gibi devlet binaları bir araya toplanarak bunların yakınında üç bin konutluk bir memurlar sitesi kurulacak, arazinin en yüksek yerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi binası yükselecekti. Planın onaylanmasından sonra bütün bunların yapılacağı arazi yüz yirmi bin liraya kamulaştırılmıştır. Ankara'da en önemli sorun konut sorunu olduğu için, Jansen planına göre başlangıçta kentin yeni yerleşim bölgelerine değişik tipte evler yapılması düşünülmüştü. Bunlardan birisi, özellikle Atatürk Bulvarı'ında bugün iki örneği kalan, altında ticarethaneler bulunan dört-beş katlı apartmanlardır. Diğeri ve en önemlisi ise ikinci derecedeki

cadde ve sokaklarda, çoğunlukla Ziya Gökalp, Mithatpaşa, Meşrutiyet ve Necatibey Caddeleri'nde, Kavaklıdere ile Çankaya'da villa ve bahçeli evlerin yapılması öngörülmüştü. Bütün bu acelenin sebebi Ankara'nın nüfusunun hızla artmasıydı. Daha 1935 yılına gelmeden başkente göç edenlerin sayısı elli bine yaklaşınca gerçek bir mesken sıkıntısı ile karşı karşıya gelindi.

Ankara Palas önünde devlet ricali ve Hermann Jansen (fotoğrafta, en sağda görülen sakallı şahıs) (1930) (Orçun İmga koleksiyonu)

Planın hazırlanarak uygulanmaya başlandığı ilk yıllarda bile çeşitli güçlüklerle karşılaşılmıştır. Jansen, Yenişehir ve Cebeci'yi konut bölgesi olarak belirlemiş, Cebeci Çayırı ile Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültelerinin yeri ise Ankara Üniversitesi Kampusu olarak düşü-

nülmüştür. Şehrin bazı merkezi yerlerinde okul, çarşı ve dispanser gibi kamu hizmeti yapacak kuruluşlar için yerler ayırmıştır. Ancak bütün bu tasarılarına ilgilisiz kalındığını belirtip, gecekondu bölgelerinin gittikçe yaygınlaştığını ima ederek, "Şimdi Ankara'da acaba kaç şehir var? "diye sormuştur. Falih Rıfkı Atay'ın "Çankaya" isimli eserinde anlatılanlara bakılırsa, imar çalışmalarını sistematik bir şekilde engelleyen en önemli kişi Ankara Vali ve Belediye Başkanı Nevzat Tandoğan olmuştur. Yabancı bir uzmanın emri altında çalışmayı içine sindiremeyen Tandoğan, gerek Atatürk döneminde gerekse daha sonra güçlük çıkarmak için elinden geleni yapmıştır. Jansen'in tek yanıldığı nokta, başkentin kısa zamanda bu kadar genişleyeceğini tahmin edemeyerek, Tandoğan Meydanı'nın bulunduğu yeri "Havaalanı" olarak göstermesidir.

Belgeler ve anılardan anlaşıldığına göre plana karşı çıkarak uygulanmasını engelleyen ikinci kişi ise Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya'dır. Ali Çetinkaya ve yakını olan bazı milletvekilleri, belediyenin plana sahip çıkmayarak ilgisiz kalmasından yararlanarak, istedikleri değişiklikleri yapmışlardır. Böylece bakanın emri ve milletvekillerinin aracılığı ile, yeşil alan olarak ayrılan arsalara yeni binalar diktirmiş, kamu binalarının planlarına müdahele etmişlerdir. Bir örnek vermek gerekirse, yapıldığı yıllarda Yargıtay'ın toplantı salonu kubbeliymiş. Ali Çetinkaya, "Minaresiz kubbe kilisedir" diyerek kubbeyi yıktırmıştır.

Bu yoğun çalışmalar sonucu 1925 yılında Sıhhiye civarında yüz doksan sekiz ev yapıldı. Bu evler memur olmak koşuluyla ayda elli lira taksit ve sekiz yıllık vade ile isteyenlere verildi. Bu süre daha sonra yirmi yıla kadar uzatılmıştır. Bütün bunlardan başka Ziraat Bankası'nın Sağlık Bakanlığı'nın arkasında, Adakale Sokağı'nda yaptırdığı evlerle, Devlet Demir Yolları'nın eski otobüs terminalinin yanında tren yoluna paralel olarak yaptırdığı lojmanlar da diğer örnekler olarak sayılabilir. Buna İş Bankası'nın yaptırdığı elli dört ev de eklenebi-

lir. Yüksek Ziraat Enstitüsü personeli için Karınca Yapı Kooperatifi'nin yaptırdığı kırk evin projesini Jansen çizmiştir. Bu arada daha sonraki yıllarda inşa edilen Saraçoğlu, bugünkü adı ile Namık Kemal Mahallesi'ni de yine bu grubun içerisine katmak gerekir. Projesini 1944 yılında Paul Bonatz'ın yaptığı bu mahalle ilk devlet mahallesidir.[4] Yapımına aynı yıl içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla başlanmıştır. Buradaki evlerin tamamı çeşitli devlet kuruluşlarında çalışan bürokratlar tarafından, bugün olduğu gibi, lojman olarak kullanılmış ve büyük bir ihtiyacı karşılamıştır. 1950'li yıllarda başkentin en gözde mahallelerinden birisiydi.

Plan hakkında Atatürk'e bilgi veren Jansen, bu planın tam anlamı ile uygulanıp uygulanamayacağını sorunca Atatürk'ü sinirlendirdiği söylenir. Ancak mimarın bu endişesinde haklı olduğu çok geçmeden ortaya çıkmış, sözleşmesine 1939 yılında son verilmiş ve Jansen ülkesine dönmüştür. Daha 1950 yılına gelmeden planın değer ve önemi kalmamıştır. Böylece kent, her isteyenin istediğini yaptırabildiği bir yer olmuş, bu anlayış sonucu bu arada pek çok tarihi eser yok olup gitmiştir. Yukarıda da işaret edildiği gibi, bu sıralarda başlayan kitlesel göçlerin şiddeti arttığından, hızlanan gecekondu yapımının önü alınamaz olmuştur. Günümüzün ulaşım çıkmazı da bu sayede gerçekleştirilmiştir denebilir. İkinci Meclis binasının arkasındaki mahalleye o yıllarda bile "Teneke Mahallesi" dendiğine göre bunları önlemeye kimsenin gücünün yetmediği anlaşılıyor.

Ankara'ya gelen şehircilik uzmanlarından birisi de Avusturyalı Oerley'dir. O dönemlerde Atatürk ve Oerley arasında geçen bir olaydan söz edilir. Atatürk, Falih Rıfkı Atay'ın imar komisyonu başkanlığı

---

[4] *Paul Bonatz: Alman asıllı bu mimar Anıtkabir için proje yarışması sırasında Ankara'ya geldi. Sonra Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Teknik Öğretim Müsteşarlığı'nda görevlendirildi. Sanat enstitülerinin projelerini yaptı. Daha sonraları İstanbul Teknik Üniversitesi'nde mimarlıkla ilgili dersler verdi.*

sırasında, manevi kızı Rukiye için Yenişehir'de altında dükkân olan bir ev yaptırmaya karar vermiş. Köşkte görevli bir kişi projeyi Oerley'e onaylatmış. Mimar, Falih Rıfkı'ya gelerek "Ev imar planına uygun değil, o sokakta dükkân olmaz ama köşkten geldiği için imzalamak zorunda kaldım" diye yakınmış. Olanları duyan Atatürk, derhal projeyi durdurmuş ve evi Mithatpaşa Caddesi'ne yaptırtmış.

Gerek Kurtuluş Savaşı sırasında, gerekse Türkiye Cumhuriyeti kurulup Ankara başkent olduktan sonra kimi bu kutsal savaşa katılmak, kimi de yeni ve daha iyi bir yaşama biçimi bulmak için büyük kitleler halinde başkente akın etmiştir. Bu göçler sadece Anadolu'dan değil aynı zamanda Rumeli'den de olmuştur. Yugoslavya'dan gelen Boşnaklar, eski konservatuarın yeri ile Dörtyol ve Doğumevi'nin karşısındaki alana, yani Sakarya Mahallesi'ne yerleştirildi. Bu yüzden bu bölgeye eskiden Boşnak Mahallesi denirdi. Erzurum yöresinden gelen büyük bir göç, Hacettepe Üniversitesi'nin doğusunda bulunan Dumlupınar Mahallesi'nde iskân edildiğinden buranın eski adı Erzurum Mahallesidir. Aktaş Mahallesi Arnavutların iskân edildiği bir mahalledir. Kırım Savaşı'nın yenilgi ile bitmesinden ve daha sonra çeşitli nedenlerle ülkemize sığınan Tatarların yerleştirildiği bölge ise Şükriye Mahallesi'dir. Altındağ'ın kuzey eteğinde bulunan Atıfbey Mahallesi'nde oturanların çoğunluğu ise Bayburtludur. Kitlesel göçlerin şiddeti gittikçe arttığından, hızlanan gecekondulaşmanın önü alınamaz olmuştur. İlgili bölümde belirtildiği gibi Ankara'da ilk gecekondu semti, Cumhuriyet Müzesi'nin arkası ve Rüzgârlı Sokak çevresindeki "Teneke Mahallesi" dir. Demek ki o zamanlarda da bunu önlemeye kimsenin gücü yetmiyormuş. Falih Rıfkı Atay 1969 yılında yayımladığı eserinde bir gerçeğe parmak basarak "Eğer yabancı uzmanlar ülkemizden kovulurcasına çabucak uzaklaştırılmasaydı, Ankara şimdikinden daha ileride bir şehir olurdu" diyor.

Çalışmalar hızla sürerken Ankara'da arsa sorunu yoktu. İmar çalışmaları henüz başlamadan önce 1928 yılında yürürlüğe giren 1351

sayılı yasa ile vakıf arsaları bedelsiz olarak İl İmar Müdürlüğü'ne devredilmişti. Yoğun bir yapılaşma planı uygulayan İmar Müdürlüğü de yeni binalar yapılırken bu arsaları kullanmıştır. Bunların arasında Ulus'taki Atatürk Anıtı, Cumhuriyet Müzesi, İkinci Vakıf Apartmanı, Belvü Palas (Birinci Vakıf Apartmanı), Osmanlı Bankası, Merkez Bankası ve Stad Oteli'nin yeri sayılabilir. Bunlara, eski Ankara'da yine Vakıf İdaresi tarafından yaptırılan, bugün birkaç örneği kalan vakıf evleri de eklenebilir. Bu sayılanlardan başka Opera binasının yerinde olan Sergievi, Merkez Bankası'nın arkasında bulunan Anadolu Kulübü ile İş Bankası ve Amerika Birleşik Devletleri Elçiliği'nin kaldığı iki katlı evler de vakıflar tarafından 2.435.466.60 lira harcanarak yaptırılmıştır.

Eski Ankara'da Yeşil Alanlar

Tarihi belgelerden ve anılardan öğrendiğimize göre Ankara'nın çevresi yeşilliğe bugünkü kadar hasret değilmiş. İlk meclis binası açılışa hazırlanırken önüne bir çam ağacı dikilerek sembolik olarak ağaçlandırma başlatılmış ve bu çam ağacı titizlikle korunmuş. Bir yandan bu işe önem verilirken bir yandan da bunun tam aksine şehrin yakın çevresinde küçük korular halinde bulunan çam ve mazı çamı ormanları kısa sürede yok edilmiştir. Bu yeşil bölgeler hakkında her bölümün içinde sırası geldikçe bilgi verilmiştir. Ancak bu konuyu bir kez daha hatırlatmakta yarar var. Bülbül Deresi ile Dışkapı'da Telsizler'in bulunduğu bölgenin sağ tarafı baraja kadar kestanelikmiş. Dikmen'de Çaltepe'nin Ahlatlıbel'e bakan yamaçları, Keçiören Kızlarpınarı bölgesinin tepeleri, Hüseyin Gazi'nin etekleri çam ormanlarıymış. Şehre epey uzakta bulunan Beynam ormanları bu kadar küçülmeden, av hayvanlarının kökü kazınmadan önce önemli bir av alanıymış. Daha eskilere gitmeye gerek yok, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın Ankara Büyükelçisi olan Von Papen, her hafta sonu Beynam'a yabani domuz avına gidermiş.

Eski Ankara'da Su ve Aydınlatma Sorunu

Ankara'da az sayıda bulunan akarsular ve kaynaklarının değerlendirilmesi şöyle dursun, akıl almaz ihmaller sonucu adeta yok edilmesine ilgili bölümlerde işaret edilmiştir. Günümüzde de bir ölçüde devam eden su sıkıntısı, eski dönemlerde herhalde ciddi boyutlara ulaşmıştı. Ulus'ta ilk Maliye Bakanlığı'nın karşısındaki parkın içinde bir havuz varmış. Su sıkıntısı çeken Ankaralıların geceleri buradan gizlice evlere su taşıdıkları söylenir. Eski çağlarda şehrin kuşatılması sırasında halkın su ihtiyacını temin amacı taşıyan, kaleden Hatip Çayı'na inen tünel ve su yollarının bulunduğunu biliyoruz. Romalılar döneminde de bu alanda çalışmalar yapıldığı, uzak yerlerden, özellikle Elmadağ'daki Zeki Pınarı'ndan künklerle şehre su getirildiği arkeolojik araştırmalarda ve imar çalışmalarında ortaya çıkmıştır. Ankara, tarihi boyunca içme suyu sıkıntısı çekmiştir. Ankara'da valilik yapan Abidin Paşa pek çok imar faaliyetlerine imza attığı gibi, şehre yirmi kilometre mesafedeki bu pınardan içme suyu da getirtmiş ve kale önünde bir tören düzenleyerek 25 Nisan 1890 tarihinde basınçlı suyu fışkırtarak resim çektirmiştir. Suyun dağıtım merkezinin Dikimevi çevresinde olması nedeniyle buraya yıllarca, hatta 1950'ye kadar "Başmil" denmiştir. Bu sorun, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra Çubuk Barajı'nın yapılmasıyla çözülmeye çalışılmış, zamanla baraj yetersiz kalınca Üreğil'de açılan artezyenlerle şehir suyu takviye edilmiştir. İçme suyunu ise cumhuriyet döneminde yine Elmadağ'dan bir Alman firması getirmiştir.[5]

Eski çağlarda aydınlatma aracı olarak mum ve meşale gibi ilkel araçlar kullanılıyordu. Gazyağı devreye girdikten sonra ülkemizin

---

[5] Cumhuriyet dönemindeki ilk içme suyu çalışmasında; Elmadağ'dan kente su getirilmesi projesi, 1926 yılında Belçikalı Emil Kantren firmasına ihale edilmiş, oluşturulan projeye uygun biçimde, Ankara Belediyesi'nce inşaatı gerçekleştirilmiştir. Tesisat için, belediye tarafından 1.300.000 lira harcanmıştır.

her yerinde gaz lambaları kullanılır olmuştur. Lüks lambaları, adından da anlaşılacağı gibi gerçekten de lüks bir aydınlanma aracıydı. Ankara başkent olunca bu sorunun da çözülmesi gereği duyulmuş ve önemli yerlere sınırlı olarak elektrik verilmiştir. Elektrik başlangıçta buharlı bir lokomotiften elde edilmiştir. Bu ilk denemeden kısa bir süre sonra, 1924'te Bentderesi'nde Şehremaneti'nce yapılan küçük bir jeneratör, daha sonra 1926 yılında dizel santral devreye girdi. Arkasından 1927'de Alman MAN firması yeni santraller kurdu. Bu suretle 1928 yılına gelindi ve Almanların katkısı ile "Ankara Elektrik T.A.Ş." kuruldu. Bu gelişmeler devam ederken kayıtlı abone sayısı 1930'da 447, 1933'te 1000'i bulmuştu. Havagazı fabrikası 1929 yılı Ekim ayında üretime başlamışsa da sokakların aydınlatılmasında kullanılmamıştır. Alman firmalarından Didier ve AEG'nin katkıları ile önce "Ankara Havagazı Şirketi" kuruldu. Bu şirketle birlikte, 16 Aralık 1942 tarihinde yürürlüğe giren 4325 sayılı yasa ile üç ana konu birleştirilerek günümüzdeki EGO hayata geçirilmiş oldu. Sıhhiye'de büyük bir alanı kaplayan bu fabrika günümüzde çürümeye terk edilmiştir.

İçki Sorunu

Eski Ankara'nın toplumsal hayatının bir gereği olan alkollü içki başlangıçta sorun olmuştur. Kentte eskiden beri evlerde şarap üretildiği bir gerçektir.[6] Bunun yanı sıra "Soma ya da Boğma" adı verilen anasonsuz rakı da üretilirmiş. Şu ya da bu nedenle Ankara'da yaşa-

---

[6] Cumhuriyetin ilk dönemindeki bir şarap üretim tesisi de, Hans Sachsenberg'in "Anadolu'nun ilk şarap mahzenleri" sloganıyla reklamını yaptığı imalathanesiydi. Sachsenberg, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı topraklarında görev almış, çok uçmuş bir Alman pilottu. Türk Tayyare Cemiyeti ile Alman Junkers firması arasında, 1925 yılında kurulan TOMTAŞ (Tayyare, Otomobil ve Motor Türk Anonim Şirketi)nde Alman temsilci olarak görev yapıyordu. Aynı zamanda, Çankaya'da oluşturduğu bağlarda "Ankara İncisi" ve "Çankaya Kırmızı" şaraplarını imal ediyordu.

mak zorunda kalanlar alkollü içki bulamayınca imbiklerini bizzat getirerek içkilerini kendileri üretirmiş. Tekel idaresinin daha kurulup üretime geçmediği dönemlerde buna mecbur kalmışlar. Bazı milletvekilleri bile bu yola başvurmuştur. İlk yıllarda emniyet müdürlüğü yapan Dilaver Bey de rakı ürettiği için bu rakının adına "Dilaver Suyu" denirmiş. İkinci Anafartalar Caddesi'ndeki Toros Oteli'nin altında "Fertek Rakı Fabrikası" varmış.[7] Müskirât İnhisarı Müdürlüğü kurulduktan sonra bu sorun kesin olarak çözüme kavuşmuştur.

Ankara'da Gecekondulaşma

Bu kadar küçük bir kente büyük bir göç başlayınca çok önemli iskân sorunlarının çıktığını ilgili bölümde belirtmiştik. O dönemi anlatan acı tatlı nice anılar vardır. Falih Rıfkı Atay ile Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hamamönü'nde büyük çaba sarf ederek birlikte kalabilecekleri bir ev bulmuşlar. Hatta, o yıllarda Çankaya Köşkü'nde görevli olan Udi Nevres Bey bile bir süre bu evde yatıp kalkmış. Şevket Süreyya Aydemir "Tek Adam" adlı eserinde, Ankara Belediyesi'nin elinde bulunan arsaların değerini bilemediğini, daha sonra yapılan resmi binalar için başkalarına muhtaç kaldığını söyler. Falih Rıfkı Atay ise "Çankaya" adındaki eserinde olaya başka açıdan yaklaşır: *"Jansen planının ve umumiyetle plan disiplinciliğinin, spekülasyoncular ve keyficiler elinde iflas etmesine yandığım kadar hiçbir şeye yanmam. Hemen spekülasyona dolaştık. Herkes, saklayıp ileride satmak üzere arsa edinmek havasına kapılmıştı. Şehir imarının başlıca spekülasyon olduğunu*

---

[7] Ankara'lı şair ve gazeteci-yazar Mehmet Kemal, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde, Ankara'da rakı çekilen (imbiklenen) yerler olarak, Tabakhane'deki İntibah Müskirât ile Albayrak Sokak'taki Dayıbey Rakısı'nın imal edildiği tesisi belirtmektedir. Buna, Leblebici Mahallesi ve Müneccim Yokuşu'ndaki Bozöyük Neşe Müskirât Fabrikası, Bilecik Müskirât Fabrikası ve Müdafaai Hukuk Caddesi (Çankırı Caddesi)'ndeki Kartal Müskirat Fabrikasını da ilave etmek gerekir. Şişe bulmak zor olduğu için buralarda satış küçük testilerle yapılıyordu.

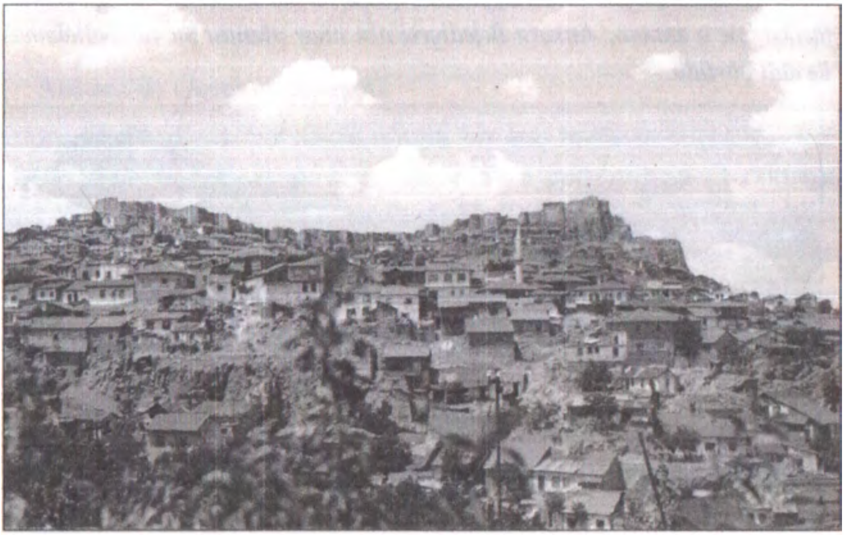
düşünecek halde bile değildi" diye yazar ve devam eder: *"Şehir planında evsiz fakirlere verilmek üzere ucuz arsalar bölgesi ayrılmıştı. Bu arsalar her isteyene parasız da verilebilecekti. Böylece kurulacak bölgeler bir mühendisin kontrolü altında bulunacaktı. Belediyeye verilen bu vazifelere göre merkezde mektep, çarşı, dispanser gibi umumi tesisler için yer ayrılacaktı. Fakat belediye bu vazifelerini bir yana bıraktı. Dışarıdan gelenler Ankara Kalesi etrafındaki setlerde ilk gecekonduları tecrübe ettiler. İmar Komisyonu yıktırma kararı verdi. Vilayet ve belediye aldırış bile etmedi. Türkiye'de gecekondu faciası işte o zaman, Ankara Belediyesi'nin imar planını bu tür baltalaması ile aldı yürüdü."*

Bentderesi'nde gecekondulaşmanın yeni başladığı yıllar (1930'lar)

Falih Rıfkı Atay'ın anlattığı gibi, Ankara'da gecekondu konusu ilk kez Nevzat Tandoğan'ın valiliği ve belediye başkanlığı sırasında gündeme gelmiş, dar gelirlilere verilmek üzere ayrılan arsalarla belediye ilgilenmemiş ve böylece bugünkü durumun temeli o zaman atılmıştır. Gecekondu sözcüğü halk diline 1940 yılında girmiştir. En

büyük yoğunluk Atıfbey, Altındağ, Yenidoğan, Şükriye Mahallesi, Kayabaşı ve Gülveren'deydi. Tehlikeyi sezip de önlem alınmasını isteyenlere, hatta çeşitli tarihlerde çıkartılan yasalara rağmen bu duruma politikacılar herzaman göz yummuştur. Günümüzde de aynı anlayışın sürüp gittiğini söylemek yalan olmaz. Danıştay, Yargıtay gibi yüksek mahkemelerin kararına rağmen yıkılması gereken yerlere kimse el sürmeye cesaret edemiyor.

Kayabaşı Mahallesi (1956)

Eski Ankara'da Eğitim Kurumları

Ankara'da, Anadolu'nun her il ve ilçesinde olduğu gibi düzenli bir eğitim sistemi yoktu. İstanbul'da bile henüz modern bir eğitim sistemi yoktu. "Mahalle Mektepleri" inde cami imamlarının verebildiği ölçülerde eğitim yapılır, genellikle kızlar okula gönderilmez, okuma yazma oranı bir türlü yükseltilemezdi. Büyük merkezlerde yüksek öğrenim okullarının yerini tutan medreseler vardı. Kentin o

zamanki nüfus sayısı dikkate alınırsa bunların küçümsenemeyecek bir sayıda olduğu anlaşılacaktır. Sadece adını bildiğimiz medreseler şunlardır: Kızılbey Medresesi, Yeşil Ahi Medresesi, Kara Medrese, Ak Medrese, Seyf Medresesi, Eminiye Medresesi, Yusufiye Medresesi ve Doğan Bey Medresesi. Bunların nerede olduğunu bile bilmiyoruz. Yalnız Kızılbey Medresesi'nin Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü'nün yerinde olduğu biliniyor.[8]

---

[8] Osmanlı döneminde Ankara'da faaliyet gösteren medreseler ve söz konusu medreselerin bulundukları mahaller şöyledir:
Abdülkerimzade Hacı Emin Efendi (Eminiye) Medresesi: İçkale'de, Alâaddin Camii'nin doğusundaydı.
Ağazade Medresesi: Hacı Musa Mahallesi'ndeydi.
Ahmet Çelebi Darülhüffazı: Kayabaşı Mahallesi'ndeydi.
Ak Medrese (Beyzaiye Medresesi, Hacı Bayram Medresesi): Hacı Bayram Camii yanında, Augustus Tapınağı içindeydi.
Cemaleddin Medresesi: Yirmili medreselerdendir (Yeri tespit edilemedi).
Hanigâh Medresesi: Bentderesi'ndeydi.
Kağnı Pazarı (Araba Pazarı, Mermerzade) Medresesi: Yenice Mahallesi'nde, Kağnı Pazarı Camii yanındaydı.
Kara (Melike Hatun Medresesi) Medrese: Eyne Bey Hamamı yanındaydı.
Kızılbey Medresesi: T.C. Ziraat Bankası Genel Müdürlük binasının yerindeydi.
Kocabey (Karacabey) Medresesi: Hacettepe Üniversitesi personel otoparkının olduğu yerdeydi. İnce uzun bir yerleşim planı olan medresenin, dar cephesi Hacettepe Mahallesi'ndeki Elma Dağı Meydanı'na bakıyordu.
Mevlevihane: Cenabî Ahmet Paşa Camii (Yeni Cami) yanındaydı.
Mimarzade (Şükriye) Medresesi: İmaret Mahallesi'nde, Sarı Kadı (Kadıoğlu) Camii'nin batısındaydı.
Müderriszade Hacı Hasan Efendi Medresesi: Turan Mahallesi'nde, Zeynelabidin Camii avlusundaydı.
Nakşıbendî (Şehabiye) Medresesi: Koyunpazarı Çarşısı'nda, Ahi Elvan Camii yanındaydı. (Cumhuriyet'in ilk Diyanet İşleri Başkanı olan Rıfat Börekçi, bu medresenin müderrisiydi).

Tanzimat'la birlikte eğitim alanında modernleşme çabaları Ankara'ya da ulaşmış, bu anlamda birkaç okul yapılmıştır. Bunlardan biri Yüksek İhtisas Hastanesi'nin yerinde bulunan ve "Taş Mektep" olarak bilinen Ankara İdadisi (ya da Sultanisi), diğeri ise Ulus İş Hanı'nın yapıldığı alan içinde "Darül Muallimin" yani öğretmen okuluydu. Bu okul, ilgili bölümlerde belirtildiği gibi devletin kuruluş yıllarında çeşitli amaçlar için kullanılmış, Milli Eğitim Bakanlığı iken 23 Aralık 1947 tarihinde yanarak kullanılmaz hâle gelmiştir.

Ankara'nın Üç Beyazı

Üç beyazın en ünlüsü tiftik keçisi olup bu keçiye çok eski yıllarda "Cıba" denirmiş. Bölgenin doğal şartlarını seven bu hayvan, kentin ticari hayatına ve ekonomisine egemen olmuştur. Genellikle rengi beyaz olup çok nadiren siyah renkli olanları da görülmektedir. Tiftik ince, yumuşak bir keçi tüyüdür. Vaktiyle bölgede binlercesi yetişen

---

Molla Büyük Medresesi: Kale Mahallesi'ndeki Molla Büyük Camii'nin Batı duvarına bitişik hücrelerde eğitim verirdi.
Rızâiye (Abdülkerimzâde Seyyid Mehmet Efendi) Medresesi: Tahtakale'de, Hasekî Camii bitişiğindeydi.
Sarı Hatib Medresesi: Kırklı medreselerdendir (Yeri tespit edilemedi).
Seyfiyye (Mâh-ı Bülendî, Bülendiyye, Seyfî, Seyfine, Seyfeddin, Zaif) Medresesi: Çeşme Mahallesi'nde, Ulucanlar Cezaevi ve Şükriye Camii yanındaydı.
Sun'iye Medresesi: Karacabey Hamamı külhanına bitişik arsadaydı.
Şerife Zahide Hanım Medresesi: Öksüzce Mahallesi'ndeydi.
Yeğenbey Medresesi: Eski Adliye Sarayı arkasındaki Yeğenbey Camii'nin yanındaydı.
Yeni Medrese: (Yeri tespit edilemedi).
Yeşil Ahi (Yeşilhâne) Medresesi: Karacabey Hamamı arkasında, Yeşil Ahi Camii'nin içinde yer aldığı külliyede bulunuyordu.
Yusufiye (Doğanbey, Şeyh Yusuf Sinaneddin) Medresesi: Hacı Doğan Mahallesi'nde, İbadullah Camii'nin bitişiğindeydi.

tiftik keçisi, çeşitli ihmaller ve ilgisizlik sonucu nesli tükenme noktasına gelmiştir. Günümüzde bir tekini bile görebilen Ankaralı yok gibidir. On yedinci yüzyıldan başlayarak yurt dışına kaçırılmaya başlanmış, bunu herkesin bilmesine rağmen hiçbir önlem alınmamıştır. Bu işi ilk kez yapan Fransızlar ve İspanyollardır, ancak başarı elde edememişlerdir. İngilizler de 1869 yılında sekiz yüz, 1871'de ise iki bin keçiyi Amerika'ya kaçırmışlardır. 1930 yılına gelindiğinde elde keçi kalmaması, kalanlarında dejenere olması nedeniyle ıslah çalışmaları yapmak üzere Amerika'dan bizim keçilerimizin erkeği getirtilmiştir. 1950 yılında hâlâ tiftik üretiliyor olmalı ki Bentderesi'nde Tiftik Ticaret Şirketi'nin genel müdürlük binası vardı.[9]

Eski yıllarda Kent ekonomisinin temelini tiftikten üretilen Ankara sofları oluşturuyordu. O zamanlar şehirde üç-dört bin sof tezgâhının bulunduğu belgelerden anlaşılıyor. Zamanı gelince keçiler kırkılır, yıkanarak iplik yapılır, dokunan soflar Avrupa ülkelerine ihraç edilerek büyük bir gelir elde edilirdi. Soflar özelliğine göre meviçli, hareli, muhayyer, ince ve kalın gibi türlere ayrılırdı. Bu güzel ve ünlü dokumadan günümüze el kadar bir parçanın gelememesi düşündürücüdür. Zamanla Bentderesi'ndeki deri atölyelerinin zehirli atıklarının çaya karışması sonucu, bu sularla yıkanan tiftik ipliğinin, dolayısıyla sofların kalitesi bozulmuştur. Sonunda adının bile unutturulması başarılmıştır. Bölgenin coğrafi şartları değişmediğine göre bütün suçu kendimizde aramamız gerekiyor. Şimdi Ankaralılar tiftik keçisini bazı parklarda boy gösteren acayip keçi heykelleriyle tanımaya çalışıyor.

Üç beyazın ikincisi Ankara Tavşanı'dır. Kar beyazlığındaki bu sevimli yaratık Ankara'nın simgelerinden birisiydi. Pembe ağızlı, boncuk gözlü bu tavşan eskiden evlerde beslenirdi. Geleneksel Ankara evleri bahçeli ve avlulu olduğundan beslemede bir sorun yaşanmaz-

---

[9] Bentderesi'nde, kale dibindeki köprü başında yer alan "Türkiye Tiftik Cemiyeti Sof Dokuma Evi."

dı. Cumhuriyetten sonra ünlenerek ülkenin dört bir yanına dağılmış, işin ilginç yanı ana kaynağında yani Ankara'da kalmamıştır. Bunun başlıca sebeplerinden biri hızlı betonlaşma sonucu eski evlerin teker teker ortadan kalkması olabilir.

Ülkemizde kedi denince akla hemen Ankara, Van ve Man Kedileri gelir. Pamuk gibi bembeyaz bu kedileri yarım yüzyıl önce eski evlerin çatılarında, balkonlarında, ağaç dalları üstünde ve sokaklarda görmek mümkündü. Apartman hayatı başlayınca kedi beslenmesine gerek kalmaması, öz değerlerimize önem verilmemesi gibi sebeplerle sayıları gittikçe azaldı. Oysa kedi, eski ahşap ve kerpiç evlerin vazgeçilmez unsuruydu. Aklımız yeni başımıza geldiği için, son yıllarda Ankara Kedileri koruma altına alınarak ıslah çalışmaları başlatılmıştır.

Ankara'nın Meyveleri

Kentte bahçecilik, bağcılık kadar önemli olmasa da çeşitli meyveler yetiştirilmiştir. Şehrin sulak bir bölgede olmaması ve çevresi bağlarla kaplı olması nedeniyle meyve ağaçları genellikle bağlardaydı. Bağlar hızla terk edildikten sonra bile varlıklarını yıllarca sürdürdürseler de, bu direnişe aldırış eden olmadı. Bununla birlikte elli yıl önce Hatip Çayı çevresinde, Kazıkiçi Bostanları gibi taban arazilerde bostanlar ve meyve bahçeleri vardı. Yüzlerce yıldan beri üzüm yetiştiren bir bölge olan Ankara'da, herhalde meyvenin çok çeşitli türleri vardı. Bugün bu türlerin hepsinin bilindiği söylenemez.

Ankara'da ilk akla gelen meyve armut olsa da diğerlerinin adını anmamak haksızlık olur. Asıl adı "Mustabey Armudu" olan bu meyveden şehir içinde tek ağaç kalıp kalmadığı bilinmez. Bir vakitler bağların çevresi bu armutlarla doluydu. Kışa dayanıklı, yeşil renkli, sulu ve tatlı olan bu meyvenin hoş bir aroması vardır. Eski Ankara'nın bazı semtleri başka meyveleriyle de ünlüydü. Nedense ayva, ceviz, vişne, dut v.b. meyvelerin adı pek geçmez. Çok değil yarım

yüzyıl önce Lalahan ve Kayaş'ta çayın çevresi ekmek ayvasının ağaçlarıyla kaplıydı. Ayvalı semti adını bu meyveden almıştır. Sadece buralarda değil, bağların içinde de yetişirdi. Etlik, Keçiören, Ayvalı Bağları'nın vişnesi hâlâ anlatılır. Kıraç toprakta kolayca yetişen badem ağaçları bütün bağların çevresini sarardı. Kentin bazı yörelerinde özellikle Dikmen deresi ile Dikmen yamaçlarında pek çok ceviz ağacı vardı. Keçiören ilçesinin sınırları içinde kalan Dutluk semti herhalde adını duttan almış olmalı. Bugün tamamen unutulmuş gibidir. Ankara'da sadece bunlar değil, çitlembik, alıç, ahlat, iğde gibi meyveler de yetişirmiş. Ahlatlıbel, İğdeli Dere gibi isimler boşuna konmasa gerek.

Eski Ankara'da Spor Faaliyetleri

Ülkemizin her yöresinde olduğu gibi başkentimizde de ata sporlarımızdan güreş, binicilik, özellikle cirit oyunun önemli bir yeri vardı. Modern atletizmde bir dal olan disk atmanın basit şekli olan, belirlenen bir hedefe taş atma eğlenceleri vardı. Mehmet Akif Ersoy'un bunu çok sevdiği, bazen Cebeci Çayırı'na giderek gençlerle birlikte taş attığı söylenir. Eskiden zaman zaman savaş oyunları da yapılırmış. Yeni Adliye binası ile Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin bulunduğu yerde, eski adı ile Çaputçu Çayırı'nda danışıklı dövüşler olurmuş. Bu ve buna benzeyen eğlenceler çoğunlukla Cebeci Çayırı ile İtfaiye Meydanı'nın bulunduğu bölgede yapılırmış. Gençler önemli günlerde, bayramlarda, askerlerin yolcu edilişleri sırasında davul zurna eşliğinde güreşir, cirit oynarmış.

Futbol, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Ankaralıların günlük yaşamına girmiştir. İldeki çalışmalara ve maçlara yine Cebeci Çayırı'nda başlanmıştır. Ankara'nın ilk futbol takımının adı "Ayyıldız" olup, top sahası Gençlik Parkı'nın yerindeymiş. Boks, güreş, futbol olarak 1950 yılında Ankara'da kırk dokuz tane spor kulübü

vardı. Bunların az bir bölümü günümüze kadar varlığını sürdürebilmiş, bir bölümü de ya kapanmış ya da ad değiştirmiştir. Bazılarının eski ve yeni adlarını vermek gerekirse: Makine Kimya Endüstrisi'nin eski adı İmalat-ı Harbiye'dir. Bu kuruluşun İmalat-ı Harbiye Gücü adında bir spor kulübü vardı. Kara Harp Okulu Gücü, Kara Harp Okulu Ankara'ya geldikten sonra kurulmuştur.

Ankaragücü futbol takımının sekizinci kuruluş yıldönümü törenleri sırasındaki resmigeçit (31 Ağustos 1934)

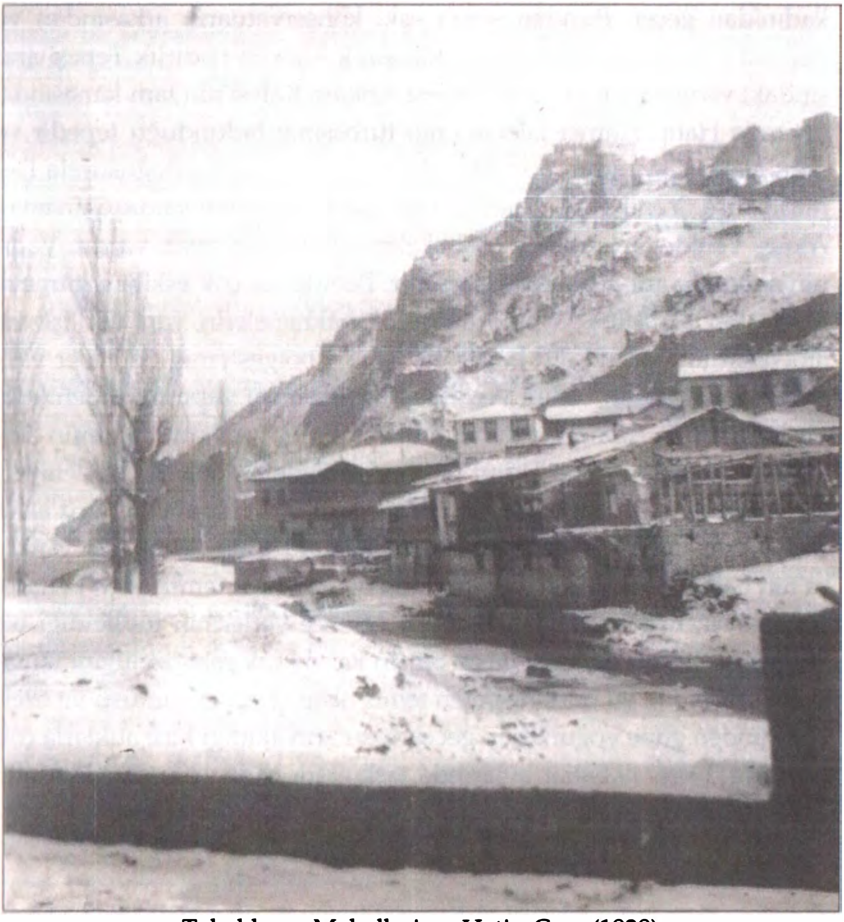
Üyeleri çeşitli esnaf kuruluşlarından olan "Sanatkâran Gücü" çok sonra oluşacak olan Ankaragücü'nün çekirdeğidir. Bu kulübün Gazi Mustafa Kemal Bulvarı ile tren yolunun arasında, Ulaştırma Bakanlığı ile Ankara Garı'nın arkasında küçük bir stadı vardı. Şimdi buradan Celâl Bayar Bulvarı geçiyor. "Ankara Sultanisi Gücü" ise sonradan

Gençlerbirliği olmuştur. Bu kulübün lokali 1951 yılında hizmete giren Ankara Üniversitesi Vehbi Koç Öğrenci Yurdu'nun birici katında olup giriş kapısı yan taraftaydı. O yıllarda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kulübünün adı başlangıçta "Meclis Muhafız Takımı" iken sonradan Muhafızgücü olmuştur. Demirspor Kulübü'nün eski adı Devlet Demir Yolları Gücü idi. Elli yıl önce Ankara'nın en başarılı kulüplerinden birisi de Hacettepe Spor'du. Antrenman alanı ise Cebeci Çayırı'nda bisikletçilerin yanındaydı. Ankara'nın, hatta ülkemizin sayılı takımlarından birisiydi. Bugün Hacettepe semti ve kulübü ile birlikte tarihe karışarak adı anılarda kalmıştır. Hacettepe Spor'un forma rengi olan mor beyaz renkler sadece Hacettepe Üniversitesi'nin bayrağında yaşıyor. Bu kulüp yakın zamanlarda Keçiörengücü ile birleşerek Hacettepe-Keçiörengücü olmuştur.

Ankara, bilinen tarihinden beri sürekli su sıkıntısı çeken bir şehir olmuş, kuruluş alanının çok engebeli olması nedeniyle çevresindeki kaynaklardan su getirmek pek kolay olmamıştır. Eski çağlarda savaşlar sırasında şehir kuşatılınca su temin etmek için kaleden Hatip Çayı'na inen gizli merdivenler yapılmıştır. Çok sınırlı olan su kaynaklarının ve akarsuların bu dönemlerde hem içme suyu hem de temizlik işlerinde kullanıldığını görürüz. Ankara ovasının bu sularla imkân ölçülerinde sulandığı da bir gerçektir. Türkiye Cumhuriyeti kurulup da yoğun göçler başlayınca altyapı yetersizliği, hızlı gecekondulaşma ve sağlıksız yapılaşma sonucu kısıtlı su kaynakları ileri derecede kirletilerek kullanılamaz duruma getirilmiştir. Çok değil elli yıl önce birçok yerde tertemiz akan bu dereler, yakın bir geçmişte açıktan akan birer kanalizasyon görümünü almıştır. Bugün bu derelerin büyük bölümü bir utancı gizlercesine, galerilere alınarak yeryüzünden silinmiştir. Hepsinin birleştiği Ankara Çayı ise iğrenç görüntülü bir akarsu olarak Sakarya'ya doğru akmakta olup, suyunun tarımda bile kullanılması sakıncalı görülüyor. Bunların içinde tek canını kurtaran akarsu, üstünde baraj olması nedeniyle Çubuk Çayı olmuştur. Eğer baraj yapılmamış olsaydı o da çoktan gözlerden gizlenmiş olacaktı.

Yok edilerek adı unutulanları ayrı tutarsak, hiç olmazsa kalanların kaynağı kurutulmayabilirdi. Ankara'nın değişik yörelerinde, cılız da olsalar, küçümsenemeyecek sayıda kaynağın olduğunu anılardan, araştırmalardan öğreniyoruz. Bunlar da tıpkı dereler gibi yapılaşma sırasında temeller kazılırken yitip gitmiştir. Keçiören'deki Kızlar Pınarı, eski dönemlerde temiz ve buz gibi suyu ile ünlü Cebeci Çeşmesi, Milli Savunma Bakanlığı'nın yanındaki pınar, Kızılay'da Emek İş

Hanı'nın yerindeki "Bitli Kuyu" ve Çankaya Köşkü arazisi içindeki kaynak tamamen unutulup gitmiştir. Kala kala Çankaya'da Portakalçiçeği Sokağı'nın sonundaki çeşme ile Dikmen'deki Keklik Pınarı kalmıştır. Bunların da yakın bir gelecekte diğerlerinin akıbetine uğraması olasıdır.

Tabakhane Mahallesi ve Hatip Çayı (1929)

Hatip Çayı

Hatip Çayı, Hüseyin Gazi Dağı'nın doğusunda bulunan İdris Dağları'ndan doğar. Bu su eskiden Kayaş düzlüğüne inerken bir sürü değirmen çevirirmiş. Kayaş ve çevresi eskiden bağlarla kaplı olduğu ve dere de ortasından aktığı için "Bağ Deresi" denirmiş. Çay, Kayaş Vadisi'ne indikten sonra "Kayaş Deresi" adını alır; Mamak ve Saimekadın'dan geçer. Bundan sonra eski konservatuarın arkasından ve Ankara Hastanesi'nin altından dolaşarak Kale ile Hıdırlık Tepesi arasındaki vadiye iner. Hıdırlık Tepesi Ankara Kalesi'nin tam karşısında, üstünde Hatip Ahmet Isfahanî'nin türbesinin bulunduğu tepedir ve dere Hatip Çayı adını buradan almıştır. Çayın güneydoğusunda Demirlibahçe, Yenihayat, Şükriye Mahallesi; kuzeybatısında Gülveren, Aktaş, Yenidoğan, Atıfbey Mahalleleri ve Dışkapı semti vardır. Vadinin sonunda adı artık Bentderesi'dir. Bentderesi çok eskilere gitmeye gerek yok, Kurtuluş Savaşı yıllarında tabakhanelerin, yani deri işleme atölyelerinin bulunduğu küçük bir sanayi bölgesiymiş. Sepiciler vaktiyle buraya "ıvgın" adını verdikleri bir sıra bent yapmışlar. Bentlerin bir bölümü de Romalılar döneminden kalmış. Bunların çoğunun Ankara Savaşı'ndan sonra Timur tarafından yerle bir edildiği söyleniyor. Bu semte bu adın verilmesinin nedeni budur. Dışkapı'ya doğru akan Bentderesi, diğer çaylarla birleşerek Ankara Çayı adını alır. Ankara'nın başkent oluşunun ilk yıllarında dericilerden temizlenen Bentderesi, şehrin hem mesireliği hem de eğlence yerlerinin toplandığı bir bölgeydi. Bilinen nedenle tatsız bir ün kazanarak eski özelliğini tamamen yitirdi. Elli yıl önce nispeten temiz akan çayın görüntüsü ve özelliği günden güne yoğunlaşan gecekonduların akıttığı kirli atıklarla çok bozuldu. Dere, ilkbahar aylarında taşkınlara neden olurdu. Sonunda 1957 yılındaki felaket dolayısıyla çevresinde bazı düzenlemeler yapıl-

dıysa da 1969'dan 1973'e kadar yapılan çalışmalarla üzeri kapatılarak toprak altına gizlendi.[10]

İncesu Deresi

İncesu Deresi, Elmadağ ile Haymana Dağları'ndan kaynaklanır. Buradan İmrahor Deresi'ni izleyerek İncesu semti'ne bağlanır. Topraklık ile Seyranbağları arasında ilerleyen dere, Türk Eğitim Derneği Koleji önünde Ziya Gökalp Caddesi'ni keser. Burada çok önceleri "İncesu Köprüsü" varmış. Abdi İpekçi Parkı ile Atatürk Bulvarı'nın altından geçtikten sonra bulvara paralel olarak ilerler ve Devlet Tiyatrosu ve Opera Binası'nın arkasından dolanarak uzun bir yol izledikten sonra 1011 Ana Tamir Fabrikası'nın önünden Ankara Çayı'na ulaşır.

İncesu Deresi elli yıl önce özellikle Seyranbağları tarafında çok temiz akardı. O bölgede gecekondulaşma henüz yoğunlaşmamıştı. Çevresinde sık kavak ve söğüt ağaçları vardı. Bahar aylarında şehre yakınlığı dolayısıyla tercih edilen bir piknik yeriydi. Vaktiyle vadinin içindeki sık ağaçlarda bülbüller ötermiş ve Bülbülderesi semti adını buradan almış. Günümüzde Bülbülderesi ile bülbülleri yan yana getirmek insana çok komik geliyor. Ahmet Andiçen Kanser Hastanesi'nin olduğu yerde dere kenarına toplanan eski Ankaralılar eşeklere yükledikleri çamaşırlarını buraya getirerek yıkarlarmış. İncesu havzasında yoğunluk arttıkça bu dere de atık su kanalı durumuna geldi; daha doğrusu açıktan akan bir lağım gibiydi. Özellikle bahar aylarında meydana gelen sağanak yağışlarda taşan dere nedeniyle Sıhhiye'de birçok mahalleyi ve evi su basardı. Üstünün açık olduğu dönemlerde yaz günleri Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve civarında pis kokudan geçilmezdi. Sonunda bir gün bütün bu olumsuz gelişmeleri

---

[10] 9-11 Eylül 1957 tarihleri arasındaki yoğun yağışlar sonrasında oluşan sel felaketinde, Hatip Çayı havzasında 165 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir.

gözlerden gizlemek ve taşkınları önlemek için İncesu Deresi de üstü kapatılarak yeraltına saklandı.

Çubuk Çayı

Tıpkı Hatip Çayı gibi İdris Dağları'ndan kaynaklanan Çubuk Çayı, Ankara'nın en temiz kalabilen akarsuyudur. Üzerine yapılan Çubuk Barajı dolayısıyla temiz kalmasına özen gösterilmiştir. Barajdan arta kalan sular, Aydınlıkevler'in güneyinden geçerek Dışkapı'dan dolaştıktan sonra eski Etlik Garajı'nın olduğu yerde diğer çaylarla birleşir.

Hacıkadın Deresi

Hacıkadın Deresi'nin sadece bir caddeye verilen adı kalmıştır. Bu dere Kalaba semtinde; Güzelyurt Mahallesi, Güzelyurt Caddesi ile 6.Sokağın bulunduğu yerde bulunmaktaydı. Prof. Dr. Hikmet Birand[11] yaklaşık elli beş yıl önceki görünümünü şu şiirsel anlatımla günümüze yansıtıyor: *"Ankara'nın derelerinin bence en güzeli Hacıkadın Deresi'dir. Ben Hacıkadın'ı bir kış Pazar'ı görmüş, kış halini sevmiştim. Sonra oraya baharın, yazın, güzün en az üç yol gider oldum...........Hacıkadın Deresei'nde dik yamaçlar, derin yarlar, sarp kayalar, çağlayanlar var. Hacıkadın Deresi'nde yalnız Ankaralı, Karadenizli ağaçlar var"* dedikten sonra bir zamanlar burada kestaneliklerle fındık ağaçlarının bulunduğunu anlatıyor. Daha sonraları bu güzelliklerin sırrının bozulduğunu ekleyerek devam ediyor: *"Benim de derenin de canını sıkan bir köşk var. Son yıllarda betonlu, çimentolarla ilâvelerle biraz asrileşti ama, boz mavi bir badana yiyince derede sırıtır oldu".* Sonra bir renkli fotoğraf gibi o günlerin

[11] *Profesör Hikmet Birand: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin eski öğretim üyelerindendir. Tıp Fakültesi'nin birinci sınıfında benim de botanik hocamdı. Derslerden arta kalan zamanlarda Türkiye'nin güzelliklerinden söz ederdi ve Anadolu'ya âşıktı. Bu konuda pastoral nitelikli yazılar yazmış, eserler yayımlamıştır.*

Hacıkadın Deresi'ni şu satırlarla anlatıyor: *"Artık karşı yamaçta baharın yeşil yumaklarla sarı taş yoncaları, kanarya çiçekleri, pembe ballıbabaları, kırmızı gelincikler, mor hezarenler, beyaz papatyalarla elvan elvan olan sırtlar, bayırlar yarları bir bir süzdükten sonra deremi bir de öte yandan seyredeyim diye aşağıya iner, karşı yamaca tırmanırım".* Bütün bu güzellikleri şu satırlarla tamamlıyor: *"Manzara geniş ve güzeldi. Aşağıda Hacıkadın yeşil bir kurdele gibi kıvrım kıvrım uzuyor, karşıda çepeçevre Keçiören, Etlik, daha geride arkası Bağlum sırtının üstünde küçük çam ormanı."* Bugün bu çam ormanının, çağlayanların, türlü çiçeklerle bezenmiş yamaçların yerinde yeller esiyor. Nedense hiçbir güzelliği korumak elimizden gelmiyor.

Macun Deresi

Adatepe civarından çıkar, Demetevler Macun Mahallesi'nden geçer, Mehmet Akif Ersoy Mahallesi'nden sonra Yeşilevler Mahallesi'ne gelir; buradan da Ankara Çayı'na ulaşır. Mecrası son yıllarda ıslah edilerek bir kanal içine alınmıştır.

Ankara Kalesi

Ankara Kalesi başkente yukarıdan bakan, denizden 978 metre yükseklikteki kayalık bir tepenin üzerinde kurulmuştur ve Ankara'nın en çarpıcı simgelerinden biridir. Kaleden söz edilirken, anlamları farklı da olsa, hem hisar hem de kale olarak anılırdı. Hangi devirde ve kimler tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Selçuklular döneminde esaslı bir onarım görmüş, İçkale'ye "Akkale" eklenmiştir. Dış ve İçkale olmak üzere iki bölümdür. Bunlara eskiden "Hisar İçi-Hisar Dışı" denirmiş. Yirmi kuleli Dışkale'den günümüze önemli bir kalıntı gelememiştir.

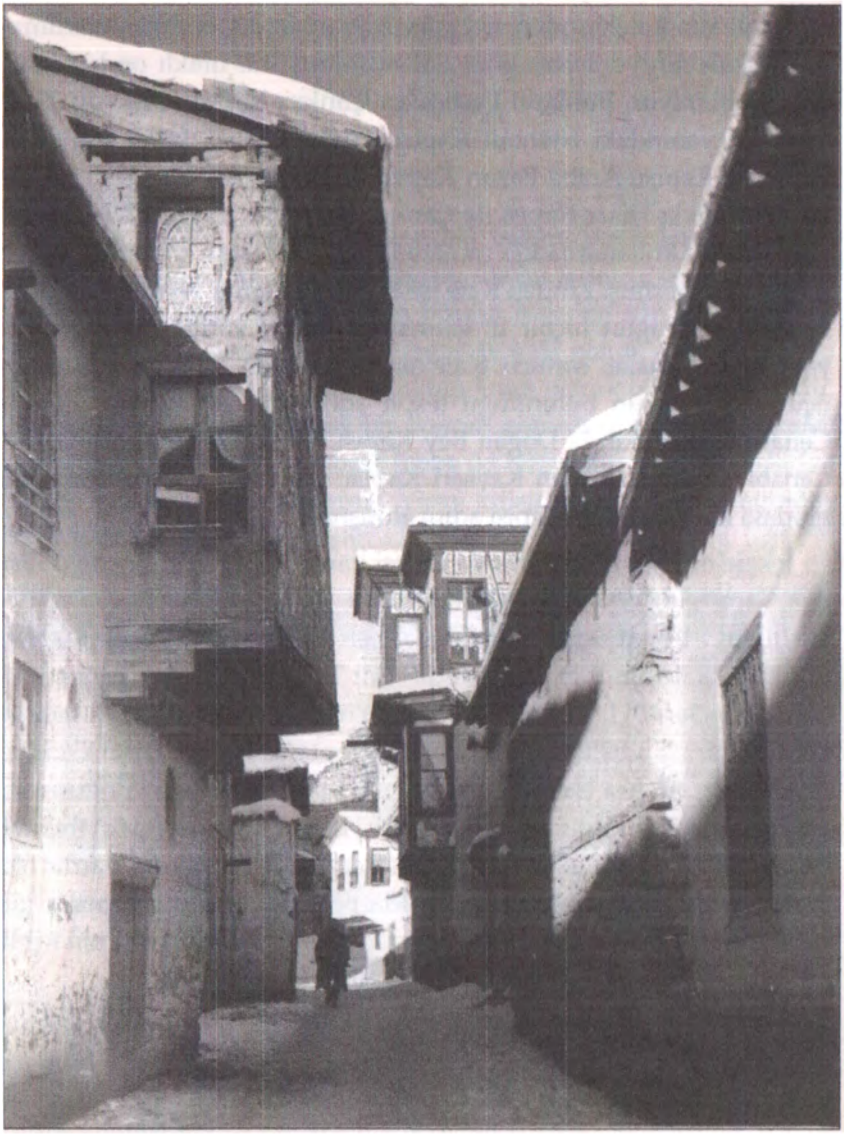

Ankara Kalesi, Hisar Kapı (1955)

İçkale'nin kulelerinden on beşi cumhuriyet döneminde onarılmıştır. Dışkale'nin yönlerine göre adlandırılmış irili ufaklı on kapısının olduğu biliniyor. Bunların başlıcaları Çankırı Kapısı (Dışkapı), Saathane'nin yanındaki İstanbul Kapısı (Hisar Kapısı), İzmir Kapısı ve Erzurum Kapısı, Araba Pazarı Kapısı ve Namazgâh Kapısı'dır. Kaleye çoğunlukla Hisar Kapısı ile Çankırı Kapısı'ndan girilirmiş. Barışta yani kalenin kullanılmadığı zamanlarda depo olarak kullanılır, değerli eşya saklanırmış. Zindan Kale ise hapishaneymiş. Ayrıca Dışkale'yi kuşatan ve bugün hiçbir iz kalmayan surları varmış. Son yıllarda yapılan çalışmalar sonucu Kale'nin çevresinde üç kapısı bulunan üçüncü bir surun bulunduğu tespit edilmiştir. Bu kapılar doğuda Cenabi Kapısı, batıda Doğan Bey Kapısı, güneyde Araba Kapısı'dır. Cenabi Kapısı sonradan Kayseri Kapısı, Hacıdoğan Mahallesi yakınındaki kapı da İzmir Kapısı adını almıştır.

İçkale'nin beş köşeli kırk iki kulesi vardır. Buraya güneydeki Zindan Kapısı ile Parmak Kapı'dan girilirdi. Zindan Kapısı'nın kuzeydoğusundaki burcun adı "Şark Kale", en yüksek noktası ise "Akkale"dir. Akkale'nin diğer bir adı da "Ali Taşı"dır. Kalenin güneye bakan yamaçları "Hisar Önü" (Yukarı Yüz), daha aşağılara Anafartalar'a doğru olan bölümü "Aşağı Yüz", toptancı hali ile Posta Caddesi ve Suluhan çevresi ise Tahtakale olarak bilinirdi. Kalenin doğusunda üç gizli geçit ve kuşatmalar sırasında Hatip Çayı'ndan su alabilmek için kayalara oyulmuş üç sıra tuğla döşeli bir tünel yolu vardır. Bu tünellerin varlığı on yedinci yüzyılda belirlenmiştir. Bu tüneller günümüzde sığınak olarak adlandırılıyor. İkinci Dünya Savaşı'nın kritik günlerinde bu amaç için bazı düzenlemeler yapılmıştır.

Dışkale ile İçkale arasındaki alanda eskiden kerpiç evler varmış. Alâeddin Câmii İçkale'nin girişindedir. Eskiden komutanlık kulesine buradan çıkılırmış. Akkale'deki delikli taşın Hazreti Ali'nin attığı taş olduğuna, taşın deliğine parmak sokularak dilenen dileklerin yerine geleceğine bugün de inanılır. Düzensiz, dar ve taş döşeli sokaklara

Ankara Kalesi içindeki Kale Kapısı Sokak (1946)

tipik Ankara evleri sıralanmıştır. Zamanla birçok değişikliklere uğramakla birlikte eski özelliklerini bir ölçüde koruyabilmiştir. Bir süre unutulmuş gibi görünen bu tarihi bölge yakın tarihlerde ilgi çekmeye, bazı evler restore edilerek turistik amaçla kullanılmaya başlanmıştır. Kalede bir süre önce açılan ve başka bir ülkenin başkentinin adını taşıyan lokanta, ismiyle buranın tarihi kimliğine hiç yakışmıyor. Türkiye Cumhuriyeti kuruluncaya kadar kalenin istasyon ve Anafartalar'a bakan yamaçları azınlıklara ait konaklar, oteller ve lokantalarla kaplıymış. Çok eski değil, Kurtuluş Savaşı döneminde Kale'nin Hıdırlık Tepesi'ne bakan yamaçları ulu çınar ağaçları ile kaplıymış.

Çankaya

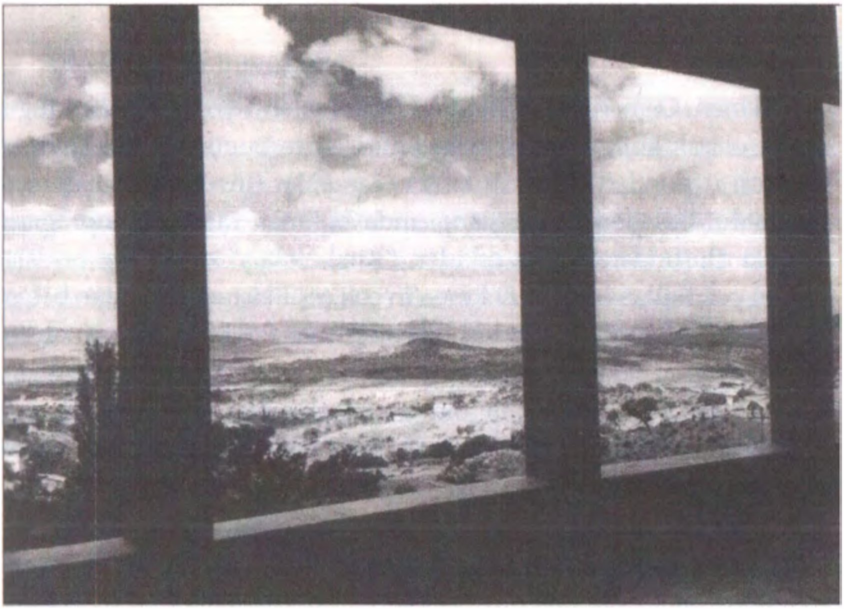
Kurtuluş Savaşı'ndan önce Çankaya bağlarla kaplı olduğu için "Çankaya Bağları" adı ile anılır ve sayfiye yeri olarak kullanılırdı. Ankara'nın varlıklı aileleri, yaz aylarının kavurucu sıcağı ile sivrisineklerinden kaçarak bütün mevsimi buradaki bağ evlerinde geçirirlerdi. Elli yıl önce Çankaya köşk, resmi binalar ve sefaretlerin dışında, içinde harap olmaya yüz tutmuş evler bulunan, bakımsız ve terkedilmiş bağlarla kaplı bir yer haline gelmişti. Devlet Mahallesi ile Oyak Sitesi'nin yeri Muhafız Alayı'nın talim sahasıydı. İlk adı Posta Caddesi, sonra Vali Reşit Caddesi olan Cinnah Caddesi açılmadığı için Çankaya'ya eski adı Müdafai Hukuk Caddesi, şimdiki adı ile Şehit Ersan Caddesi'nden ulaşılırdı. Asıl adı Muhammet Ali Cinnah olan Cinnah Caddesi daha sonraları açılmış, ilk adını caddenin başlangıcına yapılan postaneden almıştır. O zamanlar postanenin yanında jandarma karakolu vardı. Günümüzde "Protokol Yolu" adı verilen Atatürk Bulvarı'nın ucu o dönemde Çankaya Caddesi'ne bağlanmamıştı. Müdafai Hukuk Caddesi iki yanında çalıların, yaban gülleri ile iğde ağaçlarının sıralandığı virajlı, bozuk asfaltlı, daracık bir yoldu. Çankaya Caddesi de henüz ortada olmadığından, tepeye ulaşan yol sola döner, İran Caddesi'nin bitimindeki düzlükte son bulurdu. Tatil gün-

lerinin dışında sık otobüs seferleri olmadığı için burayı gezmeye gidenler genellikle yaya yürürdü. Esat Bağları'na tepeden bakılır, bağlarla kaplı bulunan sağ taraf ise Dikmen Vadisi'ne kadar uzanırdı. Ne Yukarı Ayrancı ne de Hoşdere Caddesi vardı. Bağlarda bulunan yaşlı badem ve armut ağaçları kendi kaderlerine terk edilmişti. İş Bankası blokları ile Basın Sitesi'nin bulunduğu bölgede yaz başında badem çağlası yemeye gider, sonbaharda asmaların kocamış kütükleri arasında sıcaktan bal gibi sararmış üzüm salkımları bulurduk.

Ankara'nın uzun süren sonbaharında, asmaların sarıdan mercan kırmızısına kadar değişen yapraklarının görünümü terkedilmişliğin hüznünü yansıtırdı. Portakalçiçeği Sokağı'nın bitiminin az ilerisinde, yoldan biraz daha içeri girilince söğüt ağaçlarının gölgesinde gürül gürül akan bir çeşme ile karşılaşılırdı. O zamanlar "Atatürk Çeşmesi ya da Söğütlü Pınar" adı verilen tertemiz bir kaynaktı. Yakın zamanlara kadar aynı şekilde akıyordu. Her zaman su sıkıntısı çeken Çankaya'nın bu köşesi bir vahaya benzerdi. O zamanlar tatil günlerinde biraz nefes alınan, pikniğe gidilen bir yerdi. Billur gibi akan suyu kirlendi mi, yerden mantar gibi biten evlerin temelleri kazılırken damarları kurutuldu mu bilmiyorum.

Çankaya adının nereden kaynaklandığı hakkındaki görüşler çok değişiktir. Dikmen, Keçiören ve Etlik gibi semtlere göre azınlıkların daha az olduğu bu bölgede eski bir kilisenin olduğu ileri sürülürse de kanıtlanamamıştır. Semt, adını güya bu kilisenin bir kayanın üzerinde bulunan çan kulesinden almış. Azınlıkların çok az olduğu bir yerde kilise olması ihtimalinin çok az oluşu göz önüne alındığında bu söylenti akla pek uygun gelmiyor. Şeref Erdoğdu ise tanık olduğu bir başka olaydan söz ediyor. Eskiden köşk arazisinin içindeki bağların birinde yosunlu ve iri kayaların arasında bir kaynak bulunduğunu, buz gibi suyunu içerek serinleyenlerin bu pınara (Can Kaya) adını koyduğunu ve semtin adının buradan geldiğini ileri sürüyor. Çengi Kayası'ndan kaynaklandığını ileri sürenler de var. Bu iddiayı ileri

sürenlerin Çengi Kayası'nın nereden kaynaklandığını açıklaması gerekiyor.[12] Her nereden kaynaklanırsa kaynaklansın Çankaya yalnız Ankara'nın değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin en üst noktası ve simgesi olmuştur.

Çankaya köşkü terasından Çankaya sırtlarının görünümü (1932)

Başbakanlık Konutu'nun altında, Çankaya Parkı'nın Seğmenler Parkı tarafındaki yamaç da bağlarla kaplıydı ve içinde iki eski bağ evi vardı. Evler, uzun yıllar bakımsızlıktan yıkılmaya yüz tutmuştu. Dışişleri Konutu yapılıncaya kadar varlığını koruyan bu iki evden birisi

[12] G. Perrot'nun "Souvenirs d'un Voyage en Asie Mineure" adlı seyahatnamesinin 322. sayfasında, "Çengi Kaya" kelimelerinin transliterasyonu, "Tchengi-Kaia" şeklinde yer almaktadır.

konutun yapılışı sırasında yıkıldı, diğeri onarıldı. Bağların bir bölümü park, bir bölümü de Çankaya İlkokulu oldu. Pembe Köşk de bu bölgenin önemli noktalarından biriydi. İsmet İnönü tarafından içindeki bağ evi ile birlikte satın alınarak yapılan Pembe Köşk, önemsiz eklerin dışında, o günden bugüne kadar pek değişmemiştir.

Dikmen

Dikmen, Osmanlılar döneminde Ermenilerin yoğunlukta olduğu, yazlık olarak kullanılan bir bölgeydi. Ulaşım bugünkü gibi Dikmen Caddesi üzerinden yapılırdı ama o zamanlar düzensiz ve bakımsız bir yoldu. Bu caddenin başlangıcında bulunan rampaya toprağının kırmızı oluşundan dolayı eskiden "Kızıl Yokuş" denirmiş; bu isim bugün pek kullanılmıyor. Dikmen'in çok çeşitli isimlerle anılan bölgeleri vardır ki, günümüzde her biri birer mahalle olmuştur. Kızıl Yokuş'tan sonra Dikmen Bağları, en yüksek yerinde Çaltepe Bağları, Kara Harp Okulu çevresi ile okulun batı kesiminde yukarı ve aşağı Öveç Bağları, İncek Köyü yöresinde Kirazlıdere Bağları bunlara örnek olarak sayılabilir.

Elli yıl önce bu bölgenin her tarafı bakımsız bağlarla kaplıydı ve artık eski ilgi kalmamıştı. Aka Gündüz, "Dikmen Yıldızı" adındaki romanında bölgenin eski durumunu çok güzel anlatır. Şimdiki Konya Yolu henüz açılmadığı için, Dikmen Caddesi Kepekli Boğazı'ndan eski Konya ve Gölbaşı Yolu'na ulaşırdı; bu bağlantı bugün de vardır. Dikmen'in bu yüksek bölümü Kurtuluş Savaşı yıllarında çok sık meşe ormanıymış. Ceviz, armut, badem gibi meyve ağaçlarıyla dolu olan bağlar bakımsız yazlık evlerle doluydu. Tek bir cadde olan Dikmen Caddesi, Keklik Pınarı'na kadar nispeten düzgün bir yol olduğu için seyrek işleyen otobüsler buraya kadar çıkardı. Bu bölüm, diğer bölgelere göre gecekondu istilasına daha geç uğradığından eski durumunu koruyabilmiştir. Yakın zamanlara kadar çalışan kireç ocakları o yıl-

larda da vardı. Çaltepe'nin batıya ve Oran'a bakan yamaçları ile Öveçler 1927 yılına kadar çam ormanı ile kaplıymış.[13] Bu çamlardan günümüze tek bir ağaç bile gelememiştir. Bağların son bulduğu dik yamaçlar çalılar ve bodur ağaçlarla kaplıydı. Ceviz ve badem ağaçlarının gölgelediği Keklik Pınarı mesireler bölümünde anlatılacaktır.

Küçükesat ve Büyükesat

Eskiden "Esat Bağları" olarak anılan bu semt doğuda Bülbülderesi, batıda Kennedy Caddesi, güneyde Gaziosmanpaşa ile sınırlı ve Kocatepe'ye kadar uzanan geniş bir alandır.[14] Bilindiği gibi Küçükesat, Esat Caddesi ve çevresini kapsar. Küçükesat, o yıllarda biraz şekillenmişse de tam anlamıyla gelişmiş sayılmazdı. Libya Caddesi (Ahmetler, günümüzde Tunalı Hilmi Caddesi'nin devamı) daha sonraları açıldığından semtin Bülbülderesi ile direkt bağlantısı yoktu. Bülbülderesi'nin yamaçları bomboş bir alandı ve her taraf çalılar, yaban gülleriyle kaplıydı. Nenehatun, Reşit Galip ve Uğur Mumcu Caddeleri'nin olmaması nedeniyle aşağıda bulunan bağlar diğer semtlere göre daha bakımlıydı. Yeşillikler arasında çoğunun önünde kuyuları bulunan bağ evleri dikkat çekerdi. Adı geçen caddeler açıldıktan sonra bu bölge hızlı bir gelişme sürecine girdi. Kuleli Sokak, Filistin Sokağı ve Arjantin Caddesi diye bir şey yoktu. Bu sokaklar, Gaziosmanpaşa beğenilen bir yerleşim bölgesi haline gelirken biçimlenmiştir.

---

[13] Öveçler'in, Osmanlı ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki adı "Öveç Yatağı" idi.

[14] Küçükesat ve Büyükesat'ın adları, 16. yüzyılda Ankara'nın 1 ve 2 numaralı şer'iye sicillerindeki muhtelif kararlarda, "Esed deresi", "Esed mevkii" ve "Esed Hacı mezrası" şeklinde geçmektedir. Bkz. Halit Ongan, Ankara'nın 1 numaralı Şer'iye Sicili, Ankara: TTK Basımevi, 1958 (804, 1087, 1088 sayılı kararlar) ve Halit Ongan, Ankara'nın 2 numaralı Şer'iye Sicili, Ankara: TTK Basımevi, 1974 (284, 420, 443, 1007, 1110, 1772 sayılı kararlar).

Esat'ın yukarı tarafları Petek Evler Kooperatifi'nin yaptırmış olduğu villalarla rağbet kazanarak çok geçmeden iki katlı villalarla doldu. Buradaki kırk dönümlük bir arazinin kırk bin liraya satıldığını arsa sahibinin arkadaşım olan oğlundan dinlemiştim. Bugün bu evlerden sayılı örnekler kalmış, teker teker yıkılarak yerlerine apartmanlar dikilmiştir.

Balkeriz (Balkiraz, Balkehriz) Bağları

Asıl adının Balkiraz olduğu söylenir, ama nedense herkes Balkehriz derdi. Eski Ankara'ya en yakın bağlardan biriymiş. Yapılaşmaya 1950'den önce başlandığında Balkehriz adı çoktan unutulmuştu. Mamak Caddesi ile eski adı "Hastane Yolu" olan Tıp Fakültesi Caddesi arasında kalan genişçe bir alandır. O zamanlar Tıp Fakültesi'nin ihata duvarlarının arkasında bir dizi tek katlı küçük evler vardı. İmar Abidinpaşa'ya kadar uzanmadığından geri kalan bölümü gecekondu bölgesiydi.[15] Ankara'nın birçok semti en az üç kere yıkılıp yapıldığı halde burası çok önemli bir değişikliğe uğramadı.

Abidinpaşa

Bu semt adını Ankara'da valilik yapan, Elmadağ suyunu ilk kez kente getiren, önemli imar işlerine imzasını atan, Hükümet Konağı da dahil olmak üzere birçok büyük binalar yaptıran Abidin Paşa'dan almıştır. Elli yıl önce burada paşanın köşkünden başka önemli bir yapı yoktu. Köşkün yapılışının da ilginç bir öyküsü var. Kendine bir ev yaptırmaya karar veren vali şehrin en havadar yerini saptamak istemiş. Bunun için beğendiği yerlere birer parça et astırarak bir süre bekletmiş. Köşkün yerinde bulunan araziye asılan etin öbürlerinden

---

[15] 1950'li yıllarda, kentin yegâne çöp tarlası, "Balkehriz Bağları"nda idi. Balkehriz Bağları'nın yanında, "Davulcu Bağları" yer alırdı. Balkehriz'den Saime Kadın'a inen yola da "Sülüklü Dere Yolu" denirdi.

daha geç bozulduğunu görünce havasının güzel olduğuna karar vererek burayı beğenmiş ve ünlü köşkünü yaptırmış. Eskiden çevresinde hiçbir yüksek yapı olmadığından sarı boyalı köşk Ankara'nın neresinden bakılırsa bakılsın görülürdü. Daha sonraları Abidinpaşa kısa sürede hızla yoğunlaşan bir gecekondu bölgesi oldu ve günümüzde yüksek apartmanların arasında kalan köşkün görüntüsü silinip gitti.

7 Temmuz 1886-11 Aralık 1893 Tarihleri arasındaki Ankara Valisi Abidin Paşa (www.fruitarian.net)

O dönemde ulaşım büyük ölçüde Tıp Fakültesi Caddesi'nden sağlanırdı. Cebeci Câmii yapıldıktan sonra birtakım çok dik sokaklar açıldı. Hukuk Fakültesi'nin yanındaki Erdem Sokak henüz tepeye ulaşmamıştı. Daha sonra bu sokak Cemal Gürsel Caddesi'ni Abidinpaşa'ya bağlamış oldu. Köşk uzun yıllar bir askeri birlik tarafından kullanıldıktan sonra yakın zamanlarda onarıldı. Çankaya Belediyesi tarafından müze yapılacağı söyleniyor.[16]

Topraklık

Günümüzde televizyon yayınlarında pek çok türü tanıtılan çocuk bezlerinin yerine, yıllarca önce eski bir Anadolu geleneği olarak bebekleri belemek için toprak kullanılırdı. Ülkemizin çeşitli yörelerinde "Höllük" denen bu toprağa eski Ankaralılar "bebe toprağı" derlerdi. Bu toprak yaz günlerinde oda ısısında, kışları da ısıtılarak çocuğun altına konurdu. Elde edilen en nitelikli toprak yaz aylarında elenerek kurutulur, depo edilirdi. Elli yıl önce bile satıcılar sokak sokak gezip "Bebe toprağı" diye bağırarak satardı. Ankara'nın kırsal alan sayılabilecek büyük bölümü bağlarla kaplı olduğundan pekmezcilik çok gelişmişti ve pekmez yapmak için de yine bu toprak kullanılırdı. Bu özellikteki en kaliteli toprak ise bu semtte bulunurdu ve "Topraklık" adı da buradan kaynaklanmıştır. Abidinpaşa'nın batı yamaçlarının yanındaki "Topraktepe" ile İncesu'ya kadar inen geniş bir alandır.

---

[16] Köşkün sahibi Abidin Paşa, Ankara'dan sonra Cezayir-i Bahr-i Sefîd Valiliği'ne atanmıştır. Abidin Paşa söz konusu görevdeyken, Sultan II Abdülhamid'in cülûsunun 25. Yıldönümü münasebetiyle, köşkü okul binası olarak kullanılmak üzere Ankara'da yeni kurulan Sanayi Mektebi'ne, 12 Eylül 1900 tarihinde bağışlamıştır. Köşk, daha sonra 1 Nisan 1923 tarihinde Ankara'da faaliyete geçen Ankara Talimgâhı'nın, yani Harp Okulu'nun ilk binası olmuştur. Cumhuriyet döneminde, uzun yıllar Cebeci İnzibat Kumandanlığı olarak kullanılan bina hâlen "Ankara Kulübü"ne tahsislidir.

Kurtuluş'tan Topraklık'a giden Kıbrıs Caddesi'nin ilk adı Misafir Sokağı idi.[17] Sokağın küçük bir bölümü asfalt, geri kalanı tozlu topraklı bir yoldu. Sokağın başında bulunan Kurtuluş Lisesi eskiden Kurtuluş Ortaokulu'ydu. Okulun ve şimdi Kredi ve Yurtlar Kurumu olan Niğde İli Öğrenci Yurdu'nun yeri büyük ve eski bir mezarlıkmış. Niğde Yurdu'nda kaldığımız sıralarda bir altyapı çalışması için kazı yapılırken yığınla insan kemiğinin çıktığına tanık olmuştuk. Sanırım o sıralarda sadece I. ve II. Dede Efendi sokakları vardı, diğerleri henüz açılmamıştı. Yolun ucu daha sonraki yıllarda İncesu'yla birleşerek başlıbaşına bir semt oldu.

Seyranbağları

Adı üstünde, burası da Ankara'nın önemli bağlarından birisiymiş. Elli yıl önce Esat Bağları kadar bakımlı değildi; çok az sayıda terkedilmiş bağ kalmıştı. Doğuda İncesu, batıda Bülbülderesi'nin arasında kalan küçük bir dağ sırtıdır. Gaziosmanpaşa, Kırkkonaklar, Murat Mahallesi'nin adı bile bilinmiyordu. Bağlar Caddesi kısmen açılmıştı ama caddenin ucu yokuşun dibinde biterdi. Ulaşılabilen tek yol Libya Caddesi'ne inen dik yokuştu. Vaktiyle badem ve çitlenbikleriyle ünlüymüş. Bunlardan geriye az sayıda eski bağ evi kalmıştır. Seyran Bağları'na 1952 yılında ilk kez bir arkadaşımla kiralık ev aramaya gelmiştim. Cadde üzerinde çok değil yirmiye yakın tek ya da iki katlı küçük küçük evler vardı. Sonra çok hızlı bir yapılaşma sürecine girerek, her semtte olduğu gibi gelişigüzel binalarla donatıldı. Bu suretle büyük bölümünü kaplayan gecekondular daha gerilere sürgün edildi. Seyranbağları'nda eskiye ait tek iz benzin istasyonunun üst tara-

---

[17] Caddenin ilk adı "Çıtaklar Sokak"idi, 1935 yılından sonra "Misafir Sokak" oldu. 1963 yılında Kıbrıs'ta meydana gelen çatışmalar sonrasında, 1964 yılında "Kıbrıs Caddesi"ne dönüştü.

fında restore edilmiş bir bağ evidir. Semt olarak daha çok Büyükesat'a aittir.

Bahçelievler

Ankara başkent olduktan sonra imar çabaları hızlanınca üç kooperatif kurulmuş ve bunun sonucu üç önemli semt doğmuştur. Bu faaliyet Nusret N. Uzgören'in Hakimiyet-i Milliye (Ulus) gazetesinde 26 Mayıs 1934 tarihinde bir yazı yazması ile başlatılmıştır. Bundan hemen sonra "Türk Kooperatifçilik Cemiyeti" kuruldu ve parasal durumu iyi olanlara yüzer liralık hisse satılıp, bu kişilerin üye kaydedilmesiyle cemiyet güçlendirildi. Cemiyetin içinden doğan "Bahçelievler Yapı Kooperatifi" yine Nusret Uzgören'in ısrarlı çabaları ile gerçekleştirilen ilk kooperatiftir. Gelişmeleri duyan Ankara Valisi Nevzat Tandoğan belediye hizmetleri götürülemez gerekçesiyle bu projeye şiddetle karşı çıkmış. Buna rağmen kooperatif, eski valilerden Abidin Paşa'nın varislerinden metrekaresi yirmi beş kuruştan üç yüz dönüm arsa satın alarak işe başlamış.[18] Ancak Tandoğan'dan destek alınamayıp da kooperatif tehlikeye girince durumun ciddiyetini kavrayan idareciler, dönemin ünlü politikacılarından Ali Çetinkaya'yı başkanlığa getirmişler. İşler daha da sarpa sarınca Kemal Gedeleç devreye sokulmuş ve durum başbakan İsmet İnönü'ye duyurulmuş. İnönü'nün aracılığından sonra sesini çıkartamayan Tandoğan, kooperatifin altyapı çalışmalarına katılmadığı gibi, inşaat başladıktan sonra inşaat için gerekli olan suyun dahi verilmesini engelleyerek yine de birçok güçlük çıkarmıştır.

---

[18] Söz konusu olan şahıs, muhtemelen Ankara Valisi Abidin Paşa değil, uzun yıllar Ankara Belediyesi azalığı ve Belediye Başkanlığı yapmış olan Mirîmiran Abdi Paşa'dır. Günümüzdeki Balgat, Bahçelievler, Söğütözü, Atatürk Orman Çiftliği arazilerini kapsayan geniş topraklara sahipti.

Bahçelievler'de bir durak ve ZİS marka belediye otobüsü (1940'lı yıllar)
(Dr. M. Nazmi Özalp arşivi)

Bu koşullar altında çalışmalar sürdürülürken üye aidatının yetmeyeceği anlaşılınca Emlak Kredi Bankası ile Adapazarı Türk Ticaret Bankası'ndan gerekli finans sağlanmış. İlk etapta yapılacak olan yüz yetmiş evin planının çizimini ücretsiz olarak ünlü Alman mimar Hermann Jansen üstlenmiş ve beş tip ev planı çizmiştir. Başlangıçta evleri yüksek duvarlar çevirmekteymiş. Jansen burayı bir sayfiye olarak düşündüğünden, arabalar hızlı giderek gürültü yapmasın diye sokakları dar olarak planlamış. Evlerin bitiminden itibaren daha on yıl bile geçmeden ev sayısı artırılarak plan özelliğini yitirmiş. Altyapı çalışmaları yeterli olmadığı için kısa sürede ortaya çeşitli sorunlar çıkmaya başlamış.

Elli yıl önce Bahçelievler bu kadar büyük bir semt değildi. 8.Cadde şöyle böyle açılmıştı ama Emek Mahallesi'nin adı pek geçmezdi. Bahçelievler semti dört bölümden ibaretti. Asıl Bahçelievler, Çiftlik Caddesi'nden 5.Cadde'ye kadar uzanırdı. Bunun dışında, 3.Cadde ile 1.Cadde arasında Y. Mimar Abidin Mortaş'ın başkanlığında Tasarruf Evleri Yapı Kooperatifi'nin yaptırdığı 62 tane "Tasarruf Evleri" evleri; 5.Cadde ile 7.Cadde arasında Yurt Yapı Kooperatifi'nin yaptırdığı 60 tane "Yurt Evleri"; ve Kâmuran Tüzgiray'ın başkanlığında Küçük Evler Yapı Kooperatifi'nin yaptırdığı 120 tane "Küçük Evler" gibi

kooperatif evleri vardı. Buraya, seyrek de olsa kentin çeşitli yörelerinden kalkan otobüslerle ulaşılırdı. Bölgede yüksek okullar yoğunlukta olduğu için, Cebeci'de oturan öğrencilerin hayatında on yedi numaralı otobüslerin önemli bir yeri vardır. Bugün de aynı numaralı otobüs bu semte çalışıyor. O yıllarda Ankara'da önemli bir ulaşım zorluğunun yaşanması nedeniyle gidiş gelişlerimizde büyük sıkıntı çeker, otobüslerde yer bulabilmek için İncitaşı Sokağı'nın çamurlarına bata çıka son durağa kadar yürürdük.

Dö Gol Caddesi'nin adı o yıllarda Bahçelievler Caddesi'ydi. Fevzi Çakmak Bulvarı'nın yerinde akan pis bir dere bu bölgeyi biraz gölgelese de semt gerçekten güzel ve örnek alınabilecek bir mahalleydi. İki katlı güzel evleri, genç ağaçların süslediği bakımlı cadde ve bahçeleri ile insana huzur verirdi. Hele ilkbahar ve yaz aylarında rengarenk açan güller ve iğde çiçeklerinin kokusu hayranlık uyandırırdı. 3.Cadde'den biraz ilerleyince sol tarafta bulunan Ziraat Bankası'nın ikramiye evleri duruyor mu bilmiyorum. Bu semtin cadde ve sokaklarında trafik korkusundan ve kalabalıktan uzak rahatça dolaşılabilirdi. Daha çok varlıklı kimselerle bürokratların, gazetecilerin oturduğu bir yerdi. Eski son duraktan az ötede özellikle gençlerin tercih ettiği küçük bir golf sahası vardı.[19] Bugün semtin mimari dokusundan çok az özellik günümüze gelebilmiş, bahçeli evler yerini apartmanlara bırakarak sadece adını devam ettirebilmiştir.

Yukarı ve Aşağı Ayrancı

Ayrancı eskiden Küçük, Orta ve Yukarı Ayrancı olarak üçe ayrılır ve bu bölgeye "Ayrancı Bağları" denirmiş. Çeşitli belge ve anılarda "Ayrancı" adının nereden kaynaklandığı ile ilgili bilgiler vardır. Söylentilere göre burası, Ankaralıların eskiden "ayrancı" adını verdiği

---

[19] Bahçelievler'de, 1950'lerde gençlerin çay ve benzeri müzikli etkinlikleri düzenledikleri mekân, "Bahçelievler Kulübü" idi.

Rumların yoğunlukta olduğu bir bölgeymiş ve adını da buradan almış. Henüz yerleşim bölgesi olmadan yıllarca önce Güvenlik Caddesi'nin yerinde olan "Ayrancı Deresi"nin iki yamacı mağaralar, su sarnıçları ve mahzenlerle doluymuş. Elli yıl önce Hoşdere Caddesi yarım yamalak açılmıştı ama, çok az sayıda ev vardı ve caddenin ucu Çankaya'ya ulaşmamıştı. Bağlardan eser yoktu, her taraf çıplak tepelerden ibaretti.

Aşağı Ayrancı, Yukarı Ayrancı'dan önce gelişmiştir. Böyle olmakla birlikte bölgenin dörtte üçünü eski ve bakımsız bağlarla tarlalar kaplardı. Bu bölgeyi şenlendiren, bir yerleşim bölgesi olmasını sağlayan unsur "Güvenevler" olmuştur. Bahçelievler Kooperatifi'nin çalışmasını engellemek için elinden geleni yapan Nevzat Tandoğan'ın teşviki ile, diğer kooperatiflerden ayrılanlar bir araya gelmiş ve Bahçelievler'in yapılmaya başlandığı sıralarda, ilk etapta elli bir üyeli "Güvenevler Kooperatifi"ni kurmuşlar; semt adını buradan almıştır. Engebeli bir alanda kurulan bu kooperatifin evleri tek ve iki katlıydı; daha çok memurların tercih ettiği bir kooperatifti. Burada, Güvenevler ve Çiftevler olmak üzere iki tür plan uygulanmıştır. Çok hızlı bir değişime uğrayan Güvenevler, kısa sürede bu görüntüsünü bütünüyle yitirdi. Açılan yeni cadde ve sokaklarda yeni apartmanlar boy göstererek eskiden tek iz bile kalmadı. Bahçeler yetişmiş ağaçlarla doluydu. Yapılaşma başlayınca çok sayıda ağaç kesilmiştir. Cinnah Caddesi ile Güvenlik Caddesi'ni Hoşdere Caddesi'ne bağlayan sokakların henüz açılmamış olması nedeniyle mahalleye, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ana girişinin altından tünelle geçilen yoldan ulaşılırdı. Bu tünel bugün de var ama trafiğe kapalı.

Yenimahalle

Ankara'nın yeni semtlerinden olan Yenimahalle'ye bir şehirleşme denemesi olarak başlanmış, 1950 yılında hemen hemen tek cadde

üzerinde sıralanmış evleriyle 5.Durak ve çevresine kadar uzanmıştı. Kurulurken orta halli sınıfa ucuz ev, daha doğrusu bugünkü deyimiyle sosyal konut temin etme amacı güdülmüştür. Yapılması için 1948 tarihli ve 5218 sayılı yasa ile kredi kolaylığı sağlanarak Ankara Belediyesi görevlendirilmiştir. Bu yasaya göre, belediyenin kendi mülkiyetindeki ya da mülkiyetine geçecek olan arsa ve arazilerden bir bölümü, ihale yasasına tabi olmaksızın mesken yapılacak ve belirli koşullarda vatandaşlara tahsis edilecekti. Meskenler yapıldıktan sonra da mülkiyete geçirme yetkisi tanınmıştı. Ancak, evlerin belediyece verilen plana göre yapılması zorunluluğu vardı. Bütün bunlara rağmen kurallara uyulmadı. Herkes aklına geldiği gibi değişiklikler yapıyordu. Alt yapı tamamlanmadan yapılaşmaya gidildiği için kısa sürede çeşitli sıkıntılar başladı. Ankara Belediye Başkanlığı yapan ve bugün şehrin en büyük caddelerinden birine adı verilen Dr. Ragıp Tüzün'ün Yenimahalle'ye büyük emeği geçmiştir. Onun çabaları ile arsalar alınmış, altyapı çalışmalarını İller Bankası'nın üstlenmesi sağlanmıştır.

Yenimahalle (1954)

Hipodrom Caddesi henüz mahalleye bağlanmadığı için ulaşım İstanbul Caddesi ile Akköprü üzerinden yapılırdı. İstanbul ve Samsun Yolları birbirine sonradan bağlanmıştır. Mahallenin bölümleri otobüs duraklarına göre birden beşe kadar sıralanmış; 4.Durak'a kadar az çok şekillenmiş, 5.Durak'ta hızlı bir yapılaşma başlamıştı. Çevre yeni yeni ağaçlandırılıyordu. 5.Durak'taki park semt pazarıydı. İlk evlere, bitişik nizam içinde yapıldığından halk arasında "sefertası" denirdi. Çok geçmeden bu görüntü hızla değişerek ilk plan terk edildi. Gerçekten de Yenimahalle, çok çabuk büyüyen bir yerleşim birimidir. Karşıyaka ve Demetevler çok sonraları ortaya çıkmıştır. Gelişmesini tamamladıktan sonra, Ankara'nın her semtinde olduğu gibi, eski yapı ve düzenlemeler yıkılarak yenilerinin yapılmasına başlandı. İlk binalardan günümüze sayılı örnek gelebilmiştir. Hipodrom Caddesi, yanılmıyorsam, 1959'da buraya bağlandı. İstanbul Yolu üzerinde yapılan Ankara'nın ilk yaya ve araç üst geçidi, kabulünün yapıldığı gece çöktü. Şimdiki üst geçit ikinci kez yapılmıştır.

Kavaklıdere

Kavaklıdere, Ankara başkent olmadan önce Botanik Bahçesi'nden başlayarak Kuğulu Park'a kadar uzanan, yamaçları bağlarla kaplı, üzerinde sık kavak ağaçları olan küçük bir vadiymiş ve adını buradan almıştır. Vadinin dibinden kaynaklanan, Çevre Sokağı ile Polonya Büyükelçiliği'nin bahçesinin yanından geçen cılız dere yıllarca sonra Kuğulu Park ve Tunalı Hilmi Caddesi civarında kanalizasyona bağlanmıştır. Oysa bu dereden, çok değil elli yıl önce temiz ve berrak bir su akardı. Eski Ankara'ya göre çok uzak mesafede olduğu için bağlara eşeklerle gidilip gelinirmiş. O yıllarda da az çok yapılaşma olduğu halde büyük bölümü terk edilmiş olan bağları badem, iğde ve armut ağaçlarıyla doluydu. Kavaklıdere O yıllarda Ankaralıların fırsat buldukça gidip dinlendikleri, günümüze küçük bir bölümü gelebilen gül bahçesiyle ünlüydü.

Ankara'nın planını yapan Jansen, Kavaklıdere'yi değerlendirirken buraya villaların ve elçiliklerin yapılmasını kararlaştırmış. Gerçekten yarım yüzyıl önce Kavaklıdere'de yapılaşma hem sınırlıydı hem de büyük sayılabilecek bir yapı yoktu. Birbirine yakın mesafelerde iki katlı evler vardı. İlk önemli gelişme 1950'den sonra yapılan "14 Mayıs Evleri"dir. 14 Mayıs 1950 Demokrat Parti'nin iktidara geldiği tarih olduğu için kurulan kooperatife bu ad verilmiştir. Adı geçen konutlar, yer bolluğundan olacak, İran Caddesi'nin doğusu ile Arjantin Caddesi ve Filistin Sokağı'nın başlangıç bölümlerine serpiştirilmişti. Hepsi de bahçeli, birkaç tipi olan gerçekten güzel evlerdi. Reşit Galip ve Nenehatun Caddeleri ile Kuleli Sokağı'nın gelişmesi daha geç tarihlerde olmuştur. Bu evlerin bir bölümü yerini apartmanlara terk etti. Bir bölümü de değiştirilerek eğlence yeri ve lokanta olarak özelliğini bütünüyle yitirdi. Bugün çok azı konut olarak kullanılıyor.

Keçiören

Keçiören, Etlik ve Ayvalı Ankara'nın eski ve önemli yerleşim bölgeleridir. Bugün bunların hepsi Keçiören ilçesi sınırları içindedir. Keçiören eskiden daha çok Ermenilerin yoğunlukta olduğu bir bölgeymiş. Eski Ankara hakkında önemli anılar nakleden Şeref Erdoğdu semtin adının keçiden kaynaklanmadığını ileri sürer. Buraya eskiden "Keçiviran" dendiğini söyleyenler de vardır.[20] Bir zamanlar bağlarıyla olduğu kadar özellikle Ermeniler tarafından üretilen keçeleri ile de ünlüymüş. "Keçe ören" deyimi zamanla fonetik değişikliğe uğraya-

---

[20] Keçiören adı, 16. yüzyılda Ankara'nın 1 ve 2 numaralı şer'iye sicillerindeki muhtelif kararlarda, "Kiçivîrân" ve "Kiçivîrân semti" şeklinde geçmektedir. Bkz. Halit Ongan, Ankara'nın 1 numaralı Şer'iye Sicili, Ankara: TTK Basımevi, 1958 (61, 244, 661, 1034 sayılı kararlar) ve Halit Ongan, Ankara'nın 2 numaralı Şer'iye Sicili, Ankara: TTK Basımevi, 1974 (555, 556, 564, 580, 892, 941, 989, 1111, 1207, 1231 sayılı kararlar). Kiçiviran kelimesi, günümüz Türkçesinde Küçükören kelimesinin karşılığıdır.

rak Keçiören olmuş. Pek çok semt ve mahalleye bölünmüş olan Keçiören'in "Mecidiye" gibi bazı eski bölgeleri ve bu bölgelerin adları unutulmuştur. Meselâ, "Çoraklık" adı ile anılan bölge Ayvalı tarafındaydı ve çoğunlukla Türkler otururdu. "Koç" ailesinin restore edilerek müze olan bağ evi buraya yakındır. Bunun gibi "Dutluk" Keçiören'in doğusundaki Aktepe Mahallesi'ndeydi. Aydınlıkevler'e yakın olan ve "Karabağ" olarak bilinen yer ise sonradan "Kalaba", "Bademlik" adı verilen bir başka bölge de adını değiştirerek "Uyanış" Mahallesi olmuştur.

Çocuk Esirgeme Kurumu yuvasının terasından
Keçiören ve Ankara'nın genel görünümü (1951)

Hasköy ve Bağlarbaşı Mahallesi'nin doğusu ile Şenlik, Yakacık Mahalleleri'nin arasında ve Kızlarpınarı Caddesi'nin yakınında eskiden bu adı alan bir kaynak varmış. Bu pınarın bugün sadece şehir planında adı var. Yine aynı yerdeki bir kayada bulunan, genç kızların dilek dilediği "Dilek Taşı" ise çoktan unutulmuştur. Elli yıl önce önemli bir eğlence bölgesi olan "Tepebaşı" şimdi başlıbaşına bir mahalledir. Bir zamanların ünlü Keçiören Gazinosu buradaydı ve bugün adı bir otobüs durağına verilmiştir. Gazinonun bahçesi eskisine göre çok küçülmüş olarak yerinde duruyor. Keçiören'in en yeni semti sanatoryum bölgesidir. Ortalama elli yıl önce hizmete giren sanatoryum, yapıldığı yıllarda bomboş bir alanın içinde çok uzaklardan bile görülürdü; ilk bölümü yeni yapılmıştı. Bu hastane zaman içinde hızlı bir gelişme göstermiş, yeni bölümlerin eklenmesiyle adı birçok kez değişmiştir. En sonunda adı "Atatürk Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Hastanesi" oldu.

Eski bir bağ evi olup daha sonra
"Keçiören Mektebi"ne dönüştürülen bina (1927)

Etlik

Eskiden bağları ile ünlü olduğu için "Etlik Bağları" adı ile anılan bu semtte daha çok Ermeniler otururmuş. Ayvası, vişnesi ve armudu ile tanınan semtin adını, burada yapılan pastırma, sucuk, kavurma ve kurutulmuş et ürünlerinden aldığı ileri sürülür. Kurtini Bağları'nda ise Türkler yoğunluktaymış. Etlik, Sanatoryum semtinin batısı ile Etlik Caddesi arasındaki geniş bir bölgedir. En tanınmış yeri olan İncirli Çubuk Çayı'nın kuzeyi, Aşağı Eğlence ise İncirli'nin kuzeybatısıdır. Burası da yeni isimler alarak yeni mahallelere bölünmüştür. Kurtuluş Savaşı yıllarında ve daha sonrasında Ankara'ya göç başlayınca şehir içinde ev bulamayanlar Keçiören ve Etlik'te oturur, at, eşek ve at arabaları ile gider gelirlermiş. Elli yıl önce de yoğun bir yerleşim yeri değildi. Başkentin diğer semtlerine göre otobüsler daha seyrek sefer yapardı.

Ayvalı

Adından da anlaşılacağı gibi Ankara'nın bağları ve ayvası ile ünlü bir bölgesiymiş; "Ayvalı Bağları" olarak anılırmış. Şimdi yerini bilenler var mı bilmem ama, vaktiyle burada suyu şişelenerek satılan ünlü bir pınar varmış. Ayvalı, Etlik ile Yenimahalle arasında kalan bölümdür. Daha sonra dört ayrı semte bölünen Ayvalı, Keçiören İlçesi'nin gecekondusu en yoğun bölgesiydi. Bugün de bir ölçüde aynı özelliğini sürdürüyor. Hızla betonlaşma sürecine girdiyse de eski bağ evlerinin güzel örnekleri görülebiliyor. Kurtini Deresi Ayvalı'nın batısındadır.

Çinçin Bağları

Şehre nispeten uzak olan bağlar bölgesinden birisi de Çinçin Bağları'dır. Günümüzde bağların yerinde yeller esiyor. Dikimevi'nden Siteler'e giden Plevne Caddesi'nin eski adı Asri Mezarlık Caddesi'ydi.

Plevne Caddesi'nin henüz Samsun Yolu'na bağlanmaması nedeniyle yolun ucu mezarlığın yanından geçerek buraya ulaşırdı. Söylendiğine göre adı eski bir halk deyiminden geliyor. Çok tenha ve bomboş yerler için "Kimseler yok, her taraf çın çın ötüyor" denirmiş. Şehre çok uzak ve yol uğrağı olmadığı için doğru olabilir. Kurtuluş Savaşı sonrasında başlayan yoğun göçlerle gelenlerin bir bölümü burayı beğenerek yerleşmiş. Zamanla unutulan adı 1950'li yıllardan sonra sıkça duyulmaya başlandı. Ziraat Bankası mensuplarının kurduğu bir kooperatifin yaptırdığı evlerden sonra ilgi çekmeye başladı. Bugün gecekonduları ile ünlü geniş bir semtse de, bunların yerini betonlaşma almaktadır.

Hamamönü-Dörtyol

Hamamönü, adını burada bulunan Karacabey Hamamı'ndan almıştır. Bu iki semt eski Ankara'nın eğlence merkezlerinden biriymiş. Doktor Zekâi Tahir Burak Doğum ve Kadın Hastalıkları Hastanesi'nin yerinin adı ise "Hamit Tarlası" imiş.[21] Evvelce Hamamönü ile Dörtyol'un arasında bulunan mezarlığın az ilerisine "Dullar Çayırı" denen düzlük bir arazi varmış. Çevre tamamen açık olduğu için kadınlar burada toplanır; bayramlarda, milli günlerde Cebeci Çayırı'nda yapılan pehlivan güreşlerini, cirit oyunlarını izlerlermiş. Rusya'nın ilk büyükelçiliği bu civarda bulunan "Mavalar'ın Konağı" denen büyük bir konakta çalışmaya başlamıştır.[22] Elli yıl önce bu gelenek bir ölçüde devam ediyordu. Doğumevi ile Dörtyol arası boş olduğu için lunapark getirtilir, salıncaklar kurulur, yoğun bir kalabalık birikirdi. Hamamın tam karşısındaki apartmanların birinin altın-

---

[21] Hamit Tarlası, Ankara'nın bayram yeriydi. Dinî ve Millî bayramlarda, burada çocukların eğlenmesi için dönme dolap ve salıncaklar kurulurdu.

[22] 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyıl başında uzun süre Ankara Belediye azalığı yapan Hacı Süleyman Ağa-zâde Mavi Ağa'ya ait konaktır.

da, bölgede renkli kişiliği ile tanınan ve "Kibar Yahudi" adı verilen, Mösyö Daniyel'in tuhafiye mağazası, arka sokakta da kardeşi Mösyö Rober'in aktar dükkânı vardı. Arka sokağın Talâtpaşa Bulvarı ile birleştiği küçük meydana buranın en büyük kahvesi ile salaş dükkânlar sıralanmıştı. Bir düğün salonu bile yapılmıştı.

Hamit Tarlası Bayram yeri (1924)

Dörtyol'a gelince, eski adı da böyle miydi bilmiyorum. Bulvarı burada Dumlupınar Caddesi ile Ulucanlar'a giden Kestane Sokağı keser. Belki de adını buradan almıştır. Bulvarın bu bölümüne elli-elli beş yıl önce "Yıldırım Caddesi" denirdi. O yıllarda Melek Sineması henüz yapılmamıştı. Sinemanın bitişiğinde Besim Atalay'ın antika eşyalarla dolu evi vardı.[23] Şimdi bir apartmanın altında bulunan pastanenin

---

[23] Besim Atalay, Dîvanü Lûgat-it-Türk'ü, günümüz Türkçesine kazandırmış bir bilim insanıdır. Ankara Dâr-ülmuallimîn'indeki öğretmenlik ve

yerindeki tek katlı evin girişi yine pastaneydi. Kestane Sokağı'nın içindeki "Şakir Ağanın Kahvesi", diğer adıyla "Dörtyol Aile Bahçesi" o dönemi yaşayanların hafızalarında renkli izler bırakmıştır.[24]

Hıdırlık Tepesi

Hıdırlık Tepesi'ne aynı zamanda Timurlenk Tepesi, Kubbeli Tepe de denir. Ankara'nın eski ve yeni binalarının yapımında kullanılan kırmızı Ankara taşı eskiden sadece bu tepeden çıkartılırmış. Ankara Kalesi'nin tam karşısında, Bentderesi Caddesi'nin sağ tarafında, etekleri gecekondularla dolu yamacın tepesidir. Kubbeli Tepe denmesinin sebebi Hatip Ahmet Isfahânî'nin türbesinin burada bulunmasındandır. Hatipçayı, adını bu kişiden almıştır. Timurlenk Tepesi ise Ankara Savaşı'ndan kinaye olsa gerektir. Günümüzde gecekondular neredeyse oraya kadar tırmanmış durumdadır.

Cebeci

Cebeci adının nereden kaynaklandığı tartışmalıdır. Bir söylentiye göre burada Osmanlı İmparatorluğu döneminde bir askeri sınıf olan cebecilerin kışlası varmış. Cebe sözcük anlamı olarak demirden yapılmış zırh demek olduğuna göre bu sınıf da herhalde zırhlı birlik oluyor. Bu konuda tarihi bir belge yok.[25] Nereden kaynaklanırsa kay-

---

idareciliğinin yanı sıra, ticaretle de uğraştığı görülmektedir. 1924-1925 yılına ait Türk Ticaret Yıllığı'nda, kahve ve şeker, kantariye, tiftik ve petrol gibi çeşitli alanlarda ticarî faaliyette bulunduğu kayıtlıdır. Antika eşyalarını Etnografya müzesine bağışlamıştır.

[24] Tesisin ticarî işletme adı, "Cebeci Aile Çay Bahçesi ve Gazinosu" idi. Sahipleri, Ragıb ve Şakir Dinçol'du.

[25] Cebe, Moğolca'dan gelir. 1) Zırh, 2) Silah anlamında kullanılır. Cebeci ise Yeniçeri ordusunda silah yapan, onaran ve bakımı ile görevli bulunan, savaşta ordunun silah ve cephanesini ulaştıran yaya kapıkulu ocaklarından bir

naklansın başkentin en eski semtlerinden birisi olduğu kadar, en sevilen ve beğenilen bölgelerinden de birisiydi.

Cebeci (1930'lar)

Ankara başkent olmadan önce Cebeci çevresindeki yamaçlar ve tepeler bağlarla, taban araziler ise ekin tarlalarıyla kaplıymış. Bir bölümü de çok eski ve büyük bir mezarlıkmış. Elli yıl önce bağlar ve ekin alanları yerini çoktan yapılaşmaya terk etmişti. Bugün pek kullanılmıyor ama evvelce İç Cebeci, Orta Cebeci, Ön Cebeci olarak üçe ayrılırdı. H. Jansen, bu bölgeyi Ankara Üniversitesi Kampusu olarak planlamıştır. Doğuda Balkehriz, batıda Yenişehir, güneyde Abidinpaşa ve Topraklık, kuzeyde Hamamönü ve Ulucanlar'la sınırlanmıştır.

askerî sınıfın adıdır. Halit Ongan, Ankara'nın 1 numaralı Şer'iye Sicili, Ankara: TTK Basımevi, 1958 (390 sayılı karar). 16. yüzyılda, Cebeci'nin adı, söz konusu kararda, "Cebeci Yakası" olarak kaydedilmiştir.

Semtin ilgili bölümleri anlatılırken gereken bilgi verilecektir. Bir yerleşim yeri olarak başkentin en eski bölgelerinden biri olduğu halde şehirleşme açısından yeni sayılabilir.

Altındağ

Günümüzde Ankara'nın merkez ilçesi olan Altındağ, Bentderesi ve İrfan Baştuğ Caddeleri, Hıdırlık Tepesi ile sınırlanmıştır. Şehrin en erken gecekondulaşan bölgesidir.[26] Hızla yayılan bu yapılaşma kısa sürede bütün bölgeyi sarmıştır. Zamanla bazı bölgelerine, özellikle Telsizler tarafına yeni binalar yapılmış, görüntüsü değişmişse de kaleye bakan taraflarında önemli bir değişiklik olmamıştır; ilçe olunca birçok semti içine almıştır. Eski resimlere bakılacak olursa tepenin yamaçlarının çıplak olduğu anlaşılıyor. Son elli yıl içinde Altındağ'ın güney yamaçlarının görünümü dün nasılsa bugün de öyle. Büyük bölümü dik bir yamaca kurulmuş olduğu için yapılan imar faaliyetleri sınırlı kalmış, önemli bir değişik olmamıştır.

Saimekadın-Mamak-Kayaş-Lalahan

Bu dört yerleşim yeri de eskiden bağlarla kaplıymış. Bu yüzden bu bölgeye "Kayaş Bağları", ortasından akan Hatip Çayı'nın başlangıcı olan Kayaş Deresi'ne de "Bağ Deresi" denirmiş. Şimdiki kadar yoğun olmamakla birlikte elli yıl önce gecekondulaşma çoktan başlamıştı. Vadinin ortasından tertemiz akan çayın çevresinde sık söğüt ve kavak ağaçları vardı. Zamanında yeşilliklerin ucu Lalahan'a kadar uzanır, cumartesi ve pazar günleri pikniğe gelen Ankaralılarla dolar taşardı. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu bölgede yapılan salaş gazinolarda orkestralar çalar, danslı çaylı toplantılar yapılırmış. Motorlu taşıtların

---

[26] Altındağ1930'lu yıllarda "Dağ Mahallesi" olarak adlandırılırdı. Halk arasındaki yaygın adı ise "Kürt Mahallesi" idi.

günlük hayatımıza girmediği yıllarda ulaşım banliyö treni ile yapılırdı. Bugün ağaçların bir bölümü yerinde duruyor ama, dere atık suların karışması sonucu inanılmaz biçimde kirlenmiş, yeşil alanlar yeni yapılan binaların saldırısına uğrayarak küçülmüş, ağaçların sayısı çok azalmıştır. Saimekadın'ın adı bile az anılır oldu. O senelerde gecekondu yoğunluğu daha çok Mamak'taydı. Sonra hızla yayılarak bu dört semti de kapladı.

Türközü Bağları

Semtin eski adı "Frenközü Bağları" imiş. Zaman zaman Ankara'nın çeşitli yörelerinde atla gezinti yapan Atatürk, burada dolaşırken yörenin adını sormuş. Aldığı karşılık hiç hoşuna gitmediği için Türközü olarak değiştirilmesini emretmiş. Baştanbaşa bağlarla kaplı olan bu bölge büyücek bir mahallenin adı olup Mutlu, Kâzım Orbay, Akdere ve Cengiz Topel Mahalleleri'yle çevrilidir.[27]

Hacettepe

Ankara'nın en eski yerleşim yerlerinden birisi de Mukaddem Mahallesi'dir. Bu mahallede bulunan Hacettepe (Dilektepe, Hacı Tepesi) şehrin tarihi dokusunu nefsinde toplayan en ilginç semtlerinden biriydi. "Hacet" sözcüğü eski dilde yalvarma, bir eksiği bildirme, dileme gibi anlamlara gelir; zaten adı da buradan kaynaklanmıştır. Ayrıca yaşlıların "Keltepe" dediği de olurdu. Yüz yıllarca önce eski Ankara'ya buradan girilmesi nedeniyle "Mukaddem Mahallesi" adını almıştır. Bu mahalle Hacettepe Üniversitesi tarafından yutulmadan önce ilginç bir Ankara semti olarak bütün özelliklerini koruyordu. Daracık ve düzensiz sokakları şehrin tipik evleriyle doluydu. Her

[27] Türközü Bağları, Ateş Deresi ve Şişkindere mıntıkalarını da kapsardı.

evin içinde dut, iğde ve akasya ağaçlarının bulunduğu küçük bir avlu bulunurdu.

Hacettepe (1940'lar)

Avlu duvarlarından zaman zaman asma dallarının sarktığı olurdu. Bir semt olarak, yetiştirdiği efeler ve yiğitleriyle ünlüydü. Çok eski bir yerleşim yeri olduğu için pek çok tarihi eser vardı. Bunların az bir bölümü günümüze kadar gelebilmişse de çoğunun izleri tamamen silinmiştir. Doğusunda Hamamönü'nden Kurtuluş'a inen Şair Mehmet Akif Ersoy Sokağı, batıda Ahmet Adnan Saygun Caddesi, kuzeyde Talâtpaşa Bulvarı, güneyinde tren yolu ile sınırlıdır. Hacettepe Parkı o yıllarda şehrin en kalabalık parklarındandı. Buradaki evlerden hiçbiri zamanımıza gelmediği için bunlara örnek olarak günümüzde sit alanı olan Erzurum Mahallesi'nin evlerini verebiliriz. Tacettin Camii, İmaret Camii ve Türbesi, Hacı Musa Camii ve bir ilkokul varlığını sürdürüyor. Eskiden Hacettepe'nin Ankara'nın sosyal hayatında saygın bir yeri vardı. Hacettepe Spor Kulübü kentin en güçlü kulüplerindendi. Buradan yetişen gençler Hacettepeli olmakla

övünürlerdi. Hacettepe Üniversitesi mahalleye ilk adımını 1957 yılında kısmen yanan Çocuk Hastanesi'ni yaptırmakla attı.[28] Bu olayın arkasından, kısa bir süre içinde hızla büyüyen üniversite semti silip süpürdü. Kendisi ortadan kalktıysa da adı üniversite olarak yaşıyor.

Hacettepe'nin yazılı olmayan yasaları vardı. Bir kere kabadayıların korkusundan tatsız bir olayın olması mümkün değildi. Kimse kimseyi rahatsız etmeye cesaret edemez, eğer böyle bir şey olursa cezası o anda verilirdi. Semtin gençleri sokakta başını önüne eğerek yürür, pencerelere bakmak günümüzün deyimiyle taciz sayılırdı. Ünlü Karagöz ustası (Hayal Oyuncusu) Hayalî Küçük Ali (Muhittin Sevilen) ve oğlu Karagöz Kemal mahallenin renkli kişilerindendi.[29]

Elli yıl önce Ankara bu kadar geniş bir alana yayılmadığı için kentin çekirdeğini oluşturan eski şehir, merkezi özelliğini koruyordu. Aradan geçen yılların sayısı arttıkça bu semtlerin birçoğu unutulup gitti. Bugün bu yerlerin adını ve yerini Ankara'da yaşayanların pek çoğu bilmiyor. Bu sebeple hiç değilse bazılarını isim olarak anmayı uygun bulduk:

Altay (Numune Hastanesi çevresi), Akalar (Karacabey Hamamı'nın arkası), Atıfbey (Bentderesi Caddesi'nin Dışkapı'ya yakın ucu ile Altındağ ve Telsizler arası), Başkır (Hisar ile Doğru Sokağı arası), Değirmen Arkı (Çankırı Caddesi ile Bentderesi arası), Demirtaş (Hatip Çayı ile Bentderesi arası), Demirfırka (Saat Kulesi ile Kale arası),

---

[28] Şaban Şifaî Çocuk Hastanesi

[29] *Bir buçuk yıl kadar Küçükkapı Sokağı'nda oturmuştuk. Bu sokak Ahmet Adnan Saygun Caddesi'nden hastanenin içine giren sokağın yerindeydi ve Kurtuluş'taki Trafik Müdürlüğü'nün yanına kadar uzanırdı. Sokağın bu ucunda terkedilmiş bir otomobil içinde yaşlı bir kadın yaşardı. Türk Halk Müziği sanatçısı Zekeriya Bozdağ'ın evi de buradaydı. Hemen her evin küçük bir avlu ya da bahçesi olduğu için tatil günlerinde buralardan şarkı türkü sesleri yükselirdi. Hayali Küçük Ali'nin bitişiğimizdeki evde destan ve semai okuduğunu hatırlıyorum. Bazen izin alarak dinlemeye giderdim.*

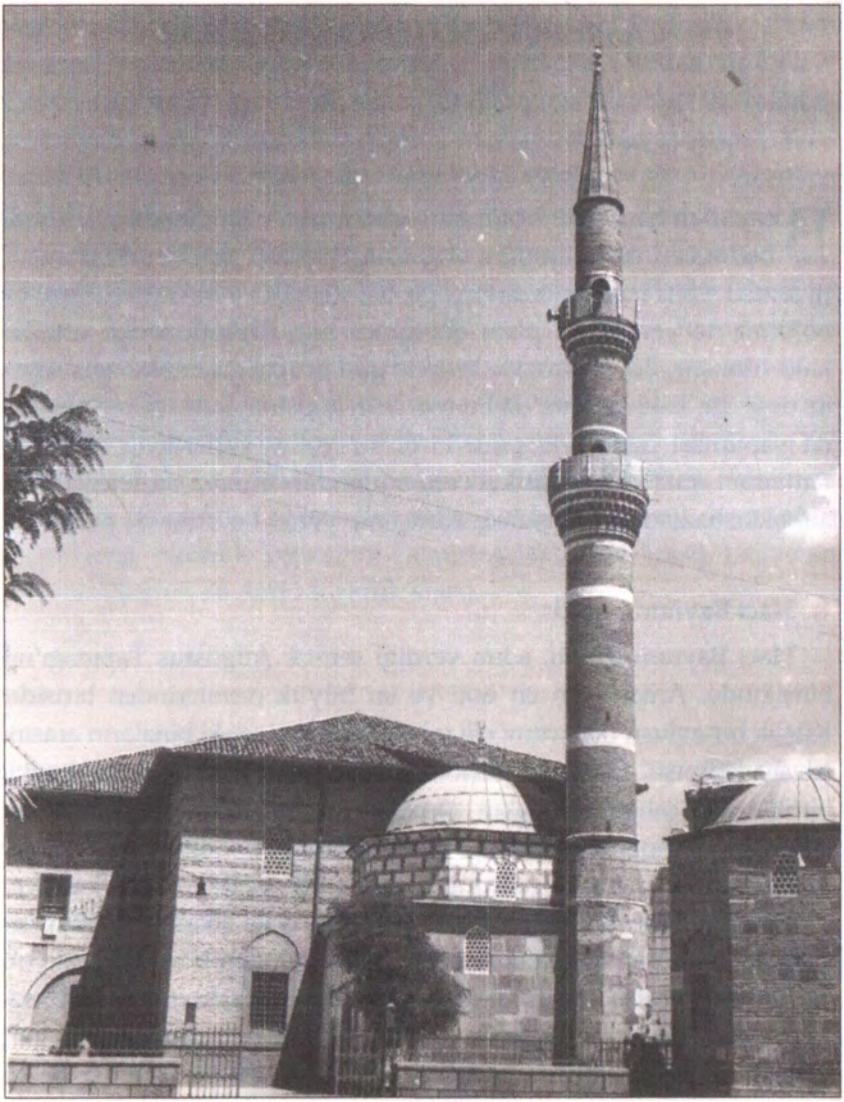
Dışkapı (Etlik Caddesi ile Çankırı Caddesi arası), Doğanbey (Posta Caddesi ile Sanayi Caddesi arası), Ege (Bankalar Caddesi ile İstiklâl Caddesi arası), Erzurum Mahallesi (Dumlupınar Caddesi ile Talâtpaşa Bulvarı arası), Kılıçarslan (Kale ile Talâtpaşa Bulvarı arası), Kızılelma (Anafartalar Caddesi ile Hisar Parkı arası), Meydan (Hacettepe ile Talâtpaşa Bulvarı arası), Misakımilli (Anafartalar Caddesi ile Atatürk Bulvarı arası), Nazımbey (Cenabi Ahmet Paşa Câmii çevresi), Ortaark (Bentderesi civarı), Özbeyler (Nazımbey ile Ankara Merkez Cezaevi arası), Soğukkuyu (Akköprü civarı), Sutepe (Demirfırka ile Saraçlar Caddesi arası), Şükriye Mahallesi (Cezaevi yanı, az ileride Kayabaşı), Turan (Ulucanlar civarında Gelin Sokağı ile Cevizaltı Sokağı arası), Üçtaş (Etlik Caddesi ile Bentderesi arası), Yalçınkaya (Yenihayat ile Şükriye Mahallesi arası; şimdi Taşbaşı deniyor), Yenihayat (İçkale ile Yalçınkaya arası), Yenituran (Akköprü civarı), Yenidoğan (Bentderesi, Hıdırlık Tepesi ve Demirtaş Mahallesi arası), Gülveren (Plevne Caddesi ile Asri Mezarlık arası).

CAMİLER, MESCİTLER VE TÜRBELER

Bin yıldan beri Türk-İslam kimliğini taşıyan Ankara'da çok sayıda ibadet yerinin bulunması doğaldır. Selçuklu ve Osmanlı dönemini temsil eden bu eserlerin birçoğu bilinçsizlik ve bakımsızlıktan, bir bölümü de yeni imar planı gereğince hiç düşünülmeden ortadan kaldırılmıştır. Böyle olmakla birlikte günümüze gelen eski eser sayısı az değildir. Eski Ankara'da bu eserlerin hepsinin kale içi ve kale dışına yapılması nedeniyle çoğu birbirine yakın yerlerdedir. Bunların tamamını anlatmak mümkün olmadığından buraya en önemlilerini almakla, bazılarının da sadece adını anıp yerini belirtmekle yetindik.

Hacı Bayram Camii

Hacı Bayram Camii, adını verdiği semtte Augustus Tapınağı'nın bitişiğinde, Ankara'nın en eski ve en büyük camilerinden birisidir. Küçük bir avlusu olan cami elli yıl önce çevresindeki binaların arasına sıkışıp kalmıştı. Çok eski yıllarda genişletme çalışmaları yapılmakla birlikte asıl çalışmalar yakın zamanlarda gerçekleştirilmiştir. Cami, büyük Türk mutasavvıfı Hacı Bayram adına 1427-1428 yılları arasında yaptırılmıştır. Üstünde oturduğu küçük tepede Hitit'lerin kalesinin olduğu sanılıyor. Elli yıl önce de camiye giriş ve çıkışlar Hacıbayram Caddesi'nden yapılırdı. Caminin önünden Bentderesi'ne inen yol yoktu. Duvarları tuğla örgülü ve ahşap tavanlıdır. Dış duvarların üstünde ayet yazılı mavi çini kuşaklar vardır. Tek minareli caminin ana giriş kapısı doğu yönündedir. Adını camiden alan semt, cumhuriyetin ilk yıllarında ve biraz daha sonraki dönemlerde Ankara'nın en beğenilen yerleşim yerlerindendi.

Hacı Bayram Camii (1958)

Yakın zamanlarda yapılan çevre düzenlenmesi sonucu caminin de semtin de görüntüsü hayli değişmiş, avludaki yetişkin ağaçların çoğu kesilerek avlu genişletilmiştir. Camiye girilen sokağın kenarında sıralanan dini kitap, tespih, koku gibi şeyler satan dükkânlar olduğu gibi duruyor. Avlusundaki Hacı Bayram Türbesi Ankaralıların en çok ziyaret ettiği türbelerden biridir.

Aslanhane Camii

Atpazarı'nda Aslanhane Mahallesi'nde olan cami, Selçuklu hükümdarı Gıyaseddin Mesud zamanında, 1290 yılında yapılmıştır. Bu tarihi 1331 olarak kabul edenler de vardır. Ahi Hüsameddin'in oğlu Ahi Şerafeddin adına yaptırıldığı için Ahi Şerafeddin Camii de denir. Cami, çevrede bulunan antik kalıntılardan toplanan taşlarla yapılmıştır. Yirmi dört sütun üstüne oturtulan tavanı ahşap bindirme türünün en güzel örneklerindendir. "Şükûfe" adı veriler mermer sütun başlıkları birbirine benzemez. Müezzin mahfili ile kadınlar için ayrılan yeri Roma-Bizans stili başlıklı sekiz sütun taşır. Mihrabı Selçuklu çinileriyle süslü, ahşap minberi oyma desenleriyle ünlüdür. Camiye doğu-batı-kuzey yönlerinde bulunan üç kapıdan girilir. Taç kapısı Selçuklu geleneklerine uygun bir biçimdedir. Tek minaresinin yarısı taş, yarısı tuğladan yapılmıştır. Çevre düzenlemesinin dışında bugüne kadar camide herhangi bir değişiklik olmamıştır.

Ahi Elvan Camii

Ahi Elvan Camii Koyunpazarı yokuşunda, Ahi Elvan Mahallesi Aslanhane semtinde, Pirinç Sokağı'ndadır. İnşaatına Hacı Elvan Mehmet Bey tarafından 1336 tarihinde başlatılmış, 1360 yılında tamamlanmıştır. Bu cami de Selçuklular dönemi eserlerinden olup Elvan Çelebi Camii de denir.

Alaeddin Camii

Alaeddin Camii, 1197-1198 yılları arasında Selçuklu hükümdarı II. Kılıç Aslan'ın oğlu Muhyiddin Mesûd Şah tarafından yaptırılmıştır. İçkale'de, Alaeddin Mahallesi Alitaşı Sokağı'ndadır. Diğer adı Muradiye Camii'dir. Eskiden kalenin kumanda kulesine caminin hemen yanından çıkılırmış. Minaresi son cemaat yerinde olan cami taştan yapılmış, üzeri ahşap göbekli bir tavan ile örtülmüştür. Müezzin mahfili ve kadınlar mahfili, Bizans başlıklı sekiz sütun üzerine oturtulmuştur. On ikinci yüzyıldan kalma minberi gerçek bir sanat eseridir.

Yeni Cami

Daha çok Yeni Cami adı ile bilinen bu camiye eskiden "Semahane" denirmiş.[30] Buradan Mevlevilikle bir ilgilisinin bulunduğu anlaşılıyor. Diğer adı Cenâbî Ahmet Paşa Camii'dir. Mimar Sinan tarafından 1565 yılında inşa edilmiştir. Öncebeci'de, Dörtyol'dan Ulucanlar Caddesi'ne çıkan Kestane Sokağı'nın sol köşesindedir. Cadde bugünkü durumunu almadan önce çevredeki binalarla kuşatılmış durumdaydı. Ulucanlar Caddesi açılınca cami ortaya çıkmıştır. Çevresindeki geniş alana "Mimar Sinan Meydanı" adı verilmişse de şimdi pek kullanılmıyor. Ahmet Paşa'nın türbesi caminin avlusundadır.

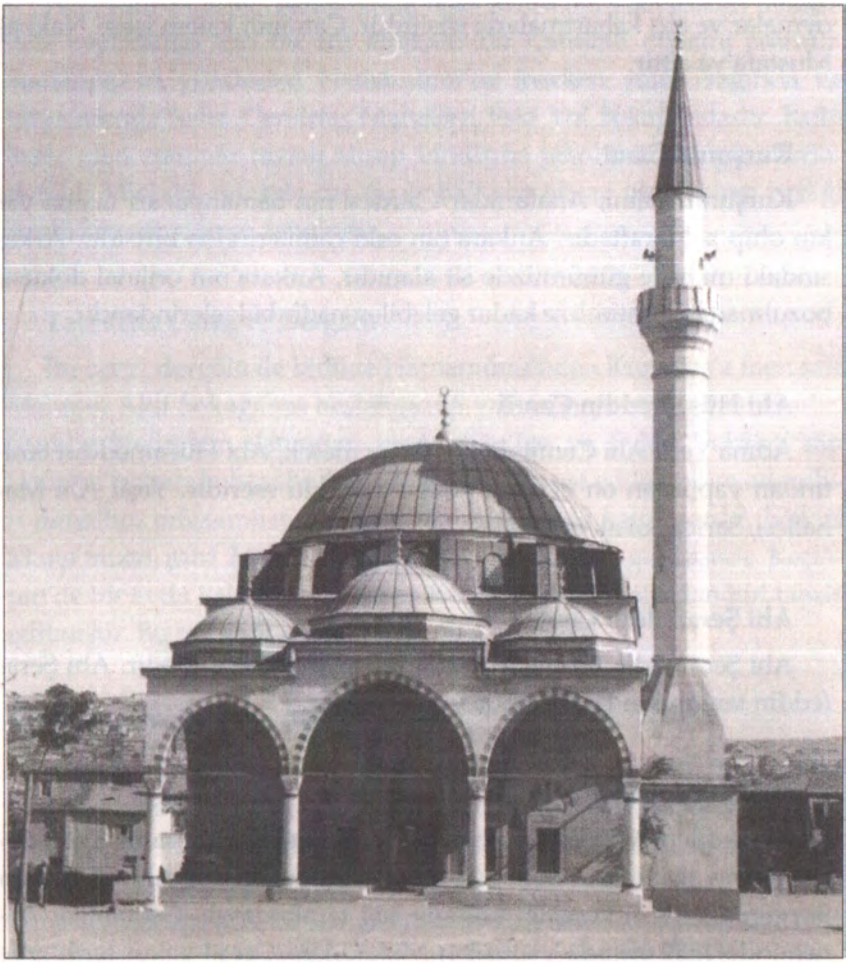
Karacabey Camii

Karacabey Camii, eskiden İmaret Mahallesi denen Sümer Mahallesi'nde, yani Hacettepe'dedir. Bu nedenle İmaret Camii adı ile de anılır. Eski Ankara valilerinden Karacabey'in Varna Savaşı'nda şehit oluşundan iki yıl sonra onun anısına yaptırılmıştır. Mimarı Ahmed bin Ebûbekir'dir. Son cemaat yeri sütunlar üstüne oturtulmuş beş

---

[30] Yeni Cami (Cenabî Ahmet Paşa Camii)'nin yanında, arsası bugünkü Ulucanlar Caddesi sahasında kalan ayrı bir binada, Osmanlı döneminde Ankara Mevlevîhanesi (Semâ-hâne) yer alıyordu.

kubbeli ve çinilidir. Cami eskiden çift kubbeli iken çökmüş, onarım esnasında düz çatı eklenmiştir. Yapıldığı zaman yanında imareti varmış; İmaret Camii denmesinin sebebi budur. Karacabey Türbesi önündedir.

Yeni Cami (Cenabî Ahmet Paşa Camii) (1958)

Zincirli Cami

Ankara'nın en iyi korunan camilerinden biri olan Zincirli Cami, Ulus Meydanı'ndan Anafartalar Caddesi'ne çıkılırken sol tarafta, Karaoğlan Caddesi'ndedir. Şeyhülislam Ankaravî Mehmet Efendi tarafından 17. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmıştır. İçi zengin ahşap oymalar ve alçı kabartmalarla süslüdür. Caminin kalem işleri Nakkaş Mustafa'ya aittir.

Kurşunlu Cami

Kurşunlu Cami, Anafartalar Caddesi'nin Samanpazarı ucuna yakın olup sol taraftadır. Ankara'nın eski camilerinden birisidir. Arkasındaki mahalle günümüzde sit alanıdır. Ankara'nın orijinal dokusu bozulmadan günümüze kadar gelebilen nadir bölgelerindendir.

Ahi Hüsameddin Camii

Adına Yeşil Ahi Camii de denen bu mescit, Ahi Hüsameddin tarafından yaptırılan on üçüncü yüzyıl Selçuklu eseridir. Yeşil Ahi Mahallesi, Sarıca Sokak'tadır.

Ahi Şerafeddin Camii

Ahi Şerafeddin Camii Atpazarı yokuşunun üstündedir. Ahi Şerafeddin tarafından 1290 yılında yaptırılmıştır.

Mukaddem Camii

Mukaddem Mahallesi'nde olduğu için bu adı alan cami, Talât Paşa Bulvarı ile Hasırcı Sokağı'nın (Günümüzdeki adı Ahmet Adnan Saygun Caddesi) kesiştiği köşenin sağ tarafındaydı. Osmanlılar döneminde 1450 yılında yaptırılan Mukaddem Camii yakın tarihlerde yıktırılarak arazisi Hacettepe Üniversitesi'ne katılmıştır. Cami ile

bulvarın arasında, yoldan aşağıda kalan ince şeritte bir yatır vardı. Akşamları buradan geçenler sıra sıra yakılmış mumları görebilirdi.

Hacı Musa Camii

Hacı Musa Camii, 1432 yılında Hacı Musa oğlu Seyfeddin tarafından yaptırıldığı için bu adı almıştır. Bir Osmanlı dönemi eseridir. Samanpazarı yönünden Hamamönü'ne inerken yolun sağında ve biraz altında kalır. Demirtaş Mahallesi Eski Yol Sokağı'ndadır. Kubbesiz olan caminin tavanı ahşap bindirme tekniğinin en güzellerindendir. Minberi, mihrabı, tavanı ve balkonu ahşap olup kalem işçiliği açısından son derece zengindir.

Taceddin Cami ve Dergâhı

Bu cami, dergâhı ile birlikte Hamamönü'nden Kurtuluş'a inen şair Mehmet Akif Sokağı'nın başlangıcına yakın bir yerde, sağ taraftadır. Cumhuriyetimizin ilanından sonra "Şer'iye ve Evkaf Vekâleti"nin tasfiyesi sırasında İstanbul'dan Ankara'ya davet edilen bilim adamları dergâhın müştemilatında, yani ek binalarında kalmışlardır. İstiklâl Marşı'mızın şairi Mehmet Akif Ersoy Ankara'ya geldiğinde Keçiören'de bir evde kalmış, daha sonra kendisine bu binalardan biri tahsis edilmiştir. Bu tek katlı küçük bina halen müzedir.

Kuyulu Hoca Paşa Camii

Kuyulu Cami olarak da bilinen Hoca Paşa Camii, Anafartalar Caddesi'nden Hacıbayram yönüne dönülünce sol köşedeki bina ile Ticaret Hanı'nın bulunduğu arazideymiş; yani Zincirli Cami'nin biraz üstü oluyor. Bir sanat eseri olan kapısı Etnografya Müzesi'ndedir. Yanında dönemin ünlü kahvelerinden Kuyulu Kahve varmış. 1950 yılından önce ortadan kaldırıldığı için bizim kuşak göremedi.

Hallaç Mahmud Camii (Dergâhı)

Kubbeli Mescid de denen bu cami 1496-1497 yılları arasında yaptırılmıştır; bir Osmanlı dönemi eseridir. Ulus'taki Gima'nın önünden sağa dönüp Modern Çarşı'ya inen Susam Sokağı'nın ucunda ve sağ tarafındadır. Küçük bir ibadethane olup, içine birkaç merdivenden çıkılarak girilir. Ünlü Tahtakale yangınından kurtulabilen nadir binalardandır.

Ahi Yakup Mescidi

Ahi Yakup Mahallesi'nde, Gaziantep Sokağı'ndadır; 1391 yılında yaptırılmıştır. Daha sonraları Ahi Sinan tarafından tamir ettirilmiştir.

Tabakhane (Debbağhane) Mescidi

Hisar Caddesi'nden Bentderesi'ne inen Kevgirli Caddesi'nin sağ tarafındadır. Çevresinde bulunan özelliksiz binaların arasında kaybolan bu küçük cami 1444 yılında yapılmıştır. Pek bakımlı olduğu söylenemez.

Bunlardan başka aşağıda sadece adlarını sayacağımız mescitlerin bir bölümü yıkılmış, bir bölümü ise varlığını koruyabilmiştir. Kızılbey Camii Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü yapılırken, İğneci Mescidi İş Bankası Genel Müdürlüğü yapılırken ve Yeğenbey Camii eski Adliye Sarayı yapılırken yıllarca önce yıktırılmıştır. Mübarek Galip, kitabına aldığı değerli araştırmalarında ayrıntılı bilgiler veriyor. Bunların bir bölümü yapılış tarihleri ile şunlardır:

Ağaç Ayak Mescidi (1706)

İsmet Paşa Mahallesi'nde Ahi Yakup Mescidi (1263)

Tiflis Mescidi (1868)

Koyunpazarı Mescidi (1904)

Baklavacı Mescidi: Bu mescit Ulus'ta Hayırlı Sokak'taydı. Ulus İş Hanı'nın inşaatı sırasında yeni düzenlemeler nedeniyle yıkılmıştır.

Saraç Sinan Mescidi (1311)

Ahi Elvan Mescidi (1413)

Hacı Bayram Camii yakınındaki Ahi Tura Mescidi

Koyunpazarı'nda Hacı İvaz (Helvacı) Mescidi (1424)

Ulucanlar Merdivenli Sokak'ta Gicik Mescidi

Samanpazarı Örtmeli Sokak'taki Örtmeli Mescidi

Ulucanlar Sabuni Mahallesi'ndeki Karanlık Mescit

Hacı İlyas Mescidi (1704)

Hamamönü'nde Yeşil Ağa Camii

Hacı Bayram Türbesi

Hacı Bayram Türbesi caminin bitişiğinde ve güneydoğu yönünde, altıgen plana göre kesme taştan yapılmış tipik bir Osmanlı türbe mimarisi örneğidir. İçinde başta Hacı Bayram ve ailesine ait sandukalar bulunmaktadır. Ankara'nın en çok ziyaret edilen türbelerindendir. Yanında vakıf idaresinin oturduğu bir taş bina daha vardır.

Ahi Şerafeddin Türbesi

Ahi Şerafeddin Türbesi Aslanhane Camii'nin yanındadır; önünde aslan heykelleri vardır. Yapılış yılının 1330 olduğu sanılıyor. Ahi Şerafeddin'in ölümünden yirmi yıl önce yapılan türbe dikdörtgen planlı, üzerinde sekizgen bir kasnak üzerine oturtulmuş piramit çatılıdır. İçi çini ve alçı süslemeler yönünden zengindir. Bir sanat eseri olan ceviz sandukası Etnografya Müzesi'nde koruma altına alınmıştır.

Karacabey Türbesi

Hacettepe'de, günümüzde Hacettepe Üniversitesi içinde kalan Karacabey (İmaret) Camii'nin yanındadır. Mimari açıdan caminin özelliklerini taşır; sekizgen köşeli ve sekiz pencerelidir.

Cenabi Ahmet Paşa Türbesi

Ulucanlar'da Cenabi Ahmet Paşa (Yeni) Camii'nin avlusundadır. Sekizgen plana göre yapılan türbe, kesme kırmızı Ankara taşından inşa edilmiştir.

Karyağdı Sultan Türbesi

İtfaiye Meydanı'nda Gazi Lisesi'ne yakın bir yerdedir. 1477 ya da 1577 yıllarında yapıldığı sanılıyor. Adının bir efsaneden kaynaklandığı ileri sürülür. Türbede yatan kişi Ab-ı Zemzem, Gülbahar Hatun, Gül-i Nazikten ya da Gülüm Beyaz Hatun gibi isimlerle anılan bir kadınmış. Ağustos ayında kar yağdığı, eşiyle büyük bir aşk yaşayarak aynı ay içinde genç yaşında öldüğü için böyle anılır olmuş. Elli yıl önce harabe haline gelmişti; yakın zamanlarda onarılmıştır.

Yürüyen Dede Türbesi

Öncebeci'de Öksüzçeşme Sokağı'nda bir evin bahçesindedir; Selçuklular zamanından kalmıştır.

Bunlardan başka Ankara'nın eski semtlerinin değişik yörelerinde birçok yatır vardır. Mukaddem Camii anlatılırken yanındaki yatır hakkında kısaca bilgi verilmişti. Bir örnek de, bugün artık var olmayan Hacettepe Parkı'nın yakınında bulunan Yağlı Dede Türbesi'dir. Türbe eski Küçükkapı Mezarlığı'ndaydı. Dilek dilemek için çaput bağlanır, mum dikilirdi. Mezarın ayak ucundaki taştan oyulmuş çukura özellikle nisan ayında yağmur suları dolar, ziyaretçiler tarafından kapışılırdı. Hacettepe, Dilektepe, Dilek Tepesi gibi isimler bu türbeden kaynaklanmıştır.

Anadolu'nun eski kentlerinin hemen hemen hepsinde orta ve yeni çağdan kalma hanlar vardır. Yolcuların güvenliği ve konaklamasını sağlamak amacıyla yaptırılan bu hanların yapımına daha çok Selçuklular zamanında ağırlık verilmiş, Anadolu'nun dört bir yanına yayılmıştır. Bunların bir bölümü günümüzde de ayakta durmaktadır. Ankara'nın çok eski bir kent ve İpek Yolu üzerinde önemli bir kavşak noktasında olması nedeniyle burada da birçok hanın bulunduğunu tarihi kaynaklardan öğreniyoruz. Bu hanların çoğu zaman içinde bakımsızlık veya çeşitli ihmaller nedeniyle yıkılmış, ya da değişikliğe uğrayarak ortadan kalkmıştır.[31] Birçoğu kale çevresinde Atpazarı'nda toplanmış olup sayıları otuza ulaşır. Tarihin çeşitli dönemlerinde zindan olarak kullanılan hanların bir bölümü Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra hapishane olarak kullanılmıştır. Elli yıl önce izleri çoktan silindiği için bizim kuşak bunların çoğunu göremedi. Ulucanlar'daki Ankara Yarı açık Merkez Cezaevi'nin temeli de eski bir kervansaraydır.

Adı bilinip de var olmayan Hanlar

Bunlara örnek olarak Pembe Han, Atpazarı'nda Bakır ve Zağfiran Hanları, Keyyalin Mahallesi'nde Kapan ve Tuz Hanı (yanmıştır), Yeni Han (yıkılmıştır), Keçeciler ya da Tahtakale Hanı (1929 yangınında yanmıştır), Kızıloğlu Hanı, Hayret Hanı, Ulucanlar Caddesi'nin so-

---

[31] Müşir Ahmet Tevfik Paşa'nın Ankara valiliği döneminde, 1 Nisan 1899 Cumartesi günü Esbpazarı (Atpazarı) mevkiinde çıkan bir yangında, üç han, yüz on dükkân ve Ticaret Mahkemesi binası yanmıştır.

nunda, Koyunpazarı'na yakın bir yerde bulunan Ağa Hanı (1940 yılında yıktırılmıştır) sayılabilir.

Ayakta olup da özelliğini yitiren ve başka amaçlarla kullanılan hanlar da vardır. Bunların mimari özellikleri bütünüyle bozulmuştur. Bunlar arasında şu hanları sayabiliriz: Atpazarı Salman Sokak'ta, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin arkasındaki Zağfiran Han (16.yy), aynı yerde Pilavoğlu Hanı (16 ya da 17. yüzyılda yapıldığı sanılıyor), bu hanın yanında Kuş Sokağı ile Safra Sokağı'nın köşesindeki Kıbrıs Hanı, Atpazarı'nda Pirinç Sokağı'nda bulunan ve otel olarak kullanılan Bâlâ Hanı, on dokuzuncu yüzyıl eseri olan Yıldız Han, yine aynı yüzyılda yapıldığı sanılan Hanlar Sokağı'ndaki Yeni Saray Hanı ile Rençber Hanı.[32]

Kurşunlu Han

Kurşunlu Han'ın çatısı vaktiyle kurşunla kaplı olduğu için bu adı almıştır. Karasu Hanı olarak da bilinen bu han Ankara Kalesi'nin güneybatı ucunda, bedestenin yanındadır. Fatih Sultan Mehmet'in sadrazamlarından Rum Mehmet Paşa tarafından 1467-1470 yılları arasında yaptırıldığı sanılıyor; kitabesi yoktur. Çok harap bir durumda iken 1932 yılında restore edilerek Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin idare binası olmuştur.

Sulu Han (Hasan Paşa Hanı, Ankaravî Hanı)

Sulu Han Hacıdoğan Mahallesi'nde, Posta Caddesi'nin Anafartalar Caddesi'ne yakın bölümünde, Ulus Toptancı Hali'nin bu caddeye çıkış kapısının karşısında ve biraz çukurdadır. Arkasında Tenekeciler

---

[32] Yazarın bahsettiği hanlara; Kederzade, Dellal Hızır, Arslan Ağa, Muslu Paşa, Urgancılar, Attar, Sarı Kadıoğlu, Abacılar, Nalbant İbrahim Ağa, Hacı Böcek, Unkapanı, Mimarzade, Rüstem Paşa, Çukur, Karaman, Helvacı, Allem Kallem, Kalecik, Na'lî, Devecizade, Aydın ve Kuş Ahmet hanlarını da ilave etmek uygun olacaktır.

ve Sobacılar Çarşısı vardır. Elli yıl önce yarı harabe durumundaydı. Bir başka adı ise Hasan Paşa Hanı'dır. Sulu Han, Sultan II.Bayezıd döneminin beylerbeylerinden Hasan Paşa tarafından Akşehir'deki imaretine vakfiye olarak 1511 yılında yaptırılmıştır. Yapıldığı zaman altmış üç odası, on beş işyeri varmış. Zaman içinde yapılan eklerle hem genişlemiş hem de eski özelliğini yitirmiştir. Cevarzade Mahmut Efendi tarafından padişah İkinci Bayezıd döneminde Zincirli Cami'ye vakıf olarak yaptırıldığı da söylentiler arasındadır. Bakımsızlıktan uzun yıllar harap olmuş durumda bekletildi. Anafartalar Caddesi ile Posta Caddesi'ne göre çukurda kaldığı için burada bir hanın bulunduğunun farkına bile varılmazdı. Sonunda Ankara Belediyesi tarafından başlatılan restorasyon çalışmaları 1984 yılında tamamlandı. Halen işyeri olarak kullanılmaktadır. Eski özelliğini koruduğu söylenemez.

Çengel Han

Atpazarı'nda harap ve bakımsız bir handır. Kanunî Sultan Süleyman zamanında 1521-1522 yılları arasında yaptırıldığı sanılıyor. Son yıllarda basında çıkan haberlerden hiçbir koruması olmayan hanın genel tuvalet gibi kullanıldığı söyleniyor. Yakında restore edilecek hanın Osmanlı han mimarisinin bütün özelliklerini taşıdığı belirtiliyor. Ülkemizin ünlü iş adamlarından Vehbi Koç iş hayatına bu handaki ticarethanesi ile atılmıştır.[33]

Pirinç Hanı

Atpazarı'nda, Çengel Han'ın güneyinde, Pirinç Sokağı'nda bulunan dört numaralı binadır. Günümüzde ayakta kalabilen nadir ahşap yapılardandır. Üst katlar pek değişmemekle birlikte, zemin katının

---

[33] Çengelhan, Rahmi M. Koç Müzecilik ve Kültür Vakfı tarafından, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden kiralanarak restore edilmiş ve 2005 yılından itibaren, sanayi müzesi olarak hizmet vermeye başlamıştır.

mimari özelliği işyerleri açılması nedeniyle hayli bozulmuştur. Bugün antikacıların, eski eser satıcılarının, çeşitli atölyelerin bulunduğu ve sanatsal çalışmaların yapıldığı bir yerdir. Antika eşya meraklılarının uğrak yeri olduğundan bir bakıma eski işlevini sürdürüyor. Bu işyerlerinde eski resimler, gramofonlar, taş plaklar, ahşap malzeme, cam eşya, eski gümüş ve bakır ticareti yapılmaktadır.

ANKARA'NIN ESKİ HAMAMLARI

Dönemine göre gelişmiş her toplumda temizlik kavramı gözden uzak tutulmamış, insanların topluca temizlenebileceği yıkanma yerleri düşünülmüştür. Toplu yıkanma yeri olan hamamlar, çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapan Ankara'da da tarihinin çeşitli evrelerinde her zaman önemini korumuştur. Bunların en güzeli ve en büyüğü Çankırı Caddesi'nde bir ören yeri olan, Roma İmparatoru Caracalla tarafından tıbbın ve sağlığın tanrısı Asklepios adına milattan sonra ikinci yüzyılda yaptırılan Roma Hamamı'dır. Bu hamam hakkında Çankırı Caddesi anlatılırken de bilgi verilmiştir. Hiç kuşkusuz kentte başka hamamlar da vardı ancak, bunların çoğu tarih sahnesinden çekilerek arkalarında bir iz bile bırakmamışlardır. Buna örnek olarak Hükümet Konağı'nın Hükümet Caddesi tarafında bulunan Hasan Paşa Hamamı'nı gösterebiliriz. Eski kartpostallarda resmini gördüğümüz bu hamam uzun süre silah deposu olarak kullanılmış, her nedense daha sonra yıktırılarak ortadan kaldırılmıştır. Bunun gibi on altıncı yüz yılda yapılan Eyne Bey Subaşı Hamamı ile Haseki Hamamı'nı da sayabiliriz. Konumuz eski hamamlar olduğu için sonradan yapılan modern hamamlardan söz edilmeyecektir.

Karacabey Hamamı

Karacabey Hamamı, Varna Savaşı'nda şehit olan Anadolu Beylerbeyi Karacabey tarafından aynı adı taşıyan cami ve tekkeye gelir sağlamak için yaptırılmış olup Hamamönü semti adını bu hamamdan almıştır. Yapılış tarihi bazı kaynaklarda 1427, bazılarında ise 1440'tır. Talâtpaşa Bulvarı'ndan Dörtyol'a giderken sol taraftadır; kadın ve erkekler için iki bölümü vardır. Yakın zamanlara kadar bakımsızlık-

tan neredeyse harabe durumuna gelmiş, sahipleri tarafından yıkılmak istenmiştir. Bulvardan geçerken sadece tuğla örgülü ön cephesi ile giriş kapısı görülürdü. Son yıllarda onarılarak tarihi görevini sürdürmeye başlamıştır. Beş yüz otuz yıldan beri varlığını koruyabilen nadir tarihi eserlerdendir.

Şengül Hamamı[34]

Şeyhülislam Ankaralı Mehmet Efendi önce kendi adını taşıyan bir medrese, sonra da buraya gelir sağlamak için Şengül Hamamı'nı satın almıştır. Hamam Anafartalar Caddesi'nde Çocuk Esirgeme Apartmanı'nın yanından inilen merdivenin dibinde, Anafartalar İnzibat Karakolu'nun yakınındadır. İçinde bulunduğu sokak Denizciler Caddesi'ndeki Leblebici Camii'nin yanına çıkar. On beşinci yüz yılda yapılmıştır. Bugün de çalışmasını sürdürüyor.

Marmara Hamamı

Marmara Hamamı Denizciler Caddesi'nde Marmara Oteli'nin altındadır.[35] Yapılışının üzerinden elli yıl çoktan geçmiştir. Erkekler bölümüne ön kapıdan, kadınlar hamamına yandaki sokaktan girilir. Cephesindeki çini panolu yazı hâlâ duruyor. Ankara'nın yeni kuşak hamamlarının en eskilerinden; zamanının en temiz hamamlarından biridir.

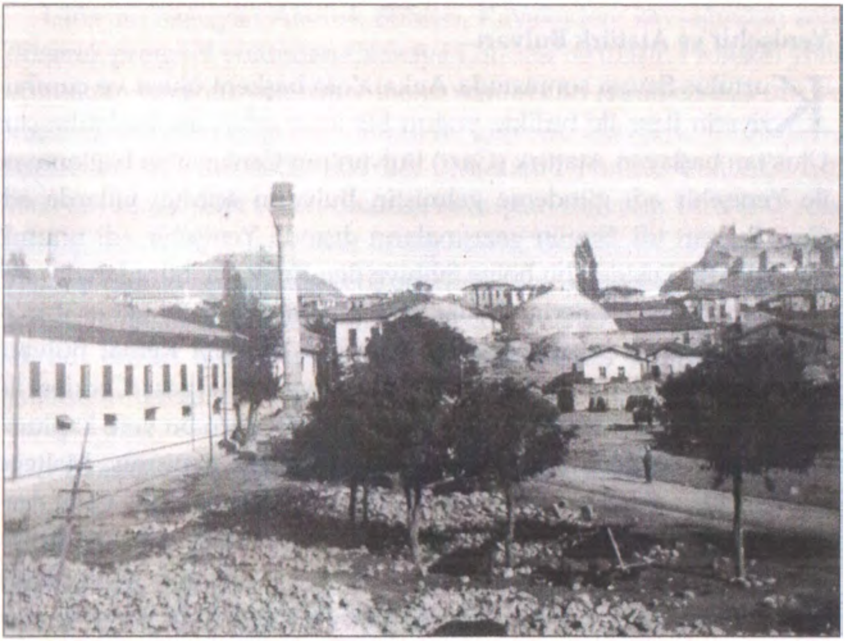
Bunların dışında Rüzgârlı Sokak'ta Gönç Palas Oteli'nin altındaki "Sıhhi Banyo", Ulus'ta Teğmen Kalmaz (Posta) Caddesi'ne paralel Yurt Sokağı'nda bulunan ancak günümüzde var olmayan "Asri Hamam", İtfaiye Meydanı'nda Erciyes Hamamı, Susam Sokağı'nda Ulus

---

[34] Kitabesi olmayan bu hamamı, Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa yaptırmıştır. Bina, 15. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir.

[35] Sahibi, Hayrettin Başal'dı.

İş Hanı'nın yapıldığı sırada yıkılan "Yeni Hamam"ı sayabiliriz. Bahçelievler pazarına yakın bir yerdeki "Bahçelievler Hamamı" nispeten eski olmakla birlikte daha sonra yapılmıştır.[36]

Hasan Paşa çifte hamamı (1921)

[36] Hakkında söz edilmesi gereken bir hamam da Tahtakale Hamamı'dır. Ulus civarında bulunan Tahtakale Hamamı, Sulu Han'ın yanındaydı. Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa tarafından, 1461-1462 yıllarında çifte hamam olarak yaptırıldı. 1929 yılında yaşanan Tahtakale Çarşısı yangınında hasar görünce, Ankara Belediyesi tarafından yıktırıldı. Hamamın, Balıkpazarı Caddesi ile Hamam Sokağı'nın kesiştiği köşe başında, Ankara Valisi Ahmet Tevfik Paşa döneminde 1901 yılında yaptırılmış olan "Hamidiye Çeşmesi" yer alırdı. Yangın sırasında hasar görünce, o da yıktırıldı.

ANKARA'NIN İLK BÜYÜK CADDELERİ

Yenişehir ve Atatürk Bulvarı

Kurtuluş Savaşı sonrasında Ankara'nın başkent oluşu ve cumhuriyetin ilanı ile birlikte yoğun bir imar çalışması başlatılmıştır. Ulus'tan başlayan Atatürk (Gazi) Bulvarı'nın Çankaya'ya bağlanması ile Yenişehir adı gündeme gelmiştir. Bulvarın açıldığı yıllarda adı Gazi Bulvarı idi. Bugün yazışmaların dışında Yenişehir adı unutulmuş gibidir. Eskiden bu bölge Sıhhiye'den Kızılay'a, buradan da çevredeki dağların eteklerine kadar ekin tarlaları ile bataklıktan ibaretmiş. Yenişehir'in sınırları o zamanlar Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Necatibey Caddesi, Ziya Gökalp Caddesi ve Mithatpaşa Caddesi ile sınırlıydı. Yazın tozdan, kışın çamurdan geçilmeyen bu yere kaplumbağaların çokluğundan dolayı "Tosbağa Yatağı" denirmiş. Maltepe taraflarından gelen kar ve sel suları, havagazı fabrikası, EGO ve Atatürk Lisesi'nin bulunduğu yerde küçük bir göl oluştururmuş. Ankara'yı sıtmadan kırıp geçiren bu sivrisinek yuvası bataklık gölünün adı "Kanlı Göl" imiş. Yazın sıcak günlerinde serinlemek için bu suya girenlerin arasında çamura saplanarak boğulanların olması nedeniyle göle bu ad verilmiş. Kızılay bile şimdiki halinden çok uzak, nispeten ıssız bir bölgeymiş; öyleki, eskiden bu alanda bulunan havuzun yapıldığı ilk yıl açlıktan şehre inen kurtlar, havuzun heykellerini kemirmişler. Türk Hava Kurumu'nun yeri yahudi mezarlığıymış. Radyoevi, Olgunlaşma Enstitüsü, Zübeyde Hanım Kız Teknik Okulu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ile yeni Adliye Sarayı'nın bulunduğu geniş alana "Çaputçu Çayırı" denirmiş. Burada toplanan gençler yarışma niteliğinde danışıklı olarak kavgaya tutuşur, kazananlar ödüllendirilirmiş. Bölgedeki tek ev Milli Savunma Bakanlığı'nın yanında

"Salomon Efendi"nin eviymiş. Bakanlık yapıldıktan sonra bu evin önünde bulunan ve buranın tek ağacı olan akasya ağacı uzun yıllar bir anı olarak bırakılmış. Emek İş Hanı'nın yerinde ise "Bitli Kuyu" denen cılız bir pınar varmış.

Ulus'tan başlayan Atatürk Bulvarı, Kavaklıdere kavşağından sola dönerek protokol yolundan Çankaya Caddesi'ne ulaşır. Protokol yolu açılmadan önce bu yol, İsmet İnönü'nün evinin (Pembe Köşk'ün) ve İngiltere Büyükelçiliği'nin önünden geçerek Çankaya Caddesi'ne bağlanırdı. Bu bölümün eski adı "Müdafa-i Hukuk Caddesi" idi; 1960'tan sonra Şehit Ersan Caddesi olmuştur. Bulvarın Ulus'la Opera kavşağı arasında kalan bölümüne eskiden "Bankalar Caddesi" denir, Ankara'nın en önemli alışveriş merkezi olması nedeniyle iki taraflı, şehrin en kaliteli mağazaları sıralanırdı. Önceleri bu kadar geniş olmayan cadde, iş hanı yapılırken genişletilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında bulvarın yerindeki bu toprak yolun iki tarafında çalılar, yaban gülleri ve iğdeler varmış. Ağacı çok seven büyük önder, şehre inip çıkarken yolun orta yerinde durur, sol taraftaki büyük bir iğde ağacının altında dinlenirmiş. Zaten o yıllarda yeşillikten yoksun olan Ankara'da ağaç çok kıymetli. Yine böyle bir gün orada dinlenmek ve başkenti izlemek istemiş. Bir de bakmış ki iğde ağacı yerinde yok. Son derece üzülerek ağaca ne olduğunu sormuş ve yolun genişletilmesi esnasında kesildiği cevabını almış. Oysa Atatürk, ne zaman oradan geçse yanındakilere "Bu benim ağacım" dermiş.

100.Yıl Çarşısı'nın yeri başlıbaşına bir çarşıydı. Ulus Meydanı'ndan Bankalar Caddesi'ne girişin sağ tarafında Gülhane Eczanesi, Kiğılı Mağazası,[37] Hachette ve Akba Kitabevleri, Şehir Çiçekçisi Sabuncakis, çarşı girişinde kuru kahveci[38] ve Merkez Bankası tarafındaki köşede Karpiç Lokantası vardı. Dükkânların tam ortasından ahşap

[37] Kiğılı Lüks Tuhafiye Mağazası'nın sahibi, Mehmet Kiğılı idi.
[38] Kuru Kahveci Nuri İncegül ve oğlunun dükkânıdır.

kemerli bir kapıdan "Şehir Bahçesi"ne girilirdi. Bu bahçenin adı daha sonra "Şehir Çarşısı" olmuştur. Orta yerinde gündüzleri sıradan bir kahve, geceleri küçük gazino gibi çalışan bir avlu vardı. Daha sonra hepsi ortadan kaldırılarak bütünüyle bir çarşıya dönüştürüldü. Çarşının arkasından Cumhuriyet Bulvarı'na bir merdivenle inilirdi. Pek çok değişikliğe uğrayan bu çarşıda, yıkılıncaya kadar tek değişmeyen şey Karpiç Lokantası olmuştur.

Ulus, Şehir Çarşısı'nın önü (1947)

Akba Kitabevi dönemin ünlü gazeteci ve yazarlarının toplandığı bir yerdi.[39] Oradan geçenler Nurettin Artam, Cemil Sait Barlas, Feridun Fazıl Tülbentçi gibi ünlüleri girip çıkarken görebilirlerdi. Feridun Fazıl Tülbentçi ile birlikte anılan Adil Kürşad adını, Ankara Radyo-

---

[39] Akba Kitabevi, tüm İstanbul gazetelerinin Ankara başbayii idi. Kitabevinin sahibi, Bilâl Akba'dır. Bilâl Akba, aynı zamanda Yeni Sabah gazetesinin Ankara temsilcisi idi.

su'nun ana haber bülteninden hemen sonra yayına giren "Geçmişte Bugün" programı nedeniyle herkes tanırdı. Daha sonraları Tülbentçi'nin programın bu adla yayınlanmasını yasakladığı duyuldu. O gitti yerine "Tarihten Bir Yaprak" geldi. Adil Kürşad'ın güzel sesi ve diksiyonu ile sunduğu bu programın meraklısı çoktu.[40] Bulvarın karşı tarafında ise meydandan Akbank Ankara Şubesi'ne kadar birer buçuk katlı ahşap işyerleri sıralanmıştı. Akbank'ın yerinde cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan ve şehrin en güzel otellerinden olan "Lozan Oteli" varmış; elli yıl önce otelin adı çoktan unutulmuş, yıkılarak yerine Akbank'ın bulunduğu Park Oteli yapılmıştı.[41] Meydandan itibaren Mösyö Jozef'in sahibi olduğu Ankara'nın en büyük parfümeri mağazası olan Birke, bundan sonra sırasıyla İpekiş,[42] Berkalp Kitabevi,[43] Birtat Pastanesi gibi mağazalar, şekerciler ve tatlıcılar sıralanıyordu; bunlar o dönemin en tanınmış işyerleriydi. Bulvarın Opera Meydanı'ndan Sıhhiye'ye kadar olan bölümünde pek değişiklik olmamış, yalnızca ilk postane binası yıkılarak yerine yenisi yapılmıştır. Bugün kanalizasyona bağlanan İncesu Deresi o zamanlar tren yolu köprüsünün altından geçtikten sonra Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin karşısında açıktan akarak başkente yakışmayacak bir görüntü verirdi. Tren yolu çift hat olunca eski köprünün yanına bir benzeri daha yapıldı. Ulus İş Hanı'nın yapılışı sırasında bu alanın üzerinde bulunan eski dükkânlar yıkılınca, buradaki esnaf Opera kavşağından

---

[40] *Adil Kürşad, Danıştay'da raportördü. Tıp Fakültesi'nde ihtisas yaptığım yıllarda benim de hastam olmuştu. Bir kalp hastalığı sebebiyle Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti ve orada vefat etti.*

[41] Söz konusu binanın yerinde, Osmanlı döneminde Rum Metropolitliği'nin de merkezi olan Hagios Nikolaos Rum Kilisesi yer alıyordu. 1916 yılındaki Büyük Ankara Yangını'nda yok oldu. Yerine Lozan Oteli yapıldı. Bina, daha sonra Eti Oteli, Park Oteli ve son olarak da Akbank'a dönüştü.

[42] İpekişi-Yünişi'nin sahipleri, Salih Taşlıca ve M. Rahmi Demirtürk'tür.

[43] Berkalp Kitapevi'nin sahibi, İbrahim Berkalp'tir.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin karşı sırasına kadar olan alanda yaptırılan geçici dükkânlara taşındı. Hanın bitmesiyle birlikte bunlar da yeni yerlerine taşındılar.

Zafer Meydanı (1959)

Asıl önemli değişiklikler Sıhhiye ile Kızılay arasında olmuş, bu bölge elli yıl öncesine göre tanınmaz duruma gelmiştir. O dönemde bulvar bugünküne göre daha dardı.[44] Kaldırımlar atkestanesi ve akasya, daha geniş olan refüj yetişkin çam ağaçları ile kaplıydı. Özellikle akasyalara tüneyen binlerce serçenin cıvıltısı çevreyi sarar, kaldırımlarda yürüyenlerin üstüne birer uğur boncuğu bırakırlardı. Anka-

[44] Bulvarın, Sıhhiye-Bakanlıklar yönündeki yol genişletme çalışması 1957 yılında, Bakanlıklar-Sıhhiye yönündeki yol genişletme çalışması ise 1958 yılında gerçekleştirildi, refüj daraltıldı.

ra Belediyesi yetkilileri kaldırımda yürüyenlerin elbisesinin kirlenmemesi amacıyla önlem almış, ağaç dallarının altına kaldırım boyunca branda benzeri bir örtü germişlerdi. Soldan ilk bina, bugünkü orduevinin bir parçası olan Yüksel Palas'tı ve dönemin en lüks otellerinden biriydi. Bundan sonra Kızılay'a kadar başlıca binalar şunlardı: Gülpalas Oteli, Zafer Çarşısı'nın köşesinde bir süre Yenişehir Postanesi olan Mülkiyeliler Birliği'nin binası,[45] Büyük Apartman ve Büyük Sinema; And, Demirağ, Bulvar ve Ali Nazmi Apartmanları, en sonunda Soysal Apartmanı olarak sayılabilir. O yıllarda Sakarya Caddesi trafiğe açıktı. Bütün bunlardan günümüze iki örnek gelebilmiştir. Birincisi, Soysal Apartmanı'nın bugüne kalabilen bölümüdür. Soysal Apartmanı dört giriş kapısı olan, dönemine göre oldukça lüks sayılan, birkaç bloktan oluşan bir site niteliğindeydi.[46] Daha çok varlıklı kimselerle yabancılar otururdu. Ayrıca bir de yüzme havuzunun olduğu söylenirdi. Ankara'nın ilk kaloriferli binalarındandır. Başkentte ilk bale okulu burada açılmıştır.[47] Bugün bu binanın büyük bölümü Yapı ve Kredi Bankası ile Soysal İş Hanı olmuştur. İlk kuşak apartmanlardan ikincisi ise Ankaralıların çok iyi bildiği Kocabeyoğlu Pasajı'nın bulunduğu Kocabeyoğlu Apartmanı'dır.

Ulus hâlâ bütün özelliğini koruyor olsa da elli yıl önceki Kızılay'ın da Ankara'nın o günkü toplumsal hayatında önemli bir yeri vardı.

---

[45] Söz konusu bina, Uluçay Apartmanı'dır. Burada faaliyet gösteren kuruluş ise Mülkiyeliler Birliği olmayıp, Türk Yüksek Mühendisler Birliği'dir. Yerine yapılan apartman 1960 yılından 1967'ye kadar Yenişehir Postahanesi oldu.

[46] Soysal Apartmanı'nın projesi, Y. Mimar ve Betonarme Mütehassısı Bekir İhsan Ünal'a aittir. Mülk sahibi ise Ragıp Soysal'dır.

[47] Yenişehir'de, Ragıp Soysal Apartmanı'nın bodrum katında faaliyet gösteren ve Marga Birsen'in çalıştırdığı müessesedir. Beki L. Bahar'ın ifadesiyle; Madam Marga Spor Salonu, 1935-1955 yılları arasında, çocuk ve genç kızların spor yaptıkları önemli bir kurs yeridir. Eğitim programlarında, bale ve ritmik jimnastik de yer alırdı.

Alışveriş tam anlamı ile Kızılay'a kaymamıştı ama şehrin kültürlü kesimi buradaydı. İstanbul'un İstiklâl Caddesi gibi Atatürk Bulvarı'nın bu kesimi bir gezinti yeriydi. Mevsimine göre en temiz ve en şık elbiselerini giyenler özellikle akşam üzerleri kaldırımları doldururdu. Toplanan kalabalıkta belirgin bir saygı dikkati çeker, herkes kendi arasında bir aşağı bir yukarı yürüyerek konuşmalarını sürdürürdü.

Yenişehir (1953)

Bu gezintilerin bir iyiliği daha vardı. Dönemin fikir ve sanat adamlarıyla ünlü politikacılarını yakından görmek mümkün olurdu. Eve dönüş saatlerinde kimi Büyük Sinema'nın yanındaki Trakya Şarküteri'ye[48] girer, kimi Meliha Turhan'dan çifte kavrulmuş lokum alır, şık hanımlar ise Markiz Mağazası'na uğramadan geçemezlerdi. Tanın-

[48] Trakya Şarküterisi, önceleri Rum asıllı Foti Nikas tarafından işletiliyordu. Daha sonraki işletmecisi, Selâhattin Tanyolaç oldu.

mış parfümeri mağazası Ülgen'in[49] aynı zamanda Milli Piyango bileti satması nedeniyle müşterisi çok olurdu. Soysal İş Hanı'nın giriş katında, Sakarya Caddesi'nin köşesindeki Philips acentasının vitrininde bulunan, "Gilda" filminde oynayan Rita Hayworth'ın mor tuvaletli dekolte boy resmine bakılmadan geçilmezdi. Merakla vitrine yaklaşanlar mağazanın sahibi aksaçlı Ülfeti Bey'i[50] masasında otururken görebilirlerdi.

Emek İş Hanı'nın yerinde olan birisi kuleli iki villa bugün artık yok. Bu iki villa da Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan melez yapılardandı. Bunların birinin eski içişleri bakanlarından Cemil Uybadın'a ait olduğu söylenirdi. Villaların, yetişkin ladin ağaçlarıyla dolu, yeşil çimenli ve bakımlı bahçeleri Ziya Gökalp Caddesi'ne kadar inerdi. Karanfil Sokağı bu kadar yüksekte kalmadığı için araç trafiğine açıktı. Kızılay Meydanı'ndan Akay kavşağına kadar Yenişehir'in ilk yapılarından olan iki katlı evler sıralanırdı. Alışveriş yapılabilecek hiçbir yer yoktu. Bu yapıların çoğu sonradan kebapçı, tatlıcı, pastacı oldu. Teker teker yıkılan bu binaların sonuncusu Gama İş Merkezi'nin yerinde bulunan eski Amerikan Haberler Merkezi olan birbiri ile bağlantılı üç binadır. Alman Kültür Merkezi'nin altında Karanfil Sokağı'na girilen yaya geçidi o zaman da vardı. Olgunlar Sokağı henüz trafiğe kapatılmamıştı.

Güven Parkı, civarında resmi binalar olduğu için önemli bir değişikliğe uğramamış, Milli Eğitim Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı'nın ek binaları sonradan yapılmıştır. Bulvarın bu kesiminde trafiğe kapalı, sırf yayalar için bir üçüncü şeridin bulunduğunu eski resimlerden öğreniyoruz. Elli yıl önce cadde bugünkü gibi iki şeritti. Bulvarla Vekâletler Caddesi'nin kesiştiği köşedeki binanın alt katı eskiden Bakanlıklar Postanesi'ydi. Aynı yerde halen PTT'ye ait bir bölüm var.

---

[49] Ülgen Itriyat Deposu'nun sahibi, İsmail Hakkı Ülgen'dir.
[50] Ali Ülfetî Tığman, Philips Türk Limited Şirketi'nin Ankara temsilcisiydi.

Atatürk Bulvarı'nın bu kesimi şimdiki kadar işlek değildi. Meclis kavşağı ile Kavaklıdere kavşağı arasına o zamanlar "Sefaretler Caddesi" denirdi. Sağdan ilk bina Sovyetler Birliği Büyükelçiliği'ydi. Türkiye Büyük Millet Meclisi binası daha yapılmakta olduğu için, sefaretin bahçesi ana giriş kapısının önüne kadar uzanırdı. Aşağı Ayrancı'ya dönen Havuzcu Sokak da yoktu. Bu sokağın köşesinde bulunan, eskiden Halkevleri Genel Merkezi'yken 1980 yılından sonra yıktırılarak arsası Milli Egemenlik Parkı'na katılan ev, meclis başkanının lojmanıydı. Pek çok benzerleri gibi bu bina da nedense ortadan kaldırıldı.

Rus Büyükelçiliği'nin cephesindeki "orak-çekiç" rölyefi yoldan geçenleri ürkütür, sanki "komünistlik bulaşacakmış" gibi hiç kimse önündeki kaldırımdan yürümeye cesaret edemezdi. Zaten geçenlere de iyi gözle bakılmazdı. Tam karşısında iki katlı evlerden birinde oturan bir ailenin hizmetçisi zamanla sefaretin bahçesinde oynayan Rus çocuklarıyla tanışmış. Bununla da kalmayarak çalıştığı evin çocuklarını da oraya götürmüş. Olaydan haberi olmayan anne ve babanın yıllarca izlendiği duyulmuştu. Elçilik yıkılarak aynı ülkenin ticaret müsteşarlığı olduysa da eski soğukluğunun devam ettiği söylenebilir. TRT Genel Müdürlüğü olan binanın yapılış tarihi daha yenidir. Bulvarın sağ tarafında bundan başka pek bir değişiklik olmamış, bir tek Bulgaristan ile Mısır Büyükelçilikleri sonradan yapılmıştır.

Karşı taraf Kızılay'dan farklı değildi. Akay kavşağından Kuğulu Park'a kadar olan bölümde tanınmış politikacılarla varlıklı kimselerin iki katlı villaları sıralanırdı. Şekerbank Genel Müdürlüğü'nün yeri Brezilya Büyükelçiliği; TESK'in hemen yanındaki Köprülü Apartmanı'nın yeri ise Fuat Köprülü'nün eviydi. Mareşal Fevzi Çakmak'ın evi de aynı sıradaydı. Sefaretler Apartmanı'nın yerindeki ev Şakir Kesebir'e aitti. Bunlardan üç örnek şimdi "Demokrasi Müzesi" olan Celâl Bayar'ın evi ve Kızılay'a ait (Abdülhalik) Renda Köşkü ile "Sevda-Cenap And Vakfı"nın merkezi olan yarı ahşap evdir. Büyük Ankara

Oteli ile Avusturya Büyükelçiliği'nin arasında bulunan villa en son yıkılan villa olmuştur. Bulvarı Tunalı Hilmi Caddesi'ne o yıllarda Polonya Caddesi açılmadığı için, bugün parka katılmış olan Özdemir Caddesi bağlardı.

Anafartalar Caddesi ve Çevresi (Aşağıyüz)

Selçuklular döneminde Ankara'ya yerleşen Yeğen Bey ve Kızıl Bey, vergi toplamakta kolaylık sağlamak için şehri iki bölgeye ayırmışlar.[51] Bu yüzden Yeğen Bey'in idaresine giren Samanpazarı ve çevresine "Yukarı Yüz"; Kızıl Bey'in yönetiminde olan Anafartalar, Posta Caddesi ve Çıkrıkçılar Yokuşu dolaylarına da "Aşağı Yüz" adı verilmiş; bu isimler yakın zamanlara kadar kullanılmıştır. Bölge eskiden azınlıkların yerleşim bölgesiydi. Çıkrıkçılar Yokuşu'ndan Işıklar Caddesi'ne kadar geniş bir alanda Rumlar otururdu. Eski Adliye Sarayı'nın yerinde "St.Clemens" adını verdikleri bir de kiliseleri varmış.[52] Bu kilisenin bulunduğu yere eski Adliye Sarayı yapılmıştır. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nden (Bedesten'den) Sulu Han'a kadar olan bölüm "Uzun Çarşı" olarak adlandırılmış. Ermeniler daha çok eski adı "Debbağhane" olan Bentderesi ile Suluhan, Hacıdoğan Mahallesi ve İtfaiye Meydanı taraflarına yerleşmişlerdi. Yahudiler ise Denizciler Caddesi ile Samanpazarı Caddesi arasında bulunan "Yahudi Mahallesi", eski adı ile "Hoca Hindi" Mahallesi'nde otururlardı.

Ankara yakın tarihinde önemli yangınlar geçirmiştir. Işıklar Caddesi, Hisar Parkı yöreleri 1916 yılında çıkan bir yangınla tamamen kül

[51] Kızılbey 13., Yeğenbey ise 15. Yüzyılda yaşamışlardır. Günümüzde Ankara vergi dairelerinden biri Kızılbey'in, diğeri ise Yeğenbey'in adını taşımaktadır.
[52] St. Clemens Kilisesi, 15. yüzyılda Yeğenbey Camii'ne çevrilmiştir. Bu bölge Bizans zamanında Cyriptus olarak adlandırılırdı.

olmuştur.[53] Savaş sırasında buralar ören yeri gibiymiş. Ulus'taki halin yeri, Suluhan'ın bir bölümü ile Posta (Teğmen Kalmaz) Caddesi civarına eskiden "Tahtakale" denirmiş. Bu adın kalenin altı demek olan "Taht-el Kale"den kaynaklandığı ileri sürülüyor. Tahtakale Çarşısı Posta Caddesi'nin yerindeymiş. Burası da 1929'da yandıktan sonra[54] yangın yerine Ulus Hali binası yapılmıştır. Yangında Atatürk bizzat gelerek söndürme çalışmalarını denetlemiş.

Ankara Kalesi ve Hisar Parkı Caddesi (1959)

[53] Büyük Ankara Yangını, 1916 yılında, 13 Eylül'ü 14 Eylül'e bağlayan gece gerçekleşmiştir. Yangında 1033 ev, 915 dükkân, 10 mağaza yok olmuştur.
[54] Tahtakale Yangını, 18 Temmuz 1929 gecesi gerçekleşmiştir. Yangında yaklaşık olarak 500 dükkân ve 100 ev yok olmuştur.

Günümüzde olduğu gibi o dönemde de, Taşhan'ın karşısındaki Hâkimiyet-i Milliye Meydanı, yani Ulus Meydanı Ankara'nın bir nirengi noktasıydı. O günlerden günümüze gelebilen pek az yapı vardır. Hanın sırasında Ankaralı Şakir Kınacı'nın yaptırdığı bir işyeri, caddenin sağında "Umum İthalat ve İhracat Şirketi",[55] biraz ilerisinde Mühendis Hanı, onun yanında Kayseri Hanı ve bu hanın altında ünlü "Zeybekler Kahvesi" ile köşede küçük bir otel ile bir de muhallebici dükkânı varmış. Zincirli Cami'den sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yaptırdığı bir başka bina hâlâ duruyor. Karaoğlan Çarşısı ile Caddesi'nin başlangıç yeri, Sümerbank Genel Müdürlüğü'nün bulunduğu noktadır. Anafartalar Caddesi, 1932 yılında buradan başlayarak Samanpazarı'na kadar uzanan, şoseye benzeyen tozlu bir yol olarak açılmış. Elli yıl önce Ulus değil ama, Anafartalar Caddesi neredeyse bugünkü şeklini almış gibiydi. Ankara'nın en iyi sinemalarından olan "Yeni Sinema" Sümerbank'ın bitişiğindeydi. O günlerde eski binaların bir bölümü henüz ayaktaydı. Karşı sırada Ankara Belediyesi'nin yine 1932 yılında yaptırdığı salaş dükkânlarla[56] birlikte eski İstanbul Oteli ve İstanbul Pastanesi ya da İstanbul Pasta Salonu, Kızılırmak Kıraathanesi sıralanırdı.[57] Bunlar varlıklarını 1954 yılına, yani Ulus İş Hanı yapılıncaya kadar sürdürebilmişlerdir. Mesela, Yeni Sinema'nın karşısında dönemin tanınmış otellerinden Meşrutiyet ve Sebat Otelleri vardı.[58] Bunların az ilerisinden, Üstünde "Osman Kazmirci"[59] yazılı ahşap kemerli kapıdan "Halk Pazarları"na girilirdi.

---

[55] Şirketin ticarî adı, Türkiye Millî İthalat ve İhracat Anonim Şirketi idi.

[56] Söz konusu 7 dükkân, 1922 yılında Ankara Vilâyeti İdare-i Hususiyesi tarafından yaptırılmıştır.

[57] İstanbul Oteli'nin müsteciri Ahmet Mataracı, İstanbul Pasta Salonu'nun müsteciri Mahir Mataracı, Kızılırmak Kıraathanesi'nin müsteciri ise Enis Tezelli'ydi.

[58] Sebat Oteli'nin müsteciri, M. Emin Ataç'tı.

[59] Manifatura mağazası Oska'nın sahibi, Osman Ferruh Kazmirci'ydi.

Akman Bozacısı[60] ile Mavi Köşe[61] de aynı sıradaydı. Gima'nın bulunduğu yer ise daha önce Gazi Orman Çiftliği ürünlerinin satış mağazasıydı. Buradaki kavşağın Kurtuluş Savaşı tarihimizde önemli bir yeri vardır. İngilizler tarafından Atatürk'e suikast yapması için casus olarak Ankara'ya gönderilen Mustafa Sagir, 24 Mayıs 1921 tarihinde burada idam edilmiştir.[62] Kavşaktan Modern Çarşı'ya dönen Susam Sokağı eskiden çok dar bir sokaktı ve burada daha çok lokantalar yoğunluktaydı. Sokaktan sola dönülünce içinde bir mescit bulunan Hayırlı Sokak'a girilirdi. Susam Sokağı'nın ucundaki Kubbeli Mescit ya da Hallac Mahmud Mescidi 1929 yılı yangınından kurtulabilen tek tarihi eserdir. Hacıbayram Caddesi ile Hacı Bayram Camii'sine giden sokak yakın zamanlara kadar varlığını korumasına rağmen, 1963'te meydana gelen uçak kazasından sonra sol tarafında önemli değişiklikler olmuştur.[63]

Eski adı "Efeler Mahallesi" olan Ulus ve Anafartalar, Kızılay'da bugünkü kadar çok sayıda işyeri bulunmadığı için, Ankara'nın en hareketli yeri ve en yoğun iş merkeziydi. En ünlü ve en lüks mağazalar Anafartalar Caddesi'nde, çoğunlukla sağ tarafta sıralanmıştı. İlk açıldığı yıllarda Hisar Caddesi'nin adı Tandoğan Caddesi, parkın adı da Tandoğan Parkı imiş. Bentdresi'ne inen Kevgirli Sokağı'nda yeni binalar yapılmışsa da önemli bir değişiklik yok gibidir. Ulus ve çevresi yine de alışveriş merkezi olarak önemini korumaktadır.

Ankara Belediye Başkanlığı binasının yerinde çok eskiden bir türbe varmış. Yıktırılarak yerine iki katlı ahşap ilk belediye binası yaptı-

---

[60] Akman Pasta ve Börekçisi'nin sahibi, Muharrem Akmaner'di.

[61] Mavi Köşe'yi İsmet Güngür çalıştırıyordu.

[62] Mustafa Sagir, gözaltına alınıncaya kadar Hürriyet Oteli'nin orta katındaki bir odada konaklamıştır.

[63] 1 Şubat 1963 tarihinde Ulus'ta meydana gelen, iki uçağın havada çarpıştığı uçak kazasında 120 kişi can vermişti.

rılmış.[64] Oradan geçenler Belediye Başkanı Nevzat Tandoğan'ın odasında çalıştığını görebilirlermiş. Buraya kondurulan Ankara'nın ilk Belediye Sarayı'nın yapılış tarihi 1927'dir.[65] Altında spor malzemeleri satan Kamspor hâlâ çalışıyor. Yanındaki "Tülin" döneminin en gözde hazır giyim mağazasıydı.[66] Arap ülkelerinden birinin büyükelçisiyle evlenen ses sanatkârı Müzeyyen Senar'ın buradan yaptığı yedi bin beş yüz liralık alışveriş basında günlerce konu olmuştu. O zamanlar bu kadar parayı bir araya getirmek her babayiğidin kârı değildi. Toygar Hanı'nın altında ve sokağın köşesindeki "Necati Mağazası" oldukça büyük bir ticarethaneydi. Kumaş ve piyano satar, ithal malı İngiliz yapımı pardösüler getirtirdi; günümüzde kuyumcular çarşısı olmuştur.

Çok değerli kristal ve porselenler satan Candarlar[67] ile Menekşe,[68] Necati'nin yanı başında, iki ünlü ayakkabıcı da aynı sıradaydı. Apa[69] çok pahalı olduğu için herkesin gidebileceği bir yer değildi. Ali Rıza Yüzbir'e ait Yüzbir Çeşit daha hesaplıydı, o yıllarda yirmi-otuz liraya iyi bir ayakkabı alınabilirdi.

---

[64] 1871 yılı Ankara Vilâyet Salnâmesi ve sonraki yıllarda yayınlanan salnâmelerde, Ankara Belediyesi'nin, Valilik binası yanındaki Ankara Telgrafhânesi'nin zemin katındaki üç odada hizmet verdiği kayıtlıdır. Belediye, müstakil ilk binasına, uzun yıllar Ankara Belediye Başkanlığı yapan Hacı Süleyman Refik Efendi zamanında 1884 yılında, bugünkü Anafartalar Caddesi'nin köşesindeki hizmet binasının yerinde kavuşmuştur. Projesi, Ankara Belediyesi Kalfabaşısı Hacı Kevork Ağa'ya aittir. İki katlı binanın, zemin katında, bir kıraathane, bir eczane, bir lokanta ve dükkânlar, birinci katında ise belediye yer alıyordu. Söz konusu bina, 1944 yılına kadar hizmet verdi.

[65] İlk belediye binasının yerine, bugün de mevcut olan bina yapıldı. Mimar Nezih Eldem'in projesi olup, 1947-1950 yılları arasında inşa edildi.

[66] Tülin mağazasının sahibi, Tekin (Petir) Acunbalı'ydı.

[67] Candar Billuriye Mağazası'nın sahibi, Ali ve Veli Candar'dı.

[68] Menekşe manifatura mağazasının sahibi, Arif Başyazgan'dır.

[69] Apa Kundura Mağazası'nın sahibi, Ali Galip Apa (Pancaroğlu) idi.

"Necati Mağazası" reklamı (1953 Yılı PTT Ankara Telefon Rehberi)

Talas Apartmanı'nın altındaki işyerlerinden birinin adı "Rehber"di ve Ankara'nın sayılı mağazalarından birisiydi.[70] Bir şubesi de eski Adliye Sarayı'nın karşısından Sobacılar Çarşısı'na inen merdivenin köşesindeydi.

Anafartalar Caddesi (Fotoğrafın sağ tarafındaki iki katlı bina, 1884 yılında yaptırılan belediye binasıdır) (1936)

Posta Caddesi ile Anafartalar Caddesi'nin kesiştiği yerin solunda bulunan Vakıf İş Hanı'nın giriş katında bulunan Ülkü Mağazası[71] Anafartalar'ın en zevkli işyerlerindendi. Boydan boya blok camlı vitrinleri, aynalarla kaplı kolonları gelip geçenlerin dikkatini çekerdi. Vitrinlerine çok eşya koymaz, bazen tek başına bir vizon kürk ya da abiye bir elbise ile süslerdi. Ünlü doktorların muayenehaneleri bu apartmanların üst katlarına dağılmıştı. Karşı tarafta ise, Hisar Caddesi'nin köşesinden

[70] Rehber mağazalarının sahipleri, Jak Soriyano ve Leon Hananel'di.

[71] Ülkü Mağazası'nın sahibi, Bahaddin Eres'ti.

Işıklar Caddesi'ne kadar Anafartalar Zabıta Müdürlüğü, çeşitli dükkânlar, şirket binaları ve birkaç banka sıralanmıştı. Zabıta Müdürlüğü'nün yanındaki Baykal[72] ile Işıklar'ın köşesinde bulunan "Galip Çankaya" Ankara'nın en eski ve en tanınmış kumaşçılarıydı. Ankara'nın bütün kuyumcuları Posta Caddesi kavşağının çevresine sıralanmıştı; bugün de aynı özelliğini koruyor. Bunlara örnek olarak Işıklar Caddesi'nin köşesinde bulunan İbrahim Horulu, biraz ilerisinde Zeynel,[73] Sarı Piyer[74] ve daha niceleri sayılabilir. Sonraları kuyumcuların bir bölümü Hanif Çarşısı'na geçti; Zeynel de caddenin karşı tarafına taşındı. Yeni binalar yapılsa da Işıklar Caddesi'nin görüntüsü pek değişmemiştir. Hisar Caddesi'ne kadar giden bu yolun sağındaki apartmanların birisi İl Sağlık Müdürlüğü'ydü. Biraz daha ileride Veremle Savaş Dispanseri Baştabipliği vardı; bu dispanser bugün de çalışmasını sürdürüyor. Anafartalar Caddesi, Posta Caddesi kavşağından sonra küçük bir meydana çıkar. Çıkrıkçılar Yokuşu bu alandan başlayarak Hisar'ın eteklerine kadar uzanır. Eskiden burada sandıkçılar, beşikçiler, düven tahtası yapanlar, tabutçular, çıkrıkçılar, tornacılar sıralanırmış. O yıllarda Ankara'nın ünlü sofları[75] burada üretilirmiş. Yün ve pamuk eğiren aletlere ve tornaya çıkrık dendiği için adını buradan almıştır. Günümüzde perdecilerin, manifaturacı ve hazır elbisecilerin, tuhafiyecilerin yoğunlukta bulunduğu bir ticaret merkezi durumuna gelmiştir; Ankara'nın önemli çarşılarından biridir.

Anafartalar Caddesi'nin, Denizciler Caddesi kavşağına kadar olan bölümüne eskiden "İkinci Anafartalar" Caddesi denirdi. Bugün bu isim kullanılmıyor. Sol tarafta bir ara "Adalet Yüksek Okulu" olan,

---

[72] Baykal Mağazası'nın sahibi, İlhami Baykaler'di.

[73] Zeynel kuyumcusunun sahibi, Zeynel Özyaşar'dı.

[74] Ankara'nın Osmanlı döneminde önde gelen Katolik Ermeni ailelerinden Arslangül'lere mensup olan Piyer Arslangül.

[75] *Sof: Bir tür ipekli kumaş. Eskiden Ankara'da tiftikten dokunurmuş ve dünyaca ünlüymüş.*

sonra Kültür Bakanlığı'na devredilen eski Adliye Sarayı vardır. Caddenin sağ tarafında ise eski apartmanlar ve işyerleri de dâhil olmak üzere hemen hemen hiçbir değişiklik yok gibidir. Ankara'nın o yıllarda en tanınmış eczanelerinden olan Ankara Eczanesi[76] artık sadece anılarda kalmıştır. Çok değil yirmi-yirmi beş yıl önce bu apartmanlarda doktor muayenehaneleri çoğunluktaydı. Adliyenin karşısındaki Toros Oteli'nin yanından, öteden beri aynı esnaf kollarını barındıran Sobacılar Çarşısı'na inilir.

Anafartalar'ın bu bölümünün bitiminde yol ikiye ayrılır. Sağ köşe Denizciler Caddesi'nin başlangıcıdır. Diğer taraftan Samanpazarı'na çıkan caddenin eski adı "Balık Pazarı Caddesi" iken bir süre "Çocuk Sarayı Caddesi" denmiştir[77] ve Günümüzde Anafartalar'ın devamı sayılıyor.

Atatürk İlkokulu sol tarafta ve bir setin üstündedir. Setin altındaki bir dizi işyeri biçimini hiç değiştirmedi. Okulun yanından bir merdivenle Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin bulunduğu sokağa çıkılır. Sağ taraftaki yapılar dizisi, Denizciler Caddesi'ne girişin solundaki Büyük Otel ve altında bulunan Büyük Mağaza ile başlar. Bundan sonra Çocuk Esirgeme Apartmanı ya da Çocuk Sarayı'na gelinir. Cumhuriyetin ilk yıllarında çalışmaya başlayan çocuk dispanseri buradaydı. Günümüzün deyimi ile o günün ölçülerine göre büyük ve kalabalık bir iş merkeziydi. Adliye ve İktisat Bakanlıkları ile Maden Tetkik Arama Enstitüsü bir süre burada çalışmıştır.

---

[76] 1950'lerde Ankara Eczanesi'nin sahibi, Cemal Arzuman'dır.

[77] *Çocuk Sarayı'nın bitiminde Şengül Hamamı ile Anafartalar İnzibat Karakolu'na inen merdivenin başında küçük bir alan vardır. Öğrencilik yıllarımızda burayı birkaç seyyar satıcı mekan tutmuştu. Bunların arasında, gözünün biri buzlu cama benzeyen ve çiçek bozuğu suratlı olan seyyar satıcı bazen yeni, ama genellikle eski taş plâklar satardı. Müziğe meraklı olanlar ve arşivciler tanesi iki buçuk ile beş lira arasında değişen bu eski plâkları alırlardı. Biz de sürekli müşterileri arasındaydık.*

İkinci Anafartalar Caddesi (1927)

Anafartalar'ın bu kesiminde Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ilginç bir olay yaşanmış. Ülkemizi ilk tanıyan devletlerden birisi de Sovyet Rusya'dır. İlk Rus Büyükelçiliği, Kurşunlu Cami'nin karşısında bulunan "Aleko Efendi'nin Konağı"nda açılmış. Hayatında hiç cami ve minare görmeyen ilk elçi İvan Aralof, birgün merak ederek minarenin şerefesine kadar çıkmış. Daha önce ezan okumak üzere minareye çıkan kara sakallı müezzini ansızın karşısında yüksek sesle ezan okurken bulan elçi, korkudan dengesini kaybederek aşağı düşmüş ve altı ay kadar hastanede yattıktan sonra ölmüş. Anlatılan olay, o dönemin bir şehir efsanesi olsa gerektir. Zira S.S.C.B.'nin Ankara Büyükelçisi Semyon İvanoviç Araloff, 1969 yılında Rusya'da vefat etmiştir. Ruslar, Kurtuluş Savaşı'mızda yaptıkları askeri ve ekonomik yardımlarla Ankaralıların sevgisini kazanmışlar. Sefaret men-

supları Türk'lerle iyi ilişkiler içinde olduğu için şehirliler, köylüler ziyarete giderken hediyeler götürürlermiş. Köylülerin tavuk, hindi, horoz, kaz ve kuzu götürdüğü olurmuş. Hatta avcının biri, sefaretteki ayıya ek olarak iki tane ayı yavrusu hediye etmiş. Konağın arka bahçesi bu hediyelerle hayvanat bahçesine benzemiş. Elçilikte verilecek bir resepsiyon günü aşçılar bütün gün uğraşarak pastalar, kanepeler hazırlamışlar, ancak bunların kokusunu alan ayılar mutfağın kapısı kırarak içeri girmiş ve hepsini yiyip bitirmişler.

Caddenin bu kesimi ile Denizciler Caddesi arasında kalan eski mahalleye yani "Yahudi Mahallesi"ne "Gayrimüslim" ya da "Hoca Hindi" mahallesi denirmiş. Ankara başkent olup da göç yoğunluğu artınca ilk pansiyon işletmeciliği burada başlatılmış. Kurtuluş Savaşı sırasında yaralı askerlerin bir bölümü buradaki evlerde tedavi edilmiş. Eski konumunu kısmen koruyabilen bir bölgedir.[78]

Ziya Gökalp Caddesi

Ziya Gökalp Caddesi, Gazi Mustafa Kemal Bulvarı'nın Kızılay'dan başlayıp Kurtuluş'ta biten bölümüdür. Cadde 1927 yılında açılmıştır ve ilk adı Kâzım Özalp Caddesi'dir. Bu caddede elli yıl önce, Kızılay'dan koleje kadar sağlı sollu çok güzel villalar sıralanırdı. Bugün bunlardan sadece iki örnek kalmıştır. Birisi, caddenin biraz dışında olmakla birlikte, Mithatpaşa Köprüsü'nü inerken sağ tarafta kalan ve yeni restore edilen eski Milli Eğitim Bakanlarından Mustafa Necati Bey'in evidir.[79] Diğeri ise Fransız Kültür Merkezi'nin yanında-

---

[78] *Tıp Fakültesi'nin tıp tarihi hocası Feridun Nafiz Uzluk Bahçelievler'deki evine taşınmadan önce burada otururdu. Ziyaretine gidip geldiğimiz için çevreyi tanımıştık. Asıl adı Abraham olan İbrahim adında bir arkadaşımız vardı. Sanırım sonradan İsrail'e göç etti. Bazen onunla mahallenin yukarısında bulunan havraya giderek ayin bahanesiyle dini müzik dinlerdik.*

[79] Mustafa Necati Evi'nin mimarı, Giulio Mongeri'dir.

ki eski evdir. Caddenin başlangıcında, yani Kızılay tarafında Sosyal Apartmanı ile yıkılan Ulus Sineması'ndan başka yüksek yapı yoktu. Sosyal Sigortalar Kurumu İş Hanı'nın yeri olan arsanın parmaklığında asılı duran "Yenişehir Camii İnşaat Alanı" levhası, Kocatepe Camii'nin inşaatına başlanıncaya kadar yerinde kaldı. Kolej'in karşısındaki fırın hâlâ duruyor. Türk Eğitim Derneği Koleji'nin o dönemde sadece ilk ve orta bölümü vardı. Mahmut Esat Bozkurt Caddesi yoktu; İncesu Deresi burada açıktan akardı. Ne Bülbülderesi Caddesi ne de Libya Caddesi vardı.

Kolej kavşağından sonra sol taraftaki Kurtuluş Parkı'nın yeri Özel İdare Fidanlığı idi. Fidanlık dendiği halde doğru dürüst ağaç ve fidan kalmamıştı. Yaşlı ve yarı kurumuş az sayıda ağacın bulunduğu bakımsız bir alandı. Sağ tarafta ise Kurtuluş İlkokulu ile birkaç küçük evden başka hiçbir şey yoktu. Biraz içerdeki Kurtuluş Camii, çevresindeki sayılı evlerle tek başına dururdu. Meydandan ayrılan, bugün Celâl Bayar Bulvarı adını alan cadde Hıfzısıhha ile Hacettepe Köprüsü'nün önünden geçer, Sıhhiye'de Atatürk Bulvarı ile birleşirdi. Caddenin Sıhhiye'ye yakın bölümünde EGO idare binaları, belediyenin otobüs garajı ve Amerikalıların PX dedikleri mağaza sıralanmıştı. Otobüs işletmeleri burada olduğu için pasolarını gösterenler on kuruşluk abonman biletlerini yedi buçuk kuruşa alabilirlerdi. Kurtuluş Meydanı'ndan ayrılan Dumlupınar Caddesi'nin altından geçtiği basık, taştan yapılmış kemerli tren yolu köprüsü, demiryolu çift hatta çevrilirken yıkılmış, daha geniş ve yüksek olarak yeniden yapılmıştır.[80]

[80] I. Dünya Savaşı'nda, hububat ikmali amacıyla, Ankara ile İzzettin Köyü arasında, 127 kilometrelik bir dekovil hattı yapılmıştır. Hat inşa edilirken, Erzurum Çeşmesi geçidinde, tek gözlü, basık kemerli bir demiryolu köprüsü inşa edilmiştir.

Talâtpaşa Bulvarı

Cumhuriyetten önce Ankara Garı'nı Ulus'a bağlayan İstasyon Caddesi (Cumhuriyet Bulvarı) Ulus'tan sonra Anafartalar ve Denizciler Caddesi'nin bulunduğu yerlerden geçer, Numune Hastanesi'nin olduğu yerde son bulurmuş. Açıldığı yıllarda adı "İnönü Bulvarı" olan Talâtpaşa Bulvarı daha sonra hizmete girmiş, o günden bugüne kadar pek çok değişikliğe uğramıştır. Sağ tarafta, opera kavşağına kadar sıralanan Devlet Demiryolları hizmet ve işletme binaları, Demirspor lokali, elli yıl önce "Ankara Sergievi" olan CSO salonu ve caddenin daha gerisinde eski toptancı hali o yıllara ait en eski yapılardır. Sol taraf ise Gençlik Parkı'dır, hiç değişmemiştir. Opera üstgeçidi yapılmadan önce kavşaktan yukarı doğru dik bir yokuşla çıkılırdı. Viyadük yapıldıktan sonra bu meyil biraz azalmıştır. Türk Hava Kurumu'nun arkasındaki bina Hava Kuvvetleri Komutanlığı idi ve şimdiki kadar büyük bir bina değildi. Komutanlık buradan taşındıktan sonra Askeri Yargıtay oldu. Şimdi ise hava kuvvetlerinin sosyal tesislerinden birisidir. Resim ve Heykel Müzesi'nden sonra gelen Numune Hastanesi en çok değişikliğe uğrayan binaların başında gelir. Bu konu hakkında hastaneler bölümünde bilgi verilecektir. İbn-i Sina Hastanesi'nin yeri Celâl Bayar Bulvarı'na kadar inen, hele yaz günleri bir bozkırı andıran bomboş bir arsaydı.

Sol tarafın en eski binası Kültür Bakanlığı'dır. Bakanlığın arkasındaki kule gibi köşeli bina çok sonraları yapılmıştır. Hemen yanındaki Ankara Ticaret Lisesi şimdi de yine bir meslek lisesidir. Denizciler Caddesi'ni geçtikten sonraki ilk apartman uzun yıllar Trahom Hastanesi olarak kullanıldı. Günümüzde de yine bir sağlık kuruluşu olan Veremle Savaş Dispanseri'dir. Aynı sıradaki apartmanlardan sadece Aktarbaşı ve Başaktar Apartmanları kaldı. Geriye kalan eski Ankara evleri, salaş dükkânlar ve ufak tefek apartmanların hepsi yıktırılarak otopark haline getirildi.

Ahmet Adnan Saygun Caddesi küçük bir sokak iken adı Hasırcı Sokağı idi; sokağın Denizciler Caddesi ve İtfaiye Meydanı ile bağlantısı yoktu. Bugünkü üst geçit yakın zamanlarda yapılmış, eskiden beri var olan dik bir yokuşla Samanpazarı'na bağlanmıştır. Bulvarın bu kavşağından Hamamönü'ne kadar olan bölümüne elli yıl öncesine kadar "Yıldırım Caddesi" denmiştir. Yeni yapılan belediye binasından başka çevre fazla değişmemiş, sadece birkaç katlı eski apartmanlar yıkılarak yerine yenileri yapılmıştır. Asıl değişiklik Kestane Sokağı ile Dörtyol Dikimevi arasında olmuş, Plevne ve Ulucanlar Caddeleri trafiğe açıldıktan sonra özellikle eski konservatuar kavşağı önceki döneme göre tanınmaz duruma gelmiştir.

Gazi Mustafa Kemal Bulvarı

Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Ziya Gökalp Caddesi ile aynı zamanda, 1927 yılında ulaşıma açılmıştır. Bu bulvar elli yıl öncesine göre, eskiye ait bir iz kalmamacasına bütünüyle değişmiştir. O yıllarda Demirtepe gerçekten küçük bir tepeydi;[81] 1950'li yılların ortasına doğru Necatibey Köprüsü'nden başlayarak Ziya Gökalp Caddesi'ne kadar üç-dört metre indirilmiştir. Bulvara girişte, İzmir Caddesi'nin karşılıklı iki köşesindeki bulunan kuleli eski evler o günlerin anısı olarak hâlâ yerinde duruyor. Bu iki binadan sağ tarafta olanı bir süre "Kuvay-i Milliye Merkezi" olarak kullanıldıktan sonra Macaristan Büyükelçiliği olmuştur; sol taraftaki ise Afganistan Büyükelçiliği'ymiş. Macaristan Büyükelçiliği'nin yeri birkaç yıl önce lokantaya dönüştürüldü. Öteki bina Afganistan Büyükelçiliği taşınınca Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü oldu. Bir ara bu kuruluşa ait bir okul olarak çalışıyordu; şimdi ise yine aynı amaçla kullanılıyor olmalı. Yanına yapılan ek bina asıl bina ile uyum sağlayamamıştır. Suudi

[81] Demirtepe semti, adını burada ilk yapılan evlerden birinin sahibi olan, Ankara Merkez Komutanı Demir Ali (Somdemir) Bey'den almıştır.

Arabistan Sefareti Onur İş Hanı'nın yerindeki iki katlı bir evdeydi. Vali Konağı ise bu cadde üzerinde, Milli Piyango Genel Müdürlüğü'nün yerindeydi. Atatürk Bulvarı ile kesiştiği köşede, yeni yapılan hantal binanın yerinde Kızılay Genel Merkezi binası vardı.

Necatibey Köprüsü o zamanlar çok küçük bir köprüydü; bulvar köprüye dik bir meyille iner, aynı şekilde çıkardı. Caddenin düzeyi indirilince eski köprü yıkılarak yenisi yapıldı. Bugünkü köprü yapılanların üçüncüsüdür. Kızılay'dan Nokta Durağı'na, yani Maltepe Camii'nin önüne kadar sağlı sollu sayılı birkaç küçük apartman vardı.

Gazi Mustafa Kemal Bulvarı (Arka sol planda, yeni başlamış olan Emek İş Hanı inşaatının tahta perdeleri ve kule vinci görülüyor) (10 Haziran 1960)

Bugünkü Çankaya Tapu Dairesi'nin yeri olan Elektrik İşleri Etüd İdaresi Genel Müdürlüğü binası sonradan yapılmıştır. Bir zamanlar Samsun Öğrenci Yurdu olan yanındaki apartman buranın en yaşlı yapısıdır. Eski adı Serçe Sokak olan Strazburg Caddesi'nin bulvarla birleştiği köşedeki otobüs durağına "Nokta Durağı" denirdi. Beledi-

yenin kapalı otoparkının arsası ise "Bomonti Bira Parkı"ydı. Gazino yıkıldıktan sonra uzun yıllar Maltepe semt pazarı oldu. Sağ tarafta Tandoğan Meydanı'na kadar havagazı fabrikası ile bir makarna fabrikasından başka hiçbir şey yoktu. Maltepe semtine bir süre "Süleymanbey" denmiştir.

Bir tören sırasında Maltepe Nokta durağı (10 Haziran 1960)

Sol tarafta bulunan az sayıdaki binanın en önemlisi henüz tamamlanmamış olan "Vehbi Koç Öğrenci Yurdu"ydu. Az ilerisinde, altında bir banka bulunan ve hâlâ yerinde duran İkramiye Apartmanı bugün geçmişe tanıklık ediyor. Bu cadde çok hızlı bir yapılaşma sürecine girerek Ankara'nın en temiz ve aranan semtleri arasına girdiyse de, bugün bu özelliğini koruyamamış, gazinoların, barların, düğün salonlarının toplandığı bir eğlence merkezi olmuştur. Milli Savunma Bakanlığı'na ait binalar, Ziraat Bankası, Ordu Pazarı ve bakanlık binaları yakın tarihlerde yapılmıştır.

Cumhuriyet Bulvarı (İstasyon Caddesi)

Cumhuriyet Bulvarı'nın en eski adı "İstanbul Yolu" iken, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda bir süre İstasyon Caddesi olarak anılmıştır. Ankara'nın doğusu ile batısını birleştiren bu yol o zamanlar yazın toz topraktan, kışın çamurdan geçilmezmiş. 19 Mayıs Stadyumu'nun yakınından geçen İncesu Deresi ilkbahar aylarında taşınca çevreyi bataklığa çevirerek geçit vermezmiş. Yanında bulunan Gençlik Parkı arazisi zaten bataklıkmış. Ankara'ya Dikmen'den gelen Atatürk şehre bu caddeden girerek Hükümet Konağı'na gelmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda kazanılan zaferlerden sonra esir alınan Yunan subay ve askerleri buradan geçirilerek önce Dışkapı'da bulunan Sarıkışla'ya, sonra da Kayseri'ye götürülmüştür. İlk Büyük Millet Meclisi'nin toplandığı sıralarda adı "Millet Meclisi Caddesi" olarak değiştirilmiştir.

100.Yıl Çarşısı ayrı tutulursa, elli yıl öncesine göre fazla bir değişikliğe uğramayan Ankara'nın nadir caddelerindendir. Zaten değişmesine de imkân yoktur; çünkü I. ve II. Meclis Binaları, Sayıştay, Ankara Palas (Devlet Konukevi) bu cadde üzerindedir. Eklenen tek yeni bina Stad Oteli'dir. Eskiden bulvarın İstiklâl ve İstanbul Caddeleri'yle kesiştiği kavşak ve 19 Mayıs Stadyumu'nun önüne Hâkimiyet-i Milliye (Cumhuriyet) Meydanı denirdi. Atatürk Kapalı Spor Salonu yapıldıktan sonra bu meydan ortadan kalkmış ve adı unutulmuştur. Bir zamanlar Şehir Çarşısı'nın caddeye bakan tarafında ahşap dükkânlar ve tuvaletler vardı. En önemli değişiklikler burada olmuştur. Stad Oteli'nin yeri ise uzun yıllar boş bekletilen bir arsaydı. Gümrüklerde birikip Kızılay'a devredilen otomobiller burada sergilenir ve bunlar için piyangolar düzenlenirdi.

İstiklâl Caddesi

Bu ad çoktan unutuldu; günümüzde pek kullanılmıyor. Cadde, Opera Meydanı'nda Osmanlı Bankası'nın önünden başlar, soluna

Gençlik Parkı'nı alarak Cumhuriyet Bulvarı kavşağında yani Cumhuriyet (Hâkimiyet-i Milliye) Meydanı'nda sona erer. Caddenin sol tarafında Gençlik Parkı yer aldığı için olduğu gibi kalmış, asıl önemli değişiklikler sağ tarafta olmuştur. Osmanlı Bankası'ndan sonra gelen, Küçük Tiyatro'nun bulunduğu apartman İkinci Vakıf Apartmanı'dır. Bu bina ile Cumhuriyet Bulvarı arasında, cumhuriyetin ilk yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılan iki katlı yedi küçük ev vardı. Bunlardan birinin Anadolu Ajansı olduğunu o dönemi yaşayanlar hatırlar. Bir diğeri ABD Büyükelçiliği'ne, iki tanesi de ilk kurulduğu yıllarda Türkiye İş Bankası'na tahsis edilmiştir.[82] Merkez Bankası'nın yakın tarihlerde yaptırılan ek hizmet binasının arka planında dönemin önemli otellerinden biri olan Belvü Palas yükselirdi.

İstiklâl Caddesi (Ön planda Evkaf bahçesinde yer alan anıtsal havuz, arka planda iki katlı Vakıf Evleri, sol arkada Belvü Palas, sağ tarafta Vakıf Apartmanı, geri planda ise
Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü) (1932)

---

[82] Vakıf Evleri'nden diğer üç tanesi ise, İtalya Büyükelçiliği, Polonya Büyükelçiliği ve Millî Âmâle Hizmet Teşkilatı'na tahsisliydi.

İstanbul Caddesi

Cumhuriyet (Hâkimiyet-i Milliye) Meydanı'ndan başlayıp Akköprü'de biten caddedir. Caddenin sol tarafı stadyum ve Hipodrom arazisi ile sınırlandığı için değişmemiş; bu caddeyi kesen Kâzım Karabekir Caddesi'nin açılışı çok sonraları gerçekleşmiştir. İstanbul Caddesi, Siteler henüz kurulmadığı için bütün kerestecilerin toplandığı bir site niteliğindeydi. Yenimahalle'ye buradan gidilir, yeni yol açılmadığından ulaşım Ankara Çayı üzerindeki Akköprü'den sağlanırdı. Ne Konya ne de Samsun Devlet Yolu vardı. Akköprü, Selçuklular döneminde Ankara valiliği yapan Kızıl Bey tarafından 1222 yılında yaptırılmıştır. Tarihi İpek Yolu üzerinde olan bu caddenin vaktiyle Ankara'nın toplumsal hayatında önemli bir yeri varmış. İstanbul'a buradan gidilir, askere gidecek gençler davul zurna eşliğinde buradan uğurlanırmış. İstanbul Yolu açıldıktan sonra köprü restore edilerek koruma altına alındı. Ankara Belediyesi Kesimevi ile Alemdağ Yağ Fabrikası da bu cadde üzerindeydi. Keresteciler Siteler'e taşındıktan sonra İstanbul Caddesi'nin kimliği çok değişti, başlı başına küçük bir sanayi bölgesi haline geldi. Sol taraf imara uygun olmadığı için yapılaşma daha çok sağ tarafta yoğunluk kazanmış, sanayi bölgesi arka plana alınmıştır.

Çankırı Caddesi

Günümüze çok az bir bölümü gelebilen Dış Kale'nin şehrin değişik yönlerine açılan kapıları vardır. Çankırı Kapısı da bunlardan birisidir. Ulus'tan başlayıp Yıldırım Bayezıd Meydanı'nda son bulduğundan ilk adı "Kapı Caddesi"ymiş. Caddenin başlangıcında Taşhan, Sümerbank ve Türkiye İş Bankası, eski Başbakanlık ve Maliye Bakanlıkları ile Hükümet Konağı'nın bulunması nedeni ile şehrin en erken gelişen caddelerden birisi olmuş, özellikle Ankara'nın eğlence merkezi haline gelmiştir. Çok eski yıllarda çalışmaya başlayan Nil Bar, Ta-

barin Bar ve Yeni Bar günümüze kadar varlığını sürdürdü. Çankırı Caddesi en erken açılan ve hızla yapılaşan bir cadde olmasına rağmen düzenli bir gelişme gösterememiştir. Yakın zamanlara kadar eski ile yeni yan yanaydı; bazı bölümleri yine böyledir. Ulus'tan itibaren sol taraf izlenirse Koç Han ve Koçak Han en eski iş merkezleridir. Kız Meslek Okulu'nun yanındaki binada, eski adı ile Maliye Meslek Okulu başka bir isim altında günümüzde de hizmetini sürdürüyor. Eski dönemin iyi otellerinden Turist Otel ile Roma İmparatoru Caracalla tarafından yaptırılan "Roma Hamamı" ören yeri de bu taraftadır. Yeni Sanayi bölgesi ile Yıba Çarşısı'nın yapılış tarihi daha yakın zamanlardadır.

Başvekâlet Bahçesi (Fotoğrafın sol tarafında, yeni şekillenmekte olan Çankırı Caddesi görülüyor) (1929)

Caddenin sağ tarafı en çok değişikliğe uğrayan bölümüdür. Önceleri buraya genellikle çeşitli oteller ve iş merkezleri sıralanmıştı. Bunların birçoğu bugün isim ve görev değiştirdi ya da yıktırılarak yerine

çok katlı binalar yapıldı. Caddeye girişte sağda Türkiye İş Bankası'nın eski genel müdürlük binasından sonra eski Maliye Bakanlığı'nın arka bahçesi yer alır. Burada bulunan, içinde bronz genç insan heykelleri bulunan fıskiyeli havuz hâlâ duruyor. Bahçe ile İş Bankası arasındaki mimari dokuya uymayan hizmet binaları sonradan yapılmıştır. Yıba Çarşısı'nın tam karşısındaki blokların arasındaki sokaktan, cumhuriyetin ilk yıllarında önemli bir iskân yeri olan İsmetpaşa Mahallesi'ne girilir. Eskiden çoğunlukla memur sınıfının oturduğu bu mahallenin dokusu son yıllarda hayli değişmiştir.

Çankırı Caddesi'nden girilen, İstanbul Caddesi'ne inen en önemli sokaklardan birisi de Rüzgârlı Sokak'tır; II. Meclis Binası'nın arkasındadır. Bu sokak, ilk zamanlarından günümüze kadar Ankara'da gazetecilik sektörünün ve çeşitli iş merkezlerinin bulunduğu bir bölge olmuştur. Bu gün de aynı konumunu koruyor. Son yıllarda hızlı bir gelişme göstererek iş hanları ve gazete idarehaneleri ile dolmuştur. Sosyal Sigortalar Kurumu Ulus Hastanesi de buradadır. Eski binaların en önemlisi, Çankırı Caddesi'nden sokağa girişin solundaki Ulus Gazetesi'nin idare binasıydı ve tarihi kişiliği vardı. Gazete kapandıktan sonra bina yıkılarak yerine iş hanı yapıldı. Bir zamanlar PTT Genel Müdürlüğü olan, şimdi çeşitli mağazalar ve işyerlerinin bulunduğu Çatal Han'ın yapılışı çok daha yenidir.

Denizciler Caddesi

Eski Adliye Sarayı'nın karşısından, Anafartalar Caddesi'nden ayrılarak sağa dönen caddedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, henüz düzenli bir cadde değilken sağ tarafında Haymanalı aşiret reisi Alişan Bey'in konağı varmış.[83] Cumhuriyetten sonra

---

[83] Alişan Bey, mîrimîrân Abdi Paşa'nın damadıydı. Günümüzün Denizciler Caddesi'ndeki konağının yanı sıra, bugün Kara Kuvvetleri Komutanlığı binasının olduğu yerde, çiftliği yer alırdı. Mondros Mütarekesi sonrasında,

kurulan Bahriye Vekâleti ilk kez bu konakta çalışmaya başladığı için caddeye bu ad verilmiş. Girişte sağ köşedeki "Rumeli İşkembecisi" 50-60 yıldan beri Ankaralılara hizmet veriyor. Aynı sırada Börekçi Hanı'nın alt katında "Bedesten" adında eski bir mobilyacı dükkânı vardı. Sonra "Gülistan" adında bir lokantaya dönüştürüldü. Osman Yüksel Serdengeçti'nin kitapçı dükkânı İtfaiye Meydanı'na inen sokağın köşesindeki otelin bodrum katında, Vasfi Mahir Kocatürk'ün sahibi olduğu "Buluş Kitabevi" Talât Paşa Bulvarı'na yakın bir apartmanın altındaydı. Caddenin sol tarafında Yeğenbey Vergi Dairesi, Marmara Oteli ve Hamamı, Beyrut Palas, Leblebici Camii ve vakıflara ait binalar bugün de olduğu gibi duruyor. Caminin yanından Anafartalar Caddesi'ne çıkan sokağın içinde, Şengül Hamamı ve Anafartalar İnzibat Karakolu, aynı bölgede İkinci Ortaokul ile İstiklâl ve Albayrak İlkokulları vardır. Burada bazı yeni binaların yapılması nedeniyle eski görüntüsü kalmamıştır.

Cemal Gürsel (Cebeci) Caddesi

Sıhhiye, bir plan çerçevesinde gelişmeye başlar başlamaz Ankara'nın güneydoğusunu buraya bağlamak gerekmiştir. Sıhhiye'yi Dikimevi'ne bağlayan bu cadde 1930 yılında açıldığı zaman bir şose niteliğindeymiş; yani tozlu topraklı bir yolmuş. Bugün Cemal Gürsel Caddesi denilince Kurtuluş ile Dikimevi arasındaki bölüm akla geliyor. Eski adı ile Cebeci Caddesi, 1960 yılında dördüncü cumhurbaşkanının adını alarak Cemal Gürsel Caddesi olmuştur. Bu bölüm Jansen planına göre Ankara Üniversitesi Kampusu olarak düşünüldüğü için diğer caddelerde olduğu gibi çok katlı yapılaşma düşünülmemiş, iki katlı villa tipi evlere izin verilmiştir. Cemal Gürsel Caddesi, iki fakülte binasının dışında eskisine göre tanınamayacak kadar değişti.

Ankara çevresinde türeyen Ermeni çeteciler, çiftliği basarak Alişan Bey ve ailesini öldürüp, binaları ateşe verdiler.

Elli yıl önce caddenin kendine özgü güzellikleri vardı. İlk olarak cadde bu kadar geniş değildi. Sağ tarafında Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakülteleri olduğu için bu bölümü pek değişikliğe uğramadı. Daha çok sol tarafına iki katlı evler ve villalar sıralanmıştı. Çevrede bu iki fakülteden başka büyük ve yüksek bina da yoktu. Villaların balkonlarından mor salkımlar, acemboruları, hanımelleri sarkar; caddenin iki yanında yetişkin çam, akasya ve ıhlamur ağaçları sıralanırdı. Haziran ayının sonlarına doğru çiçek açan ıhlamurların baş döndürücü kokusu çevreye yayılır; her evin önünde bulunan küçük bahçelerde rengârenk güller açardı. Özellikle üniversiteli gençlerin dolaştığı bir piyasa yeriydi. Halkın "küçük asfalt" dediği kaldırımlarda serin yaz gecelerinde dolaşmak bir zevkti. Burada oturanlar caddelerini ve bahçelerini güzelleştirmek için ellerinden gelen çabayı gösterir, zaman zaman bahçe düzenlemesi yarışmalarının yapıldığı duyulurdu. Çoğunlukla birbirlerini tanıyan ve sıcak ilişkiler içerisinde olan insanlar, akşamüzerleri bir yerlere oturup akordeon çalan gençler, o dönemi yaşayanların sadece belleklerinde kaldı.

Bütün bu güzellikler 1950'li yıllardan başlayarak teker teker yıkılarak yok edildi. Yerlerine önce üç dört katlı apartmanlar, daha sonra da bugünkü üçüncü kuşak yüksek binalar yapıldı. Hukuk Fakültesi'nin karşısındaki küçük otel eskiye tanıklık eden birkaç binadan birisidir. Binanın yerinde bulunan lokantanın sahibi olan Ahmet Bilgin, burayı "Seyhan Palas" adıyla küçük bir otel olarak yaptırmıştı. Girişi ise üniversiteli gençlerin yemek yediği bir lokantaydı. Kutlugün Sokağı'nın köşesindeki pastaneye yine üniversiteliler rağbet ederdi. Yakın zamanlarda o da yıkılarak yerine bir apartman dikildi. Site Sineması'nın yeri ise zemin katla birlikte iki buçuk katlı ufacık bir evdi. Eski Cebeci Postanesi, İnci Sineması olarak yapılıp sonradan düğün salonu olan binanın yerinde bulunan iki katlı bir apartmanın alt katındaydı. Üniversite ve yurtlar muhiti olduğu için küçük lokantalar ve ayaküstü yemek yenebilecek yerler, kahveler ve kıraathaneler

pek çoktu. Açıkçası çok renkli ve hareketli bir caddeydi. Ortasına konan ipincecik bir refüjle bulvara çevrilince bütün bu güzelliklerden birisi bile bugüne gelemedi. Birçok bölgede olduğu gibi bütün izlerin acımasızca silinmesi Ankara'nın yakın tarihi açısından çok üzücüdür.

Ulucanlar Caddesi

Ulucanlar, Ankara Hastanesi'nin yanındaki Plevne Caddesi'nden başlayıp Koyunpazarı'nda biten caddedir. Adını yine bu uçta içinde kime ait olduğu bilinmeyen sandukalar bulunan bir mescitten almış. Bu mescit caddenin açılışı sırasında yıkılmıştır. Sonradan açılan bu caddenin pazara bağlanan bölümünün sağ tarafında eskiden demirciler, sol tarafında ise çilingirler ve sobacılar varmış. Bugünkü durumunu almadan önce dar ve düzensiz bir sokaktı; 1954 ya da 1955 yılında bir gün ansızın buldozerler sokularak, tarihi değeri olup olmadığı düşünülmeden pek çok eski ev yıkılarak yol genişletildi. Meraklı birkaç arkadaşla molozlar arasında dolaşırken kalem işi nakışlı Osmanlı tavanları, ocak yaşmakları, tavan altı bordür ve süslemeleri, sanat değeri çok yüksek kapı ve tokmaklarını görmüştük. Yol genişlemeye genişlemişti ama, sivil mimarimize ait bir çok sanat eseri de yok olup gitmişti. Bunda amaç, yeri eski bir kervansaray olan Ankara Merkez Cezaevi ile Yeni Cami'nin ortaya çıkması mıydı bilinmez. Geçen zaman içinde yeni binalar yapıldı ise de çağdaş bir görünüm kazanamadı. Oysa bu bölge Ankara Kalesi'nin eteklerinde eski Ankara'nın en eski ve köklü yerleşim yerlerinden birisiydi. Şükriye Mahallesi Ulucanlar'ın arkası, Kayabaşı biraz ilerisidir. Bu iki gecekondu semtinde hiçbir şey değişmemiştir denebilir. Ulucanlar Caddesi, Gimat yapılıncaya kadar temizlik ve gıda malzemesi toptancılarının bulunduğu bir bölgeydi; bugün de eskisi kadar olmasa da bir ölçüde aynı özelliğini sürdürüyor.

Güvenpark ve fotoğrafın sol tarafında Millî Müdafaa Caddesi (1942)

Milli Müdafaa Caddesi

Milli Müdafaa Caddesi, görüntüsü çok değişmiş olan caddelerin başında gelir. Adını Milli Savunma Bakanlığı'nın burada oluşundan dolayı almıştır. Caddenin sol tarafında Güven Parkı, Adalet Bakanlığı, Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı ile Jandarma Genel Komutanlığı'nın bulunması nedeniyle eski durumunu korumuştur. Değişiklik daha çok sağ tarafta olmuştur. Karamürsel Mağazası'nın yerinde Ankara Belediyesi'nin "Deri ve Zührevi Hastalıklar Hastanesi" vardı. Buradan eski adı "Saraçoğlu Caddesi" olan Kumrular Sokağı'na kadar ikişer katlı küçük apartmanlar sıralanırdı. Kumrular Sokağı'nın köşesinden Yahya Galip Caddesi'ne kadar hiçbir yapı yoktu. Sanırım Emekli Sandığı'nın bulunduğu arsanın yerinde, üstünde "Ortadoğu Teknik Üniversitesi Rektörlüğü" yazılı iki katlı küçük bir ev vardı. Caddenin Güvenpark'la sınırlanan yanı günümüzdeki gibi acınacak durumda değildi. Başka bir yer yokmuş gibi günün birinde buraya önce bir benzin istasyonu yapıldı. İstasyon ortadan kaldırıldıktan sonra biraz daha genişletildi ve dolmuş-otobüs durağı haline getirile-

rek yoğun bir trafiğe açıldı. Vaktiyle Gazi Mustafa Kemal Bulvarı'na çıkan açık ve sakin bir cadde iken yayaların bile yürümekte güçlük çektiği bir yer oldu.

Necatibey Caddesi

Adını, ilk Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'den almıştır ve en erken iskân edilen caddelerdendir. Cumhuriyetimizin ilk yıllarında açılmış, Sıhhiye Orduevi yapılırken yıktırılan Memurlar Kooperatifi evleri ilk kez burada hizmete girmiştir. Aralarında çok katlı apartmanlar olmakla beraber, elli yıl önce köprüye kadar sağlı sollu iki katlı bahçeli evler sıralanırdı. Demokrat Parti Genel Merkezi ile dönemin ünlü otellerinden Atlantik Oteli ve Atlantik Lokantası buradaydı. Etibank'ın karşısında ve Cihan Sokağı'nın köşesinden itibaren, caddenin iki büyük binası olan Balıkçıoğlu Apartmanı ile Ankara Sineması yükselirdi. Şimdi ikisi de iş merkezi olmuştur. Köprüden sonra özellikle sol tarafta birkaç apartmanın dışında önemli bir bina yoktu. Bunlardan birisi olan İmar İskân Bakanlığı'nın yanındaki apartman varlığını hâlâ koruyor. Gençlik Caddesi henüz açılmadığı için pek imar edilmemişti. PTT Sarayı olarak yapılıp da sonradan Başbakanlığın yerleştiği yüksek binanın yerinde bulunan yine iki katlı, sarı boyalı bina Çankaya Askerlik Şubesi'ydi. İsmet Paşa Bulvarı açılmamıştı; caddenin ucu Dikmen yoluna açılır ya da Yahya Galip Caddesi'ne dönerdi. Sol taraf ise Milli Savunma Bakanlığı'nın bahçesiydi. Oradan gelip geçenler karargâhtaki erlerin sabahları talim yaptığını görebilirdi. Jandarma ve polis okulları şimdiki gibi biraz daha içerdeydi.

Dö Gol (Bahçelievler) Caddesi

Tandoğan Meydanı'ndan başlayarak Beşevler'de biten bu eski cadde o yıllarda bu kadar geniş değildi. Sağda Tandoğan Meyda-

nı'nın köşesinde ve caddenin başlangıcında, Makine Kimya Endüstrisi Genel Müdürlüğü'nün bulunduğu yerde, Kurtuluş Savaşı sırasında imalâthane olarak kullanılan bir dizi eski atölye dikkati çekerdi. Fen Fakültesi'nin inşaatı devam ediyordu. İncitaşı Sokağı'nın köşesindeki Merkez Bankası'nın ek binaları henüz yapılmamıştı. Caddenin sol tarafında bulunan ve Mareşal Fevzi Çakmak Caddesi'nin bitimine kadar aralıklı olarak sıralanan iki katlı beş ev, buranın "Beşevler" adını almasına neden olmuştur. Bunların dışında birkaç apartmandan başka hemen hemen yapılaşma yoktu. Atatürk Orman Çiftliği'ne şimdiki gibi Çiftlik Caddesi'nden gidilirdi. Konya Yolu o zamanlar henüz açılmamıştı.

Bentderesi Caddesi

Bentderesi Caddesi'nin başlangıç noktası Yıldırım Bayezıd Meydanı'dır. Buradan Hatip Çayı'nın yatağını izleyerek Plevne (Asri Mezarlık) Caddesi'ne kadar uzanır. Eskiden çay açıktan akardı. Gecekondulaşma çoktan başlamıştı ama, çayın kenarında hâlâ söğüt ağaçları ile kaplı küçük yeşil alanlar vardı. Doğal olarak eskiden bu kadar geniş ve düzenli değildi. Ankara tarihine geçen 1957 yılındaki sel felaketinden sonra çayın üstü kapatılarak cadde genişletildi. Vaktiyle bu bölge eski Ankaralıların severek gittiği bir mesire yeriymiş. Çayın üzerine yapılan tarihi köprüler de toprak altında kalmıştır. Yenidoğan tarafındaki işçi bloklarının yapılış tarihi çok yenidir.

Mithat Paşa Caddesi

Mithat Paşa Caddesi'nin eski adı İsmet Paşa Caddesi'dir; sonradan bir ara Muhlis Erkmen Caddesi olmuştur. İmara en erken açılarak iskân edilen caddelerdendir. Sıhhiye'den başlayıp Meşrutiyet Caddesi kavşağında biten ve yetişkin akasya ağaçlarının gölgelediği caddenin iki tarafında sıralanan, iki katlı bahçeli evler vardı. Caddenin ucu

Kocatepe'ye tam olarak ulaşmış olsa da Kızılırmak Caddesi yarım yamalak açılmıştı. Daha önce Kocatepe Parkı'nın bulunduğu bu tepe, bakımsızlıktan mahalle gençlerinin top oynadığı bomboş bir alan haline gelmişti. Daha sonra hızlı bir biçimde bu evler teker teker ortadan kaldırılarak yerine apartmanlar dikildi; yirmi beş yıllık ağaçların birçoğu da kesildi. Bugün yoğun bir trafiğin aktığı caddenin eski güzelliği ile sessizliğinden eser kalmamıştır. Eski evlerden kalan tek örnek, yeni yapılan köprünün sağında ve biraz içeride kalan milli eğitim bakanlarından Necati Bey'in evidir.

Meşrutiyet Caddesi

1955-1956 yıllarına kadar birçok güzelliği bünyesinde toplayan Meşrutiyet Caddesi, Mithat Paşa Caddesi'nin özelliklerini taşırdı. Hoyratça harcanan, bütün güzellikleri yok edilen talihsiz bir cadde olmuştur. Aslında bölge "Esat Bağları"nın bir bölümüdür. Burası da iki ya da üç katlı bahçeli evlerle dolu, sakin ve güzel bir yerleşim yeriydi. Cadde, Mithatpaşa Caddesi ile kesiştikten sonra dik yokuşun başında biterdi. Buradan, o zamanlar henüz açılmamış olan Libya (Ahmetler) Caddesi'ne toprak patikadan güçlükle inilebilirdi. Bu caddede de bahçeli evler yıkılarak yerine apartman dikme yarışı çok erken yıllarda başlatıldı. Günümüzde geçmişine ait bir iz kalmadığı gibi, yürünemez, yaşanamaz bir duruma gelmiştir.

Dikmen Caddesi

Genel Kurmay Başkanlığı'nın önündeki kavşaktan başlayan Dikmen Caddesi, bilindiği gibi "Kızıl Yokuş"u tırmandıktan sonra Dikmen'i boydan boya geçerek Konya Yolu'na kadar uzanır. Eskiden Gölbaşı ve Konya'ya buradan gidilirdi. Şimdiki Konya Devlet Yolu çok sonraları açılmıştır. Elli yıl önce Dikmen'in büyük bir bölümü bağlarla kaplıydı; yapılaşan yerleri sınırlıydı. Dikmen'in bu tek cad-

desine Genel Kurmay Başkanlığı'nın önünden değil Necatibey Caddesi'nin bitiminden girilir, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın arkasından dolaşılarak ulaşılırdı. Tanınamayacak kadar değişen, kuvvet komutanlıklarının, Harp Okulu lojmanlarının ve pazar yerinin bulunduğu bölge boş tarlalardan ibaretti.

Esat Caddesi

Akay yokuşunun başından başlayarak Nenehatun Caddesi'yle son bulan Esat Caddesi, elli yıl önce bile henüz tamamlanmamıştı. Kocatepe'ye dönen Bankacı Sokağı açılmıştı ama toprak bir sokaktan ibaretti.[84] "Fethi Bey Köşkü" caddeye girer girmez Bilezik Sokağı'na varmadan sağ taraftaydı. Bu köşkün hangi Fethi Bey'e ait olduğunu bilmiyorum. Sahiplerinin Anafartalar Caddesi'ndeki Ülkü Mağazası'nın sahipleri olduğu söylenirdi. Köşk yıkıldıktan sonra adı uzun yıllar bir otobüs durağı olarak kullanıldı. Libya Caddesi'nin daha sonra açılması nedeniyle sadece Tunalı Hilmi Caddesi'ne dönüş yapılırdı. Bugünkü yüksek apartmanlar üçüncü kuşak yapılardır. Bunların yerinde bulunan ikişer katlı evlerden sadece birkaç tane örnek kalabilmiştir. Nenehatun Caddesi olmadığından otobüsler yokuşun dibinden dönüş yapardı. Yamaçlar "Esat Bağları" ile kaplıydı. Reşit Galip Caddesi zaten yoktu ve yerinde toprak bir yol vardı.

Tunalı Hilmi Caddesi

Tunalı Hilmi Caddesi şimdiki gibi, eski adı Rıza Şah Pehlevi olan İran Caddesi'ne bağlıydı. Bugünkü durumu ile hiçbir ilgisi olmayan, az sayıda ikişer üçer katlı apartmanların sıralandığı sessiz, güzel bir caddeydi. Kavaklıdere'den akıp gelen küçük dere sonradan bu cad-

[84] Deliller Tepesi, Kocatepe'nin Osmanlı Dönemi'ndeki adıdır. Cumhuriyet Dönemi'nde, Akay Yokuşu'nun Bankacı Sokak'la kesiştiği noktadan, Esat Dörtyol'a kadar olan saha da Deliller Tepesi olarak adlandırılmıştır.

denin altına alınarak kanalizasyona bağlanmıştır. Bugün Kavaklıdere'nin en güzel caddelerinden ve iş merkezlerinden birisidir. Eski niteliğinden zamanımıza pek bir şey gelememiştir. Esat kavşağı ile Mahmut Esat Bozkurt Caddesi arasında kalan bölümü sonradan açılmıştır. Bu bölüme bir ara "Ahmetler", daha sonra Libya Caddesi denmiş ise de günümüzde hepsine birden Tunalı Hilmi Caddesi denmektedir.

Tunus Caddesi

Bu cadde de en erken açılan caddelerdendir. Yenişehir'in her sokak ve caddesinde olduğu gibi burada da iki katlı bahçeli evler sıralanırdı ve sessiz bir bölgeydi. O yıllarda Kennedy Caddesi açılmadığı için kesintiye uğramadan sonuna kadar gider, buradan Tunalı Hilmi Caddesi'ne bağlanırdı. Bu caddede yapılan ilk yüksek bina Petrol Ofisi Genel Müdürlüğü binasıdır. Bugünkü görümünün eskisi ile bir ilgisi yoktur.

ANKARA'NIN ESKİ MEYDANLARI

Ulus Meydanı

Elli yıl önce Ankara'nın çok önemli ve gözde bir semti olan Ulus ve Ulus Meydanı, bu adı alıncaya kadar birkaç kez biçim ve isim değiştirmiştir. İlk adı "Taşhan Meydanı" iken Kurtuluş Savaşı ve daha sonraki yıllarda "Hâkimiyet-i Milliye Meydanı" olmuştur. Ulus adı iyice yerleştiği halde, yarım yüzyıl önce bazı yaşlıların gençlere "Oğlum Taşhan'a nereden gidilir?" diye sorduğu olurdu. Buraya adını veren Taşhan'ı Mektupçu İsmail Hakkı Bey, 1886-1888 yılları arasında Niğdeli bir taş ustasına Ankara taşından yaptırmış. Zamanının ölçülerine göre zeminle birlikte iki katlı büyük bir binaymış. Ortasında geniş bir avlu ve bu avluya bakan ahırlar varmış. Buraya gelenler, hayvanını ahıra bağlar, handa da yatıp kalkarmış. Dış duvarları taş olduğu halde iç bölmeleri kerpiçtenmiş. Yapıldığı arsanın bir bölümünde vaktiyle bir mescit varmış. Taşhan'ın oturduğu alan Hacıbayram'dan Sayıştay'a kadar uzanan eski bir mezarlıkmış.

Bu hanın tam önünde bulunan ve eski Ankara anılarında adı çok sık geçen "Karaoğlan Çarşısı ya da Caddesi", Ulus Meydanı ile Anafartalar Caddesi arasında kalan kesimdir. Hanın meydana bakan tarafının üst katında işyerleri, zemin katta ise dükkânlar sıralanırmış. Ön cephedeki ana kapıdan binanın avlusuna girilerek atlar ahırlara bağlanır, kağnılar ve arabalar avluya park edilirmiş. Bir ara bu avlu toptancı hali bile olmuş. Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara'ya getirilen yaralı askerlerin tedavisi mevcut hastanelerin yetersizliği yüzünden önemli bir sorun yaratınca, askerler Cebeci Hastanesi'nden başka Ulus'taki Sanayi Mektebi (şimdiki Mesleki Teknik Okul), Yahudi Mahallesi'ndeki bazı evler ve Taşhan'da tedavi edilmişlerdir. Henüz

cumhuriyet ilan edilmeden önce, Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Mustafa Necati'nin bakanlığı döneminde ilk İmar ve İskân Bakanlığı da burada çalışmaya başlamıştır. Eğer söylenenler doğru ise daha sonra yüz odalı bir otele dönüştürülerek "Hotel Angora" ya da "Taşhan Palas" adını almıştır.[85] Ankara'nın en ünlü lokantalarından olan ilk Karpiç Lokantası da Taşhan'ın alt katında açılmış. Nuri Bey adında bir kişinin işlettiği, yine oldukça ünlü ve çalgılı bir lokanta olan "Şölen" ise caddenin az ilerisinde Zincirli Cami tarafındaymış. Hermann Jansen'in ısrarla karşı çıkmasına rağmen, Taşhan 1933 yılında kamulaştırıldıktan sonra 2 Mart 1935 tarihinde yıktırılarak yerine Sümerbak Genel Müdürlüğü yapılmıştır.

Ön planda mezarlık, arka planda ilk Vilâyet Konağı ve Telgrafhane (1892)

[85] Hotel Angora, Osmanlı döneminde 19. yüzyıl sonunda ve 20. yüzyıl başında faaliyetteydi.

Ulus, 1907 yılında o sıralarda Ankara Valisi olan Ahmet Reşit Bey tarafından genişletilerek meydan haline getirilmiştir. Bu çalışmalar yapılmadan önce hanın tam karşısında eski bir çeşme, Romalılardan kalma mermer kalıntılar ve kırık dökük birkaç aslan heykeli, bir araba tamircisi ile bir de nalbant dükkânı varmış. Hiç kuşkusuz o zamanlar da Ulus Meydanı bir kavşak noktasıydı; kentin her yönüne giden yollar buradan ayrılırdı. Bu yolların adları şunlardır: Eski Ankara'ya giden Karaoğlan Caddesi, istasyon yönüne giden Cumhuriyet Bulvarı (İstanbul Yolu), Dışkapı tarafına giden Çankırı Caddesi (Çankırı Kapısı, Kapı Caddesi), Bankalar Caddesi (Kızılbey Yolu). Meydana 1924 yılında parke taş döşenmiştir.

Ulus Meydanı (Ulus İş Hanı'nın ve
Anafartalar Çarşısı'nın inşa halinde olduğu görülüyor) (1962)

Ulus'un görüntüsü 1955'te Ulus İş Hanı yapılmak üzere eski binalar yıkılınca değişti. Bir başka Ankara Valisi olan Ferit Paşa'nın[86] 1901 yılında kesme Ankara taşından yapımını başlattığı Öğretmen Okulu (Darülmuallimin yanı Muallim Mektebi) 1907'de tamamlanarak hizmete girmiştir.[87] Bu okul, Milli Eğitim Bakanlığı iken 1947 yılında çıkan bir yangın sonucu bir daha onarılamayacak duruma gelmesi nedeniyle daha önce yıktırılmıştı. Adı geçen okulun hemen yanında Ankara'nın ilk otellerinden "Lozan Oteli" varmış, ancak onu biz göremedik. Birinci Dünya Savaşı yenilgisi sonucu Ankara'ya gelen İngilizler istasyonu işgal ettikten sonra Ulus ve Hükümet Konağı çevresine, İskoç birlikleri de Demirlibahçe civarına yerleşmişler.

Ulus Meydanı (1933)

[86] Dönemin Ankara Valisi, Mehmet Cevat Bey'dir.

[87] Okulun inşaatına, sultan II. Abdülhamid'in 25. cülûs yıldönümü olan 1901 yılında, Hamidiye Sanayi Mektebi olarak başlanmıştır. İnşaatı, 1906 yılında Vali Reşit Bey zamanında tamamlanmış, bir süre sonra da Dar'ülmuallimin yani Öğretmen Okulu olarak hizmet vermeye başlamıştır.

Ulus Meydanı (1955)

Birinci Büyük Millet Meclisi toplanınca başkente gelen milletvekillerinden yatıp kalkacak yer bulamayanların bir bölümü bu okulda kalarak alt katta yer yataklarında yatar, bir süre sonra diğer milletvekilleriyle yer değiştirirlermiş. Kentte ev sıkıntısı olması nedeniyle bazı milletvekilleri de Keçiören ve Etlik'te boş bağ evlerine yerleşmişler. Kent merkezine uzak bu semtlerden meclise, at ya da eşeklere binerek gelirlermiş. At arabası olanlar parmakla gösterilecek kadar azmış. Şehirde doğru dürüst bir lokanta olmadığından, gazeteci Yunus Nadi Bey'in girişimi ile, Eskişehir milletvekili Yeşil Efendi ve Kütahya milletvekili Cevat Bey denetiminde milletvekillerine günlüğü yetmiş beş kuruştan üç öğün yemek verilirmiş. Tabldotun aşçısı Şer'iye ve Evkaf Vekili, Konya milletvekili Mehmet Vehbi Hoca imiş. Bulaşık yıkama

ve sebze ayıklama gibi işleri ise sıra ile milletvekilleri yaparmış. Basın Yayın Genel Müdürlüğü ile alt kattaki meclis matbaası bir süre burada çalışmıştır. Yine Yunus Nadi Bey'in öncülüğünde, halktan toplanan yardımlarla Heinrich Krippel'e sipariş edilen Ulus Atatürk Heykeli, 24 Kasım 1927 tarihinde kaidesine konmuştur. Heykeli yaparken, sanatkârın Atatürk'ün Sakarya Savaşı'nda bindiği atı model olarak kullandığını söyleyenler var. Heykelin önünde uzaklara bakan askerin aynı savaşta yararlığı görülen bir çavuşa, kadın heykelinin ise halk kahramanı Kara Fatma'ya ait olduğu ileri sürülür.[88] Bu heykel şimdiki yerine alınmadan önce kaidesinin altında kale burçlarını andıran asıl kaideden daha kısa ikinci bir kaide vardı.

Ulus Meydanı, elli yıl önce bu kadar geniş değildi. Uzun yıllar eski ile yeni yan yana yaşadıktan sonra Ulus İş Hanı yapılırken bugünkü biçimi verilmiş, heykel biraz daha geriye alınmıştır. Ankara'nın önemli bir ticaret merkezi ve en kalabalık yerlerinden biriydi. Yurdun dört bir yanından gelenlerin ilk görmek istedikleri yer Ulus'tu. Kurtuluş Savaşı'nın heyecanı ile kazanılan zaferlerin kıvılcımları henüz sönmediği için ulusal bayramlarda büyük bir kalabalık birikir, herkes heyecan içinde bir kere daha heykeli görmeye giderdi.

Pazar Adı ile Anılan Eski Meydanlar

Kale çevresinde yapılaşan Eski Ankara'nın "Yukarı Yüz" ve "Aşağı yüz" olarak ikiye ayrıldığı ilgili bölümde belirtilmişti. Yukarı yüz, kale çevresi ile pazar yerleriydi. Yine aynı isimlerle anılıyor ama pa-

---

[88] *Heinrich Krippel: Avusturyalı heykeltıraş. (Doğum ve ölümü Viyana 27.9.1883-5.4.1945). Eğitimini Viyana Akademisi'nde aldı. Ulus Atatürk Heykeli'nin siparişini alınca 1925'te Türkiye'ye geldi ve 1938 yılına kadar İstanbul Sarayburnu, Konya, Samsun, Afyon Anıtları'yla Sümerbank Genel Müdürlüğü'nde bulunan oturan Atatürk heykellerini yaptı. Tekrar gelmek üzere gittiği Viyana'da İkinci Dünya Savaşı çıkınca gelemedi ve bir mide kanaması sonucu 5 Nisan 1945'te orada öldü.*

zaryerlerinin işlevi değişmiş, eskilere ait izlerin çoğu silinip unutulmuştur.[89] O zamanlar karlı ve buzlu havalarda bu kadar dik yokuşları tırmanabilecek arabaların olmamasından dolayı, buradaki yolların hepsi parke döşeliydi. Yine de inip çıkmak kolay olmaz, çeşitli kazaların olduğu duyulurdu.

Kağnıpazarı (1925)

Kağnıpazarı

Odun Pazarı adını da alan bu pazaryeri, eskiden Numune Hastanesi'nin karşısında büyük bir düzlükmüş. Elli yıl önce burada günümüzde de bazıları yıkılmaktan kurtulan sayılı apartmanlar, eski Ankara evleri ve salaş dükkânlar sıralanırdı. Ankara'nın en büyük hastanesinin karşısında olduğu için işyerlerinin hemen hepsi eczaneydi. Denizciler Caddesi ile İtfaiye Meydanı'na gidilen üst geçit ve yol yoktu. Yakın zamanlarda bu bölgedeki yapıların çoğu yıkılarak otopark

[89] 1950'li yıllarda, Ankara merkezdeki pazarlar; Salı, Turgut Reis, Yenimahalle ve Etimesgut pazarlarıydı. Çankaya Belediye şubesi sorumluluk alanındaki pazarlar ise; (Salı ve Pazar günleri hariç olmak üzere, haftanın beş günü) Cebeci, Yenişehir, Maltepe ve Bahçelievler pazarlarıydı.

haline getirildi. Ankara'nın en eski mahallelerinden birisi, yani Mukaddem Mahallesi'nin eski özellikleri silinerek yok edildi.

Samanpazarı

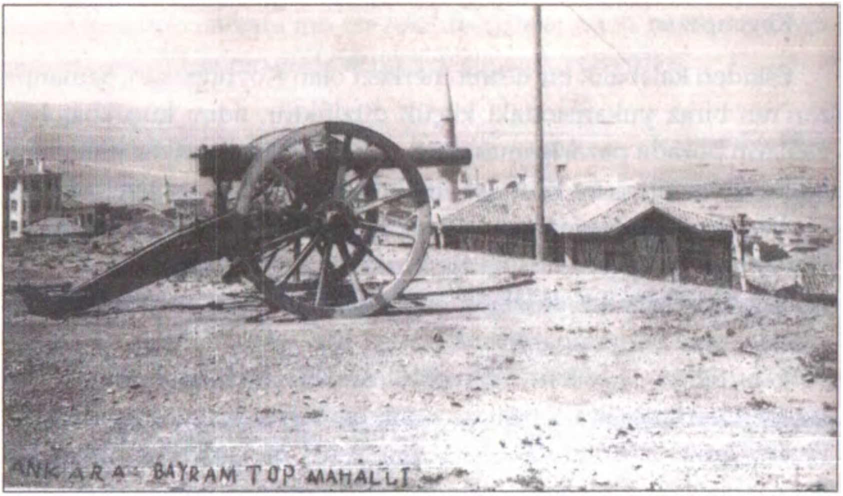
Samanpazarı da Mukaddem Mahallesi'nin içindedir ve Kağnıpazarı'ndan sonra gelir. O zamanlar Ankara'nın tek giriş yeri olduğu için "Mukaddem" adını alan bu mahalle, Hacettepe Üniversitesi'nin de yeridir. Pazara, Anafartalar Caddesi buraya bağlanmadan önce Kurşunlu Câmi'nin yanındaki dik yokuştan çıkılırmış. Adını kağnılarla getirilen samanın burada satılmasından almıştır. Çok eskiden, kömürcülerle az sayıda salaş dükkânın sıralandığı bir meydanmış. Meydandaki mermerli "Elmadağ Çeşmesi" yıllarca önce ortadan kaldırılmış. Samanpazarı'na Talât Paşa Bulvarı'ndan ulaşan ikinci yol bugün de iki yönlü olarak çalışıyor. Yeni yapılan belediye binasının yerinde yüksekçe bir tepe ve bu tepenin üzerinde bahçeli bir gazino vardı. Gazinonun yerindeki bahçeye çok eski yıllarda "Samanpazarı Parkı" denirmiş. Eski tarihlerde ortadan kaldırılan parkın yerine "İnci Gazinosu" yapılmış; bu gazino daha sonra adını değiştirerek "Esenpark Gazinosu" oldu. Ankara'ya tepeden bakan güzel bir eğlence yeriydi. Tepenin meydana bakan tarafında birkaç işyeri, bir banka şubesi ve kentin en eski şarapçısı sıralanırdı. Benzin istasyonu ise gazinonun solundan Talatpaşa Bulvarı'na dikine inen yolun üstündeydi. Yeni Belediye Sarayı yapılırken bu sokak iptal edildiği için birçok otel ve apartman caddenin bu bölümünde arada sıkışıp kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında meclis başkanının lojmanı ile Arnavutluk Büyükelçiliği de Samanpazarı'ındaymış.

Koyunpazarı

Eskiden kalabalık bir ticaret merkezi olan Koyunpazarı, Samanpazarı'nın biraz yukarısındaki küçük düzlüktür; adını küçükbaş hayvanların burada pazarlanmasından almıştır.[90] Dolayısıyla Ankara'nın hemen hemen bütün kasapları buradaymış. Şehrin en tanınmış seğmenleri bu kasap esnafının arasından yetişirmiş ve bu bir gelenek olarak uzun yıllar sürmüştür. Bu pazaryeri aynı zamanda bir dört yol kavşağıdır. Geçmişe ait izlerin çoğu silinse de ayrılan yollar olduğu gibi duruyor. Koyunpazarı'ndan sağa dönülünce Ulucanlar Caddesi'ne, buradan da yukarı doğru çıkılırsa Kayabaşı'na ulaşılır. Buraya bu adın verilmesinin sebebi içi oyuk bir kayanın bulunuşudur. Ahi Elvan Câmii'nin bulunduğu yokuştan sonra bir zamanlar Ankaralıların çok rağbet ettiği Salıpazarı, yani Atpazarı'na gelinir. Sağ tarafa giden yolun içinde vaktiyle demirciler, semerciler, keseciler, bakırcılar, sobacılar, orakçılar, urgancılar, sandıkçılar, sepetçiler, yazmacılar, beşikçiler, bakraç ve tokaççıların çarşısı varmış. Günümüzde, adı geçen bu meslek gruplarının çoğunu bulmak mümkün değilse de bazıları bir ölçüde varlığını sürdürüyor. Buradan, orta yol Bakırcılar Çarşı'sına, sol yol ise Çıkrıkçılar Yokuşu'na iner. Şimdi sadece adı kalan Kavaflar ve Saraçlar Çarşısı da eskiden buradaymış. "Müneccim Yokuşu", Saathane'den aşağı doğru inen dik yokuşun adıdır. Bu yokuşun ucu Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde son bulur. Koyunpazarı Câmii, Aslanhane Câmii, Ahi Elvan Câmii yine bu alandadır. Bakırcılar Çarşısı ile Ahi Elvan Camii'nin arkasına eskiden "Kabaküllük" denirmiş ve ramazan topları buradan atılırmış. Bir zamanların ünlü hanlarından Allemkallem Hanı ile Azade Han'dan bugün hiçbir iz kalmamıştır.

---

[90] Koyunpazarı'nın Osmanlı dönemindeki adı, "Pazar-ı Ganem" idi.

Kabaküllük'te bayram topu (1929)

Atpazarı

Koyunpazarı'nın biraz daha yukarısıdır; kalenin burcu üzerine yapılmış olan Saathane'nin çevresi oluyor. Vaktiyle satılacak atlar burada pazarlandığı için bu adı almıştır.[91] Diğer işyerlerinin özelliğine uygun olarak Ankara'nın bütün nalbantları buradaymış. Tiftik, kürk ve zahire ticaretinin burada yapılması nedeniyle Beypazarı pirinci, Yunus Emre nohudu, keklik gözü kırmızı mercimek burada satılırmış. Günümüzde de bu eski gelenek bir ölçüde devam ediyor. Bir vakitler hapishane olarak kullanılan Çukur Han, Karasu Hanı, Pilavoğlu Hanı gibi tarihi yapıların bazıları yıktırılarak ortadan kaldırılmıştır. Ankara hanları bölümünde görüleceği gibi, başta Çengel Han ile Pirinç Hanı olmak üzere eski yapıların bir bölümü günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir. Saathane'nin üstünde bulunan alarm düdüğü kullanılıyor mu bilmiyorum.

[91] Atpazarı'nın Osmanlı dönemindeki adı, "Esbpazarı" idi.

Kızılay Meydanı

Ankara'nın en çok değişikliğe uğrayan meydanlarındandır. İlk adı, Atatürk Bulvarı ilk biçimini aldıktan ve Güven Park anıtının yapılmasından sonraki dönem olsa olsa gerek, "Emniyet Abidesi Meydanı"dır. Meydan oluşunca, Belediye Başkanı Asaf Bey buraya fıskiyeli bir havuz yaptırmış ve bu sebeple meydana bir süre "Yukarı Havuzbaşı" denmiştir. Yeni düzenlemelerin yapıldığı sırada yerinden kaldırılan bu barok fıskiye, önce Gençlik Parkı yakınlarında bir yere, oradan da Hacettepe Parkı'na nakledildi. Heykel, yarım yüz yıl önce bu parktaydı. Hacettepe Mahallesi, aynı adı taşıyan üniversite tarafından Ankara'nın haritasından silinince yerinden sökülerek Tandoğan Meydanı'ndaki havuza yerleştirilmişti. Metro çalışmaları yapıldığı sırada büsbütün ortadan kaldırılıp bilinmeyen bir yere götürüldü. Başkentin değişik yerlerini süsleyen ve Ankara tarihi açısından önemli bir kişiliğe sahip olan bu fıskiyenin başkentin uygun bir yerine konması ile geçmişe tanıklık edebilecek bir eser ortaya çıkacaktır.[92]

Meydanın tam ortasında trafik polislerinin içinde durduğu şemsiyeli, silindirik bir kabin, kabinin karşısında Türkiye İş Bankası'nın ayaklı kumbaralı saati vardı. Troleybüs ve belediye otobüslerinin dışında motorlu araç sayısı çok azdı; yani Ankara trafiği bugünkü gibi Ankaralıları henüz canından bezdirmiyordu. Kızılay Meydanı'nın ilk dönemlerinde, Cumhurbaşkanlığı Armoni Mızıkası akşamüzerleri burada konserler verirmiş.

---

[92] Söz konusu anıtsal havuz, Kızılay Meydanı'ndan kaldırıldıktan sonra, o dönemde bugünkü Gençlik Parkı sahası içinde yer alan Bahçeler Müdürlüğü'nün yanına monte edilmiş, ardından yeni oluşturulan Hacettepe Parkı'na nakledilmiş, bunu, Tandoğan Meydanı'na nakli izlemiş, sonra Ankara Büyükşehir Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü Yenimahalle deposuna kaldırılmıştır. Son olarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca restore ettirilerek, 1 Nisan 2010 tarihinde açılan Cer Modern Sanat Merkezi'nin bahçesine yerleştirilmiştir.

Atatürk Bulvarı düzenleme çalışmaları ardından Kızılay Meydanı (1959)

1928-1930 yılları arasında yaptırılan ve yangından mal kaçırırcasına neredeyse bir gecede yıktırılan o güzelim Kızılay binası hizmete girince, fıskiyeli havuz kaldırılmış ve alan "Kızılay Meydanı" adını almıştır. Bu yıkım eylemi başkentimizin yakın tarihine yapılan en büyük saygısızlıktır. Cephesindeki "kızılay"ı ile meydanın adını bilene bilmeyene fısıldayan Kızılay Genel Merkezi, yeni yapılan hantal, alanın mimari dokusuna ters düşen biçimsiz binanın yerinde antika bir biblo gibi durabilirdi. Arka bahçesine oranla daha küçük ve çimli ön bahçesinde büstler, daha geniş olan arka ve yan bahçesinde yetişmiş çam ve atkestanesi ağaçları vardı. Sıcak yaz günlerinde bu ağaçların loş gölgesinde dinlenen Ankaralılar isterlerse büfeden buz gibi maden suyu ve gazoz içebilirdi. Büfenin otomatik bardak yıkama makinesi gibi, o yıllara göre modern sayılabilecek özellikleri bile var-

dı. Bahçenin iki bulvara paralel olan kenarlarına Kızılay'a emeği geçenlerin büstleri sıralanmıştı. Şimdi bu büstler Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçilği'nin yanındaki Renda Köşkü'nün bahçesinde, sanki Ankaralılara küsmüş gibi sırtları bulvara dönük bekleşiyorlar.

Kızılay Meydanı bugün olduğundan daha yüksekti; 1957 ve 1958 yıllarında Demirtepe'den başlayarak, Gazi Mustafa Kemal Bulvarı ile Ziya Gökalp Caddesi ve buna paralel olarak Atatürk Bulvarı'nın yapılması dolayısıyla meydan birkaç metre indirildi. Bu işler yapılırken pek çok ağaç kesildi. O tarihlerde Ankara'nın toplumsal hayatında Kızılay'ın önemli bir yeri vardı. İstanbul'un İstiklâl Caddesi gibi, Atatürk Bulvarı'nın bu kesimi bir gezinti ve buluşma yeriydi. Mevsimine göre en şık elbiselerini giyen yaşlısı genci hem gezinir hem de sohbet ederdi. Herkes birbirine saygılıydı, kimse kimseyi rahatsız etmezdi. O zamanlar sırtlarındaki çantayı gülle gibi ona buna bindiren üniversite öğrencileri de yoktu. Bu gezinti sırasında dönemin ünlü sanat ve politika adamlarını yakından görmek mümkündü.[93]

Zafer Meydanı

Sıhhiye ile Kızılay arasında, Zafer Anıtı'nın bulunduğu küçük meydandır. Atatürk'ü normal ölçüleri ve mareşal üniformasıyla gös-

[93] *Bir gün burada dolaşırken arkadaşlarımızdan biri, ağzında sigarasıyla bize doğru gelen bir kişiyi göstererek "İşte Reşat Nuri Güntekin!" demişti. Meydanla ilgili başka anılarımız da vardır. Bizim kuşağın ilk gençlik yıllarında yerli romanlardan "Dikmen Yıldızı"nın ayrı bir yeri vardır. Aka Gündüz'ün bu eserini iki kez okumuştum. Bir gün Bakanlıklar'daki son duraktan otobüse binmiştim. Bütün koltuklar doluydu. Ben ön koltuklardan birinde otururken Kızılay'dan orta yaşlı iki kişi bindi. Birine yer verdim, birisi de arka sıraya oturdu. Sıhhiye'ye yaklaşınca yanındaki yer boşaldı, oraya da ben yerleştim ve konuşmaya başladık. Neler konuştuk şimdi hatırlayamıyorum ama, "Adım Aka Gündüz, senin adın nedir?" diye sorunca çok şaşırmıştım. Sonra arkadaşının Kâzım Nami Duru olduğunu söyleyerek büyük bir alçakgönüllülükle beni tanıştırmıştı.*

teren bu heykeli heykeltıraş Pietro Canonica yapmış, 1927 yılında kaidesine konmuştur.[94] Anlamı büyük fakat alanı küçük bu meydanın sağ ve solunda bulunan, "Orduevi Parkı" da denilen Zafer Parkı'nın sol taraftaki bölümü çarşıya dönüştürüldü. Sıhhiye Orduevi ve Ihlamur Sokağı arasında bulunan parçası ise varlığını koruyabildi. On beş yıl kadar önce belediye, parkın yerine otopark yapma gerekçesi ile ağaçları ansızın kestirmeye kalkınca halk ayağa kalkarak kesimi engelledi. 1950'den sonra ilk irtica hareketi de burada görüldü. Sanırım 1951 yılında adını yeni duyduğumuz "Ticanilik"e mensup bir militan elinde bir balta ile güpegündüz heykele saldırdı. Saldırgan oradan geçmekte olan Ali Hikmet Bengi adındaki bir Tıp Fakültesi öğrencisi ve çevrede bulunanların yardımı ile etkisiz hale getirildi.[95] Eskiden bazı resmi törenler ve mitingler burada yapılırdı.

Zafer Meydanı ve Sıhhiye (1959)

[94] Zafer Anıtı'nın açılış tarihi, 4 Kasım 1927'dir.
[95] Ali Hikmet Bengi, Millî Türk Talebe Birliği yöneticisidir.

Sıhhiye Meydanı

Burası elli yıl önce bugünkü görüntüsünden çok farklıydı. 1925 yılında şehircilik uzmanı Lörcher'in yaptığı ilk plana göre, Sağlık Bakanlığı'nın bu bölgeye yapılması kararlaştırılınca meydan da biçimlenmeye başlamıştır. Eskiden bakanlığın yeri bataklık bir alanmış.

Sıhhiye Meydanı (1959)

Düzenleme çalışmaları sırasında Belediye Başkanı Asaf Bey'in buraya bir havuz yaptırması nedeniyle uzun zaman "Aşağı Havuzbaşı" olarak anılmıştır. Havuzdaki fıskiye, buradan nakledildiği İstasyon Meydanı'nı süsledikten sonra şimdi İzmir Caddesi'ndeki yerini almıştır. Alanın en büyük binası olan Etibank henüz yapılmamıştı. Cemal Gürsel Caddesi'nin devamı ve bugün Celâl Bayar Bulvarı olan yol, Hıfzısıhha Enstitüsü ve Hacettepe Köprüsü'nün yanından Abdi

İpekçi Parkı'nın içinden geçerek meydana ulaşır, Atatürk Bulvarı ile kesiştiği köşede küçük bir parkta son bulurdu. Ligustrum tarhları ile süslenmiş bu şirin parkın küçük havuzunun çevresine banklar konmuştu. Yenişehir'i gezmeye gelenler banklara oturarak dinlenme fırsatı bulurdu. Abdi İpekçi Parkı havuzunun yerinde ise bir benzin istasyonu vardı. Arkasında bulunan eski belediye otobüsleri garajı ile eski EGO binası ve Amerikalıların (PX) dediği satış mağazaları yıllarca önce yıkılmıştır. Resmi binalar ve Necatibey Caddesi'ndeki birkaç apartmanın dışında büyük bir yapı yoktu. Göbekteki Hitit heykeli çok sonraları yapılmıştır.

Opera Meydanı

Pek çok kimse tarafından hâlâ "İtfaiye" ya da "Hergele" meydanı olarak anılan, sonradan "Opera Meydanı"adını alan bu alanın aslında opera ile bir ilgisi yoktur. Yıllarca önce Opera Meydanı denince Opera Binası ve Kültür Bakanlığı'nın önü ile viyadükün yeri akla gelirdi.

Opera Meydanı ve Bankalar Caddesi (1940)

Ankara başkent olduktan sonra buranın adı "27 Kânun-ı evvel Meydanı" olmuştur. Günümüzde bölgeyi Opera Meydanı olarak tanıyoruz.

İtfaiye Meydanı (1937)

İlk yıllarda İtfaiye Meydanı, Ulus'taki Mesleki Teknik Lise'nin karşısından Gazi Lisesi'nin bulunduğu yere, Sanayi Caddesi'nden Kültür Bakanlığı ve Numune Hastanesi'ne kadar, çevresi kavak ağaçları ile kuşatılmış geniş bir bölgeymiş. Bölgede aynı zamanda büyük bir mezarlık varmış. Bayram günleri ile resmi törenlerde, düğünlerde cirit oynanır, askere gidecek gençler Akköprü'ye buradan uğurlanırmış. "Hergele Meydanı" adının nereden kaynaklandığı hakkında çeşitli söylentiler vardır. Şeref Erdoğdu anılarında, o zamanlar süt ihtiyacını karşılamak üzere her evde bir inek beslendiğini, her sabah otlatılmaya göndermek için ineklerin burada çobana teslim edildiğini anlatır ve halk arasında kocabaş hayvanlara "hergele" dendiğinden

adını buradan aldığını ileri sürüyor. Fikret Otyam ise bir anısında, daha sonra görüntüsü büyük ölçüde değişen meydanın adının "Ergelen" olduğunu, bu adın Ankara'ya değişik yörelerden gelen insanların sabahın erken saatlerinde burada toplanmasından kaynaklandığı söyler.

Takriben yetmiş yıl kadar önce Ankara Belediye Başkanı Haydar Bey tarafından buraya bir un fabrikası yaptırılmış; ancak un fabrikası çalışmayıp da binaya Ankara İtfaiyesi yerleştirilince meydan "İtfaiye Meydanı" adını almış. Kentin bir başka kağnı pazarı da burasıymış. Elli yıl önce görüntüsü bugünkünden çok değişikti. İrili ufaklı hanlar, evlerden bozma üçüncü sınıf oteller, eski Ankara evleri ve dükkânlar vardı. Köftecilerin, şerbetçilerin, kapkaççıların, fotoğrafçıların cirit attığı, küçük esnafın bol bulunduğu bir alandı. Anadolu'nun çeşitli yörelerinden gelenler, bu otellerde konaklayarak işlerini takip ederlerdi. Son yıllarda yeni cadde ve sokaklar açılıp, büyük binalar yapılmasıyla eskiye ait bütün izler silindi. Eğer bir tanesi bile günümüze gelebilseydi, elli yıl önceki Ankara'nın bazı anılarını bizlere anlatabilirlerdi.

Dikimevi Meydanı

Dikimevi'nın 1950'ye yakın tarihlere kadar adı "Başmil"di. Vali Abidin Paşa tarafından şehre ilk kez getirtilen Elmadağ suyunun Ankara'ya buradan dağıtılması nedeniyle bu isim verilmiştir. Bugünkü adını ise, Tıp Fakültesi Caddesi ile Cemal Gürsel Caddesi'nin kesiştiği köşede bulunan askeri dikimevinden almıştır. 1950 yılına kadar şimdiki Dikimevi binalarının yerinde birbirine bitişik birkaç grup tek katlı kerpiç yapılar vardı. Cadde ve binaların arasındaki toprak yolun yağışlı mevsimlerde bataklığa dönüştüğünü, görevlilerin işyerlerine dizili taşların üzerinden sekerek güçlükle gittiğini görürdük. Bahçenin çevresine sıralanmış yaşlı kavaklardan biri fırtınalı bir günde dev-

rilmiş, bir tıp öğrencisinin ölümüne sebep olmuştu. Dikimevi ile Harita Genel Müdürlüğü arasında küçük bir askeri gazino, daha yukarıda Askeri Tıp Okulu vardı.

Dikimevi Meydanı, Kurtuluş Meydanı'nda olduğu gibi, çok karışık bir kavşak noktasıdır. Talât Paşa Bulvarı'nın meydanla eski konservatuvar arasındaki bölümünün adı "Başmil Sokağı" idi. Sağ tarafta, Ulubay Pastanesi'nin bulunduğu apartman buranın en eski yapılarından birisidir; pastane o zamanlar da çalışmaktaydı. PTT binası daha sonraları yapılmıştır. Mamak Caddesi ile Uzgörenler Sokağı arasındaki eski küçük evlerden birisi bile günümüze gelemedi. Zaten çevrede yüksek bina pek yoktu. Eskisine göre meydan tanınamayacak kadar değişmiştir. Tren yolu köprüsünün sağ köşesinde Doğan Bahçesi (Gazinosu), sol tarafta Lale Bahçesi (Gazinosu) çalışırdı. Büyük mübadelede Ankara'ya getirtilen Boşnakların tren yolunun karşı tarafına yerleştirilmesi nedeniyle, Dörtyol'un karşısından eski konservatuvar binasının yanına kadar olan geniş alana "Boşnak Mahallesi" denirdi.[96]

Kurtuluş Meydanı

Kurtuluş Meydanı eskiden bu kadar geniş değildi. Burada bulunan Mimar Egli'nin tasarımı olan Kurtuluş Lisesi o zamanlar ortaokuldu. Önünde, caddeye paralel, küçük ama sık ağaçlı ve bakımlı bir bahçesi vardı. Bugün olduğu gibi o zaman da çeşitli yönlerden gelip giden yolların kesiştiği bir kavşak kompleksiydi. Kurtuluş Parkı'nın yerinde bulunan Özel İdare Fidanlığı'nın fidanlıkla bir ilgisi kalmamıştı; kupkuru bir tarla gibi meydana kadar uzanırdı. Tren yolu kes-

[96] Boşnaklar ilk olarak, 93 Harbi'nde, yani 1877-78 Savaşı sonrasında, ardından da 1894 ve 1901 yıllarında Ankara'ya geldiler. Osmanlı Devleti, gelen muhacirler için toplu konut projesini gerçekleştirdi ve 1903 yılında Boşnak Mahallesi ortaya çıktı. Bu Ankara'daki ilk toplu konut projesidir.

me taştan yapılmış kemerli ve küçük bir köprünün üstünden geçerdi. Karşı sırada, tren yoluna paralel olan dar çamlık bahçede çocuklar için "Karınca Yuvası" adında bir oyun alanı ayrılmıştı. Meydanla Hukuk Fakültesi arasında bulunan binalarda nedense bir türlü hiza tutturulamamış, biri ileri biri geri kayarak düzensiz bir görüntü oluşmuştur. Bir zamanlar burada, Dikimevi ile Bahçelievler arasında troleybüsler çalışırdı.

Şehir içi yollar daha gelişmediği, toplu taşımacılığa bu kadar önem verilmediği için Ankara'nın doğusundan batısına gidenler genellikle tren yolunu, yani banliyö trenlerini tercih ederdi. Bundan da en çok Cebeci ve çevresinde oturanlar yararlanırdı. Bu yüzden istasyonlarda kalabalık hiç eksik olmazdı. Bu kalabalıkta tren biletlerinin ucuzluğunun da çok etkisi vardı. Mesela, otobüs biletleri on kuruş iken tren yoluyla gidecekler aylık yüz elli kuruşa abonman kartı alırdı. Ankara'nın tek üniversitesine bağlı üç önemli fakültenin Cebeci'de olmasından dolayı öğrenci yoğunluğu çoktu. Dikimevi Bahçelievler arasında önceleri orta büyüklükte dizel motorlu Rus otobüsleri işlerdi. Bunların yerini sonraları İsviçre otobüsleri almıştır. Bugün olduğu gibi o yıllarda da sefer numarası yine on yediydi. Taksi hem çok azdı hem de parasal açıdan binmek kolay değildi. Günlük hayatımıza dolmuş henüz girmemişti. Araç sayısının az olması nedeniyle her şey bir düzen içinde işlerdi.

Yıldırım Beyazıt Meydanı

Elli yıl önce semtin adı ile meydanın adı birbirine karıştırılarak hem Dışkapı hem de Yıldırım Beyazıt olarak anılırdı. Meydan Çankırı, İrfan Baştuğ, Etlik ve Bentderesi Caddeleri'nin kesiştiği noktadadır. Eski görüntüsünden bugüne kadar gelebilen izler yok denecek kadar azdır. En çok değişikliğe uğrayan meydanlardandır. Eskiden meydan ve meydanı çevreleyen caddeler bu kadar geniş olmadığı gibi, etra-

fında yüksek bina sayısı da çok azdı. Ziraat ve Veteriner Fakülteleri'ne girişin önündeki yüksek bina Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'ydü. Askeri Mevki Hastanesi henüz buraya taşınmamıştı ve eski binanın üzerinde "Anatomi Enstitüsü" yazardı. Meydanın bu bölümünde, yol düzeyinden daha aşağıdaki küçük alanda bölgenin gençleri futbol oynardı. Buradan Etlik yoluna dönüldüğünde, sağ tarafta eski Altındağ Adliyesi ve Ankara Atatürk Anadolu Lisesi'ni içine alan geniş alanda, kısmen baraka, kısmen de düzensiz yapılar halinde bulunan "Sarı Kışla"dan bugün hiçbir iz kalmamıştır. Eski dönemlerde çok önemli ve tarihi bir kimliği olması nedeniyle bu bölge o yıllarda daha çok Sarı Kışla olarak bilinirdi. Kurtuluş Savaşı'nda esir alınan Yunan askerleri, Kayseri'ye sevk edilmeden önce Sarı Kışla'ya yerleştirilmişlerdir.

Etlik Caddesi yer yer asfaltlanmış daracık bir yoldu ve çevre bomboş tarlalarla doluydu. Tek yeşil alan Ziraat ve Veteriner Fakülteleri'nin bahçeleriydi. Konya Devlet Yolu, sonradan Turgut Özal Bulvarı adını alacak olan cadde ile Samsun yoluna bağlanmamıştı. Bu bölgedeki tek büyük kuruluş 1011 Ana Tamir Fabrikası'ydı. İskitler'in adı vardı ama Büyük Sanayi bölgesi henüz tamamlanmamıştı. Yol, Etlik Caddesi'ndeki ilk otogarın yanında bulunan Ankara Çayı'nın üstündeki kemerli taş köprüden geçerdi. Bu köprünün üstü daha sonraları beton dökülerek genişletilmiş ve eski köprü yolun altında kalmıştır. Çok bakımsız olan Bentderesi Caddesi, bugün olduğu gibi o gün de gecekondu bölgesiydi. Günümüzde başlı başına bir semt olan Telsizler'in adı, tel örgü içine alınarak geniş bir alana dikilen telsiz direklerinden kaynaklanmıştır. Bu direkler bölgede uzun yıllar bekletilmiş ve daha sonra bu semte adını vermiştir; bugün çok büyük bir semt oldu.

Tandoğan Meydanı

İmalât-ı Harbiye'de Tophane çalışanları (1930'lar)

Tandoğan Meydanı'nın bulunduğu bölgeyi Ankara'nın imar planını yapan Hermann Jansen o dönemde havaalanı olarak düşünmüş. Başkentin kısa sürede bu kadar büyüyüp genişleyebileceğini aklına bile getirmemiş. Meydan adını Ankara'ya on altı yıl valilik ve belediye başkanlığı yapan Nevzat Tandoğan'ın soyadından almıştır. O sıralarda işgal ettiği alan ile Maltepe ve Bahçelievler'in kurulduğu bölge Muhafız Alayı'nın talim yeriymiş. Elli yıl önce hem bu kadar geniş değil, hem de bugünkü görüntüsünden çok farklıydı. Gazi Mustafa Kemal Bulvarı'nın Vehbi Koç Öğrenci Yurdu'ndan sonraki bölümünde önemli bir yapılaşma yoktu. Eski adı Bahçelieveler Caddesi olan

Dö Gol Caddesi daha dardı; sonradan genişletilerek bugünkü durumunu almıştır. Cumhuriyetten önce Makine Kimya Endüstrisi'nin yerine "Tophane", Fen Fakültesi'nin yerine de "Fişekhane" denirmiş. Bu isimler, Kurtuluş Savaşı sırasında burada bulunan atölyelerde üretilen top ve tüfek mermilerinden kaynaklanmıştır.[97]

İstasyon Meydanı

Yıllarca sonra açılan Kâzım Karabekir Caddesi ve yeni yapılan üst geçit ayrı tutulursa, İstasyon Meydanı'nda çok önemli olmamakla birlikte bazı değişiklikler olmuştur. Eski binalar yerinde duruyor ama bazısı kimlik değiştirdi. Demiryolları Müzesi tarafındaki alanda yolcu bekleyen faytonlar artık anılarda kaldı. Garın giriş kapısının tam karşısında, parmaklıklarına yemyeşil sarmaşıkların sardırıldığı iki güzel villa Atış Poligonu ve Türkiye Avcılar Kulübü idi. Nedense bu villalar birden bire yıktırıldı; arsası uzun süre ören yeri gibi bekletildi. Aynı arsa Kore Anıtı ve Kore Parkı yapılırken Paraşüt Kulesi alanı ile birleştirildi. O yıllarda garın toplum hayatımızda önemli bir yeri olması nedeniyle tatil günlerinde bir gezinti yeri gibi kabul edilir, hele cumartesi ve pazar günleri büyük bir kalabalık birikirdi. O zamanlar toplu taşımacılığın tek temsilcisi Demir yoluydu. Trenin kalkış ve geliş saatlerinde kimi yolcusunu karşılar, kimisi de yakınlarını yolcu ederdi. Gar Gazinosu'nun burada bulunması nedeniyle gece hayatının başladığı saatlerde daha da hareketlenirdi. Yaz günlerinin akşam serinliğinde yüz elli kuruşa kiralanan faytonlara binilerek çevrede gezinti yapmanın bambaşka bir zevki vardı.

---

[97] *Genel müdürlüğün arkasında bulunan tren yoluna paralel bu basit atölyeleri yıllarca sonra Sosyal Güvenlik Bakanlığı adına yaptığım bir denetleme sırasında görmüştüm. Kurtuluş Savaşı tarihimizin önemli köşe taşlarından biri olan bu yerler hâlen duruyor mu bilmiyorum.*

İstasyon Meydanı (1956)

Lozan Meydanı

Bugün bu meydan ortada yoktur ve tamamen unutulmuştur. Yerini hatırlayan var mı bilemiyorum. Lozan Meydanı, Sakarya Caddesi'nin Mithatpaşa Caddesi'yle birleştiği yerde, yeşillik küçük bir park alanıydı. Bu yeşil alan yıllarca varlığını korudu. Yirmi yıl kadar önce buraya Ankara Belediyesi bir alışveriş merkezi yaptırarak parkın varlığına son verdi. Arsasının başka amaçlar için kullanılmasına izin vermeyen eski sahiplerinin dava açtığı duyuldu ve yapılan bina yıktırıldı. Yine bir süre boş olarak bekletildikten sonra üst geçitin ayağının birisi oturtularak unutuldu gitti.

Mimar Sinan Meydanı

Mimar Sinan Meydanı, Ulucanlar Caddesi'nin Dörtyol'a inen Kestane Sokağı ile kesiştiği köşede, Cenabi Ahmet Paşa Camii'nin önündedir. Bu cami daha çok Yeni Cami adı ile bilinir. Bu gün bu meydan

yerinde duruyorsa da her nedense unutulanlar listesine girmiş, adı pek kullanılmaz olmuştur. Tarihi, diğer meydanlar kadar eski değildir. Ulucanlar Caddesi açıldıktan sonra düzenlenmiştir.

Cumhuriyet Meydanı

Unutulan meydanlardan biri de Cumhuriyet Meydanı'dır. 19 Mayıs Stadyumu'nun ana giriş kapısının önünde, Cumhuriyet Bulvarı ile İstiklâl Caddesi'nin kesiştiği noktadadır. Alanın bir bölümü stadyuma katılmış, bir bölümüne Atatürk Kapalı Spor Salonu yapılmış, adı belleklerden silinmiştir.

Hükümet Meydanı (1930'lar)

Hükümet Meydanı

Hükümet Konağının önündeki alandır. Eski adı "Maliye Bahçesi" imiş. Zaman içinde büyük bir değişikliğe uğrayan Hükümet Meydanı hakkında bakanlıklar anlatılırken bilgi verilecektir.

Ankara'nın Başkent olduğu yıllarda tek park eski Ulus'ta 100.Yıl Çarşısı'nın yerinde bulunan Millet Bahçesi'ymiş. Burada az sayıda akasya ağacı ile küçük bir havuz varmış. Çeşitli devlet dairelerinde çalışanlar ve halk dinlenmek için burada toplanırmış. İkincisi ise Samanpazarı Parkı'dır. Bu park yeni yapılan Altındağ Belediyesi'nin yerinde bulunan Esenpark Gazinosu'nun arsasındaydı. O yıllarda Ankaralıların şehri izlemek için toplandıkları bir yerdi. Ne yazık ki pek çok benzeri gibi ikisi de hiçbir iz bırakmadan silindi gitti. Bir diğeri ise Hükümet Binası ile eski Maliye Bakanlığı'nın önünde bulunan "Millet Bahçesi"dir. Bu sonuncusunun yerinde günümüzde küçük bir park vardır.

Güven Park, Emniyet Abidesi (1959)

Güven Parkı

Güven Parkı'nın hem Yenişehir'in hem de Ankaralıların hayatında önemli bir yeri vardı. Her yıl biraz daha küçültülerek bakımsız duruma gelmeden önce tertemiz, çok asude bir dinlenme yeriydi. Park Atatürk'ün emriyle Clemens Holzmeister, Joseph Thorak ve heykeltıraş Anton Hanak tarafından tasarlanmıştır. Hanak'ın yapmış olduğu heykel ile Thorak'ın yaptığı kaide kompozisyonu rölyefleri 1935 yılında yerine konmuştur.[98] Elli yıl önce Ankara'nın bu kadar yeşil olmadığı zamanlarda Güven Parkı bir cennet gibiydi. Çevresi pırıl pırıl, havuzlar tertemizdi. Yetişkin sık ağaçların altı ormanlık bir alanmış gibi koyu gölgelikti. Gezinti yollarının uygun yerlerine serpilmiş mermer banklar leylaklarla sarmaşıkların sarıldığı kameriyelerin arasında kaybolurdu. Buralarda oturanlar parkın büfesinden çay, kahve ve gazoz içebilirdi. O zaman meşrubat sayısı bu kadar çok değildi. Görevliler üzerine titrer, her sabah süpürülüp temizlenir, çimler sulanarak banklar yıkanırdı. Heykelin oksitlendiğine, rölyeflerin toza toprağa bulandığına kimse tanık olmazdı. Yapıldığı yıllarda tatil günleri burada konserler verilirmiş; bizim kuşak bunları göremedi. Çeşitli yerlere konmuş hoparlörlerden radyo yayınları yapılır, meraklı olanlar her akşamüzeri saat on yedide fasıl dinlemeye gelirdi. Milli Eğitim Bakanlığı tarafındaki bölümü eskiden de çocuk bahçesiydi ama bu kadar ayak altı değildi. Sık dalların arasında yurt tutan kuşların cıvıltısı çocukların şen kahkahalarına karışırdı. Önce Milli Müdafaa Caddesi tarafına sanki yapacak başka bir yer yokmuş gibi bir benzin istasyonu açıldı. Benzin istasyonu kaldırıldıktan sonra bu alan dolmuş ve otobüs durağı oldu. Her geçen yıl biraz daha ihmal edilmesiyle

[98] *Anton Hanak (Viyana 22.3.1875-Viyana 1934): Viyana Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirdi. Bir heykeltıraş olarak çeşitli ülkelerde sergiler açtı. Türkiye'deki tek eseri Güven Parkı anıtıdır. Josef Thorak (Salzburg 7.2. 1889-1952): Berlin Akademisi'ni bitirdikten sonra sergiler açtı, çeşitli ülkelerde çalıştı. Türkiye'deki tek eseri Hanak'la birlikte yaptığı Güven anıtıdır.*

ağaçların bir bölümü ve çimenler kuruyup ortadan kalktı. Heykeller yeşil oksit bağladı. Oysa eskiden belediye yetkilileri heykelleri sodalı su ve Arap sabunu ile yıkar, oksitlenmesine meydan verilmezdi Hele metro inşaatından sonra büsbütün güdükleşti. Serçeler bile bu kadar bakımsızlığa dayanamayarak parkı terk ettiler. Güven Parkı, bugün içinden geçenlere bir ören yeri izlenimini vermektedir. Oysa Atatürk, "Türk öğün, çalış, güven" sloganı ile parkın adını koymuştu.

Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için Ankara'ya gelen
Denizli Lisesi izcileri Güven Park'ta (1938)

Zafer Parkı

Bilindiği gibi, Zafer Meydanı Atatürk Bulvarı'nın Sıhhiye'ye yakın bölümünde, küçük sayılabilecek bir meydandır. Kurtuluş Savaşı'nda

kazanılan zaferlerin anısına yapılan heykel Pietro Canonica[99] tarafından Atatürk'ün normal boyunda ve mareşal üniformasıyla tasarlanarak yapılmış, 1927 yılında yerine konmuştur.[100] Anıtın iki tarafında iki küçük park vardır. Solundaki, Zafer Çarşısı yapılırken iptal edilmiştir. Sağ tarafındakine ise günümüzde Zafer Parkı değil Orduevi Parkı deniyor. Buradaki ulu ağaçlar on yıl kadar önce belediye tarafından kesilmeye kalkışılmış ve şehir ayağa kalkınca vazgeçilmiştir. Buna rağmen birkaç ağaç kesilmekten kurtulamadı.

Zafer Abidesi (1955)

[99] *Pietro Canonica (Torino 1869-Roma 1962): Heykeltıraş, ressam ve bestecidir. Kişisel sergiler açtı, operalar besteledi, resmi görevlerde bulundu. İstanbul'daki Taksim anıtı ile Etnografya Müzesi'nin önündeki Atatürk anıtlarını yapmıştır.*

[100] Zafer Abidesi, 4 Kasım 1927 tarihinde açılmıştır.

Atatürk'ün heykellerine ilk saldırı 1951 yılında burada başlatıldı ve bir Ticani fanatiği elindeki balta ile anıta saldırdı. Tesadüfen oradan geçen bir tıp fakültesi öğrencisi olan Ali Hikmet Bengi saldırganın elindeki baltayı alarak etkisiz hale getirdi ve olayı görenlerin yardımı ile saldırgan polise teslim edildi. Eskiden bütün mitingler burada yapılırdı. 1953 yılında Kıbrıs olaylarının en kritik günlerinde yine bir miting sırasında bazı tatsız olaylar yaşanmış, üniversite gençliğinin arasına karışan bir provokatör yüksek sesle "Arkadaşlar komünistler Mithatpaşa'ya gidiyor!" diye yüksek sesle bağırınca alan birdenbire boşalmış ve kalabalık Mithatpaşa Caddesi'nin yolunu tutmuştu.

Hacettepe Parkı

Hacettepe'nin eski adı "Dilektepe ve Hacı Tepesi"dir. Park yapılmadan önce yeri büyük ve eski bir mezarlıkmış. Semtin iskân edilmeyen yerleri vakıflar idaresine aitken bir kararla Ankara Belediyesi'ne devredilmiş. İsmet İnönü başbakanlığı sırasında Bayındırlık Bakanı ile bir yere giderken burayı görmüş ve neden ağaçlandırılmadığını sormuş. Bu uyarı üzerine alan, 1935 yılından itibaren hızla ağaçlandırılarak park haline getirilmiştir. Yarım yüzyıl önce Kurtuluş ve Yenişehir'e yukarıdan bakan yemyeşil bir tepeydi. Yamaçta düzgün tarhlardaki ağaçların dibinin sulanması için açılan havuzlar küçük kanalcıklarla birbirine bağlanmıştı. Zaman zaman boşaltılan büyük havuzun suyu bu kanalları dolaşarak ağaçları ve bahçeyi sulardı.

Hacettepe Parkı daha çok bölgede oturanların tercih ettiği bir dinlenme yeriydi. Özellikle cumartesi öğleden sonra ve pazar günleri büyük bir kalabalık birikir, hele yaz günleri geç saatlere kadar oturulurdu. Ağaçların altında mangallar yakılır, ızgara kokusu çevreye yayılır, gazocaklarında çaylar demlenirdi. Bayram Aracı'nın popüler olduğu günlerdi. Her taraftan Misket ve Hüdayda ezgileri duyulur, gençlerin Ankara oyunları oynadığı görülürdü. Hacettepe Üniversite-

si bu ilginç ve eski mahalleyi ortadan kaldırmadan önce Diş Hekimliği Fakültesi'nin hemen yanındaki tepenin üzerindeydi. Çam ve akasya ağaçlarının gölgelediği banklara oturulur, mangal sefası yapmayanlar evlerden getirdikleri ya da çevrede cirit atan seyyar satıcılardan aldıkları yiyecekleri yer, yakında bulunan büfeye çay, gazoz ısmarlardı. İçki de içildiği halde kesinlikle bir taşkınlık olmaz, olsa bile Hacettepeli gençler buna izin vermezdi. Eskiden Kızılay'ın göbeğindeki havuzda bulunan barok bronz çeşme sökülmüş ve buradaki havuza konmuştu. Eğer erken gelinebilirse havuzun kenarındaki masalarda boş yer bulunabilirdi. Civar mahallelerde oturanların en büyük zevki geceleri buraya gelip Ankara'yı izlemekti. Hava kararınca ilerideki Yağlı Dede Türbesi'nin bulunduğu yere dikilen mumların titrek ışığı insanları uhrevi bir âleme götürür, dua okuyanların dudakları sessizce kımıldardı. Eski zamanlarda türbenin ayakucundaki taşta bir oyuk varmış. Nisan yağmurları başlayınca burada biriken yağmur suyu alınarak ya şifa niyetine içilirmiş ya da başka amaçlarla kullanılırmış.

Hacettepe Parkı (1950)

Gittikçe düzen bozuldu, sarhoşların ağaçların altında sızdığı görülmeye başlandı. Uzun yıllar bölge insanının ihtiyacına karşılık veren bu bölgesel park, Hacettepe Hastanesi yapılıncaya kadar varlığını koruyabildiyse de 1950 yılından sonra Cebeci Özel İdare Fidanlığı'nda (şimdiki Kurtuluş Parkı'nda) olduğu gibi bakımsızlaştı, ağaçların çoğu kurudu ve yamaçlarını kuru otlar kapladı.

Gençlik Parkı (1957)

Gençlik Parkı

Ankara başkent olmadan önce parkın kapladığı alan pek çok insanın ölümüne sebep olan sivrisineklerin, dolayısıyla sıtmanın yuvalandığı büyük bir bataklıkmış. Bir bölümü ise "Ay-Yıldız" adı verilen ilk futbol sahasıymış. Atatürk'ün gençliğe verdiği önem doğrultusunda 1936 yılında bataklığın kurutulmasıyla işe başlanmış, daha

sonra Bayındırlık Bakanlığı'na planı çizdirilerek uygulamaya konmuştur.[101] Ağaçlandırma çalışmalarından sonra havuz tamamlanmış ve "Gençlik Parkı" adı verilmiştir.[102] İlk yıllarda büyük bir titizlikle geliştirilen park, elli yıl önce oldukça bakımsızdı. Yeşil alanlar İlgisizlikten bir orman halini almıştı. Özellikle geceleri aklı başında insanların gidebileceği bir yer değildi. Bakımsızlıktan havuzu ile Opera arkasındaki kemerli köprü çatlamış, kalın zincirler gerilerek geçişler önlenmişti.

Sanırım 1953 yılında yeniden ele alınarak geniş ölçüde onarım yapıldı ve her tarafı yeniden düzenlendi. Çok yükseklere fışkıran ve Ankara'nın birçok yerinden görülebilen fıskiyesi de o yıllarda yapıldı. Havuzun çevresine "Emirgân" gibi iddialı isimler altında çay bahçeleri, Talât Paşa Bulvarı tarafına lunapark ve ünlü lokantaların şubeleri açıldı. Bulvar girişinden havuza kadar sağlı sollu bir sürü gazino, değişik yerlerinde büfeler vardı. Parkı çepeçevre dolanan dekovil hattında çalışarak ziyaretçileri gezdiren "Mehmetçik" ve "Efe" trenleri 1957 yılında hizmete girmiştir.[103] Parkın stadyum kapısından girilip dümdüz gidilirse bir terasa ulaşılır. Bunun alt katındaki "Sağlık Müzesi"ne merdivenle inilir. Müze aynı yerde hâlâ duruyor. Yine aynı girişten girilip sağ taraf izlenirse "Açık Hava Tiyatrosu"na gidilir. Bu tiyatro özellikle yaz aylarında ünlü tiyatroların temsiller verdiği başkentin çok sevilen bir yeriydi. Ankaralıların yazın sıcak günlerinde başını dinlediği, göl kenarındaki çay bahçelerinde çay içtiği, sandal

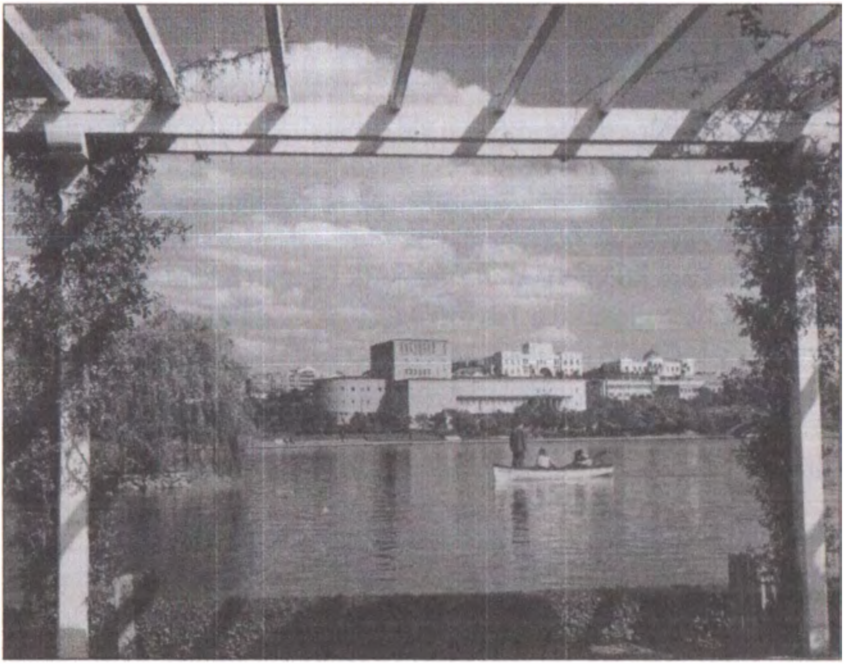
---

[101] Gençlik Parkı'nın planları, Hermann Jansen ve Theo Leveau'ya çizdirilmiştir.

[102] Gençlik Parkı'nın hizmete açılışı, 19 Mayıs 1943 tarihinde, dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir.

[103] Trenlerin, parkın Opera kapısında "Havuzbaşı", Vakıflar Apartmanı civarında "Esmen", parkın Stadyum kapısında "Köprü" ve Demirspor lokali civarında "Yalı" isimlerini taşıyan dört istasyonu vardı.

kiralayarak havuzda dolaştığı, çocuklarını gezdirdiği, tiyatroya gittiği Gençlik Parkı sonra ne olduysa oldu kaliteyi birdenbire düşürdü. Tiyatro bütünüyle unutulup gitti.[104] Doğru dürüst ne gazino ne de lokanta kaldı. Metro çalışmaları esnasında doğu tarafında birçok ağaç kesilmiştir.

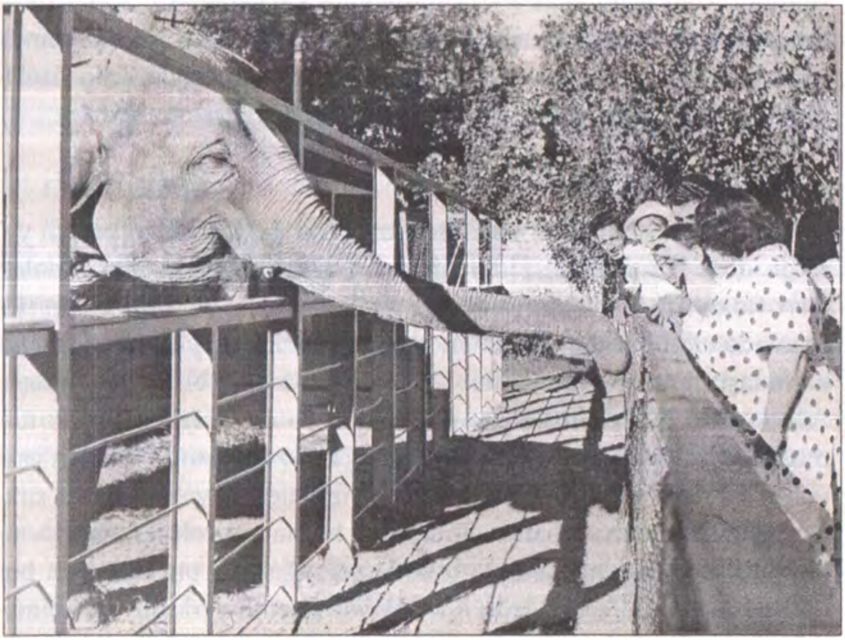
Gençlik Parkı (1952)

Hayvanat Bahçesi

Yarım yüzyıl önce hayvanat bahçesi Ankara'nın en ilgi çeken yerlerinden birisiydi. Tatil günleri analar babalar çocuklarını gezdirmek

[104] Gençlik Parkı Açık Hava Tiyatrosu'nun yerine, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nce, Gençlik Parkı Kültür Merkezi ve Tiyatroları inşa edilmiştir.

bahanesiyle soluğu burada alırdı. Yalnız Ankara'da oturanlar değil herhangi bir sebeple Ankara'ya gelenler de bahçeyi görmeden kesinlikle geri dönmezdi. Çiftliğe gelenlerin ilk gezdikleri yer burasıydı.

Atatürk Orman Çiftliği Hayvanat Bahçesi'nin iki filinden biri olan "Azadi"ye yiyecek veren Ankaralılar (1951)

Pavyonların önünden geçerken hayvanlar dikkatle incelenir, meselâ tavus kuşlarının olduğu yerde kanatlarını açmasını görmek için uzun süre beklemek göze alınabilirdi. Yılanların kafeslerinin önünden çok hızlı geçilir, çocukların görmesine izin verilmezdi. Muhabbet kuşlarının yaygarasından bahçenin ihtiyar papağanı Yakup'un "maydanoz" diyenlere "pis" diye bağırması zor işitilirdi. Ülkemizde bulunmayan her türlü hayvanı halkımız burada görmüş, burada ta-

nımıştır; ancak o yıllarda bahçede fil yoktu. 1950'li yılların birinde Pakistan hükümetinin buraya "Azadî" adında bir fil hediye etmesi bahçenin ziyaretçi sayısında büyük artışa sebep olmuştu.[105] Hayvanların kafeslere hapsedilmesine üzülenler de olurdu. Önündeki cadde İstanbul Yolu açıldıktan sonra birdenbire kalabalıklaştı, sonra daha da genişletilip İstanbul Yolu'na bağlandı. Çevresinin kısa zamanda içkili içkisiz lokantalar ve eğlence yerleriyle dolmasıyla. Eski özelliğinden oldukça uzaklaştı.

Kurtuluş Parkı

Anlatmak istediğimiz yer Kurtuluş Parkı değil eskiden parkın yerinde olan "Özel İdare Fidanlığı"dır. Daha önce yeri ekin tarlaları olan fidanlık, Atatürk'ün emriyle yeşil bir alan yaratmak için, ilk aşamada elli bin fidan dikilmek üzere metre karesi yirmi beş kuruşa kamulaştırılmıştır. Fidanlıktan 1950 yılında önemli bir iz kalmamıştı. Ağaçların çoğu bakımsızlıktan kurumuş ya da kurumaya yüz tutmuştu. Ziya Gökalp Caddesi ile Tuna Caddesi arasında uzanan eski yolun iki tarafında varlığını hâlâ sürdürebilen kavak ağaçları sıralanmıştı. Kocaman ve harap olmuş oval bir havuz yolun tam ortasındaydı. Bütün bunlar vaktiyle burada çok ağaçlıklı bir bahçenin bulunduğuna tanıklık ediyordu. Çevresinde önemli yerleşim yeri olmadığından pek tekin sayılmazdı.

Bu büyük alana bir Amerikan şirketi aracılığı ile toplu konut siteleri yapılmasının düşünüldüğü söylenmişti. Bu teşebbüsten, kamulaştırmanın amacına uymadığı için eski sahiplerinin itirazı üzerine gali-

---

[105] 1950 yılında Hindistan Başbakanı Pandit Cevâhirlâl (Jawaharlal) Nehru'nun hediyesi olan Mohini, 1951 yılında Pakistan Başbakanı Liyakat Ali Han'ın hediyesi olan Azadî isimli fillerin, 1951 ve 1952 yıllarında panterlerin ve 1953 yılında ise kaplanların getirilmesi, Atatürk Orman Çiftliği Hayvanat Bahçesi'nde var olan hayvan popülasyonunu zenginleştirmiş, Ankara halkının ilgisini arttırmıştır.

ba vazgeçilmiş. Neyse ki yıllarca sonra yapılan çalışmalarla bu büyük alana Kurtuluş Parkı yapılarak, Ankara geniş bir yeşil alana kavuşturuldu.[106]

Topraklık Fidanlığı

Topraklık Fidanlığı, Gençlik Parkı'ndan sonra o yıllarda Ankara'nın en geniş ve en yeşil bölgesiydi. Topraklık Fidanlığı hakkında ünlü semtler anlatılırken bilgi verilmiştir.

Çankaya Parkı

Çankaya Parkı'nın yapılış tarihi anlatılan diğer parklara göre daha yenidir. Çankaya Caddesi, Dışişleri ve Başbakanlık Konutu, Şehit Ersan Caddesi ile sınırlanan bu park önceleri daha yeni ağaçlandırılmaya başlanmış, boş denebilecek bir alandı. Asıl kimliğini 1960'tan sonra kazandı. Yakın zamanlarda esaslı bir düzenlemeden geçirilerek Çankaya'ya yeşil ve geniş bir alan kazandırıldı. Bugün Ankaralıların yaz günlerinde ağaçların gölgesinde dinlenebildiği güzel bir yerdir.

Kuğulu Park

Yarım yüzyıl önce Kuğulu Park bu kadar geniş değildi. İçinden Atatürk Bulvarı'nı Tunalı Hilmi Caddesi'ne bağlayan Özdemir Caddesi geçerdi. Bulvarın seviyesinden bu kadar aşağıda da değildi. Polonya Caddesi açıldıktan sonra büsbütün çukurda kaldı. O yıllarda park şimdi olduğundan daha değişikti ve bu kadar kalabalık birikmezdi. Kuğulu Kafe'nin yerinde eski bir kahve vardı, parkın adı henüz konmamıştı. Havuzlar yapılıp ördek ve kuğular getirtildikten sonra Kuğulu Park oldu. Belediye başkanı Vedat Dalokay'ın, Polonya Büyükelçiliği ile anlaşarak Polonya Caddesi'ni açtırtması daha yakın

---

[106] Özel İdare Fidanlığı'nın, Kurtuluş Parkı'na dönüşmesi, 1961-1963 yılları arasında gerçekleşti.

tarihlerdedir. İran Caddesi üzerindeki küçük bir parkla Polonya Sefareti'nin bu bölümü takas edilmiştir.

Hisar Parkı

Ankara'nın parkları içinde yapılış tarihi en eski olanlarındandır. Hisar Parkı İçkale surlarının dibinde, Hisar Caddesi'nden kaleye çıkarken sol taraftadır. Bu bakımsız ve boş alan Ankara Valisi ve Belediye Başkanı Nevzat Tandoğan tarafından park haline getirilerek "Tandoğan Parkı" olmuştur. Caddenin sağ tarafı ise özellikle memurların oturduğu seçkin bir mahalleydi. Adı daha sonraki yıllarda "İnönü Parkı" olmuşsa da 1950'den sonra Hisar Parkı olarak değiştirilmiştir.

Dikimevi Parkı

Buraya park demek pek doğru değildir. Eski konservatuar kavşağından Soysal Sokağı'na girişte, bu sokakla tren yolunun arasına sıkışmış küçük bir bahçeydi. Böyle olmakla birlikte bölge insanlarının zaman zaman oturarak dinlendiği bir yerdi. Nedendir bilinmez gittikçe küçültüldü, en sonunda el kadar bir yer kaldı. Günümüzde yüksek yapıların arasında kaybolup gitmiş gibidir.

Kocatepe Parkı

Bugün varolmayan bu park Kocatepe Camii'nin bulunduğu yerdeydi. Yetişmiş sık ağaçlarla kaplıydı; özellikle Yenişehir'de oturanların dinlendikleri, gezindikleri bir yerdi. Daha sonraları bakımsızlaştı, ağaçlar seyrekleşti. Caminin yapıldığı yıllarda gençlerin top oynadığı boş bir alan haline gelmişti.

ANKARA'NIN ÜNLÜ İLK BİNALARI

Başkentimiz Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihinden başlayarak hızlı bir imar faaliyetine sahne olmuştur. Genellikle yapıp yıkmakla geçen seksen yıla yaklaşan bir süre içinde ortaya çıkan yanlışlar ve doğrular daha sonra tartışılabilir. Günümüzde de bu kısır döngü bütün hızı ile devam ederek eskiye ait bütün izler silinip gitmektedir. Bugün ayakta duran binaların çoğu üçüncü kuşaktır. Yaz boz tahtası gibi bu gereksiz yıkımlar yapılmasa, şehrin orijinal dokusu bozulmasa, harcanan paralar başka taraflara kaydırılsaydı Ankara bambaşka bir görünüm kazanırdı. Arsa spekülasyonları, daha çok gelir elde etme çabaları, çok değil, şehrin kırk yıl önceki görüntüsünü temelinden yıkmıştır.

İlk yıllarda ulusal bir mimari biçimi geliştirmek amacı güdüldüğü için, o zamanlar yapılan resmi ve sivil mimari eserlerimizde geleneksel özellikleri bulmak mümkündü. Bu endişe yabancı mimarların tasarladığı eserlerde bile etkisini göstermiş, yapılan bu resmi yapılar şehrin estetik bir görüntü alarak biçimlenmesine geniş ölçüde yardımcı olmuştur. İyi mi ya da kötü mü olmuştur, bunun tartışmasını sanat tarihçilerimize bırakıyoruz. Gelip geçen bunca zaman içerisinde şehrin mimari ve tarihi dokusunu bozmama gibi bir düşünce gelişmediğinden, yapıldığı yıllarda çok büyükmüş gibi gelen bu anıtsal eserler yeni yapılan ve hiçbir mimari özelliği olmayan yüksek yapıların arasında kaybolup gitmiştir. Şimdi de cumhuriyetimizle yaşıt olan önemli eserlerden kısaca söz etmek istiyoruz.

Bankalar

Türkiye İş Bankası Eski Genel Müdürlüğü

Türkiye İş Bankası, Celâl Bayar'ın İmar ve İskân Bakanlığı döneminde, on bin liralık yüz bin hisse çıkartılarak bir milyon lira sermaye ile 1924 yılında kurulmuştur. Bu paranın iki yüz elli bin lirası Hindistan Müslümanlarının kurtuluş savaşımıza yardım için toplayıp gönderdikleri paranın arta kalan bölümüdür. İlk genel müdürlük binası, İstiklâl Caddesi'nde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Stad Oteli ile İkinci Vakıf Apartmanı arasında yaptırdığı iki katlı yedi evin üçüncüsüdür; bu evlerin hiçbirisi günümüze gelememiş, 1950 yılından sonra yıktırılmıştır. Bankaya tahsis edilmeden önce adı geçen evde eski politikacılardan Ali Kılıç otururmuş. Yine aynı yıllarda Anadolu Ajansı bu vakıf evlerinden birinde çalışmaktaydı. Bir başkası, bir süre Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği olmuştur. Arka tarafında ise o yılların ünlü otellerinden biri olan Belvü Palas vardı.

Türkiye İş Bankası'nın ikinci Genel Müdürlük binası (Önündeki Fiat marka otomobil, Genel Müdür Celâl Bayar'ın makam aracıdır) (1927)

Bankanın Çankırı Caddesi üzerindeki ilk genel müdürlük binası Taşhan yıkılmadan önce yapılmıştır. Sümerbank Genel Müdürlüğü'nün solunda, Hükümet Meydanı'na giren sokağın sol köşesindedir. Yapıldığı arsa üzerinde eskiden İğneci Mescidi ile Umum Teçhizat-ı Harbiye Ambarı binası varmış. Alanın geri kalan bölümü Sayıştay'a kadar uzanan eski bir mezarlıkmış. Mimari tasarımı İtalyan asıllı Giulio Mongeri'ye aittir; 1929 yılında hizmete açılmıştır. Bizim kuşağın öğrencilik yıllarında Ankara'nın en güzel binalarından biriydi. Önünden her geçişimizde hayranlıkla izler, bazen içine girerek renkli vitraylarla süslü yüksek tavanına bakardık. Tam anlamıyla doğu ve batı mimari anlayışının bir sentezi olan bu yapının dış cephesinin bazı bölümleri, klasik Türk mimarisi öğesi olan Rûmî motifli kabartmalarla süslüdür. Genel müdürlük lojmanı ise yine aynı binadaydı; Çankırı Caddesi'ne bakan başka bir kapıdan girilirdi. Zamanının ölçülerine göre Ulus'ta bunun gibi çok az sayıda yüksek bina vardı.

Türkiye İş Bankası'nın üçüncü Genel Müdürlük binasının inşaatı. Fotoğrafın sol tarafında görülen tek katlı bina, Osmanlı Dönemi'nde Galatya Kahvehane ve Gazinosu, Kurtuluş Savaşı ve sonrasında Anadolu Lokantası olarak çalıştırılmıştır. (1928)

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü

Ziraat Bankası 1920 yılında İstanbul'dan Ankara'ya nakledilerek Hükümet Konağı'nın alt katındaki iki odaya yerleştirildi. Daha sonra Ulus İş Hanı'nın yerinde bulunan Muallim Mektebi'ne, buradan da Denizciler Caddesi'nde Yeğenbey Vergi Dairesi'nin yerindeki eski bir konağa taşındı. Kurtuluş Savaşı'nın sıkıntılı günlerinde, 1921 yılında Yunan ordusunun Polatlı'ya kadar geldiği sıralarda bazı önlemler alınırken banka Kayseri'ye götürülmüş, Kurtuluş Savaşı zaferle sonuçlanınca tekrar Ankara'ya getirtilerek Çocuk Esirgeme Apartmanı'na yerleştirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Genel Müdürlük binası inşaatı (1927)

Bu anıtsal eserin mimarı Giulio Mongeri'dir ama başka mimarlardan da yararlanılmıştır. Binanın yapımına 15 Eylül 1924 tarihinde başlanmış, 1929 yılında tamamlanmıştır. Arsasında vaktiyle Kızılbey Türbesi ile Kızılbey'in yaptırdığı cami ve medrese varmış. Projesi

kabul edilince Mongeri ile proje bedeli olarak maliyetinin yüzde yedi buçuğunun verilmesi şartıyla anlaşma yapılmış. İnşaatın taş bölümü yetmiş beş bin lira karşılığı Alman Philippe Holzmann firmasına, kasa dairesi yetmiş bin liraya Fransız Fisher firmasına, elektrik tesisatı Zeiss'a, sıhhi tesisatı Brückner ve demir işleri de Türk Simak firmalarına ihale edilmiştir. Gerekli olan çimento ve alçı Almanya'dan, ahşap malzeme Romanya'dan getirtilmiştir. Kullanılan mermerler ise yerlidir. Dış sıvalarını yapan Macar ustalarını Arif Hikmet Koyunoğlu denetlemiştir. Ahşap doğrama ve marangozluk işleri Selahattin Refik-Psalti firmasına aittir. Cephedeki yapay taş işçiliğini İtalyan baş usta Salvatore Genovezi gerçekleştirmiştir. Tam bir Osmanlı-Selçuklu mimarisinin modernizasyonu olan yapıda desenli çiniler, renkli vitraylar da kullanılmıştır. Bu binada da pencere kemerlerinde ve cephenin bazı bölümlerinde kabartma Rûmî motifler vardır.

Bankalar Caddesi (1949)

Bugün olduğu gibi elli yıl önce de biblo gibi zarif bir sanat eseriydi. Cumhuriyetin ilk yıllarında verilen resmi balolar, resepsiyonlar, çeşitli toplantılar giriş katındaki büyük salonda yapılır, büyük önder Atatürk ara sıra bu toplantılara katılırmış. Bankanın merkez şubesi de giriş katındaydı. Ne zaman bankaya gidilse saray giysileri gibi sırmalı şeritli üniformalar giyen hizmetlileri görülebilirdi. Bu gelenek bir süre devam etmiştir. Pek çok tarihi binada olduğu gibi, Osmanlı Bankası tarafına sonradan yapılan yüksek ek bina bu ilginç binayı gölgelemiş, bütünlüğünü bozmuştur. Mimari dokuyu bozma alışkanlığı burada da depreştiğinden ek binanın ana yapı ile hiçbir benzerliği yoktur.

Osmanlı Bankası

Genel müdürlüğü Paris'te olan Fransız asıllı Osmanlı Bankası çok eski yıllarda İstanbul'da, 1893'te de Ankara'da bir şube açmış, Ankara başkent olunca yönetimini buraya taşımıştır. Ülkemizde sözleşmeli olarak çalışan bankalardan biri olduğu halde yakın zamanlarda bir Türk bankası tarafından satın alınarak faaliyetine son verilmiştir. Mimarı Giulio Mongeri'dir. İş Bankası ile Ziraat Bankası'nın yapıldığı yıllarda inşaatına başlanmış, 1926'da tamamlanmıştır. Bu iki banka ile aynı özellikleri taşır; ancak daha küçük çaplı bir yapıdır. Üst katındaki kapalı terasın çerçevesiz pencereleri yarım kalmış bir bina izlenimi verirdi. Son yıllarda yapılan restorasyon ve onarım çalışmaları sırasında bu pencerelere cam takılmıştır.

Merkez Bankası

3 Ekim 1931 tarihli bir yasa ile kurulan Merkez Bankası'nın binası, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yoğun yapılaşma çalışmaları içinde en son yapılan banka binalarındandır. Clemens Holzmeister'in tasarımı olan bina 1931-1933 yılları arasında inşa edildi. Arsasının üzerinde eskiden halk arasında Tuz Nazırlığı adı verilen, Cumhuriyetin ilk

yıllarında Dışişleri Bakanlığı da olan "Düyûn-i Umumiye" binası varmış. Mimari açıdan çağdaşı olan diğer bankalara göre daha modern bir görüntüsü vardır. Hizmete açıldıktan sonra, o sıralarda kurulan Anadolu Kulübü bir yıl süre ile üst katında faaliyetini sürdürmüştür. Aradan yetmiş yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen görüntüsünde bir değişiklik olmamış, İstiklâl Caddesi üzerindeki ek bina yakın zamanlarda yapılmıştır.

Emlâk-Kredi Bankası

Yakın zamanda tarihe karışan, adı Emlâk Kredi Bankası iken Emlâk Bankası'na dönüştürülen bu banka, halkımıza konut kredisi sağlamak amacıyla 3 Haziran 1926 tarihinde Atatürk'ün emriyle "Emlâk ve Eytam Bankası" adı ile kurulmuştur. Bankanın amacı dar gelirli vatandaşlarımıza konut kredisi sağlamaktı. Bankanın sermayesini ülkenin belli başlı şehirlerinde bulunan "Eytam Sandıkları"nda biriken yetim paraları oluşturmuştur. Asıl hedefi bu paraları değerlendirerek yoksulları ev sahibi yapmaktı. Tasarımını Clemens Holzmeister yapmış, 1933-1934 yılları arasında yapımı tamamlanmıştır. Önündeki kalın sütunlar batının banka binalarını hatırlatmakla birlikte döneminin önemli yapılarındandır. Genel müdürlük İstanbul'a taşındıktan sonra eski bina Ankara Şubesi olarak koruma altına alınmıştır.[107] Opera Meydanı'na bakan yan tarafına sonradan yapılan, daha sonra Ziraat Bankası tarafından satın alınan ek bina hem görüntüyü bozmuş, hem de asıl binaya bir çirkinlik anıtı olarak yapışmış gibidir.

---

[107] Bina, PTT Genel Müdürlüğü'nce devir alındıktan sonra, detaylı bir restorasyondan geçirilmiş, 2013 yılında da PTT Pul Müzesi olarak hizmete açılmıştır.

İller Bankası

İller Bankası, illerin kalkınması için kredi sağlamak amacı ile kurulmuştur. S.Arıkan'ın, yani bir Türk mimarının eseri olan genel müdürlük binası 1937 yılında hizmete girmiştir. Eskiden adı "Belediyeler Bankası"ydı. Döneminin mimari anlayışına uygun olarak yapılan bankanın insana güven veren bir görüntüsü vardır. Yaratılan bir güzelliği çirkinleştirme hastalığının belirtileri burada da kendini gösterir. Opera Meydanı tarafına sonradan yapılan hizmet binasının eskisi ile arasında hiçbir benzerlik yoktur. Bunları kimler çizer, yapımına kimler izin verir anlamanın hiçbir olanağı yoktur. Yaratılan bir güzellik özellikle çirkinleştirilmeye çalışılsa bu kadar başarılı olunamaz.

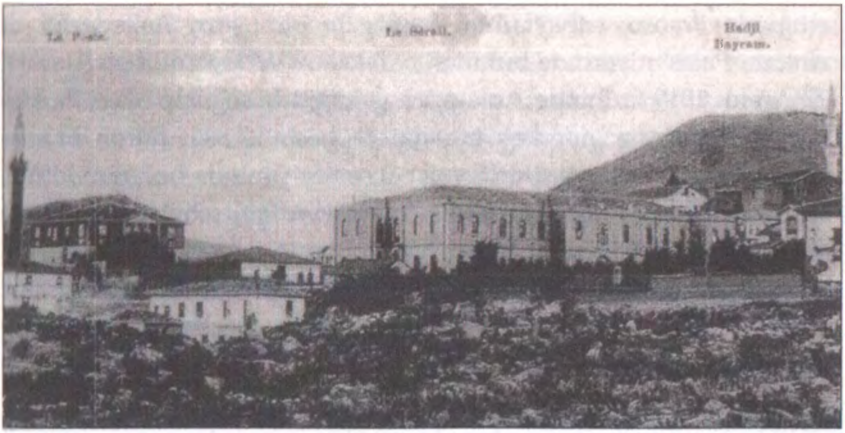
Diğer Önemli Binalar

Hükümet Konağı

Osmanlı dönemi eseridir; Ankara valiliği yapan Müşir Tevfik Paşa tarafından 1897 yılında inşa ettirilmiştir.[108] Hıdırlık Tepesi kayalıklarından getirtilen pembe Ankara taşı (andezit) ile yapılan konak, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönem mimari anlayışının çizgilerini taşır. Kurtuluş Savaşı öncesi ve savaş esnasında önemli olaylara tanık olmuştur. Heyet-i Temsiliye ilk kez burada toplanmış, ilk hükümetin kurulmasından sonra pek çok resmi daire, bakanlık ve Ziraat Bankası bu çatı altında çalışmaya başlamıştır. İki katlı ve yüksek tavanlı olan binanın özellikleri günümüze kadar korunmuştur. Zamanında çevresinde bulunan tarihi eserlerin çoğu önündeki meydanı genişletme çalışmaları esnasında nedense yıktırılmıştır.

---

[108] 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında, Ankara Belediyesi'nin on iki müzisyenden oluşan bandosu, Ankara Hükümet Konağı önünde her gün konser veriyordu.

Ankara Valiliği'nin hâlen hizmet verdiği Vilâyet Konağı (1900'lerin başı)

Kurtuluş Savaşı Müzesi

Bu müze binası da Osmanlıların son dönem eserlerindendir. İlk millet meclisinin 23 Nisan 1920 tarihinde açıldığı yerdir. 1916 yılında Ankara'ya gelen Enver Paşa'nın emri ile İttihat ve Terakki Partisi kulübü olarak yapımına başlanmış, çatısına kadar yapıldığı halde Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile yarım kalmıştır. Planını yapan Vakıf İdaresi'nin mimarı Salim Bey, sorumlu mühendisi ise Kurtuluş Savaşı'nda şehit düşen İsmail Hasif Bey'dir. Binanın temeli atılırken bazı azınlık mensupları burada bir İngiliz piskoposunun mezar taşı vardı diye inşaata engel olmak istemiş, bunu duyan Ankaralılar ayağa kalkınca ısrardan vazgeçmişlerdir.[109] Ankara'yı müttefikler işgal

[109] Burada, 1870'li yıllarda ve 1880'li yılların başında Ankara'da İngiliz Konsolos yardımcısı ve (Yabancı) Tüccarlar Genel Kurulu üyesi olan Gavin Gatheral'in eşi Anne (Niven) Gatheral'in mezarı söz konusudur. 1881 yılına ait Şark Ticaret Yıllığı'nda, Gavin Gatheral'in İngiltere Konsolosluğu görevinin yanı sıra, Urgancılar Hanı'nda işyerinin bulunduğu kayıtlıdır. Fred Burnaby'nin, "At sırtında Anadolu" isimli seyahatnamesindeki anlatımına göre; Konsolos

ettiğinde Fransız subaylarının karargahı olmuştur. Askerlerini de Ankara Palas'ın yerinde bulunan barakalara yerleştirmişler. Atatürk, 27 Aralık 1919 tarihinde Ankara'ya geldiğinde seğmen alayı ile Hükümet Konağı'na giderken binanın cephesinde asılı duran Fransız bayrağını görünce çok sinirlenmiş. O sırada yanında bulunan kimselere meclisin burada açılmasına karar verdiğini söylediğini çeşitli anılardan ve belgelerden öğreniyoruz. Bunun üzerine bir ön araştırma yapan Recep Peker'in verdiği bilgiler doğrultusunda Atatürk'ün meclisi burada toplama kararı kesinleşmiştir. Meclis ikinci binasına taşındıktan sonra Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi olan binanın Recep Peker'in parti genel sekreterliği döneminde yapılan değişikliklerle orijinalitesi biraz bozulmuştur.

Atatürk, mali imkânsızlıklara rağmen gereken hazırlıkların hemen başlatılması emrini vermiş. Bu iş için görevlendirilen Recep Peker, ilk etapta Vehbi Koç'u davet ederek binanın tamamlanmasına yardımcı olmasını istemiş. Ünlü sanayicimiz Vehbi Koç meclisin ilk kâtiplerindendir. Çeşitli okullardan toplanan sıralar, Ulucanlar'da yeni yapılan bir okul ve Ankaralıların evlerinin çatılarından sökerek getirdikleri kiremitlerle binanın içi ve dışı kısmen tamamlanmış. Kerestecilerin hibe ettiği malzemelerle eksiklikler giderilmiş. Para kalmadığı için riyaset kürsüsünü yapan marangozun ücreti özür dilenerek daha sonraya bırakılmış. O yıllarda Ankara'da elektrik bulunmadığından kahvelerin birinden gazlı bir tavan lambası temin edilmiş. Birinci Büyük Millet Meclisi bunca yoksulluklar içinde buradan bütün dünyaya meydan okumuştur. Bunları düşününce, hele günümüzle karşılaştırınca insanın tüyleri ürperiyor.

---

yardımcısının eşi, narin yapılı bir hanımdı. Henüz Ankara'ya demiryolunun ulaşmadığı dönemde, piyanosunu İzmit'ten iki parça hâlinde, katır sırtında şehre getirmişti. Çay davetlerinde, Ankaralı hanımlara piyano dinletileri de sunuyordu.

İlk meclis binası, toplantı salonu hariç, 1950 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi'ydi. Parti binayı boşalttıktan sonra bir süre kapalı kaldı. Daha sonra müze olarak halkımızın ziyaretine açıldı. Her Türk vatandaşının gidip görmesi gereken bu müzede ilk meclis üyelerinin resimleri, kullanılan eşyalar, oturdukları sıralar, meclis başkanlığının altın mührü, ıstampası ve zengin bir arşivi vardır. Burada görev yapan insanların ne gibi şartlar altında, türlü yoksulluklar içinde nasıl bir özveriyle çalıştıklarını görüp de duygulanmamak mümkün değildir.

Birinci Büyük Millet Meclisi Binası (1920)

Cumhuriyet Müzesi (İkinci Meclis Binası)

İkinci meclis binasının projesi ünlü mimarımız Vedat Tek'e aittir. Arsasını o zamanlar önemli bir kuruluş olan "Kızılbey Vakfı" tahsis etmiştir. "Mebus Kulübü ve Parti Merkezi" olarak inşaatına başlanan, sonradan değiştirilmesine karar verilen ikinci meclis binası bir yıl gibi kısa bir sürede bitirilerek 15 Ekim 1925 tarihinde hizmete girmiştir.[110]

İkinci Büyük Millet Meclisi Binası'nın açılış töreni (18 Ekim 1924)

[110] İkinci Meclis Binası'nın inşaatına, 1923 yılında başlanmış, 18 Ekim 1924 tarihinde hizmete girmiştir. İkinci Meclis Binası'nın yer aldığı bölgenin, Osmanlı dönemindeki adı, "Baruthane"dir. Daha önceleri, askerî ve ihtiyaç duyulan alanlarda kullanılmak üzere, Ankara Kalesi içinde muhafaza edilen barutlar, 1 Nisan 1899 tarihindeki Atpazarı Yangını'nda görülen tehlikesi nedeniyle 1900 yılında Baruthane mıntıkasında inşa edilen depolara nakledilmiştir.

Bizim kuşağın ilk ve ortaokul dönemlerinde "Yurt Bilgisi" adında bir dersimiz vardı. Bu kitapta özellikle Ankara'nın önemli binalarının resimleri bulunurdu. İkinci meclisi önündeki ihata duvarının üzerinde bulunan birbirine kalın zincirlerle bağlanmış kürelerden tanırdık. Yapıldığı arsada daha önce cephane depoları varmış. Kemerli kapı ve pencereleri, çini panoları, dış balkonları ve salondaki dinleyici balkonlarının bindiği konsolların biçimiyle eski ve yeni mimari anlayışının bir bileşkesidir denebilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1960 yılından sonra üçüncü ve son binasına taşınınca bina bir askeri pakt olan "CENTO"ya devredilmişti. Bu pakt geçerliliğini yitirip ortadan kalkınca burası bir süre boş kaldı ve daha sonra "Cumhuriyet Müzesi"ne dönüştürüldü. İstanbul Caddesi'ne doğru uzanan, bugünküne göre daha geniş, bakımlı ve güzel olan bahçesi o zamana kadar Ankara'da bilinmeyen bitkiler ve ağaçlarla doluydu. Halka açık olduğu için ulu ağaçların gölgesinde banklara oturup dinlenmek, bu güzellikleri seyretmek olanağı vardı.

İkinci Büyük Millet Meclisi'nin bahçesi (1957)

Yukarıdan aşağı doğru basamaklı olarak inen, iki tarafında ağzından sular akan aslan heykelleri bulunan fıskiyeli havuzlarında kırmızı balıklar oynaşır, nilüferler açar; bundan dolayı havuzuna "Nilüferli Havuz" denirdi. Bu bahçe de tıpkı Güven Park'ta olduğu gibi kıyıma uğrayarak küçültüldü. Köşedeki dolmuş durağı yapılırken pek çok yetişkin ağaç kesilerek arsanın büyükçe bir bölümü durak alanına katıldı. Ağaç kesme alışkanlığımızın önüne burada da geçilemedi. Havuz başındaki aslan heykelleri duruyor mu bilmiyorum. Arkasındaki Muhafız Birliği Komutanlığı'na ait binalar müzeye devredilse gerektir.

Çankaya Köşkü

Köşkün bulunduğu bölge eskiden pazar yeriymiş. Yaz aylarında her Salı günü şehrin civar köylerinden gelenlerin mallarını satmak için burada toplanması nedeniyle "Salı Pazarı" olarak anılırmış. Çankaya, Ankara'nın panoramik olarak görüldüğü en güzel yerlerden birisidir. Bunu çok iyi değerlendiren bir İngiliz tiftik tüccarı burada vaktiyle yazlık ev yaptırmış. O zamanlar evin karşısında bir de küçük pınar varmış. Bir süre sonra ülkesine dönerken evi Kasapyan adında bir Ermeni'ye satmış.[111] Ermeni komitacılarından olan Kasapyan, cepheden ilk zafer haberleri gelip de İstanbul'a kaçınca ev hazinenin malı olmuş. Daha sonra evi, Ankara'nın eski ailelerinden birisinin mensubu olan Bulgurlu Mehmet Bey Emvâl-i Metrûke'den dokuz bin liraya satın almış. Bu konuda söylentiler çeşitlidir. Atatürk bir gün Çankaya sırtlarında atla dolaşırken arkadaşlarıyla yemek yemekte olan Mehmet Bey'in evine uğramış. Yapılan ısrarlar karşısında onları kırmayarak sofraya oturmuş ve birlikte yemek yemişler. Atatürk kahvesini içerken konuşma arasında bu semti çok beğendiğini, kendi-

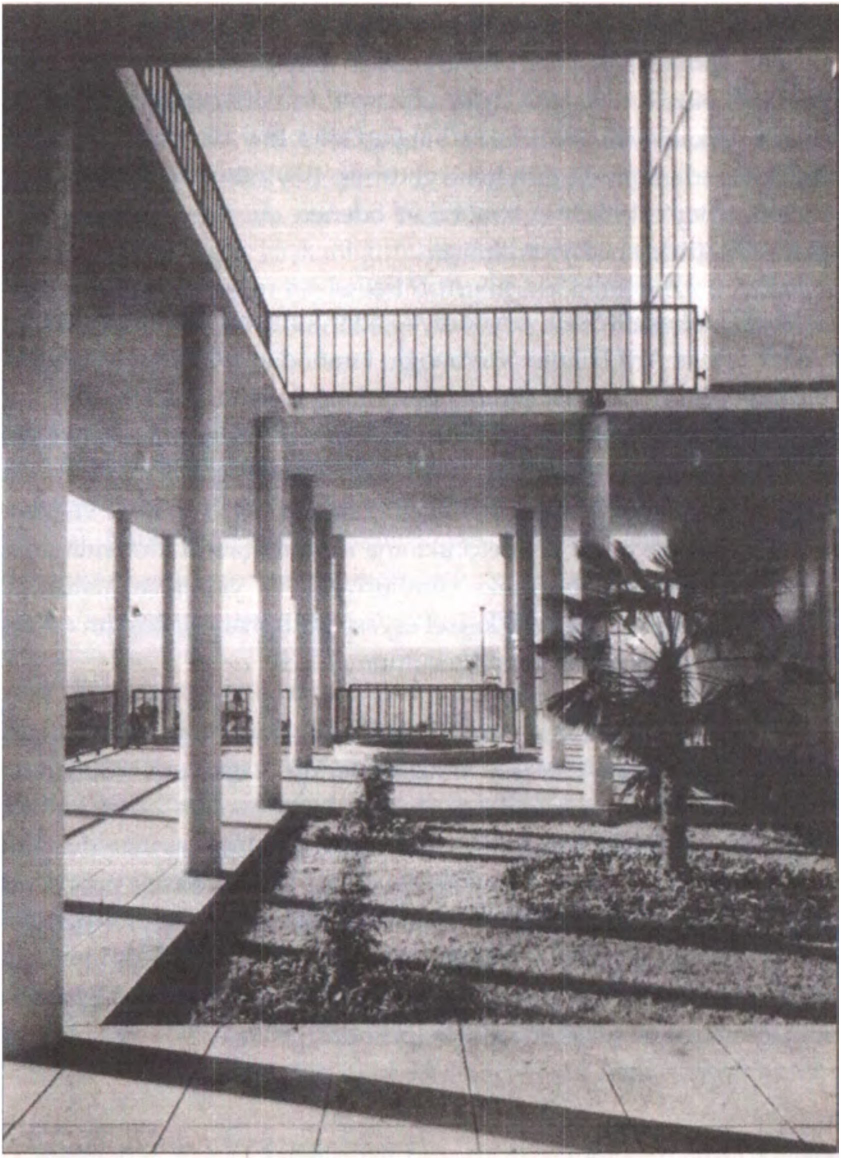
---

[111] İngiltere'ye, Ankara keçisi tiftiği (Angora Wool) ihracatı yapan Katolik Ermeni Ohannes Kasapyan.

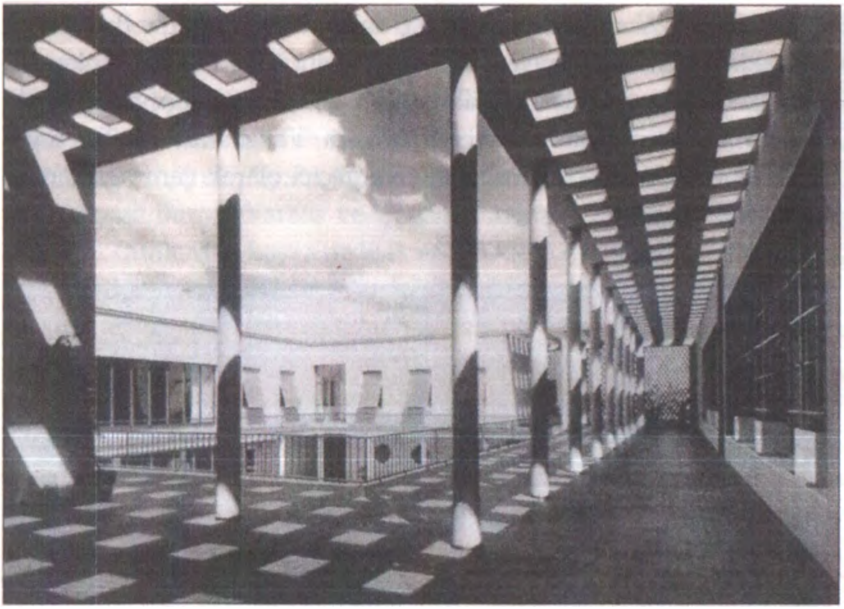
si için uygun bir ev bulmalarını orada oturanlardan rica etmiş. Atatürk'ün Çankaya'yı tercih etmesinin en büyük sebebi burada yaşayanların yüzde doksanın Türk olmasından ileri geldiği söylenir. O sırada Ankara vali vekili olan Yahya Galip Bey bir belediye meclisi toplantısında konuyu gündeme getirmiş. Böylece 1921 yılında bedeli Mehmet Bey'e belediye tarafından ödenen ev, ilk Çankaya Köşkü olarak Atatürk'e hediye edilmiştir.

Asıl Çankaya Köşkü yapılıncaya kadar kullanılan eski köşk, mimar Vedat Tek ve Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından 1924 yılında esaslı bir biçimde restore edilerek şimdiki görünümü kazandırılmıştır. İlk yıllarda Muhafız Alayı için yeterli binanın olmaması nedeniyle askerler köşkün yanına çadırlar kurarmış. Yeni köşk hizmete girdikten sonra eski köşk müze olarak ziyarete açılmıştır. Eskiden her cumartesi ve pazar günleri ziyarete açılır, ziyaretçi akınına uğrardı. Şimdi kimsenin gezemediği, göremediği bu müze cumhuriyetin ilk yılları ve Atatürk'ün anısını yaşatmakta; Ata'nın kişisel eşyası, kütüphanesi, köşkün orijinal halı ve mobilyaları halen burada bulunmaktadır.

Daha sonraki yıllarda yapılan ek binalar sayılmazsa asıl Çankaya Köşkü'nün mimarı Clemens Holzmeister'dir. Yapımına 1930 yılında başlanmış, 1932'de tamamlanmıştır. Yakın zamanlara kadar kullanılan giriş katındaki kabul salonu eskiden yüzme havuzuydu. Eski köşkü ziyarete gelenler yeni köşkün İkinci Dünya Savaşı'ndan önce yapılan sığınağını görmeden gitmezdi. Sonradan eklenen pek çok bina ve demir parmaklıklar köşkü Ankara'dan izole edilmiş bir devlet mahallesi durumuna getirdi. Muhafız Alayı'na bugünkü gibi vali konağının arkasındaki ana giriş kapısından girilirdi.

Çankaya Köşkü'nün terası (1932)

Çankaya Köşkü iç avlusu (1932)

Resim ve Heykel Müzesi

Müzeyi daha çocukluk yıllarımızda resimlerde görmüş, "Ankara Halkevi" olarak tanımıştık. Ünlü mimarlarımızdan Arif Hikmet Koyunoğlu'nun eseri olan bu güzel binanın yapımına "Türk Ocakları Genel Merkezi" olarak 1927 yılında başlanmış, 1930 yılında tamamlanmıştır. İnanılmaz gibi gelecek ama, maliyet bedeli yüz iki bin Türk Lirası'dır. Klâsik Türk mimarisi ile o dönemin mimari anlayışının birleştirilmesi sonucu yapılmış anıtsal bir eserdir. Şunu da belirtelim ki, müze oluncaya kadar hor kullanılan bir mekân olmuştur. Bir süre bu amaçla kullanılıp, 19 Şubat 1933 tarihinde Türk Ocakları kapatıldıktan sonra Halkevleri Genel Merkezi oldu. 1950'den sonra halkevleri ortadan kaldırılınca yeniden Türk Ocakları'na devredildi. Zamanının en güzel sahnesine sahip olan bu yerde ilk opera temsilleri ve-

rilmiş, önce Tosca operasının ikinci, daha sonra Madame Butterfly'ın yine ikinci perdesi sahnelenmiştir. İran Şahı Rıza Pehlevî Ankara'ya geldiğinde burada misafir edilmiş, şah gelene kadar çevre düzenlemesi bitirilemediğinden bahçesi Ankara Valisi Nevzat Tandoğan tarafından alelacele çimlendirilmiş ve geçici olarak çam ağaçları dikilmiştir.[112]

Resim ve Heykel Müzesi, Etnografya Müzesi, Atatürk Anıtı (1959)

---

[112] *Bizim öğrencilik yıllarımızda Türk Ocakları Genel Başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver'di. Hemen her cumartesi giderek Tanrıöver'in sohbetine katılırdık. Sohbetler, Osman Hamdi Bey'in adı verilen salonda yapılırdı. Bugün sahnenin fuayesinde duran Adile Sultan Sarayı'ndan getirtilen nefti yeşil kumaşla kaplı koltuklar o salondaydı. Bir gidişimizde önemli biri olduğunu tahmin ettiğimiz bir kişi ile konuşan Hamdullah Suphi Bey, bizi de yanına alıp bütün binayı gezdirerek bilgi vermişti. Şark Odası'nı dolaştırmış, yanlış hatırlamıyorsam, salonun Atatürk'ün emriyle Erzurum'da bir konağın baş odası esas alınarak yaptırıldığını söylemişti.*

Tiyatronun yanındaki fuaye uzun yıllar Ankara Belediyesi Nikâh Salonu olarak kullanıldı. Nikâhın olmadığı günler Ankara Üniversitesi Korosu burada çalışırdı. Eğer burası dolu ise, koroya bahçe tarafından merdivenle çıkılan üst kattaki küçük bir salon tahsis edilirdi. Sonradan "Üçüncü Tiyatro" oldu. Genellikle operetler burada oynardı. Çingene Baron, Yarasa ve Çardaş Fürstin operetlerini burada izlemiştik. Bunlardan başka değişik etkinliklere de ev sahipliği yapardı. Bodrum katında çeşitli salonlar, sık sık ders çalışmaya gittiğimiz zengin bir kütüphanesi vardı. Salonlardan bir bölümü bir süre düğün salonu oldu. Daha önceleri bu alan güreşçilere çalışma yeri olarak tahsis edilmiş. Düğün salonuna Talât Paşa Bulvarı tarafında bulunan başka bir kapıdan girilirdi. Her gidişimizde kapıdan içeri huşû ile girer, üst kata çıkarken merdivenin sol tarafında duvara asılı duran büyük tablonun önünde takılır kalırdık. Doğru mu bilmiyorum, Timur'un mezarının içini gösteren bu tablonun Ruslar tarafından hediye edildiği söylenirdi. Odalarda, koridorlarda pek çok resim vardı. Hele Şark Odası'nda Enderunlu Vasıf'ın sedefle yaptığı Atatürk portresi ile "Fatiha" sûresi gerçekten birer şaheserdi.

Önündeki meyilli bahçesi bugünkünden geniş ve bakımlıydı. Ligustrum tarhlarının arasına yerleştirilmiş banklara oturup Ankara'yı, hele yaz günleri Ankara'nın muhteşem gurubunu izlemek başlı başına bir zevkti. Ankara Radyoevi'nin ek binaları ve opera kavşağı ile Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın sosyal tesisleri yapılırken bahçe çok küçültülmüştür.

Gazi Üniversitesi Merkez Binası

Ünlü mimarlarımızdan Kemalettin Bey'in[113] eseri olan bu güzel yapının temeli 8 Agustos 1927'de atıldı; 1930 yılında inşaatı tamamlandı.

---

[113] *Mimar Ahmet Kemalettin Bey 1870 yılında Üsküp'te doğdu, 1927'de Ankara'da öldü. İstanbul'da Mühendis Mektebi'ni bitirdikten sonra resmi görevlerde çalıştı.*

Gazi Mustafa Kemal Erkek Muallim Mektebi (1929)

İlk adı "Gazi Mustafa Kemal Erkek Muallim Mektebi" idi. Eğitime 1929-1930 ders yılında başladı. Adı sonradan "Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü" oldu, arkasından da "Gazi Eğitim Enstitüsü"ne dönüştürüldü. Konya'da açılan Gazi Orta Muallim Mektebi Ankara'ya getirildikten ve çeşitli binalarda öğretimini sürdürdükten sonra yeni binaya yerleştirildi. Mimarı Kemalettin Bey binanın temelinin atılışını bile göremeden ölmüştür. Mermer sütunları, revaklı girişi, kemerli pencereleriyle yüksek ve heybetli bir görünüşü vardır. Eskiden çevresinde bu yükseklikte başka bir yapı olmadığı için Ankara'nın neresinden bakılırsa bakılsın çatısındaki gözlem küresi ile her taraftan görülürdü. Yapıldığı yıllarda çok bakımlı ve geniş olan bahçesinin 1950'li yıllarda özelliği pek kalmamış, ağaçların çoğu kuru-

---

Mescid-i Aksa'nın onarımı gibi önemli çalışmaları yaparak İngiliz Kraliyet Mimarlık Enstitüsü üyeliğine seçildi. Milli bir mimari anlayış geliştirme çabalarına da öncülük etmiş, İstanbul ve Ankara'da güzel binalar yapmıştır.

muş, havuzu çatlamıştı. Yanındaki Erkek Teknik Okulları ile Yapı Enstitüsü'nün binaları yeni yapılmıştı. Salonlar ve koridorları Türk ressamları ve yabancı ressamların kopya edilmiş tabloları ile doluydu. Fen Fakültesi eğitime burada açılmıştır. Biz Tıp Fakültesi öğrencileri olarak birinci sınıfı burada okumuştuk. Dersane olarak kullanılan konferans salonu bugünkü şeklini almamıştı.[114]

Tekel Başmüdürlüğü

Bankalar Caddesi'nde (Atatürk Bulvarı) Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü'nün karşısında bulunan Tekel Başmüdürlüğü'nün mimarı da Giulio Mongeri'dir; 1928 yılında hizmete girmiştir. Osmanlı Bankası ile Ziraat Bankası'nın özelliklerini taşıyan bu bina uzun yıllar bakımsız kalmış, ahşap saçaklar eskimiş, yakın zamanlarda binanın tamamı onarılmış ve genel görünümünde bir değişiklik olmamıştır.[115]

Devlet Demir Yolları Eski Genel Müdürlüğü

Talât Paşa Bulvarı ile İstasyon Meydanı'nın kesiştiği köşededir. Mimar Kemalettin'in eseri olan bu bina 1928 yılında hizmete girmiştir. Bu amaçla yapılmasına rağmen 1950 yılında aynı kuruluşa ait çırak okuluydu. Daha sonra Devlet Demir Yolları hizmet binası olarak

---

[114] *Fakülteye, Bahçelievler'e sefer yapan otobüslerin azlığı sebebiyle çoğunlukla banliyö treni ile gider, Devlet Demiryolları Hastanesi'nin yanından özellikle yağışlı havalarda çamurlara bata çıka ancak ulaşabilirdik. Beşevler'den okula doğru giden İncitaşı Sokağı yarı parke döşeli bozuk bir yoldu. Yan tarafında Fevzi Çakmak Caddesi'nin bulunduğu yerden pis bir dere akardı. Burası da yağışlı havalarda bir bataklığa dönüşürdü. Ders bitiminde yer bulabilmek için Bahçelievler son durağa kadar koşardık. Çevrede inşaatı devam eden Fen Fakültesi'nden başka bina yoktu. Merkez Bankası'nın Banknot Matbaası da o yıllarda daha yeni yapılıyordu.*

[115] Bina, günümüzde Yunus Emre Enstitüsü olarak hizmet vermektedir.

çalıştı.[116] Bugünkü Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü, Bayındırlık Bakanlığı İmar İşleri Proje Bürosu üyelerinden Bedri Uçar'ın eseridir; 1938-1941 yılları arasında inşa edilmiştir.

Atatürk İlkokulu

Gazi Mustafa Kemal Paşa ve Lâtife Mustafa Kemal Numune Mektepleri (1924)

Atatürk İlkokulu Samanpazarı'ndan Anafartalar Caddesi'ne inerken sağ tarafta, Ankara Kalesi'nin eteğindeki bir set üzerindedir. Mimarı Mukbil Kemal Taş'tır. İlk adı "Gazi-Lâtife İlkokulu" iken sonradan Atatürk İlkokulu olmuştur.[117] 1924 yılında hizmete giren okulun

---

[116] *Atatürk'ün naaşı Etnografya Müzesi'nden Anıtkabir'e nakledilirken yapılan törenleri bu binanın balkonlarından birinde izlemiştim.*

[117] İnşa edildiği yıllardaki adları, Gazi Mustafa Kemal Paşa ve Lâtife Mustafa Kemal Numune Mektepleri idi.

cephesi ile kapı ve pencere kemerleri, o zamanlar yapılan bütün binalarda olduğu gibi çini panolarla süslüdür. Setin altındaki sıra mağazalar olduğu gibi duruyor.[118] Okulun yanından, merdivenli küçük bir sokaktan Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin bulunduğu yere çıkılır.

Vakıf Apartmanları

Mimar Kemalettin'in eseri olan iki vakıf apartmanı vardır. Birincisi İstiklâl Caddesi'nde yakın tarihlerde yapılan Merkez Bankası ek binasının arkasındaki Belvü Palas'tır.[119] Bu otel çok eski yıllarda yıktırılmıştır. İkincisi ve en büyüğü ise yine aynı caddede Gençlik Parkı'nın karşısındadır. Adı eskiden "Evkaf Apartmanı" olarak anılırdı. İkincisinin yapımına 1928 yılında başlanmış, 1930'da tamamlanmıştır. Ankara'nın asansörlü ve kaloriferli ilk binalarındandır. Türk Tarih Kurumu kurulduğunda ilk defa burada çalışmış, ancak zamanla amacından uzaklaşarak bir bölümü devlet lojmanı olarak kullanılmış ve bazı dairelerle çeşitli derneklere kiralanmıştır. Bir örnek vermek gerekirse, Sait Bilgiç'in başkanlığı döneminde "Milliyetçiler Derneği" de buradaydı. Apartmanın değişik yönlerden giriş kapıları vardır. Ankara'da o yıllarda büyük bina sayısının çok az olması nedeniyle göze çok büyük görünür, "mahalleleri bile varmış" diye şaka yapılırdı. Doğrusu zamanının ölçülerine göre küçük bir bina da değildir. Zemin katının İstiklâl Caddesi'ne bakan tarafı işyeri olarak düşünülmüş olmalı ki, görünüşü eski kemerli mağazaları hatırlatır. Burada, cumhuriyetin ilk yıllarında Madam Kahenka adında yabancı bir kadın pansiyon bile işletmiş.

---

[118] Sıra mağazalar, daha sonraki tarihlerde yapılmıştır.

[119] Belvü Palas inşaatının bitim tarihi 1928'dir.

Evkaf Apartmanı (1936)

Ünlü yazar Reşat Nuri Güntekin, Evkaf Apartmanı'ndaki dairesinin balkonunda (Fonda Gençlik Parkı görülüyor) (1945)

Dikdörtgen bir arsa üzerine yapıldığı için, ortasında kalan geniş bölüm spor salonu haline getirilerek bir zamanlar güreşçilerin çalışmasına ayrılmış. Daha Sonraları depo olarak kullanılırken Muhsin Ertuğrul tarafından keşfedilerek "Küçük Tiyatro" yapılmıştır. Devlet Tiyatroları'na bağlı "Oda Tiyatrosu" da bu binanın alt katındadır. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, fakülte binası tamamlanmadığı için apartmanın iki katını kiralayarak eğitime ilk kez burada başlamış, hem dershane hem de kız yurdu olarak kullanmıştır.

Eski Konservatuar Binası

Konservatuarın çekirdeği olan "Mûsiki Muallim Mektebi", Atatürk'ün emriyle Ankara'da ilk kez Ankaralı Şakir Bey'in yaptırmış olduğu Cebeci'deki bir otelde üç yıl süreli bir okul olarak hizmete girmiştir.[120] 1 Eylül 1924 tarihinde hizmete giren okulda, erkek öğretmen okulundan seçilen altı ve İstanbul'dan getirtilen yine altı, toplam on iki öğrenci ile eğitime başlanmıştır. Zamanla öğrenci sayısı yetmiş bire kadar yükselince yurt sorunu çıkmış, yanındaki tekke yatakhane olarak kullanılmıştır. Bundan iki yıl sonra 1927 yılında Mûsikî Muallim Mektebi, yani eski konservatuarın yapımına başlandı ve bina 1928'de tamamlandı. Mimarı pek çok resmi binaya imza atan Ernst Arnold Egli'dir.[121] Okul 1936 yılında konservatuara dönüştürüldü; 1944 yılında ise "Ankara Devlet Konservatuarı" oldu.

---

[120] Otel, üç ayrı kerpiç yapıdan oluşuyordu.

[121] *Ernst Arnold Egli: Mimar ve şehircilik uzmanıdır; 1893 yılında Viyana'da doğdu. Tanınmış bir uzman olarak 1927 yılında Türkiye'ye geldi. İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde altı yıl görev alarak akademiyi yeniden kurdu. Bir ara Türk Hava Kurumu baş mimarı oldu. 1953-1955 yılları arasında Siyasal Bilgiler Fakültesi ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde şehircilik dersleri verdi. Bir süre Zürich ve Lübnan'da çalıştı. Ankara'da birçok okul ve resmi binanın projesine imza atmıştır. İsviçre Büyükelçiliği ile Gazi Orman Çiftliği'ndeki Marmara Köşkü de onun eseridir.*

Ankara Mûsiki Muallim Mektebi (1929)

Yapılış biçimi, ses geçirmez çalışma odaları, uygulama sahnesi, idari bölümleri ile tam bir konservatuar niteliğindeydi. Carl Ebert, Paul Hindemith, Ernst Praetorius gibi ünlülerin öğretim görevlisi olarak çalıştığı okuldan tanınmış tiyatro ve müzik ustaları yetişti. Her tarihi kişiliği olan yapıda olduğu gibi, yanına sonradan eklenen çirkin yurt binanın bütünlüğünü bozmuştur. Yıllarca sonra konservatuar Hacettepe Üniversitesi'ne bağlanıp Bahçelievler'deki yeni yerine taşınınca, bu tarihi bina anlaşılmaz bir sorumsuzlukla Mamak Belediyesi'ne devredildi. Bir bölümü nikâh salonu oldu. Uzun süre bu şekilde kullanılıp bazı değişikliklere uğradıysa da yakın bir tarihte eski niteliği kazandırıldı.

Milli Eğitim Bakanlığı'nda da danışmanlık yapan Egli'nin, Mimar Sinan hakkında bir de araştırması vardır.

Konservatuar Müdürü ve besteci Necil Kâzım Akses
öğrencileriyle birlikte okulun terasında (1945)

Eski Adliye Sarayı

Ankara'nın ilk adliyesi günümüzde olduğu gibi korunan Anafartalar Polis Karakolu binasıdır. Yerinde Yeğenbey Camii'ne dönüştürülmüş St. Clement Kilisesi yıkıntıları bulunan eski Adliye Sarayı 1926 yılında hizmete girmiştir.[122] Döneminin mimari anlayışı gereğince cephesinde, kapı ve pencere kemerlerinde çini süslemeler vardır. Yüksek tavanlı, kalın duvarlı bir bina olup Anafartalar Caddesi'nin bu bölümünü tek başına doldurur. Loş ve ağır görünümlüdür. İçine girenlere bir ürperme hissi verir. Katlara kademeli olarak çıkılır. Önemli davalara tanıklık eden bu tarihi yapı adliye yeni yerine taşı-

[122] Eski Adliye Sarayı'nın mimarı, Tahsin Bey'dir.

nunca bir süre boş kaldı. Daha sonra buraya "Adalet Yüksek Okulu" taşındı. Şimdi ise Kültür Bakanlığı'nın hizmetine verilmiştir.[123]

Yargıtay

Kızılay'da Atatürk Bulvarı üzerinde bulunan Yargıtay binasının kapısının üstünde elli yıl önce "Temyiz Mahkemesi" yazardı. Herhalde "yargıtay" sözcüğü dilimize henüz girmemiş ya da yerleşmemişti. Vekâletler Caddesi tarafında bulunan ek binalar yapılmamıştı. Giriş ve çıkışlar şimdiki gibi başbakanlık tarafından yapılır, bulvara açılan kapı galiba törenlerde kullanılırdı. Mimarı Clemens Holzmeister'dir; 1933-1935 yılları arasında tamamlanmıştır. Günümüzde eski bakanlıklardan bir bölümünü de içine alarak bir kompleks haline gelmiştir. Günümüzdeki kadar olmasa da rengi yarım yüz yıl önce yine kiremit kırmızısıydı.

Sayıştay

Elli yıl önceki adıyla "Divanı Muhasebat", yani Sayıştay'ın yeri Sümerbank'ın yapıldığı arsadan başlayan büyük ve eski bir mezarlıkmış. İlk yeri de burada olduğu için eskisi revize edilerek yerine bugünkü bina yapılmış. Yapımı ikinci meclis binasının yapılışından önceki yıllara aittir. Sayıştay'ın tasarımını Ernst Arnold Egli yapmış, 1928-1930 yılları arasında tamamlanmıştır. O günlerin ölçüsüne göre büyük ve güzel bir yapı olarak görünürdü. Sayıştay yakın tarihlerde Balgat'ta Eskişehir yolu üstünde yaptırılan yeni binasına taşınmıştır. Aynı bina henüz taşınmadan büyük bir yangın tehlikesi geçirmiştir.

---

[123] *1950'li yılların önemli adli olaylarından olan Ahmet Emin Yalman-Necip Fazıl Kısakürek davalarıyla Osman Bölükbaşı'nın kurmuş olduğu Millet Partisi ve Milliyetçiler Derneği davalarının duruşmalarını burada izlemiştik. Davaları, dönemin ünlü hâkimlerinden Emin Dazıroğlu yönetmişti. Necip Fazıl Kısakürek ile tanınmış ceza profesörü Faruk Erem arasında geçen çekişmeleri de yine burada izlemiştik.*

Üçüncü ve Son Büyük Millet Meclisi Binası

İkinci meclisin de ihtiyacı karşılamadığı görülünce, 1936-1937 yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil edebilecek yeni bir parlamento binası yapılması düşünülerek 1937 yılında bir proje yarışması açıldı. Yarışmayı kazanan yine Clemens Holzmeister oldu. Yapımına 1938 yılında başlanan son meclis binasının inşaat süresi uzadıkça uzadı. İkinci Dünya Savaşı'nın etkisi ile bir ara durma noktasına geldiyse de sonunda 1961 yılında bitirilebildi.[124]

Elli yıl önce inşaat sahasında yoğun bir çalışma sürdürülüyordu. Betonarme bölümleri henüz tamamlanmış, taş kaplamaları yapılmaktaydı. Çevresindeki geniş alan çeşitli atölyelerin bulunduğu küçük bir sanayi bölgesi gibiydi. O yıllarda taş işçiliği için elektrikli aletler gelişmediği için her taraftan çekiç ve keski sesleri yükselirdi. Çevresi taş ve mermer kırıklarıyla doluydu. O kadar geniş alanda bir tek ağaç bile yoktu. Bahçesini çevreleyen ihata duvarı yeni bitirilmek üzereydi. Bu duvarların Hoşdere Caddesi tarafındaki bölümü sonradan biraz daha yükseltilmiştir. Arka bahçesi kurumuş otlarla kaplı küçük bir tepecikti.

O yıllarda Ankara nüfusu üç yüz bine yaklaşan küçük bir şehirdi. Devletin ağırlığı her yerde hissedildiğinden terörün adını kimse bilmez, bu yüzden inşaat rahatça gezilebilirdi. Her inşaat alanında olduğu gibi "girmek yasak ve tehlikelidir" diye bir levha varsa da ziya-

---

[124] Üçüncü Meclis binasının yapımı için 1937 yılında açılan proje yarışması, 28 Ocak 1938 tarihinde sonuçlandı. Clemens Holzmeister'in projesinin uygulanmasına karar verildi. Temeli, 26 Ekim 1939'da dönemin Millet Meclisi Başkanı Abdülhalik Renda tarafından atıldı. Düşük tempolu giden inşaatı, 1957 yılı sonrasında hızlandırıldı. Bina, 6 Ocak 1961'de hizmete açıldı. Türkiye Büyük Millet Meclisi binasının taahhüt işlerini, Hans Röllinger KG İnşaat Müteahhitliği gerçekleştirmiştir. İnşaat maliyeti, 101.800.000 liradır.

retlere göz yumulurdu.[125] Yapımı tamamlandıktan sonra bir parlamentoya yakışacak ağırbaşlılıkta güzel bir bahçe düzenlemesi yapıldı. Zamanla çevresine çeşitli hizmet binaları eklendi ve gittikçe genişledi. Arka bahçe ağaçlandırılarak güzel bir görüntü kazandırıldı. Türkiye Büyük Millet Meclisi bu son binasına 1961 yılından sonra taşınmıştır.

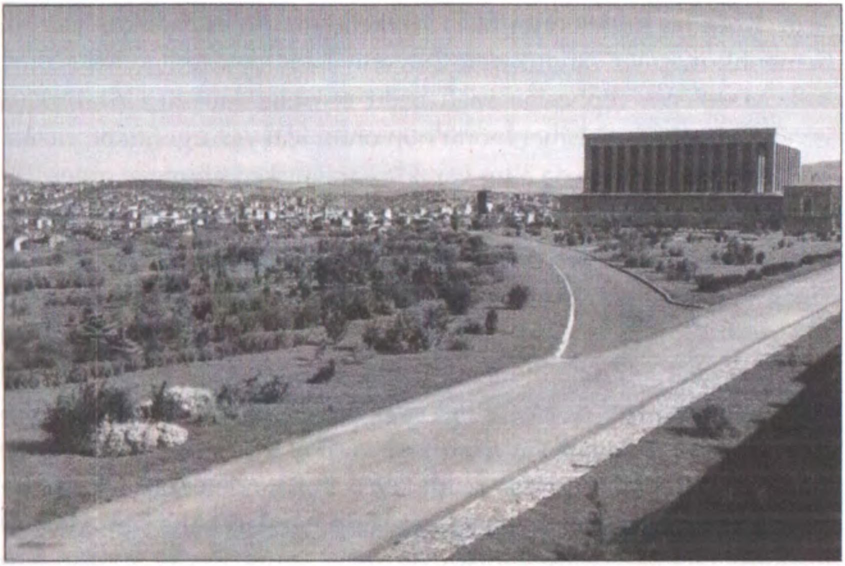
Türkiye Büyük Millet Meclisi binası (1961)

Anıtkabir

Anıtkabir'in kapladığı alanın eski adı "Rasat Tepe"dir. Atatürk'ün yakınlarına o zamanlar çevresi bomboş olan, Ankara'ya yukarıdan bakan tepeyi beğendiğini ve son uykusunu burada uyumak istediğini

[125] *Bir arkadaşımızın babası burada görevli bir mühendis olduğu için her yanını enikonu gezmiş, asıl bina kadar büyük olan bodrum katlarını da görmüştük.*

ima ettiği söylenir. Etnografya Müzesi'ndeki geçici kabrinden sonra, naaşını ona lâyık bir anıtsal mezara nakletme fikri ölümünün hemen arkasından düşünülmüş ve bir proje yarışması açılmıştır. Bunların içinde Emin Onat ile Orhan Arda'nın projeleri kabul edilerek 1944 yılının eylül ayında yapımına başlandı.[126] İkinci Dünya Savaşı'nın türlü sıkıntıları içinde inşaat zaman zaman durma noktasına geldi. Bu nedenle 1951'de planlarında birtakım değişiklikler yapılarak yapımı hızlandırıldı. Başlangıcından dokuz yıl sonra tamamlanarak 10 Kasım 1953 tarihinde büyük önderimiz buraya nakledildi.

Anıtkabir (1961)

Anıtkabir 1950 yılında bir taş ve beton yığınıydı. Aslanlı yol az buçuk tamamlanmışsa da heykeltıraşlar hâlâ heykelleri bitirmeye uğra-

[126] Anıtkabir inşaatının taahhüt işlerini "RAR Türk Limited Sosyetesi" gerçekleştirmiştir.

şıyordu. Elektrikli taşçı kalemlerini ilk kez burada görmüştük. Tıpkı meclis binası gibi burada da yoğun bir çalışma vardı. Bir yandan duvar ve sütunlar kaplanırken diğer taraftan tavan süslemeleri yapılıyordu. Bitirilişine kadar sık sık gezmeye giderek yapımını ilgi ile izlerdik. Şimdi ziyarete kapalı olan bölümlerini ve mezar odasını da görmüştük. Giriş kapısı kompozisyonlarının Hüseyin Özkan'a ait olduğunu daha o zamanlar öğrenmiştik. Aslanlı yol ile mozoleye çıkılan merdivenlerin taşı Pınarbaşı'ndan getirtilmiştir. Bunu Garanti İnşaat şirketinde çalışan bir arkadaşımdan öğrenmiştim. Taşlar inşaata treylerlerle getirilir, burada bulunan taş biçme makinelerinde biçilirdi. Koca taş kütlelerinin hızla heykelleşmesini şaşkınlıkla izlerdik. Sembolik mermer sandukanın Osmaniye'den getirtildiğini duymuştuk. Mozolenin cephesine sağlı sollu iskeleler kurulup Atatürk'ün gençliğe hitabesi ve İsmet İnönü'nün onun için yazdığı hitabe yazılırken, daha sonrasında da altın varakla kaplanırken görmeye giderdik.

Her şey tamamlandıktan sonra çevresindeki boş ve kıraç arazinin ağaçlandırılmasına hız verildi. Değişik ülkelerden Ankara'nın havasına uyum sağlayabilecek ağaçlar getirtilerek "Atatürk Ormanı" yaratıldı. Anıtkabir'in o zamanlar var olmayan Akdeniz Caddesi'ndeki giriş kapısının önünde bulunan bayrak direğini Amerika'da yaşayan bir vatandaşımızın hediye ettiği söylenirdi.[127] Binanın dört bir tarafındaki kulelere önemli savaşların adı verildi. Kısa sürede düzenlenen "Atatürk Müzesi" ziyarete açıldı. 1960 ihtilâlinden sonra Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ile bazı kimselerin naaşları bahçenin Akdeniz Caddesi tarafına defnedilmişse de daha sonra devlet mezarlığına nakledildiler.

---

[127] Anıtkabir'in bayrak direğini, ABD-New York'ta gemiler için bayrak direği üreten Flagpole şirketinin sahibi, Makedonya Türklerinden Nazmi Cemal isimli bir işadamı imal edip göndermiştir. Direk, New York'tan, 3 Mart 1946 tarihinde gemiyle yola çıkmış, 11 Nisan 1946 tarihinde İstanbul'a ulaşmış ve 9 Kasım 1950 tarihinde, bugünkü yerine monte edilmiştir.

Zübeyde Hanım Anadolu Kız Meslek Teknik Ve Meslek Lisesi

Bu okulun eski adı "İsmet Paşa Kız Enstitüsü"dür. Yanlışlarla dolu bu yeni adı bulanlar Türkçe'yi herkesten daha iyi biliyor olmalılar ki kimsenin anlayamadığı bu ismi bulabilme başarısını göstermişler.

İsmet Paşa Kız Enstitüsü (1930)

Bu binanın da mimarı Ernst Arnold Egli'dir; 1930 yılında hizmete girmiştir.[128] Önündeki bahçesi vaktiyle çok bakımlıydı. Uzun yıllar

[128] Enver Behnan Şapolyo, İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün inşa edildiği arsada, daha önce kubbeli bir Selçuklu kümbetinin bulunduğunu belirtir. Kümbet, Amsterdam-Rijksmuseum'da sergilenen 18. yüzyıl Ankara panoramasında, İncesu Köprüsü'nden geçmekte olan kervanın arkasında görülmektedir. Burası, Ankaralılarca "Nazlı Kız Türbesi" olarak adlandırılırdı.

bakımsızlıktan ağaçlar ve ligustrumlar kurudu. Yakın zamanlarda ihata duvarı yapılarak yeni bir düzen verilmiştir. Yanında bulunan Olgunlaşma Enstitüsü 1950 yılından sonra yapılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi Clemens Holzmeister büyük devlet binalarına, Egli de okul projelerine imza atan mimarlardır. Meselâ, eskiden ortaokul olan Kurtuluş Lisesi de Egli'ye aittir.

Ankara Lisesi (Ankara Kız Lisesi)

Bu okul da Egli'nin tasarımıdır. 1933 yılında hizmete girmiştir. Uzun yıllar Ankara Kız Lisesi olarak eğitim verdikten sonra yirmi yıl kadar önce adı Ankara Lisesi olarak değiştirilmiş, karma bir lise olarak kız ve erkek öğrenci almaya başlamıştır. Arsası eskiden büyük bir mezarlıkmış. Türk Tarih Kurumu binasının 1962 yılında yapımına başlandığı sıralarda okulun bu tarafı dik bir yamaçtı. Bu alana sonradan spor salonu yapıldı. Okula ya Kızılay Caddesi ile Halkevi Sokağı'ndan ya da Talât Paşa Bulvarı'ndan gidilirdi. Yarım yüz yıl önce ne İbni Sina Hastanesi ne de Hacettepe Tıp Fakültesi vardı.

Gazi Lisesi

İtfaiye Meydanı'ndaki Gazi Lisesi yapılmadan önce yerinde gazhane varmış. Lise 1933 yılında tamamlanarak eğitime başlamıştır. Gazi Lisesi'nin elli yıl önce Ankara'daki eğitim kuruluşları arasında seçkin bir yeri vardı. Pek çok ünlü kimse burada yetişmiş, tanınmış eğitimciler ders vermiştir. O zamanlar çevresinin eskiliği ile okulun modernliği biraz tezat teşkil ederdi.

Ankara Garı

Bağdat demiryolu hattının tamamlanmasıyla birlikte Ankara'ya ilk tren 27 Kasım 1892 pazar günü gelmiş, şehirde büyük sevinç gös-

terileri yapılmıştır. Başkentin ilk garı "taş bina"dır. Birinci Dünya Savaşı sonrası Ankara'ya gelen İngilizler önce istasyonu işgal etmişlerdir. Direksiyon Binası adı verilen bu yapı, Kurtuluş Savaşı sırasında bir süre Atatürk'ün karargâhı olmuştur. Jansen garın plandaki yerini değiştirmeye karar verince eski Ulaştırma Bakanı Ali Çetinkaya "Ben böyle fikrinden cayan mütehassıs istemem" demiş ve planını bir gecede Şekip Sabri Akalın'a çizdirmiştir. Ankara Garı'nın yapımına yarışma açılmadan kısa bir süre içerisinde, 1935 yılında başlanmış ve bina 1937 yılında hizmete girmiştir. Demek ki Atatürk'e rağmen bu gibi olaylar o zaman da olabiliyormuş. Yapıldığı sırada bomboş bir alanda yükselen garı Ulus'a bağlayan tek yol İstasyon Caddesi, bugünkü adı ile Cumhuriyet Bulvarı'dır. Bulvara giriş tozlu topraklı bir yer iken ilk bahçe denemesi burada yapılarak yolun iki yanına çiçekler ve süs ağaçları dikilmiştir.

Ankara Garı yolcu peronu (1955)

İstasyon Meydanı 1950 yılında günümüzdeki biçimini almış gibiydi. Tam karşısında bahçe duvarları ve parmaklıkları sarmaşıklarla kaplı iki güzel villadan oluşan Türkiye Avcılar Kulübü ile Atış Poligonu vardı. Ankaralılar bayram şenliklerinde paraşüt kulesinden atlayan gençleri izlemeye giderdi. Kore Şehitleri Anıtı ile Kore Parkı 1950'den çok sonraları yapılmıştır.[129] Ne Kâzım Karabekir Caddesi ne de Hipodrom Caddesi'nin devamı vardı. Bu cadde Yenimahalle'ye henüz bağlanmamıştı. Batı yönündeki tek cadde Dö Gol yani Bahçelievler Caddesi'ydi.

Elli yıl önce şimdiki gibi ülkenin dört bir yanını birbirine bağlayan şehirlerarası uçak ve otobüs seferleri olmadığından trenle yapılan ulaşımın büyük önemi vardı. Bütün yönlerin burada buluşması nedeniyle garda her zaman büyük bir kalabalık birikirdi. Aynı zamanda Ankaralıların rağbet ettiği bir gezinti yeriydi. O zamanlar ekspres trenler revaçta olduğu için ne zaman gidilse İstanbul'dan gelen ya da İstanbul'a giden ünlüleri görmek mümkündü. Banliyö treni ile yolculuk edeceklerin de burada toplanması nedeniyle gar hiç boş kalmazdı. Yüksek tavanlı salonu ve salondaki panoları, eskiden her istasyonda rastlanmayan peronları, satış büfeleri ile her izleyene çok güzel bir yer olarak görünürdü.

Doktor Refik Saydam Merkez Hıfzısıhha Enstitüsü

Bu sağlık kuruluşu, Atatürk'ün Ankara'ya ilk gelişinde yanındaki heyet arasında bulunan, önce sağlık bakanlığı sonra başbakanlık yapan Dr. Refik Saydam'ın eseridir. Enstitü 1929'da oluşmuş, binanın yapımına 1927 yılında başlanarak 1932'de tamamlanmıştır. Tasarımı Theodor Jost ve Robert Oerley'e aittir. Daha sonra Sağlık Bakanlığı'nın bir yan kuruluşu olarak Türk insanının sağlığı için değerli araştırmalar yapan önemli bir merkez olmuştur. Bu görevini geliştirerek

[129] Kore Şehitleri Anıtı ve Parkı, Cumhuriyet'in 50. kuruluş yıldönümünde, 29 Ekim 1973 tarihinde açıldı.

günümüzde de sürdürüyor. Ek binaların yapılmadığı yıllarda, Celâl Bayar Bulvarı ile Tuna Caddesi'nin köşesindeki geniş bölümdeki büyük ahırlarda deneme hayvanları, özellikle atlar beslenir, avluya yığılmış kuru ot balyaları ve tepe gibi yükselen gübre yığınları yaz günlerinde oradan geçenleri rahatsız ederdi.

Hıfzısıhha Enstitüsü (1936)

Üç bloktan oluşan Hıfzısıhha Enstitüsü'nün sağ bloğu 1950 yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı idi ve aynı yerde fizyoloji laboratuarı vardı. Klinik öncesi dersleri binanın bodrum katında bulunan amfide yapılırdı. Orta blok serum şubesi idi, üzerinde kabartma Hygenia rölyefi bulunan sol blokta ise çeşitli laboratuarlar vardı.

Yetişkin ağaçların gölgelediği loş avlusundaki banklara oturup dinlenmek ve ders çalışmak mümkündü. Bahçeyi çevreleyen parmaklıklara yaseminler sarılmıştı. Yöneticilere lojman olarak ayrılan Tuna Caddesi tarafındaki Hıfzısıhha Apartmanı hâlâ duruyor. Bu

apartmanın yanında bulunan "Sağlık Memuru Okulu"nun adı "Sağlık Koleji" olarak değiştirildi. Bugün de aynı amaçla kullanılıyor.

19 Mayıs Stadyumu

19 Mayıs Stadyumu'nun adı yarım yüzyıl önce "İnönü Stadı"ydı. O sınırlı olanaklarla hemen hemen 1927-1938 yılları arasında gerçekleştirilen bu kadar yoğun imar çalışmalarına şaşırmamak mümkün değil. En büyük devlet binalarının bir buçuk iki yıl gibi kısa sürelerle tamamlandığı göz önüne alınırsa, işin ne kadar ciddiyetle ele alındığı dikkati çeker. 19 Mayıs Stadyumu'nun temeli Ankara'nın ünlü valilerinden ve aynı zamanda belediye başkanı olan Nevzat Tandoğan zamanında 1934 yılında atılmış, 1936 yılında hizmete girmiştir. Tasarımcısı, İtalyan mimar Prof. Dr. Paolo Vietti-Violi'dir. Maraton kulesi sonradan yıktırılmış, tribünler genişletilmiştir. 1950'li yıllarda çevresi henüz düzenlenmemişti; ek binalarla çeşitli spor tesisleri yoktu. Eskiden burada maçların dışında yalnız 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı törenleri yapılırdı.

19 Mayıs Stadyumu (1939)

Türk Hava Kurumu

"Gençler istikbal göklerdedir" diyen büyük önder Atatürk'ün bu görüşü doğrultusunda kurulan Türk Hava Kurumu binası Talât Paşa Bulvarı ile Atatürk Bulvarı'nın kesiştiği köşede, Ankara Radyoevi'nin yanındadır.[130] İlk adı "Türk Tayyare Cemiyeti" olan Türk Hava Kurumu 16 Şubat 1925 tarihinde kurulmuştur. Uçuş Okulu, paraşütçülük, Planör Okulu ve Model Uçak Okulu olmak üzere dört bölümdü. Planör Okulu kuruma bağlı olarak Eskişehir'in İnönü ilçesindeydi. Kuruluşundan bugüne kadar binanın renginden başka görüntüsünde önemli bir değişiklik olmamıştır.

Türk Tarih Kurumu

Türk Tarih Kurumu "Türk Ocakları Merkez Heyeti"ne bağlı olarak 1930 yılında kurulmuştur. Atatürk'ün bizzat emir vererek kurdurttuğu bu kurum vasiyetinde de yer almış, şimdiki binasına taşınıncaya kadar değişik yerlerde çalışmasını sürdürmüştür. Türk Ocakları kapatılınca 15 Nisan 1931 tarihinde dernek oldu. Daha sonra kurumlaşarak bu adı almıştır. Yapıldığı alan 1950 yılında Ankara Lisesi'nin altında, Kızılay Caddesi ile Halkevi Sokağı'nın köşesinde bomboş bir arsaydı. Eskiden burası da büyük bir mezarlığın parçasıymış. Mimari özelliği dolayısıyla uluslararası ödül kazanan kurum binasının yapımına 1962 yılında başlandı, 1966 yılında tamamlandı. Mimarları Turgut Cansever ve Ertur Yener'dir.

Ankara Ticaret Lisesi

Günümüzde bir meslek lisesi olan Ankara Ticaret Lisesi, Talât Paşa Bulvarı üzerinde, Kültür Bakanlığı'nın arkasında olup 1928-1930 yılları arasında yaptırılmıştır. İki katlı bir yapı olan okulun mimarı

---

[130] Türk Hava Kurumu binası, 1934-1937 yılları arasında inşa edildi. Mimarı, Ernst Arnold Egli, müteahhidi ise, Yüksek Mimar M. Bedri Tümay'dır. Kalorifer tesisatı ise Vehbi Koç tarafından yapıldı.

Ankara'daki pek çok resmi binaya imza atan Ernst Arnold Egli'dir. Bu iki binanın arasındaki kuleye benzeyen köşeli bina daha sonra yapılmıştır.

Eski Ziraat Mektebi

Ziraat Mektebi, Keçiören'de sanatoryuma giden caddenin sağ tarafında bulunan tepenin yamacındadır. Evvelce bağların bulunduğu bir alan olduğu için bahçesinin caddeye bakan bölümünde küçük bir bağ parçası varlığını hâlâ koruyor. Kurtuluş Savaşı'nın ilk yıllarında okulun üst katı Atatürk'ün ikametine, alt katı ise "Heyeti Temsiliye"ye ayrılmıştır. Yine aynı sıralarda bir süre Genel Kurmay Başkanlığı karargâhı olarak kullanılmıştır. Savaş sonrası ise Süvari Polis Okulu olmuş, İlk Meteoroloji Genel Müdürlüğü de burada çalışmaya başlamıştır. Bu tarihi yer olduğu gibi korunmaktadır.

Kara Harp Okulu

Padişah İkinci Mahmut döneminde "Mekteb-i Hassa" adı ile kurulan bu okulun adı daha sonra "Mekteb-i Harbiye" oldu. İstanbul'un Harbiye semti, adını bu okulun orada bulunuşundan almıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 4 Ağustos 1914 tarihinde kapatıldı ise de 5 Ağustos 1919'da bu sefer Bostancı'da öğrenime açıldı. Harp Okulu pek çok yer değiştirmiştir. 20 Aralık 1919 tarihinde "Muhtelit Harbiye Mektebi" adını alarak Halıcıoğlu semtine taşındı. Bu dönemde bütün kuvvet komutanlıklarına bağlı öğrenciler bir arada öğrenim görüyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilgisi sonucu İstanbul işgal edilince Kuleli Askeri Lisesi ile birlikte eğitim ve öğretimine son verildi. Açıkta kalan bir grup öğrenci Kurtuluş Savaşı başlayınca Ankara'ya kaçtı. Daha sonra Ankara'ya gelen bütün öğrenciler, Abidin Paşa Köşkü'nde kurulan "Talim Karargâhı"na yerleştirildi. Bu çalışmalar Ankara'daki Kara Harp Okulu'nun temelini oluşturmuştur. Okul 1923 yılında yeniden İstanbul'a nakledilmiş ise de on

üç yıl sonra 7 Aralık 1936 tarihinde bugünkü binasına taşınarak eğitimine tekrar Ankara'da devam etmiştir.

Kara Harp Okulu Komutanlık binası (1936)

Kara Harp Okulu eski adı ile Aşağı Öveç Bağları'nda bulunan bir tepenin üzerindedir. Mimarı, Clemens Holzmeister'dir. Elli yıl önce çevre düzenlemesi henüz yapılmamıştı. Herhangi bir giriş yasağı olmadığından serbestçe gidilip okulun bazı yerleri gezilebilir, Harbiyelilerin çok ünlü olan spor karşılaşmaları izlenebilirdi. Yamaçlarda ağaçlandırma çalışmaları kısmen yapılmıştı. O yıllarda Mevki Hastanesi okulun yanı başındaydı. Harp Okulu'nun ulusal bayramlarımızdaki gösterileri gururla izlenirdi. Okul zamanla genişledi, modernize edildi, yeni binalar, sistemler eklendi ve süresi uzatılarak bir akademi niteliği kazandırıldı.

Hipodrom

Hipodromun yeri başlangıçta fidanlık olarak tasarlanmışsa da daha sonra sadece at yarışları için değil, hem bir milli park hem de bir spor kompleksi durumuna getirilmiştir. Hizmete girişinden başlayarak günümüzden kırk yıl öncesine kadar 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nın dışında, ulusal bayramlarla askeri törenlerin, at yarışlarının yapıldığı bir yerdi. Ankaralıların mesire zevkini tattıkları geniş ve bakımlı bir alan olmasının yanı sıra burayı çok seven ve önem veren Atatürk sık sık dinlenmeye gelirmiş. Hele ilk dönemlerde erkekler kravatsız gelemez, kadınlar şıklık yarışı yaparlarmış.[131] At yarışları artık burada yapılmıyor. Hipodromun planı Atatürk'ün direktifi ile İtalyan mimar Prof. Dr. Paolo Vietti-Violi'ye çizdirilmiştir. Yarışmalar eskiden ahşap tribünlerden izlenirdi. Sonra ne olduysa birden bire önemini yitirdi. Gazi Orman Çiftliği'nin başına gelenler Hipodromun da başına gelerek çeşitli amaçlar uğruna adeta talan edildi.

Ankara Hipodromu tribünlerinde yarışları izleyen seyirciler (1951)

---

[131] Hipodrom, 1950'lerde Ankara sosyal hayatının önemli merkezlerinden birisiydi. Başkentte görevli diplomatik misyon temsilcilerinin ve seçkin insanların şık kıyafetler içinde at yarışlarını izlemeleri, adeta bir tören atmosferinde gerçekleşiyordu. Hipodrom müdürü, uzun yıllar görev yapan Sadettin Sükan'dı.

Evvelce 19 Mayıs Stadyumu ile bir bütün halindeydi; birkaç giriş kapısından birisi stadyum tarafındaydı. Hipodrom Caddesi henüz Yenimahalle'ye bağlanmamıştı. Kâzım Karabekir Caddesi açıldıktan sonra bu bütünlük bozuldu. Vaktiyle Ankaralıların gezmeye ve eğlenmeye gittiği bu yer, 1980'den sonra Atatürk Kültür Merkezi'nin yapılmasıyla büsbütün kimlik değiştirdi. Şimdi galiba bir bölümü Kültür Bakanlığı'na bağlı bir kuruluş olarak kullanılıyor. Eskiden bahçeler için süs bitkileri yetiştiren seraları vardı. Günümüzde Atatürk Kültür Merkezi'nin bulunduğu geniş alana o dönemler Medrano, Bengali, Apollo, Konrad gibi dünyanın ünlü sirkleri gelirdi.

Ankara Hipodromu'nda at yarışları (1951)

Sümerbank Genel Müdürlüğü

Yerinde bulunan Taşhan'ın 1933 yılında kamulaştırılıp yıktırılmasından sonra inşaatına 1937 yılında başlanmış, 1938 yılında hizmete

girmiştir. Proje mimarı Martin Elsaesser'dir. O zamanlar bile Ulus'un en büyük binalarındandı. Ankara içinde başka satış mağazaları olmadığı için İş Bankası tarafından girilen alt katındaki satış mağazasında her zaman büyük bir kalabalık birikirdi. Cephesindeki ışıklı Sümerbank yazısı şehrin her tarafından görülürdü.

Sıhhiye Orduevi

Sıhhiye Orduevi de en erken yapılan binalardan olup, yapımı 1929-1933 yılları arasında tamamlanmıştır. İnşaat alanında bulunan Zabitan Yurdu'na ait sosyal konutlar, tek katlı lokanta ve eğlence yerleri orduevi yapılmadan önce yıktırılmıştır. Tasarımcısı ünlü mimar Clemens Holzmeister'dir. Eskiden Sağlık Bakanlığı'ndan sonra Sıhhiye'nin en güzel binasıydı. Asıl binaya sonradan eklenen meydana bakan bölüm 1950'den sonra yapılmıştır. Yapıldığı sırada projesinin bir inşaat kalfası tarafından çizildiği söylenmişti. Günümüzde başkentin çeşitli yörelerine yeni orduevleri yapılmasına rağmen Sıhhiye Orduevi önemini yitirmemiştir. Tam karşısında bulunan eskiden "Yüksel Palas" olan ek bina 1980 yılından sonra buraya katılmıştır.

Atatürk Lisesi

Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce Ankara'nın en yüksek okulu "Ankara İdadisi" idi ve Yüksek İhtisas Hastanesi'nin yerindeydi. Bu okulu eski valilerden Sırrı Paşa 1884-1886 yılları arasında Ankara'nın ünlü kırmızı taşından yaptırmış, 1890 yılında eğitime başlamıştır.[132] Kurtuluş Savaşı'nın en kritik yıllarından biri olan 1921 yılında diğer bazı devlet daireleri ile okul Kayseri'ye nakledilmişse de

---

[132] Taş Mektep olarak adlandırılan İdadî binası, lisenin yeni binasına taşınmasının ardından, bir süre üçüncü ortaokul olarak hizmet verdi, sonra 1940'lı yılların sonunda yıktırıldı. Binanın yer aldığı tepe, Osmanlı Dönemi'nde "Develik Tepesi" olarak adlandırıldı.

bir yıl sonra geri getirtilmiştir. Başkentin en köklü eğitim kuruluşu olan okulun adı cumhuriyetin ilanından sonra "Ankara Erkek Lisesi" olmuş, bugünkü binasına 1940 yılında taşınarak Ankara Atatürk Lisesi adını almıştır. Dolayısıyla halkın "Taş Mektep" olarak andığı bir ara "Sultani" de olan Ankara İdadisi'nin devamıdır. Bruno Taut'un tasarladığı yeni binanın inşaatına 1932 yılında başlanmış, 1938 yılında tamamlanmıştır.[133] Mimar, Franz Hillinger ve Asım Kömürcüoğlu ile birlikte çalışmıştır.

Ankara Radyoevi

Radyo yayıncılığının önemini herkesten önce sezen Atatürk'ün emri ile Ankara ve İstanbul'da birer radyo verici istasyonunun yapılması 1925 yılında kararlaştırıldı. Türk Telsiz-Telefon Şirketi bu işi yapacak, Posta-Telgraf-Telefon Genel Müdürlüğü adına işletecekti. Böylece 7KW gücünde, 5KW çıkışlı iki istasyondan biri olan İstanbul radyosu 1926 yılında, ikincisi olan Ankara Radyosu 1928 yılında yayına başladı. Ankara Radyosu'nun ilk yeri eskiden Adalet Bakanlığı'nın yerinde bulunan mızıka okulu mensuplarının yattığı kışlanın bir odasıdır. Bir süre sonra Ankara Palas'ın bodrum katında, mutfağın yanındaki bir odaya taşındı. Burada da çok kalmayarak Sağlık Bakanlığı'nın arkasında ve Sağlık Sokağı'nın içinde bulunan iki katlı bir binaya nakledildi. Sonuçta başkente yakışacak bir radyo binasının yapılmasına karar verilerek uluslararası bir yarışma açıldı. Yarışmayı Marconi Wireless Telegraph Co. Ltd. Şirketi kazandı.

Binanın yeri de dahil olmak üzere, Türk Hava Kurumu'ndan Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'ne kadar olan kısım eski bir mezarlık-

---

[133] *Bruno J. F. Taut, 1880 yılında Almanya'da doğdu. Alman asıllı mimar ve deneme yazarıdır. Hitler Almanya'sına dayanamayarak Rusya ve Japonya'ya sığındı. Bir ara ülkemize gelerek bazı binaların projelerini yaptı. İnşaatlarda ilk kez çelik ve cam kullanan mimarlardandır. Cebeci Ortaokulu'nu da 1938 yılında Franz Hillinger ile birlikte yapmıştır.*

mış.[134] Şirket yapım işlerini 1938'in mayıs ayında tamamladı. Binası, donanımı, verici istasyonları da dahil maliyeti 1.735.710 Türk Lirası'dır. Hizmete giriş tarihi 22 Temmuz 1938 ise de resmen yayına başlaması 28 Kasım 1938'dir.

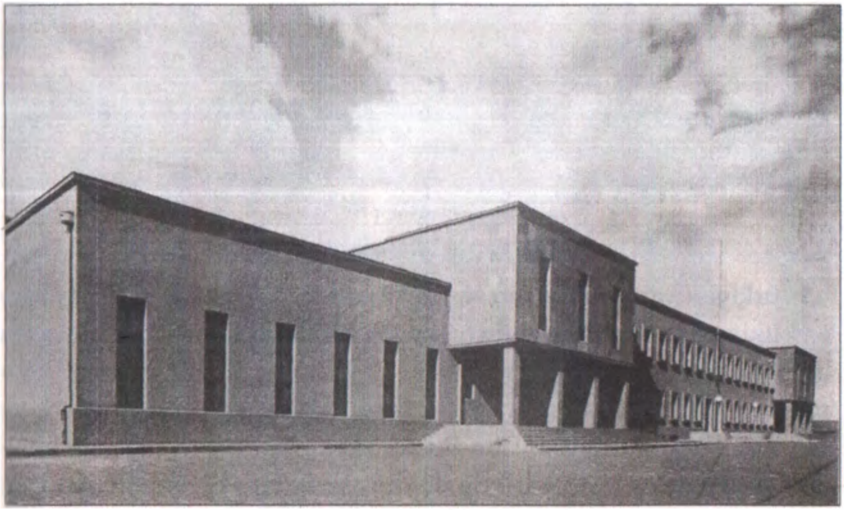
Ankara Radyosu Büyük Stüdyosu (1945)

Radyoevi hem bulvarın en güzel binalarından birisiydi, hem de başkentin toplumsal hayatında önemli bir yer tutardı. Ankara'da konser salonu sıkıntısının çekildiği yıllarda bu görevi bir numaralı stüdyo üstlenmişti. İçinde matbaası ile Philips firmasının 1944 yılında hediye ettiği bir plak kayıt stüdyosu bile vardı. Bütün toplu programlar ve konserler canlı olarak dinleyici önünde büyük, yani bir numaralı stüdyoda yapılırdı. O yıllarda radyo sanatçısı olmak da kolay değildi. Bunun için sanatçılara büyük ilgi gösterilir, toplum içinde sayılır sevilirlerdi. Halk bir sanatçı görebilmek için radyoevinin

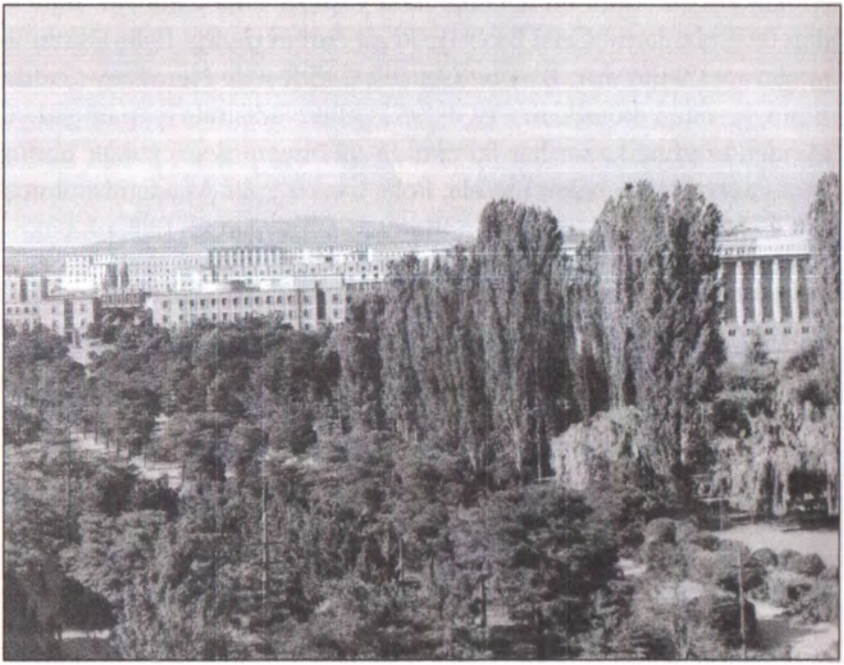
[134] Beki L. Bahar'ın, anılarında belirttiğine göre; Türk Hava Kurumu binası ile Radyoevi ana binası arasında kalan alan, Osmanlı dönemi Yahudi mezarlığıdır. Namazgâh Tepesi'nin Kuzey-Batı, Batı ve Güney-Batı etekleri, Roma dönemi Ankara'sının nekropolüdür.

önünden bile saygı ile geçerdi. Toplu programlar dinleyici önünde canlı olarak yapıldığından bir konser bileti bulabilmek için başvurulmadık yer kalmazdı. Türk Hava Kurumu tarafı ile ana binanın arkasındaki ek bölümler çok sonraları yapılmıştır.

Ankara'da bütün bu anlatılanlarla yaşıt üç bina daha var. Bunlardan ikisi planlarını Celal Biçer ile Reşat San'ın çizdiği Polis Okulu ile Jandarma Okulu'dur. İkisi de Gençlik Caddesi ile Necatibey Caddesi'nin kesiştiği köşededir; 1934-1937 yılları arasında yapılmıştır. O günden bugüne kadar her iki okulda da önemli değişiklikler olmuş, yeni yapılar eklenmiştir; mesela, Polis Okulu Polis Akademisi olmuştur. Üçüncüsü 1935-1936 yılları arasında yaptırılan ilk Etibank binasıdır. Bu bina Osmanlı Bankası ile Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası arasındadır ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılmıştır. Etibank, Sıhhiye'deki yeni binasına geçmeden önce burada çalışmaktaydı. Eski adı Türkiye Sınai Yatırım Bankası olan Devlet Yatırım Bankası da bir süre burada çalışmıştır.

Polis-Jandarma Okulu (1937)

Bakanlıklar (1955)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1950 yılına kadar bakanlıkların çoğu yer değiştirmiştir. Bu değişiklikler günün ihtiyacına göre bugün de sürüp gitmektedir. Bir bölümü de konumunu korumakla birlikte başka bakanlıklara bölünmüş, yapılan eklemelerle ilk biçiminden çok uzaklaşmıştır. Bu anıtsal binaların çevrelerinde bulunan yeşil alanlar yeni binalarla doldurularak bir yığın halini almıştır. Büyük bölümünün mimarı yabancı uzmanlardır. Yabancı mimarlar

ortaya koydukları eserlerde estetik görüntüye önem verip eserlerine kişilik kazandırmaya, aynı zamanda Ankara'nın iklim şartlarına uydurmaya çalışmışlardır. Bakanlıkların birbirine yakın mesafelere yapılmasında bürokrasinin daha kolay işlemesi amacı güdüldüğü açıktır. Bakanlıkların çoğunun tasarımını gerçekleştiren Holzmeister planını bu düşünce ile hazırlamış, aralarına küçük yeşil alanlar serpiştirmiştir. Bugün bu yeşil alanlardan bir tanesi bile yoktur.

Başbakanlık

Başbakanlık, bugünkü merkez binası yapılıncaya kadar Hükümet Meydanı'ndaki eski Maliye Bakanlığı'nın orta bölümündeydi. Bu ilk Başbakanlık Binası'nın yeri eskiden kağnıların park edildiği boş bir alanmış. Tasarımcısı ise Halim Bey'dir ve 1924 yılında yapılmıştır.

Daha sonra Başbakanlık Kompleksi içinde yer alan
Maliye Bakanlığı binası (1925)

Yapanın Yahya Ahmet olduğunu söyleyenler de var.[135] Cumhuriyet döneminin ilk mimari anlayışını yansıtan başbakanlık yüksek tavanlıdır; kemerli pencerelerini çini panolar süsler. Halk arasında "Belkıs Minaresi" adı verilen Julianus Sütunu o yıllarda Başbakanlık ile Türkiye İş Bankası eski genel müdürlüğü arasındayken sonradan yeri değiştirilerek eski Defterdarlığın arkasına taşınmıştır; günümüzde de buradadır. Bu sebepten bölgenin adı "Belkıs Mahallesi"dir. Önündeki havuzu süsleyen üç genç insan figürlü barok çeşme de arka bahçeye yerleştirilmiştir. Bakımlı ve ağaçlıklı olan bu arka bahçe İş Bankası'nın bitişiğine ve Çankırı Caddesi üzerine yapılan iki ek pavyonla oldukça küçülmüş, binanın bütünlüğü bozulmuştur.[136]

Başvekâlet (Bu bina, daha sonra Danıştay binası olarak hizmet vermiştir) (1928)

[135] Eski Başbakanlık binasının yer aldığı alanın bir bölümüne, Osmanlı döneminde "deve damı" denirdi. Binanın mimarı Yahya Ahmet Bey, mühendisi ise Maliye Vekâleti Fen İşleri Müdürü İrfan Bey'dir.

[136] Başbakanlık, daha sonra Zafer Meydanı'ndaki binasında faaliyet göstermiştir. Başbakanlık taşındıktan sonra, bina 1960'lı yılların ortalarına kadar Danıştay olarak değerlendirilmiştir.

Yargıtay ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın arkasında bulunan şimdiki Başbakanlık Merkez Binası Sedat Hakkı Eldem'in tasarımıdır. Yapımına Gümrük ve Tekel Bakanlığı olarak başlanmış; 1937–1938 yılları arasında tamamlanmıştır. Bir bölümü daha sonraki yıllarda Necatibey Caddesi'nde yapılan PTT sarayına taşındı. Dışişleri Bakanlığı yeni yerine taşınınca eskisi de Başbakanlığa katılarak gittikçe genişledi.

Milli Savunma Bakanlığı

Milli Savunma Bakanlığı, Kurtuluş Savaşı'nın ilk yıllarında Hükümet Konağı'nın içinde bir odada çalışmaya başladı. Buradan Yüksek İhtisas Hastanesi'nin yerindeki "Taş Mektep"e, diğer adı ile Ankara Sultanisi ya da İdadisi'ne taşındı. Kırmızı Ankara taşından yaptırılan bu okul nedense sonradan yıktırılmıştır. Elli yıl önce hem hastanenin hem de Ankara Tıp Fakültesi Dekanlığı'nın yeri bomboş bir alandı. Bakanlığın buraya taşınması ile büyük sınıflar ikiye bölünerek küçültülünce eğitim açısından sıkıntılı bir durum ortaya çıkmış. Bunun üzerine önce ahşap bir bina olan okulun yatakhanesine, daha sonra bugünkü bakanlık binası yapılıncaya kadar da Ulus'taki Sanayi Mektebi'ne (Erkek Teknik Lisesine) taşındı.

Yeni bakanlık ve Genel Kurmay Başkanlığı elli yıl önce Ankara'nın en büyük ve en görkemli binalarından biriydi. Tasarımı Alman mimar Clemens Holzmeister'e ait olup inşaatı 1927-1931 yılları arasında tamamlanmıştır. Yerinde vaktiyle küçük bir çeşme, birkaç akasya ağacı ile "Salomon Efendinin Evi" adı verilen eski bir yapı varmış. İlk Ankara Radyosu da aynı alanda bulunan, askeri bandoda çalışanların kışlası olan taş binada 1928 yılında çalışmaya başlamıştır. İnönü Bulvarı henüz şekillenmediğinden Necatibey Caddesi'nin ucu ile bakanlığın çevresi boş tarlalardan ibaretti. Başbakanlık ek binasının yerinde bulunan Çankaya Askerlik Şubesi sarı boyalı iki katlı küçük bir evdi. Gazi Mustafa Kemal Bulvarı tarafında trafiğe açık,

sağında Kumrular Sokağı'na kadar birkaç apartmanın bulunduğu Milli Müdafaa Caddesi sessiz sakin bir caddeydi. Kumrular Sokağı'ndan bakanlığa kadar herhangi bir binaya rastlanmazdı. Yahya Galip Caddesi de bugünkü gibi değildi. Cadde sonraları Namık Kemal (Saraçoğlu) Mahallesi'nden üçüncü caddeye merdivenle inilecek kadar yükseltilmiştir. Eskiden arabalar bu sokaktan Yahya Galip Caddesi'ne girer çıkardı. Milli Savunma Bakanlığı dışında başka binanın olmaması nedeniyle günümüzdeki binaların yeri bakanlık karargâhındaki askerlerin talim alanıydı. Sabahları erken saatlerde buradan geçenler askerlerin talimlerini görebilirdi.

Genel Kurmay Başkanlığı'nın Kurtuluş Savaşı dönemindeki ilk çalışma yeri eski Meteoroloji binası, yani Ziraat Mektebi'dir. Bugünkü bina yukarıda da belirtildiği gibi Clemens Holzmeister'in tasarımı olup 1929-1930 yılları arasında tamamlanmıştır. Eskiden şimdiki gibi demir parmaklıklarla çevrili değildi. Gelip geçenler aslan heykelleri ile süslü merdivenleri, parlak bronz kapıları gururla izlerdi.

Milli Eğitim Bakanlığı

Milli Eğitim Bakanlığı, kuruluşunun ilk yıllarında birçok bakanlık gibi çalışmalarını Hükümet Konağı'nda sürdürdükten sonra önce Ulus İş Hanı'nın yerinde olan Ankara Valisi Müşir Ahmet Tevfik Paşa'nın başlatmış olduğu "Erkek Muallim Mektebi"ne, daha sonra da aynı okulun ahşap yatakhanesine taşınmıştır. O dönemde birinci meclis üyeleri de bu okulda ikamet etmekteydiler. Zaten o zamanlar on altı personeli varmış. Bu tarihi okul bakanlığın da burada bulunduğu 1947 yılında bir daha kullanılamayacak şekilde yanınca yıktırılmıştır. Elli yıl önce Milli Eğitim Bakanlığı'nın üçüncü binası Milli Müdafaa Caddesi'nden Vekâletler Caddesi'ne dönerken sağ köşedeki binaydı. Tasarım ve yapımı Clemens Holzmeister'e ait olan bakanlık, 1935 yılında tamamlanmıştır. Günümüzde Yargıtay ek binası olarak kullanılıyor. Bakanlığa, önü sütunlu ve iki katlı bölümden geçilerek

girilirdi. Üst kata çıkan merdivenlerin her iki tarafında Ratip Tahir Burak imzalı eski ve yeni "Ergenekon" tabloları asılıydı.[137] Bu tablolar günümüzde yeni bakanlığa taşınmış olmalıdır. Bugünkü ve dördüncü bakanlık binası çok sonraları yapılmıştır; yani elli yıl sınırının içine girmez. Yeri uzun yıllar boş bir arsa olarak bekletildi.

İçişleri Bakanlığı

Eskiden "Dahiliye Vekâleti" denen İçişleri Bakanlığı, devletimizin kuruluş yıllarında pek çok bakanlıkta olduğu gibi çalışmalarına Hükümet Konağı'nın bir odasında başlamış, daha sonra buraya yakın ahşap bir binaya taşınmıştır. Bu bakanlık Jandarma Genel Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü ile bir binalar kompleksidir. Her üç binanın da planını Clemens Holzmeister yapmış, 1932-1934 yılları arasında tamamlanmıştır. Sonradan yapılan eklerle bütünlüğü bozulmuştur denebilir. O yıllarda yapılan bütün resmi binalarda Ankara'nın iklim şartları göz önünde tutularak hava yalıtımı sağlamak açısından duvarlar kalın ve pencereler ufaktır. Hepsine panjur konmuştur. Mimar, avluyu sütunlu bir galeri ile süsleyerek estetik görüntüye de önem vermiş, otoparkını bile tasarlamıştır. Bu üç bina koridorlarla birbirine bağlanmıştır. Her nasılsa yeri değişmeyen bakanlıklardandır. Emniyet Genel Müdürlüğü yakın tarihlerde buradan ayrılarak yeni yerine taşınmıştır.

Sağlık Bakanlığı

Yenişehir'de yapılan ilk bakanlıklardandır. O yıllarda "Sıhhat ve İctimâî Muâvenat Vekâleti" denirdi. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı anlamına geliyor. Bugün sadece Sağlık Bakanlığı deniyor. Eskiden çevrede başka yüksek bir yapı olmadığından göze çok büyük ve hey-

[137] Ratip Tahir Burak, 1950'lerde, Ulus gazetesinde, "Karikatürcünün Şakaları" başlığı altında, politik karikatürler çizen bir illüstratör-ressamdır.

betli görünürdü. İnşaat sahası ülkemize gelen ilk şehircilik uzmanlarından Macar asıllı Lörcher'in planına göre belirlenmiş; sazlık ve bataklık bir alanmış. Bakanlık binasının yerinin tasarlandığı sırada, yani 1925 yılında arkasındaki yüz elli hektarlık alana sosyal konutların yapılması kararlaştırılmış. Yapılması kesinleşince yabacı mimarların da katıldığı bir yarışma düzenlenmiş ve seçmelerde Theodor Jost'un projesi birinci gelmiş. Bakanlık 1926-1927 yılları arasında tamamlanarak Ulus'taki eski yerinden buraya taşınmıştır.[138] Yanındaki Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü'nün yapılış tarihi daha sonradır.

Zafer Abidesi'nin önünden alınan bu fotoğrafta, Sağlık Bakanlığı inşaatının tamamlanmak üzere olduğu görülmektedir. (1927)

[138] Sağlık Bakanlığı binasının projesi, Avusturyalı mimar Theodor Jost ve Alman mimar Carl Christoph Lörcher'e aittir.

O yıllarda bakanlık ve çevresinin görünümü bugüne göre oldukça değişik ve güzeldi. Günümüzde Abdi İpekçi Parkı'ndaki havuzun gereksiz yere bakanlığın önüne kadar uzatılması nedeniyle içeri girmek bir sorun haline gelmiştir. Eskiden, sonradan Celâl Bayar Bulvarı adını alacak olan cadde Sıhhiye'ye burada ulaşırdı. Bulvarla birleştiği yerdeki küçük Sıhhiye Parkı ile küçük havuzunun çevresi güzel bir dinlenme yeriydi. Bugün çevresinde el kadar yer bırakılmayacak biçimde birçok bina eklenerek görüntü oldukça kalabalıklaştırılmıştır.

Dışişleri Bakanlığı

Dışişleri Bakanlığı'nın da (eski adı ile Hariciye Vekâleti) her bakanlıkta olduğu gibi ilk yerleştiği yer Hükümet Konağı'dır. Yakın tarihlerde son binasına taşınıncaya kadar epey yer değiştirmiştir. Hükümet Konağı'ndan ilk Başbakanlığın sağ bloğuna taşınan bakanlık, buradan da Merkez Bankası'nın yerinde bulunan dokuz odalı taş bir binaya, "Düyûn-i Umumiye" binasına nakletmiş ve kendi binası yapılıncaya kadar burada çalışmıştır. Adı geçen bu yapı o yılların Ankara'sının eli yüzü düzgün ve en güzel yapılarından biriymiş. Bakanlık bu şekilde çeşitli yerlere taşındığı sıralarda üçüncü binası olan şimdiki Kültür Bakanlığı inşa edilmekteydi.[139] Daha sonra buraya taşınan Dışişleri Bakanlığı uzun yıllar burada çalıştı. Dördüncü kez Başbakanlık merkez binasının arkasında ve Milli Müdafaa Caddesi üzerindeki binaya taşınmıştır. Burasının da tasarımcısı Sedat Hakkı Eldem'dir. Bakanlığa son olarak yeni yapılan Türkiye Kalkınma Ban-

[139] Arif Hikmet Koyunoğlu'nun anılarından öğrendiğimize göre; Millî Eğitim Bakanlığı için inşa edilmekte olan binayı, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, dışarıdan gelen konuklara karşı mahcup olmamak için, Dışişleri Bakanlığı yapılmasının uygun olacağı gerekçesiyle Atatürk'ten istemiştir. Atatürk'ün olumlu karşılaması üzerine de, bina Dışişleri Bakanlığı olarak tahsis edilmiştir.

kası Genel Müdürlük binası tahsis edilmiştir. Dışişleri Bakanlığı halen burada beşinci binasında çalışmaktadır.

Kültür Bakanlığı

Kültür Bakanlığı diğer bakanlıklara göre daha sonra kurulup kadrolaşan bir bakanlıktır. Eskiden bir genel müdürlükle yürütülmekteydi. Halen oturmakta olduğu bina ünlü mimarlarımızdan Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından tasarlanmış, inşaatına Milli Eğitim Bakanlığı olarak başlanmıştır. İnşaatı sırasında bazı değişiklik yapılarak 1927 yılında tamamlanmıştır. Yerinde eskiden bütünüyle yıkılıp harap olmuş eski bir kilise varmış. Aynı mimarın eseri olan Resim ve Heykel Müzesi ve Etnografya Müzesi'yle aynı özellikleri taşır. Konya'da 1 Mart 1927'de açılan Kız Muallim Mektebi öğrencileri 1928-1929 ders yılında Ankara'ya getirilerek buraya yerleştirilmiştir. Yatakhanesi de Anafartalar Caddesi'ndeki Çocuk Esirgeme Kurumu binasındaymış. Bina sonradan Dışişleri Bakanlığı'na verildi; Bakanlık 1950 yılında burada çalışmaktaydı. Dışişleri'nden sonra Gümrük ve Tekel Bakanlığı'na devredildi. Bir ara oldukça bakımsız duruma gelince esaslı bir onarımdan geçirilerek Kültür Bakanlığı'na devredildi. Arkasına çok sonraları yapılan köşeli kule tipi bina bu tarihi eserin yanına yakışmamıştır. Eskiden bu gibi incelikler çok daha fazla önemsenirdi. Bakanlığın üst tarafında bulunan ve planını Ernst Arnold Egli'nin çizdiği Ticaret Lisesi binasına bakılırsa bu nokta açıkça görülebilir.

Ticaret Bakanlığı

Ticaret Bakanlığı'nın eski adı "İktisat Vekâleti"dir. Çok isim değiştiren, çok bölünüp tekrar birleştirilen bir bakanlıktır. Eskiden Vekâletler Caddesi'nde eski Milli Eğitim Bakanlığı'nın yanındaydı. Bugün Yargıtay'ın ek binası olarak kullanılıyor. Mimarı Clemens Holzmeis-

ter olup 1934- 1935 yılları arasında yapılmıştır. Vaktiyle Gümrük ve Tekel Genel Müdürlüğü bu bakanlığın bünyesindeydi. Daha sonra ayrılarak bağımsız bir bakanlık olmuştur. Bina, Holzmeister'in bütün eserlerinin özelliğini taşır.

Gümrük ve Tekel Bakanlığı

Bu bakanlığa esas teşkil eden kuruluş "İnhisarlar" yani Tekel Genel Müdürlüğü idi. Cumhuriyetin ilk yıllarında Ticaret Bakanlığı'nın bünyesindeydi. Pek çok kez bağımsız bir bakanlık olmuş, sonra tekrar genel müdürlüğe dönüştürülmüştür. İlk binası Ulus'ta Hükümet Meydanı'na bakan eski Maliye Bakanlığı'nın sağ bloğu idi. Bağımsız bir bakanlık olduktan sonra Kültür Bakanlığı binasına taşınmıştır. Günümüzde Devlet Bakanlığı'na bağlı bir genel müdürlüktür.

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı

Kuruluşunun ilk yıllarında adı İmar ve İskân Vekâleti'ydi. En erken çalışmaya başlayan bakanlıklardan biridir. Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra başlayan imar çalışmalarında büyük rol oynamıştır. İlk kez Ulus'ta Taşhan'da çalışmaya başlamıştır ve ilk bakan da Mustafa Necati Bey'dir. Birkaç kez yer değiştiren bakanlık 1934 yılında Vekâletler Caddesi'nin en sonundaki asıl binasına taşınmıştır. Planını Clemens Holzmeister çizmiş, 1933 yılında başlanan inşaatı 1934 yılında tamamlanmıştır. Bu bakanlık da birkaç kez parçalanıp birleştirilmiş, adı değiştirilmiş bakanlıklardandır. Bayındırlık ve iskân işleri ayrı ayrı bakanlık olunca İmar ve İskân Bakanlığı Necatibey Caddesi ile Kumrular Sokağı'nın kesiştiği köşedeki mozaik kaplı yeni binasına taşındı. Yapıldığı zaman Ankara'nın en görkemli binasıydı. Bayındırlık Bakanlığı'nın yeri değişmemiştir. Aynı binanın Atatürk Bulvarı tarafına bakan yüzü 1950 yılında Kara Yolları Genel Müdür-

lüğü idi. Bu genel müdürlük buradan Kavaklıdere'ye, oradan da İnönü Bulvarı üzerinde bulunan şimdiki binasına taşınmıştır.

Ulaştırma Bakanlığı

Ulaştırma Bakanlığının eski adı "Münakalat Vekâleti" idi. Cumhuriyet tarihimizde en erken kurulan bakanlıklarımızdan biridir. Kurulduğu zaman ilk binası Hükümet Konağı civarında eski bir Ankara eviydi. Bir süre burada çalıştıktan sonra bugünkü binasına taşınmıştır. Tasarımcısı Bedri Uçar'dır.[140] Ankara Garı ile tren yolu köprüsü arasındaki bakanlığın cephesinde Devlet Demir Yolları'nın amblemi vardır. Arkasında bulunan Celâl Bayar Bulvarı'nın geçtiği alanda ise eskiden Ankaragücü Stadı vardı. Elli yıl önce önemli bir eğlence merkezi olan Gar Gazinosu bu bakanlıkla gar arasındaydı.

Maliye Bakanlığı

Maliye Bakanlığı da kurulduğu yıllarda Hükümet Konağı civarında eski bir Ankara evinde çalışmaya başlamıştır. Maliye Bakanlığı'nın Ulus'taki binası hakkında Başbakanlık anlatılırken gerekli bilgi verilmiştir. İlk başbakanlık binası yapıldıktan sonra sol taraftaki bloğa taşınmıştır. Bu nedenle Hükümet Meydanı'nın adı o zamanlar "Maliye Bahçesi"ymiş. Birçok ek binasıyla uzun yıllar burada çalışan Maliye Bakanlığı, yakın zamanlarda Dikmen Caddesi ile Kara Harp Okulu'na giden yolun arasında yapılan yeni binasına taşınmıştır.

Adalet Bakanlığı

Adalet Bakanlığı da kuruluşundan itibaren bir çok yer değiştirdikten sonra şimdiki binasına taşınmıştır. Clemens Holzmeister'in tasarladığı bina diğer bakanlık binalarıyla aynı tarihlerde 1936-1939 yılları

[140] Bina, 1938-1941 yılları arasında yapıldı.

arasında tamamlanmıştır.[141] Bilindiği gibi Başbakanlık merkez binası ile aynı sırada olup aynı mimarın eseri olan diğer bakanlıkların özelliklerini taşır.

Tarım Bakanlığı

Tarım Bakanlığı, yani eski adı ile "Ziraat Vekâleti" 1920 yılında "Ziraat ve Ticaret Vekâleti" adı altında tek bir bakanlık olarak kurulmuştur. Bağımsız bir bakanlık oluşunun tarihi ise 15 nisan 1931'dir. Sık parçalanıp birleştirilen bakanlıkların başında gelir. Atatürk Bulvarı ile Akay Caddesi'nin kesiştiği köşededir. Üzerinde "Orman Bakanlığı" yazılı olan bu eski bina aslında Tarım Bakanlığı'nındır. Çevresindeki ek yapılar eskiden yoktu. Elli yıl önce zemin hariç iki katlıydı; üzerine sonradan bir kat çıkılmıştır. Günümüzdeki Tarım Bakanlığı Milli Müdafaa Caddesi'ndedir.

---

[141] Adalet Bakanlığı binasının projesi, Y. Mimar M. Bedri Tümay'a aittir.

SEFARETLER (BÜYÜKELÇİLİKLER)

Bazı devletlerin büyükelçilikleri Ankara'da çok yer değiştirmiştir. Bazıları da açıldığı günden beri yerini korumuştur. İlk yıllarda Ankara'ya gelen elçilik mensupları bulabildikleri evlere yerleşmişler, ev bulamayanlar ise bir süre istasyonda ikametlerine ayrılan vagonlarda kalmışlardır. Bir zamanlar yeşilliğe hasret olan başkentimizde, geniş bahçeler içinde bulunan sefaretler birer vaha görüntüsü verirdi. Bugün bu bahçelerin bu kadar geniş tutulmuş olmasına ne kadar sevinsek azdır. El kadar yerlere bile bir bina oturtma merakımız olduğundan sanıyorum buralar da kısa zamanda beton yığını olur çıkardı. Büyükelçiliklerin en yoğun olduğu Atatürk Bulvarı'nın Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği ile Kavaklıdere kavşağı arasına eskiden "Sefaretler Caddesi" denirdi. Bugün kullanılmıyor ama bulvarın karşı sırasında üç blok halindeki Sefaretler Apartmanı bu adı hâlâ devam ettiriyor. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Ankara'nın başkent oluşundan itibaren birçok yabancı ülke kendilerine büyükelçilik olarak geniş alanlara yeni ve modern binalar yaptırarak şehrin imarına ve bir göz zevkinin gelişmesine yardımcı olmuşlardır.

Ülkemizi ilk kez tanıyanlar Sovyet Rusya, Azerbaycan ve Afganistan devletleridir. Türkiye Cumhuriyeti'ni ciddiye almamış görünerek büyükelçiliklerini İstanbul'dan Ankara'ya taşımamakta inat eden üç ülke ise Fransa, İtalya ve İngiltere'dir. Özellikle İngiltere katı bir tutum içine girerek, yanına aldığı üç devletin Ankara'da ortaelçi ya da maslahatgüzarla temsil edilebileceklerini bildirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri kararsız bir tutum izlemiş, Japonya ise İngiltere'nin tutumuna göre karar vermeyi yeğlemiştir. Atatürk'ün sefaretlere

bedelsiz arsa vereceğini bildirmesi üzerine Fransa ve İtalya niyetini değiştirmiş, İngiltere de buna uymak zorunda kalmıştır. Bu uğraşmalar sonucu geç de olsa Türkiye Cumhuriyeti gerçeğini kabul etmek zorunda kalarak 1927 yılında hep birlikte Ankara'nın yolunu tutmuşlardır. Asıl sebep İstanbul'da bulunan saray yavrusu eski binaları bırakarak, savaşlardan ve istilalardan yorgun düşerek bozkır ortasında harabeye dönmüş bir şehre gelmeyi istememek değildir. Batı devletleri Kurtuluş Savaşı başarısını içlerine sindirememişlerdir. Ankara büyük bir başşehir olma yolunda hızla ilerleyip gelişince bazı devletler bu ilgisizliklerinden pişman olmuş gibi yeni arsa bulma çabasına girişmişlerdir. Şimdi bu elçiliklerin daha önce nerede, bugün nerede olduklarına bakalım.

ABD Büyükelçiliği

Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk büyükelçiliği eski konservatuar binasının yakınında bulunan eski ve harap bir evdeydi. Burada daha önce Afganistan Büyükelçiliği varmış. Kırk yıl kadar önce İstiklâl Caddesi'nde Vakıflar Apartmanı'ndan Cumhuriyet Caddesi'nin köşesine kadar Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yaptırmış olduğu iki katlı yedi ev sıralanırdı. Elçilik Cebeci'den bu evlerden birine, buradan da Atatürk Bulvarı üzerinde bugünkü yerine taşınmıştır.[142] Sonradan ana binanın arka tarafı ve batısına yeni hizmet binaları eklenmiştir. Arsası bulvardan Paris Caddesi'ne kadar uzanır. Çankaya'daki büyük elçilik konutunun yapılış tarihi elçilik binasının yapılışından biraz daha sonradır.

---

[142] 1947 yılında inşaatına başlanan şimdiki hizmet binası, 1957 yılında tamamlanmış olup, projesi ve taahhüt işleri, Eggers & Higgins ve Haymil Construction'a aittir.

İngiltere Büyükelçiliği

İngiltere Büyükelçiliği, Şehit Ersan (Müdafa-i Hukuk) Caddesi'nin yukarı bölümünde, Çankaya Caddesi'nin altındadır. Yukarıda anlatmaya çalıştığımız nedenlerle elçiliğini Ankara'ya taşımamakta direnen İngiliz Hükümeti, yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni oyalamak amacıyla önceleri sadece bir temsilcilik açmakla yetinmiştir. Günün birinde nasıl olsa başkent İstanbul olur umuduyla ayak diremiş, neden sonra işin ciddiyetini kabul etmek zorunda kalınca bu kez de arsa arama telaşına düşmüştür. Ankara'da eski ve küçük bir binada ikamet eden elçilik başkâtibi uzun araştırmalardan sonra şimdiki elçilik arsasını bulmuş. Kendi dışişleri bakanlığına "Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne yedi yüz metre mesafede bir arsa buldum ne diyorsunuz" gibisine bir telgraf çekmiş. Bakanlık "Neye mal olursa olsun hemen al" diye emir vermiş.[143] Bu yüzden İngiltere Büyükelçiliği çok yer değiştirmemiştir. İlk dönemlere ait ilginç bir olay anlatılır. Büyükelçi George Clerk karlı ve soğuk bir kış günü İsmet İnönü'nün evinde verdiği resepsiyondan elçiliğe yaya olarak dönmek zorunda kalmış. O sıralarda aç kalan kurtların dağlardan şehre indiği bilindiğinden, yine bir toplantıda yakınlarına "Kurtların bizi parçalaması bir şey değil. Bunların parçaladığı insanlardan geriye ilk kez kar üstünde frak ve silindir şapka kalacak" demiş.

Almanya Büyükelçiliği

Büyük ve bakımlı bir bahçe içinde olan Almanya Büyükelçiliği bilindiği gibi Atatürk Bulvarı'nın eskiden Sefaretler Caddesi adı verilen

---

[143] İngiltere Büyükelçiliği binasının müteahhidi, mühendis Jak Nesim Aciman'dır. Aciman'ın yaptığı bina, 1929 yılında tamamlandı. Yeni ikametgâhın tamamlanması ise 1939-1941 yılları arasındadır.

bölümünün üzerindedir ve bir binalar topluluğudur.[144] Her devletin yaptığı gibi önce eski bir binada çalıştıktan sonra 1930'da şimdiki binaya taşınmış ve inşaatında Hitler Almanya'sından kaçan pek çok Alman çalışmıştır. Çeşitli süs bitkilerinin bulunduğu bahçesi bir park görünümündedir.

Federal Almanya Cumhuriyeti Büyükelçiliği binası (1960'lar)

[144] Almanya Büyükelçiliği, yeni binası yapılıncaya kadar, Atatürk Orman Çiftliği Süt Fabrikası'nın yanındaki ahşap bağ evinde çalışmıştır. Büyükelçilik binasının mimarları, Gross & Listmann ve Carl Christoph Lörcher'dir. Planlamaya daha sonra Alman mimar German Bestelmayer de katılmıştır. Yapılışı, 1927-1929 yılları arasındadır.

İtalya Büyükelçiliği

Bu elçilik de Atatürk Bulvarı üzerinde ve Almanya Büyükelçiliği ile aynı sıradadır. Asıl elçilik binasının önünde St. Paul adı verilen bir Katolik kilisesi vardır. Elçilik kilisenin arkasındadır. İlk çalıştığı yeri tespit edemedik.[145] Ankara'ya gelmek için nazlanan ve en sonra taşınan elçiliklerdendir.

Rusya Büyükelçiliği

Türkiye Cumhuriyeti'ni ilk tanıyan ülkeden biri Rusya, ikincisi ise o zamanlar bağımsız bir ülke olan Azerbaycan devletidir. Rusya'nın ilk elçiliğinin Samanpazarı'nda Kurşunlu Cami'nin karşısında bulunan, bir Ermeni vatandaşımız olan Kevork Efendi'nin konağında çalışmaya başladığını daha önce belirtmiştik. Bu konak günün birinde yanınca Ankara Devlet Konservatuarı'nın eski binasının yerinde bulunan Afganistan Büyükelçiliği'nin boşalttığı binaya, buradan da Hamamönü'nde başka bir yere taşınmıştır. Anafartalar Caddesi'nin Samanpazarı bölümünü anlatırken buradaki Rus Büyükelçiliği'nde geçen bir anı anlatılmıştı; sırası gelmişken bir başka olayı anlatalım. Elçilik mensupları Ankara'ya gelirken yanlarında İvan adında iri kıyım bir ayı getirmişler. Herkes tarafından sevilen ayı kimseye zarar vermeden çevrede dolaşırmış. Bir gün elçi gibi ayı da minareyi merak etmiş ve şerefeye kadar çıkmış. O sırada yine ezan okumaya hazırlanan müezzin ayıyı karşısında görünce büyük bir korkuya kapılmış ve ayı ile birlikte şerefede fırıl fırıl dönmeye başlamışlar. Neden sonra dönmekten usanan ayı minareden inince müezzin rahat bir nefes almış.

---

[145] İtalya Büyükelçiliği, uzun süre Ankara Garı'ndaki bir vagonda çalışmış, daha sonra, İstiklâl Caddesi'ne taşınmıştır. Elçilik binasının yapımına, İtalya-Habeşistan Savaşı'nın sona ermesinin ardından, 1938 yılında başlanmış, 29 ayda tamamlanmıştır. Mimarı, İtalyan Paolo Caccia Dominioni'dir.

Elçiliğin dördüncü binası Atatürk Bulvarı üzerinde, Milli Egemenlik Parkı'nın yanından Aşağı Ayrancı'ya dönen Havuzcu Sokağı'nın köşesinde, şimdiki ticaret ataşeliğinin yerindeydi. Bu sevimsiz ve kaba yapılı binanın cephesinde kocaman bir "orak-çekiç" rölyefi vardı. İnce uzun bahçesi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ana giriş kapısına kadar uzanırdı. Tam karşısında bulunan iki katlı mermer kaplı bina da Rusya'ya aittir. Daha yakın tarihlerde Aşağı Ayrancı'da Karyağdı Sokağı'ndaki beş numaralı son binasına taşınmıştır.

Fransa Büyükelçiliği

Fransa Büyükelçiliği ilk yerleştiği eski bir evden, Osmanlı Bankası'nın Kale çevresinde bir yerde çalışmakta olduğu binaya taşınmış. Duvarlarını kaplayan goblen halılar diğer elçilik mensuplarını kıskandırarak uzun süre diplomatlar arasında konu olmuş. Bu elçilik de Ankara'ya gelmemekte ısrar eden elçiliklerdendir. Paris Caddesi'nde yetmiş numaralı bina yapılınca buraya taşınmıştır.[146] Elçiliğin bir bölümü bir süre Şili Meydanı'nda eski başbakanlardan Adnan Menderes'in cephesi sütunlu evinde ikamet etmiştir.

Belçika Büyükelçiliği

Belçika Büyükelçiliği'nin yeri, önceleri Anafartalar Caddesi'nde idi. Bu büyükelçilik, yeri çok değişmeyen elçiliklerdendir. Atatürk Bulvarı üzerinde ve Olgunlar Sokağı'nın köşesindedir.[147] Kapladığı

---

[146] Fransa Büyükelçiliği uzun süre İstanbul'da kaldı. 1929'dan itibaren Hisarönü'ndeki Assomption tarikatına ait binada faaliyet gösterdi. Fransız sivil binalar ve ulusal saraylar başmimarı Albert Laprade'nin projesi, 1934-1937 yılları arasında uygulandı. Fransa Büyükelçiliği binasının müteahhidi, mühendis Jak Nesim Acıman'dır.

[147] Belçika Büyükelçiliği binasının müteahhidi, Jak Nesim Acıman'dır. İnşaatı, 1929 yılında tamamlandı.

alan bulvardan Karanfil Sokağı'na kadar uzanır. Elli yıl önce o civarda bulunan bütün binalar iki katlı olduğu için bu kadar küçük görünmezdi. Şimdi sağlı sollu beton blokların arasında kibrit kutusu kadar kaldı. Eskiden beri cephesini saran sarmaşıklar yakın zamanlarda kestirildi.

Arjantin Büyükelçiliği

Arjantin Büyükelçiliği'nin ilk yeri Sıhhiye İlkiz Sokağı'ndaki Dostlar Apartmanı'nın bir dairesindeydi. Bundan sonra birkaç yer değiştirerek sonunda Uğur Mumcu Caddesi'ndeki altmış numaralı binaya taşınmıştır.

Avusturya Büyükelçiliği

Yeri değişmeyen elçiliklerden birisi de Avusturya Büyükelçiliği'dir. Önceleri Çocuk Sarayı Caddesi'nde faaliyet gösteriyordu. Daha sonraki yeri, açıldığı günden itibaren Atatürk Bulvarı üzerinde Büyük Ankara Oteli ile aynı sırada, Rusya Büyükelçiliği Ticaret Ataşeliği'nin karşısında, orta Avrupa binalarını hatırlatan dik çatılı bir binadır.[148] Önünde küçük, arka tarafında içinde küçük bir havuz bulunan geniş bir bahçesi vardır.

Brezilya Büyükelçiliği

Brezilya Büyükelçiliği günümüzden elli yıl önce bugün Kuğulu Park'a katılmış olan Özdemir Caddesi üzerindeydi. Sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin karşısında bulunan Şekerbank Genel Müdürlüğü'nün yerindeki binaya taşındı. Önünde bulunan iki çam ağacından birisi hâlâ eski yerinde duruyor. Çok yer değiştiren elçilik

---

[148] Avusturya Büyükelçiliği'nin mimarı, kendisi de Avusturyalı olan Prof. Clemens Holzmeister'dir. Binanın inşaatı 1935-1936 yıllarında gerçekleşti.

önce Cinnah Caddesi üzerindeki Alaçam Sokağı'na buradan da İran Caddesi'ne taşınmıştır.

Çekoslovakya Büyükelçiliği

Atatürk Bulvarı'nın Protokol Yolu olarak adlandırılan bölümünün üzerindedir. Polonya Büyükelçiliği ile İlbank bloklarını geçtikten sonra büyükçe bir bahçe içine yapılmış iki ayrı binadan ibarettir.[149] Bu ülke yakın tarihlerde ikiye bölününce binalardan biri Çek Cumhuriyeti, diğeri ise Slovak Cumhuriyeti Büyükelçiliği oldu. Şimdi iki elçiliğin arasında küçük ve bakımlı bir bahçe vardır.

Çin Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği

Bu elçilik 1950 yılında Tunalı Hilmi Caddesi'ndeydi. Buradan Reşit Galip Caddesi Gölgeli Sokağı'na taşındı. Bir bölümü Horasan Sokağı'nda, müsteşarlığı ise Uğur Mumcu Caddesi üstündedir. Elli yıl önce bu ülke ile fazla bir yakınlık olmamalı ki, elçilikler arasında adı pek geçmezdi.

Danimarka Büyükelçiliği

Danimarka Büyükelçiliği 1950 yılında Mithatpaşa (İsmet Paşa) Caddesi'ndeydi. Buradan Çankaya Caddesi Kırlangıç Sokağı'na taşındı.[150] Bugün de aynı sokaktadır.

---

[149] Çek Cumhuriyeti Büyükelçiliği binasının projesini, Çek mimar Alois Mezera çizdi. Binanın yapımı, 1936-1938 yılları arasında gerçekleşti.

[150] Danimarka Büyükelçiliği'nin projesi, mimar Ünal Tümer'e ait olup, inşaatı 1955'te bitirildi. İkametgâh'ın projesi ise Danimarkalı mimarlar Elmar Moltke ve Knuk Friis'e ait olup, inşaatı 1967'de tamamlandı.

Hollanda Büyükelçiliği

Hollanda Büyükelçiliği çok eskiden Atatürk Bulvarı'nı Tunalı Hilmi Caddesi'ne bağlayan ve bugün iptal edilmiş olan Özdemir Caddesi üzerindeydi. Daha sonra Gaziosmanpaşa Uğur Mumcu Caddesi'ndeki binasına taşındı.[151] Hâlen aynı yerde bulunmaktadır.

Finlandiya Büyükelçiliği

Bu elçilik uzun yıllar Aşağı Ayrancı Güneş Sokağı'nda çalıştı. Buradan Kavaklıdere'de Galip Dede Sokağı'na taşınmıştır.

Hindistan Büyükelçiliği

Hindistan Büyükelçiliği de birçok elçiliğin bulunduğu Kavaklıdere'deki Özdemir Sokağı'ndaydı. Çok yer değiştiren elçiliklerdendir. Buradan Çankaya Caddesi Kırlangıç Sokağı'na taşındı. Günümüzde Cinnah Caddesi'nin Botanik Parkı'na bakan yamacının üzerinde, Atakule'ye yakın bir yerdedir.[152] Bazı bölümleri Nilgün, Alabaş, Willy Brand ve Abdullah Cevdet Sokağı'nda çalışıyor.

Irak Büyükelçiliği

Irak Büyükelçiliği uzun yıllar Tunalı Hilmi Caddesi'ndeki bir binada çalıştı. Buradan İran Caddesi'ne paralel olan Turan Emeksiz Sokağı'ndaki binasına taşındı. Elçiliğin bazı bölümleri ve Irak Kültür Merkezi Çankaya civarında değişik yerlerdedir.

---

[151] Hollanda Büyükelçiliği'nin mimarî projesi, Rotterdam'lı F. C. De Weger'e ait olup, inşaatı 1976-1978 yılları arasında gerçekleştirildi.
[152] Hindistan Büyükelçiliği binasının projesi, mimar Sedat Hakkı Eldem'e ait olup, inşaatı 1964 yılında tamamlandı.

İran Büyükelçiliği

İran Büyükelçiliği de bazı elçilikler gibi uzun bir süre Tunalı Hilmi Caddesi'nde ikamet etti. Buradan Tahran Caddesi'nde bulunan bugünkü binasına taşınmıştır.[153] İran Kültür Merkezi ise Reşit Galip Caddesi üzerindedir.

İsveç Büyükelçiliği

Kavaklıdere'de Cinnah Caddesi Kâtip Çelebi Sokağı'ndadır, yer değiştirmemiştir.[154]

İsviçre Büyükelçiliği

İsviçre Büyükelçiliği Atatürk Bulvarı'nın Protokol Yolu üzerindeki 247 numaralı kendi binasındadır. Elçiliğin tasarımını Ernst Arnold Egli yapmıştır. İnşaatı, 1936-1938 yılları arasında tamamlandı.

İspanya Büyükelçiliği

İspanya Büyükelçiliği 1950 yılına kadar Atatürk Bulvarı üzerinde Avusturya Büyükelçiliği'nin yanında iken daha sonra buradan Simon Bolivar Caddesi Abdullah Cevdet Sokağı'nda, halen faaliyet sürdürdüğü binaya taşınmıştır.[155]

---

[153] İran Büyükelçiliği binasının müteahhidi, Jak Nesim Aciman'dır.

[154] İsveç Büyükelçiliği'nin ikametgâh projesini, Danimarkalı mimar Prof. Philip Ginther çizmiş olup, inşaatı 1934 yılında tamamlandı. Elçilik binasının projesi ise İsveçli mimar Prof. Nils Ahrbom tarafından çizildi, inşaatı 1963 yılında tamamlandı.

[155] İspanya Büyükelçiliği'nin Atatürk Bulvarı üzerindeki eski binasının yerine, 1959-1966 yılları arasında, Büyük Ankara Oteli inşa edildi.

Kanada Büyükelçiliği

Bu elçilik 1950 yılında yeni açılmaya başlayan Cinnah Caddesi üzerindeydi. Daha sonra İran Caddesi'nin paralelindeki Turan Emeksiz Sokağı'ndaki yetmiş beş numaralı asıl binasına taşınmıştır. Bazı bölümleri ise Filistin Sokağı ile Reşit Galip Caddesi'nin kesiştiği köşede bulunan bir apartmandadır.

Lübnan Büyükelçiliği

Lübnan Büyükelçiliği çok önceleri Atatürk Bulvarı üstünde, eski Rus Büyükelçiliği'nin sırasındaydı. Sonra Cinnah Caddesi on bir numaralı binaya taşındı. Şimdi ise Uğur Mumcu Caddesi Kızkulesi Sokağı'ndadır.

Macaristan Büyükelçiliği

Macaristan'ın Türkiye Büyükelçiliği, 1950 yılında İtalya Büyükelçiliği ile Yugoslavya Büyükelçiliği arasında bulunan ana binasındaydı. Bir bölümü ise Kızılay'da Gazi Mustafa Kemal Bulvarı'nın İzmir Caddesi'yle kesiştiği köşenin sağında bulunan kuleli eski bir binadaydı.[156] Şimdi burada bir kebapçı vardır.

Mısır Büyükelçiliği

İlk büyükelçilik binası da bugünkü binanın yerindeydi. Bina Mısır Devleti'nin adı Birleşik Arap Cumhuriyeti olduğu yıllarda yıktırılarak iki blok halinde yeniden yapılmıştır. Elçiliğin mimarisi Arap mimarisinin özelliklerini taşır.[157] Filistinlilerin bağımsızlık mücadelesinin

---

[156] Söz konusu binanın mimarı, Giulio Mangeri'dir.

[157] Mısır Büyükelçiliği binasının mimarları; Nafiz Bey, Bülent Hatunoğlu ve Memduh Mustafa'dır. İnşaatı, 1967-1971 yılları arasında tamamlandı.

yeni yeni başladığı yıllarda, sanırım 1975'te gerillalar elçiliği basmış, bu sırada güvenlik görevlisi iki vatandaşımızı öldürmüşlerdi.

Norveç Büyükelçiliği

Bu elçilik önceleri Atatürk Bulvarı üzerindeyken daha sonra Gaziosmanpaşa'da Kelebek Sokağı'na taşınmıştır. Halen aynı yerdedir.

Pakistan Büyükelçiliği

Pakistan Büyükelçiliği 1950 yılında İzmir Caddesi'ndeydi. Şimdiki binanın inşasına elçilik burada iken başlanmıştır. Bugün büyükelçilik binası İran Caddesi ile Turan Emeksiz Sokağı'nın kesiştiği köşededir ve önlü arkalı iki bloktan ibarettir. Elçiliğin bazı bölümleri değişik yerlere yayılmıştır.

Polonya Büyükelçiliği

Polonya Büyükelçiliği Atatürk Bulvarı ile İran Caddesi arasındaki bir alandadır. Bu elçilik de diğerleri gibi önce değişik yerlerde çalışmaya başlamış, inşaatı tamamlanınca asıl yerine taşınmıştır.[158] Eskiden İran Caddesi tarafında Kavaklıdere'den gelen küçük bir dere elçiliğin yanından Tunalı Hilmi Caddesi'ne doğru akardı. Sonradan yeraltına alınarak kanalizasyona bağlanmıştır. Çok geniş ve bakımlı olan bahçesi Kuğulu Park'a kadar uzanırdı. Kuğulu Park o dönemlerde bu kadar büyük değildi. Vedat Dalokay'ın belediye başkanlığı

---

[158] Polonya (Lehistan) Büyükelçiliği, mevcut binası yapılıncaya kadar, İstiklâl Caddesi'nde Evkaf (Vakıflar) idaresinin yaptırmış olduğu yedi müstakil binadan birisinde faaliyetini sürdürmüştür. Hizmetteki Büyükelçilik binasının projesini, Polonyalı mimar Bohdan Pinewski çizdi. Binanın inşaatı 1931 yılında tamamlandı.

sırasında bahçesinin uç bölümü bir belediye arazisi ile takas yapılarak parka katılmış, açılan yeni yola Polonya Caddesi adı verilmiştir.

Portekiz Büyükelçiliği

Bu elçilik 1950 yılında Hatay Sokağı'ndaydı. Buradan, önce Cinnah Caddesi'nde bulunan yirmi sekiz numaralı binaya, sonra da Kuleli Sokağı'nda yirmi altı numaraya taşındı. Bugün de burada çalışmasını sürdürüyor.

Romanya Büyükelçiliği

Romanya Büyükelçiliği, pek çok benzeri gibi Atatürk Bulvarı'nda kiralık bir yerde çalıştıktan sonra Cinnah Caddesi Bükreş Sokağı'nda kendi malı olan dört numaralı binaya taşındı.

Suudi Arabistan Büyükelçiliği

Suudi Arabistan Büyükelçiliği eskiden Gazi Mustafa Kemal Bulvarı'nda, Onur İş Hanı'nın yerinde bulunan iki katlı bir binadaydı. Burası yıkılınca Çankaya'da Abdullah Cevdet Sokağı'na taşınarak on iki ve on sekiz numaralı binalarda çalıştı. İran Caddesi'nin paraleli olan Turan Emeksiz Sokağı'nda, Pakistan Büyükelçiliği'nin arkasındaki şimdiki binası yakın zamanlarda yapılmıştır. Elçiliğin yerinde daha önce RV lokantası vardı.

Suriye Büyükelçiliği

Bu elçilik eskiden Kocatepe'de Bayındır Sokağı'nın içindeydi. Sonra Çankaya'da Abdullah Cevdet Sokağı'na taşındı. Bugün de aynı bölgede Sedat Simavi Sokağı'ndadır

Şili Büyükelçiliği

Şili Büyükelçiliği önceleri Şehit Ersan Caddesi'nde İngiltere Büyükelçiliği'nin yakınlarındaydı. Sonra Abdullah Cevdet Sokağı'na taşındı ise de buradan da Gaziosmanpaşa Koza Sokağı'na yerleşti.

Yunanistan Büyükelçiliği

Yunanistan Büyükelçiliği elçilikler içinde en çok yer değiştirenlerin başında gelir. İlk zamanlar Atatürk Bulvarı üzerindeki ikinci Sefaretler Apartmanı'nın yerinde bulunan eski bakanlardan Şakir Kesebir'in evindeydi. Buradan Çankaya'da Şölen Sokağı'nda bir eve taşındı. Halen Çankaya'da Ziyaürrahman Caddesi'nde kiralık bir apartmanda çalışmaktadır. Yunanistan hükümeti her nedense Kavaklıdere kavşağında, Şili Meydanı'na çıkan caddenin köşesinde bulunan kendi arsasına hâlâ bir elçilik binası yaptırmamıştır.

Bulgaristan Büyükelçiliği

Bulgaristan'ın Türkiye'deki ilk elçiliği eski Adliye Sarayı'nın karşısında bulunan bir apartman dairesi olmuştur. İkinci büyükelçi Pavlof burayı aynı zamanda kendi konutu olarak da kullanıyordu. Buradan Atatürk Bulvarı üzerinde Mısır Büyükelçiliği'nin yanında, şimdiki binasının yerinde bulunan daha küçük bir binaya taşınmıştır. Daha sonra bu bina yıktırılarak yerine bugünkü elçilik yaptırılmıştır. Yapılış tarihi çok eski değildir.

Yugoslavya Büyükelçiliği

Yugoslavya Büyükelçiliği eskiden beri Atatürk Bulvarı'nın Kavaklıdere kavşağına yakın bir yerde, Kuveyt Caddesi'nin köşesindeki

Yunanistan Büyükelçiliği arsasının bitişiğindedir.[159] Yeri değişmeyen elçiliklerdendir.

Afganistan Büyükelçiliği

Afganistan Türkiye Cumhuriyeti'ni ilk tanıyan devletlerden olduğu için büyükelçiliğini de cumhuriyetin ilk yıllarında açmıştır. İlk elçilik binası eski Ankara Devlet Konservatuarı'nın yerinde, daha önce Azerbaycan Büyükelçiliği'nin de bulunduğu eski bir Ankara evindeydi. Kısa süre sonra buradan Hacıbayram'da bir yere, daha sonra, Evkaf Apartmanı yanına taşındı. Cinnah Caddesi'nin Çankaya son durağa yakın bir yerinde olan bugünkü binasına taşınıncaya kadar çok yer değiştirmiştir.

Japonya Büyükelçiliği

Japonya Büyükelçiliği uzun yıllar Gaziosmanpaşa'da Filistin Sokağı ile Arjantin Caddesi yakınlarında bir apartmanda ikamet etti. Bu elçilik de çok yer değiştirdikten sonra Reşit Galip Caddesi'nin Çankaya Caddesi'ne yakın bölümündeki yeni binasına yerleşti.

---

159 Hâlen Sırbistan Cumhuriyeti Büyükelçiliği olarak hizmet veren binanın inşası 1936 yılında bitirildi.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Büyük önder Atatürk, eğitime verdiği önem doğrultusunda Ankara'ya bir üniversite açma çalışmalarını 1920 yılında başlatmak istemiştir. O yıllarda Ankara'da, Erkek Muallim Mektebi (Dârülmuallimîn) ile Yüksek İhtisas Hastanesi'nin yerinde bulunan Ankara İdadisi'nden başka yüksek okul sayılabilecek bir eğitim kurumu yoktu. Cumhuriyetin ilanından hemen sonra çalışmalar yoğunlaştırıldı. Onuncu yılda önemli ilerlemeler kaydedilmiş, üniversite reformu da bu sırada gerçekleştirilmiş, İstanbul'daki Dar-ül Fünûn 1 Haziran 1933'te İstanbul Üniversitesi olmuştur. Reformdan önce İsviçre'den Prof. Albert Malche getirtilerek bir rapor hazırlattırılmıştır. Bu paralelde Ankara'da üniversite çalışmalarına hız verildi. Bütün bunlar olurken Avrupa'nın, özellikle Almanya'nın siyasi havası karışmış, kaçacak bir ülke arayan Yahudi ve karşıt görüşlü bilim adamlarına ağır baskılar başlamıştı. Atatürk dâhiyane bir yaklaşımla bu insanları ülkemize davet etti. Böylece Almanya, Avusturya, daha sonra Macaristan'dan kaçan bilim adamları İstanbul Üniversitesi ile Ankara'ya geldiler. Ankara'ya gelen Prof. Friedrich Falke, zooteknik profesörü Dr. Spöttce, meyvecilik uzmanı Prof. Dr. C. Wenigen, bahçe ve meyve bilimci Prof. Dr. Gleisberg, toprak bilimci Dr.Heide, Dr.Gerugross ve Dr. Stuwe'e Yüksek Ziraat Okulu'nu kurma görevi verildi. Ülkemize daha sonra gelenler de olmuştur. Bunların arasında Hukuk Fakültesi'nde Prof. Dr. Hirsch; Tıp Fakültesi'ne gelen Prof. Dr. Alfred Marchionini, Prof. Dr. Eduard Melchior, Farmakolog Prof. Dr. Plewka ve daha pek çok uluslararası üne sahip bilim adamlarını sayabiliriz

Ankara Üniversitesi'nin çekirdeğini Yüksek Ziraat Enstitüsü oluşturur. Üniversitenin 16 Haziran 1946'da yasalaşan kuruluş kanunu 13

Kasım 1946 tarihinde yürürlüğe girdi. Kurulduğu zaman Ziraat, Veteriner, Hukuk ve Orman olmak üzere dört fakültesi vardı. Orman Fakültesi daha sonra İstanbul'a nakledilmiştir. O dönemlerde hem fakülteler eksik hem de bazı fakültelerin doğru dürüst bir yeri yoktu. Ankara Üniversitesi kampusu için ayrılan bölgeye sadece Siyasal Bilgiler Fakültesi ile Hukuk Fakültesi yapılabilmişti. Veteriner ve Ziraat Fakülteleri kendi yerlerindeydi.

Bugün olduğu gibi o zamanlarda da öğrencilere kolay kolay ev kiralanmadığından yüksek öğrenim için Ankara'ya gelen öğrenciler tam bir perişanlık içindeydi. Bu nedenle diğer fakülte öğrencileri Siyasal Bilgiler, Ziraat ve Veteriner Fakülteleri'nin yurtlarına imrenirdi. Hukuk Fakültesi'nin arkasındaki yurt büyük yurtlardandı; 80-100 kişilik salonlarda çok sayıda öğrenci kitlesi barınırdı. Tek tük yapılan, illere ait özel yurtlar ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktı. En pahalı ve temiz yurtlardan biri de Kıbrıs Caddesi'nde bulunan Niğde Öğrenci Yurdu'ydu. Bunun dışında illere ait yurtlara örnek olarak Kurtuluş Camii'nin karşısında ve Kurtuluş İlkokulu'nun arkasındaki Konya Yurdu ile Demirtepe'de bulunan Samsun Yurdu da sayılabilir. Demirtepe'deki bu yurt eski Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü'nün yanındaydı ve hâlâ olduğu gibi duruyor. Sonradan Cebeci'de Perşembe Pazarı'nın yanında kendi binasına taşınmış, daha sonraları bunların hepsi Kredi ve Yurtlar Kurumu'na devredilmiştir. Bu sayılanların dışında irili ufaklı başka yurtlar da vardı. Ankara Üniversitesi Vehbi Koç Öğrenci Yurdu henüz tamamlanmadığı gibi henüz üniversiteye devredilmemişti. Yıllarca sonra bir kat daha çıkılarak arkasına da bir bölüm eklendi.

O yıllarda her bütçeye uygun, öğrencilerin yemek ihtiyacını karşılayabilecek bir lokanta bile yoktu. Pek çok üniversiteli, eskiden Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin ana binasının önüne yapılan ek binanın yerinde bulunan üniversite aşevinden yüz elli kuruşluk yemek kuponları alır, öğle ve akşam yemeklerini burada yerdi. Çok eskiden aya-

küstü yemek yenebilen yerlerin olmamasından dolayı çevredeki küçük lokantalardan da yararlanılabilirdi. Bunlardan biri de Hukuk Fakültesi'nin tam karşısındaki Seyhan Palas Oteli'nin sahibi Ahmet Bilgin'in lokantasıydı. O yıllarda "fast food" kültürü henüz gelişmemişti.

Bütün bu sorunların en önemlisi ulaşım sorunuydu. Çevre semtlere giden otobüs seferleri yetersizdi. Banliyö treni her semte gitmediği gibi dolmuşçuluk Ankaralıların günlük hayatına yeni yeni girmekteydi. En az iki buçuk liralık taksi ücretini günde iki kez ödemek olanak dışıydı. Öğrencilerin bu parayı ödeyebilmesi şöyle dursun, önce beş sonra yedi buçuk kuruş olan otobüs abonman biletlerini bile korka korka kullanırlardı. Ankara'nın EGO binası Kurtuluş'tan Sıhhiye'ye inen cadde üzerindeydi; abonman biletleri buradan alınırdı. Yanında Amerikalıların alışveriş ettiği (PX) denen satış yerleri ve belediyenin otobüs garajları vardı. Ankaralılar o zamanlar çok beğenilen Amerikan mallarını burada görüp öğrenmişti.

Siyasal Bilgiler Fakültesi

Osmanlı İmparatorluğu döneminde devlet memuru ihtiyacını karşılaması için açılan bu eğitim kuruluşu çok ad değiştirmiştir. İlk adı "Mekteb-i Fünûn-i Mülkiye"dir.[160] Daha sonra "Mekteb-i Mülkiye-i Şahane", "Mekteb-i Mülkiye" gibi adlar almıştır. Okul İstanbul'da iken bir ara Hukuk Fakültesi'ne bağlanmışsa da Sadrazam Talât Paşa zamanında yeniden bağımsızlık kazandırılmıştır. Sonunda 16 Haziran 1935'de "Mülkiye Mektebi" yani Siyasal Bilgiler Okulu olan fakültenin, üzerinde çift (M) olan bir de rozeti vardı. Öğrencilerin İs-

[160] "Mekteb-i Mülkiye-i Fünûn-u Şâhâne" İstanbul'da Fatih semtinde "Ticarethâne" denilen yerde kurularak 12 Şubat 1859 tarihinde öğretime başladı. Açılış törenine, Sadrazam Âli Paşa ve hükümet üyeleri iştirak etti.

tanbul'dan Ankara'ya trenle nakledilış tarihi 6 Kasım 1936, fakülte olarak Ankara Üniversitesi'ne bağlanışı ise 1950'dir.

Fakülte binasının tasarımını Ernst Arnold Egli yapmış, inşaatı 1935-1936 yılları arasında tamamlanmıştır. İdari bölümleri, dershaneleri, basketbol salonu, yemekhaneleri ve arkasındaki yurdu ile o yılların en düzenli ve yerleşmiş eğitim kurumlarındandı. Özellikle adı olup da yeri yurdu olmayan Tıp Fakültesi öğrencileri bu fakülteye gıpta ile bakardı. Her zaman olduğu gibi o yıllarda da sosyal etkinliği çok olan bir fakülteydi.[161] Hele "İnek Bayramı" şenlikleri herkes tarafından heyecanla beklenir, diğer fakülte öğrencileri de bu etkinliğe katılırdı. Gazi Eğitim Enstitüsü ayrı tutulursa fakültenin basketbol salonu Ankara'nın tek kapalı spor salonuydu. Aynı salonda ünlü konuşmacılar konferanslar verir, bazen tartışmalı toplantılar yapılırdı. Kız enstitüleri ile yoğun sosyal ilişkileri olduğundan diğer fakülte öğrencilerini kıskandırırdı.

Fen Fakültesi

Fen Fakültesi o gün için üniversitenin en genç fakültelerinden birisiydi. Tasarımını, aynı zamanda Anıtkabir'in mimarı olan Emin Onat ile Sedat Hakkı Eldem'in yaptığı Fen Fakültesi 1950 yılında daha yeni yapılıyordu. İnşaatın önü Makine Kimya Endüstrisi'nden İncitaşı Sokağı'na kadar bomboş bir alandı. Bütün bu hazırlıklar yapılırken,

---

[161] *Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin o günkü durumunu hiç unutmam. 28 Nisan 1960 günüydü; üniversite gençliğinin ayaklandığı günlerden birisiydi. Güvenlik güçleri fakülteyi kuşatarak kurşun yağmuruna tutmuştu. Ön tarafına sonradan yapılan ek bina olmadığı için, Cemal Gürsel Caddesi'ne bakan cephesi delik deşik olmuştu. O gün Tıp Fakültesi Hastanesi'nde nöbetçi olduğumdan özel izin alarak, ikisi de öğrenci olan kardeşlerimi aramak üzere sokağa çıkmıştım. Sıkıyönetim vardı, caddede yürümek tehlikeliydi. Abidinpaşa sırtlarını dolaşarak fakültenin yanındaki sokağa indim. Şimdi duruyor mu bilmiyorum, yurt kapısından içeri girdiğimde bir savaş alanı ile karşılaştım. Çoğu yaralı olan öğrenciler merdiven altlarına köşe bucağa sığınmıştı.*

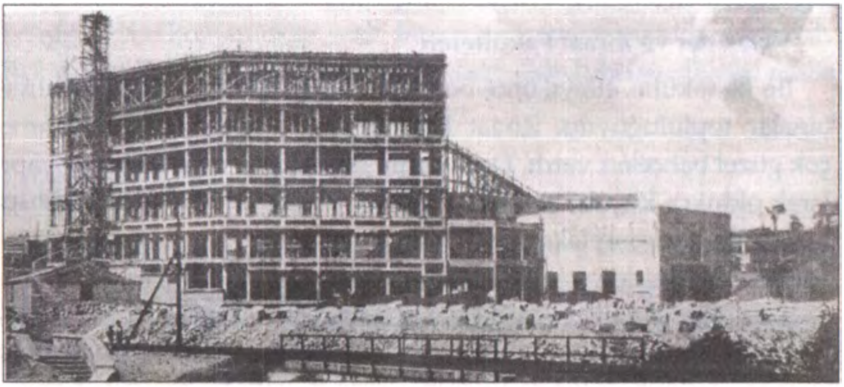
Fen Fakültesi Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in gayreti ile 17 Eylül 1943 tarihinde matematik, astronomi, fizik, kimya bölümleriyle eğitime başlamış, günümüzde Gazi Üniversitesi merkez binası olan Gazi Eğitim Enstitüsü'nün bir bölümüne yerleşmişti. Fakülte bu okulun dershanelerinden ve laboratuarlarından yararlanmaktaydı. Başlangıçta fizik-kimya lisansları için kırk beş öğrenci alınmıştır. Öğrencilerin beşi "iftihar listesi"ne geçenlerden, geri kalanları diğer öğrenciler arasından seçilerek alınmış ve ayda elli lira burs verilmişti. O zamanlar olanaklar bu kadar elverişli olmadığından Tıp, Ziraat ve Veteriner Fakültelerinin birinci sınıf öğrencileri de burada hep birlikte eğitim görürdü.

Veteriner ve Ziraat Fakülteleri

Bu iki fakülte, elli yıl önce boş denebilecek geniş bir alana yayılmış binalar topluluğuydu. Ziraat Fakültesi'nin katkısıyla düzenlenmiş çok güzel bahçeleri vardı. Daha sonra bu bahçelere yeni binalar yapılarak oldukça küçültülmüştür. Öğrenci yurdu, laboratuarları, kütüphanesi ile bir kompleks özelliğindeydi. Açıkçası her ihtiyacı karşılayabilecek biçimde yerleşik bir düzen içindeydi. Fakülteler içinde olanağı en fakir olan Tıp Fakültesi öğrencileri bazı dersler ve laboratuar çalışmalarını burada yapardı. Çeşitli sosyal etkinlikler arasında hafta sonları yapılan müzik çalışmalarına diğer fakültelerden de katılımlar olurdu. Fakülteye girişte sol tarafta, önünde Atatürk ve İsmet İnönü'nün heykellerinin bulunduğu yüksek bina Ankara Üniversitesi Rektörlüğü ve Genel Sekreterliği'ydi. Şehir merkezine uzak ve ulaşımın zor olması sebebiyle sonu gelmez resmi işlemler öğrencileri canından bezdirirdi.

Bu iki fakültenin temelini yine iki yüksek okul oluşturmuştur. Atatürk'ün emri ile İstanbul'da Halkalı'da bulunan "Ziraat Mektebi ile Baytar Mektebi" 1930 yılında Ankara'ya nakledilerek yüksek okul

kimliği verilmiş, 30 Ekim 1933 tarihinde derslere başlanmıştır. Ziraat, tabiat, ziraat sanatları ve veterinerlik bölümleri vardı. Yer olarak o güne göre şehir merkezine çok yakın olduğu düşünülerek bin dönümlük bir alan ayrılmıştır. Burada hem uygulama alanları hem de hizmet binaları vardı. Ayrıca öğrenciler on aylık staj sürelerini Atatürk Orman Çiftliği'nde yaparlardı. Yerleştikleri ilk bina Kurtuluş Savaşı sırasında Atatürk'ün ikametine ve "Heyet-i Temsiliye"ye tahsis edilen, sanatoryuma giden yolun sağ tarafında bulunan eski binadır. Ziraat Fakültesi fakülte kimliğini 1948 yılında kazandı. Veteriner Fakültesi ise 1937 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü'nden ayrıldı, 1948 yılında bağımsız fakülte oldu.

Hacettepe Tıp Fakültesi Çocuk Kliniği olarak inşa edilen, bugünkü A.Ü. Tıp Fakültesi Binası (1957)

Tıp Fakültesi

1937 yılında kuruluş çalışmalarına başlanıp, 19 Ekim 1945 yılında resmen eğitime başlayan Tıp Fakültesi, Ankara Üniversitesi'nin en genç fakültelerinden birisidir ve elli yıl önce anlatılamaz bir dağınıklık ve yoksulluk içindeydi. Dekanlık ve genel sekreterlik Doktor Refik Saydam Merkez Hıfzısıhha Enstitüsü'nün sağ bloğuna yerleşmişti.

Bazı dersler aynı binanın bodrum katında bulunan küçük amfide; bir bölümü Dikimevi'nde Gülhane Hastanesi ile ortak çalışan Tıp Fakültesi Hastanesi'nde, bir bölümü de Ziraat ve Veteriner Fakülteleri'nin dershaneleriyle Numune Hastanesi'nde yapılırdı. Bazen öğrencilerin aynı zamanda üç ayrı yerde birden bulunması gibi garip durumlar da olurdu. Sabahları Gazi Eğitim Enstitüsü'ne derse giden öğrenciler öğleden sonra merkez binada laboratuar çalışmalarına başlar, bir yemek molasından sonra akşamüzeri yabancı dil derslerine katılırdı. Düşünüldüğünde, o günün şartlarında birbirinden bu kadar uzak olan bu kadar çok yere ulaşmanın güçlüğü kendiliğinden anlaşılır. Bu durum 1953 yılının şubat ayına kadar devam etti. Aynı ay içinde İstanbul'da bulunan askeri tıp öğrencileri Ankara'ya geldikten sonra Gülhane Hastanesi kendi binasına taşındı. Tıp Fakültesi de boşalan yere yerleşince komutanlık binası dekanlık, genel sekreterlik ve başhekimlik binası oldu. Bu konuda hastaneler bölümünde daha ayrıntılı bilgi verilecektir.

Hukuk Fakültesi

Ankara Hukuk Fakültesi fakülte oluncaya kadar birçok aşamadan geçmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarında hukukçu sayısının azlığını yakından gören Atatürk, 1 Mart 1922'de meclisin açılış konuşmasında ilk kez bu konuya işaret ederek "fakülte" adını kullanmış; aynı yıl içinde bunun için ödenek ayrılmasını istemiştir. Böylece adı "Adliye Hukuk Mektebi" olan bir okulun açılması kararlaştırılmış oldu. Bir başlangıç olarak bu okul Denizciler Caddesi ile Yahudi (Hacıdoğan) Mahallesi arasında, Leblebici Camii'ne yakın bir binada, 2 Eylül 1922 tarihinde eğitime başladı. "Tevhîd-i Tedrîsât" kanunu 4 Kasım 1924'te yürürlüğe girince Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı. Bütün bu çalışmaların yapılmasında Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un büyük emeği geçmiş, 1925 yılının ağustos ayında yapılan komisyon çalışmalarından sonra üç yıllık geçmişi olan

okulun adı "Ankara Hukuk Mektebi" olarak değiştirilmiştir. Hukuk Fakültesi için bütçeye ilk ödenek bu yıl içinde konmuştur.

Ankara'da ilk Telgraf ve Posta İdaresi Müdürlüğü Hükümet Meydanı'nda iki katlı ahşap bir binada çalışmaya başlamıştır. Buradan Atatürk Bulvarı ile Posta Caddesi'nin köşesindeki yeni binasına taşınınca eski bina Adliye Hukuk Mektebi'ne tahsis edildi. Bunlar oluncaya kadar dersler ilk mecliste yapılmaktaydı. Yatılı öğrenciler ise eski "Müstantik Mektebi"nde yatıyordu. Fakülte eğitime resmen meclisin toplantı salonunda 5 Kasım 1925 tarihinde Veli Saltık'ın medeni hukuk dersi vermesiyle başlamış oldu. Bunun için bu tarih Hukuk Fakültesi'nin hizmete giriş tarihi olarak kabul edilir. O yıllarda yatılı öğrenciler beş yıllık zorunlu hizmetle yükümlüydü. Orta öğrenim derecesi lise ile sınırlanarak sonradan Adalet Bakanlığı'na bağlandı.

Eski PTT binasının üst katında bir dershane ile üç idareci odası vardı, alt katı ise yemekhaneydi. Yatılı öğrenciler için daha sonra Ulus'ta Erkek Teknik Lisesi'nin (Sanayi Mektebi ya da Birinci Erkek Sanat Enstitüsü'nün) arkasında bulunan Tahsin Efendi'nin on odalı evi dört bin beş yüz liraya kiralandı. Avlusuna kerpiçten iki ek yapılarak üst katlar yine idareciler ve öğretim üyelerine verildi. İkinci sınıf öğrencileri eski Maliye Bakanlığı'nın yanından Çankırı Caddesi'ne inen sokağın içindeki bir mescide, üçüncü sınıf öğrencileri de eski postanenin alt katına yerleştirildi. Yemekhane ise Adliye yeni binasına geçince boşalan eski binaya taşındı. Adı geçen bina halen Anafartalar Polis Karakolu'dur. Böylece fakültenin gerçek kimliği 1927 yılında tamamlanmış oldu.

Hukuk Fakültesi bir süre Ankara Müftülüğü ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bulunduğu İtfaiye Meydanı'ndaki binaya, yemekhane de Vakıflar Apartmanı'nın üst katına taşınmıştır. Fakültenin şimdiki binasının tasarımı Abdullah Ziya Kozanoğlu'na aittir. İnşaatı 1931-

1941 yılları arasında tamamlandı.[162] Yapımı devam ederken 1940'da Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı. Binanın tam anlamıyla bitirilişi 1945, resmen açılış tarihi ise 5.11.1945'dir. Elli yıl önce dershaneleri, kitaplığı, yurdu ile her eksiğini tamamlamış bir eğitim kuruluşuydu. O yıllarda büyük amfide üniversite öğrencileri saat yirmi üçe kadar ders çalışabilir; kış günlerinde bu sıcak ortamdan her öğrenci yararlanabilirdi. Bütün bu artı değerlerine rağmen bazı dönemlerde bu fakültede de önemli öğrenci olayları olmuştur.[163]

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Hazırlığına 1931 yılında başlanan bu fakülte kurulurken Türk dilini, tarihini ve coğrafyasını geliştirmek amacı güdülmüştür. Fakülte binasının tasarımcısı Bruno J. F. Taut'tur; inşaatına 1935 yılında başlanmış, 1937 yılında tamamlanmıştır. Eğitime 1935 yılının kasım ayında başlamışsa da resmen açılışı 9 Ocak 1936'dır.[164] Fakülte binası tamamlanmadan önce Vakıflar Apartmanı'ndan iki kat kiralanmış, bir katın yarısı kız öğrenciler için yurt olarak kullanılmıştır. Burada da Alman uyruklu profesörler ders vermiştir. Bunlardan biri Sümero-

---

[162] Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi binasının projesi, Y. Mimar Recai Akçay'a, taahhüt işleri, Kızıltuğ ve benzeri pek çok tarihî romanın yazarı ve Y. Mimar müteahhit Abdullah Ziya Kozanoğlu'na aittir. Bina, 1938-1940 yılları arasında inşa edildi. Fakülte binası, 5 Kasım 1941'de hizmete açıldı.

[163] *28 Nisan 1960 olaylarının olduğu gün Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin bahçesinden Hukuk Fakültesi'ne geçtim. Çevrede ürkütücü bir sessizlik vardı. Nöbetçi polislerce sorguya çekilip izin aldıktan sonra çaprazlama iki kalas çakılmış kapıya yaklaştım. Fakülte binasının girişi ve sağ taraftaki merdivenler kitaplarla doluydu. İri ve ağır ciltler gelişigüzel çevreye fırlatılmış, öğrenciler kendilerini kitaplarla savunmuştu.*

[164] Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi binasının projesi, Alman mimar ve şehir plancısı Bruno J. F. Taut tarafından çizildi. İnşaatı 1937-1939 yılları arasında gerçekleşti. 4 Kasım 1941 pazartesi günü öğretime açıldı.

log Prof. Benno Landsberger'dir. Bu kişi daveti kabul etmeden önce gelmek için Leibzig'de ölen bir profesörün kütüphanesinin satın alınmasını şart koşmuş. Hem kütüphane satın alınmış hem de öğrencisi Prof. Hans Gustav Güterbock getirtilmiştir. Filoloji eğitimine karar verilince Fransızca 1941, İngilizce 1944, Almanca 1947 yılında ders programına eklenmiştir. Fakültenin konuşlandırıldığı yer eski bir mezarlıkmış. Binasının güzelliği, düzenli bahçesi, çeşitli salonları ve özellikle konferans salonu, değerli kitaplarla dolu kütüphanesi ile bulvarın ve mevcut fakültelerin o yıllarda bile en güzel binalarından birisiydi. Önündeki kaldırımlarda Opera kavşağından tren yolu köprüsüne kadar ligustrum tarhları sıralanmıştı. Devlet Resim ve Heykel sergileri binadan içeri girilince sol taraftaki alt salonda açılırdı. Çeşitli toplantılar, konserler, fakülteler arası tartışmalar konferans salonunda yapılırdı. Bu salonun avluya bakan fuayesinde kişisel resim sergileri olurdu. Salonlara ve dershanelere ünlü Türk büyüklerinin isimlerinin verilmesi, binanın cephesindeki Atatürk'ün "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" özdeyişi herkesin dikkatini çekerdi.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (1956)

Her ne kadar bazı dönemlerde çok önemli öğrenci olaylarına sahne olmuşsa da, bu fakülte kültürel etkinlikler açısından Ankaralılara, özellikle üniversite gençliğine büyük hizmette bulunmuştur.[165] Pek çok üniversiteli ünlü müzik ve tiyatro adamlarını burada tanımıştır. Ferit Alnar'ın hazırlayıp on beş günde bir sunduğu "Açıklamalı Çoksesli Müzik" konulu üniversite konserlerinde başta Leyla Gencer, Ferhan Onat olmak üzere ses ve saz sanatçılarını burada dinlemek ve tanımak fırsatını bulmuş, çoksesli müziği sevmeye çalışmıştır. Bu konserlere zaman zaman devlet adamları da gelir, tiyatro çalışmaları da yapılırdı. Türk Dil Kurumu da fakülte binasının Kızılay Sokağı'na bakan tarafından girilen küçük bir bölümdeydi.

Bahçesinde bulunan heykeltıraş Hüseyin Anka Özkan'a ait olan Mimar Sinan heykeli 12 Nisan 1956 tarihinde dikilmiştir. Ders yılının bitmesine yakın tarihlerde, özellikle haziranın ilk haftasına doğru ıhlamur çiçeklerinin baygın kokularının yayıldığı günlerde bahçe gençlerle dolar taşar, yan gözle enstitüden kız öğrencilerin çıkışı izlenirdi.

İlahiyat Fakültesi

Bugün değil de o yıllarda Ankara Üniversitesi'nin en genç fakültesi İlahiyat Fakültesi'ydi; eğitime 1949 yılında başlamıştır. İlk yerleştiği yer Hukuk Fakültesi'nin arkasındaki eski yurt binasıydı. Uzun yıllar burada eğitimini sürdürdükten sonra 1966'da bugünkü binasına taşındı. Sonradan bünyesinde Türk ve İslam Sanatları (1953), İslam İlimleri (1956) olmak üzere iki enstitü daha eklenmiştir.

---

[165] *Bu fakültenin de durumu Siyasal Bilgiler ve Hukuk fakültelerinden farklı değildi. Çevrede birkaç polisten başka kimseler yoktu. Öğrenciler dağılmış ya da gözaltına alınmış olabilirdi. Polisler kısa bir inceleme yaptıktan sonra içeri bakmama izin verdiler. Burada da merdivenler ve geniş antre fırlatılan kitaplarla doluydu. Giriş kapısı sıkı sıkıya kilitlenmişti. Bu fakülte biri 1944 yılında, birisi de 1980'den önce iki ayrı talihsizliğe daha uğramış, anlaşılması güç olan bir nedenle kitaplığı tahrip edilmiştir.*

ANKARA'NIN MÜZELERİ

Elli yıl önce Ankara müze açısından oldukça yoksuldu. Müzecilikle ilgili ilk çalışmalara Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan hemen sonra, 1920 yılında Âsâr-ı Atîka Müdürlüğü'nün kurulması ile başlanmıştır. Ele geçen arkeolojik kalıntılar bir süre Augustus Tapınağı ile tren istasyonu civarında başka bir alanda korunmaya alınmış, Bedesten onarılıp müze oluncaya kadar burada saklanmıştır. Bir başka müze çalışması ise 1921 yılında Taşhan'ın alt katında bir tür "İnkılap Müzesi" niteliğinde olan "Askeri İstihbarat Salonu"dur. Bundan günümüze hiçbir iz kalmamış, müzede bulunan tarihi eserler başka yerlere götürülmüştür. O yıllarda Augustus Tapınağı, Roma Hamamı kalıntıları, bugünkü biçimini almamış olan Anadolu Medeniyetleri Müzesi (Arkeoloji Müzesi), 1953 yılına kadar Atatürk'ün naaşının bulunduğu Ankara Etnografya Müzesi ile Eti Müzesi Ankara'nın belli başlı müzeleriydi. Resim ve Heykel Müzesi, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzeleri, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Tabiat Tarihi Müzesi ve Anıtkabir Müzesi daha sonraki yıllarda hizmete girmiştir. Ankara'nın üç önemli müzesi olan Kurtuluş Savaşı Müzesi ile Cumhuriyet Müzesi hakkında ünlü binalar bölümünde bilgi verilmiştir. Bunlar müze olarak elli yıl sınırı içine girmez.

Eti Müzesi

Anadolu Medeniyetleri Müzesi açılıncaya kadar Eti uygarlığına ait arkeolojik eserler İç Kale'de, kalenin Bedesten'e bakan yönünde geçici bir müzede sergilenmiş, daha sonra Anadolu Medeniyetleri Müzesi ile birleştirilmiştir.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Kurşunlu Han'ın ve Bedesten'in, Anadolu Medeniyetleri Müzesi olmadan önceki görünümü (1930'lar)

İlk adı Arkeoloji Müzesi olup elli yıl önce de aynı adla anılırdı. Bu müzenin temelini 1921 yılında kurulan Eti Müzesi oluşturur. Bu amaç için önce Hisarönü'nde bulunan ve harabe halindeki Bedesten ile yanındaki üç katlı Kurşunlu Han kamulaştırıldı. Her iki bina da kale bedenlerinin altındaki Kadife Sokağı'ndadır. Bedesten'i 1464-1471 yılları arasında yaptıran Fatih Sultan Mehmet'in sadrazamlarından Mahmut Paşa'dır.[166] Kurşunlu Han hakkında hanlar bölümünde bilgi

[166] Sadrâzam (Velî) Mahmut Paşa, aslen Kosova-Novo Brdo'lu olup, Angelos sülâlesine mensup bir Bizans-Sırp prensidir. Bu nedenle, bölgede Mahmut

verilmiştir. Eti Müzesi ile birleştikten sonra Arkeoloji Müzesi olmuş, sergilediği eserlerin çeşitliliği dikkate alınarak 1968 yılında adı Anadolu Medeniyetleri Müzesi olarak değiştirilmiştir. Daha sonra, yurdun değişik yörelerindeki arkeolojik kazılardan çıkartılan tarihi eserlerin de burada toplanmasıyla dünyaca ünlü bir müze olmuştur.[167]

Etnografya Müzesi

Etnografya Müzesi'nin mimarı Arif Hikmet Koyunoğlu'dur. Resim ve Heykel Müzesi ile aynı zamanda, 1925-1927 yılları arasında tamamlanmıştır. İki anıtsal eser birbiriyle tam bir bütünlük oluşturur. Biblo gibi duran bu güzel eser, döneminin mimari anlayışı ile mimarının gerçekten gelişmiş zevk ve estetik görüşünü yansıtır. Açılışı 1928'dir. Önünde bulunan at sırtında Ankara'ya bakan Atatürk heykeli İtalyan heykeltıraş Pietro Canonica tarafından tasarlanmış, açılışı 29 Ekim 1927 tarihinde yapılmıştır.[168]

Müze 1953 yılının on kasımına kadar iki görevi birden üstlendi. Atatürk'ün aziz naaşı on beş yıl burada kubbeli salonda kaldıktan sonra aynı yıl Anıtkabir'e nakledildi. Hafta sonları ve ölüm yıldönümlerinde buraya gidilir, pirinç ayaklı askılara bağlanan al kadife kordonlar izlenerek geçici sandukanın çevresinde dolanılırdı. Önündeki meşaleler resmi günlerde mutlaka yakılırdı. Müzeye ait eşya ise çeşitli odalarda sergilenirdi. Arkasına sonradan eklenen hizmet binasının müzenin mimari özelliği ile hiçbir benzerliği yoktur. Adından da anlaşılacağı gibi müzede etnografik eserler sergilenmektedir.

Paşa Angeloviç adıyla bilinir. Fatih Sultan Mehmet zamanında iki kez sadrazamlık yapmıştır.

[167] Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin oluşturulmasında, Hamit Zübeyr Koşay'ın büyük katkısı olmuştur.

[168] Etnografya Müzesi önündeki Atatürk Anıtı'nın açılış tarihi, 4 Kasım 1927'dir.

Etnografya Müzesi, Türk Ocağı Binası inşaatı ve Atatürk Anıtı (1929)

Devlet Demiryolları Müzesi

Diğer müzelere göre daha sonra açılan Devlet Demir Yolları Müzesi eski direksiyon binasındadır. Bu bina, Atatürk'ün ilk karargâhı olan Ziraat Okulu'ndan sonra bir süreliğine ikinci karargâhı olmuştur. Eski Çankaya Köşkü'ne taşındıktan sonra burayı özel kalem müdürlüğü olarak kullanmış, daha sonra müze olmuştur. Müzede yurdumuzda demiryolu tarihi ve Kurtuluş Savaşı dönemi ile ilgili ilginç eserler vardır.

Anıtkabir Müzesi

Anıtkabir Müzesi elli yıl sınırının dışında olduğu halde kısaca bilgi vermeyi uygun bulduk. Burada Atatürk'le ilgili bir müze açılması sonradan düşünülmüştür. Bunun için önce Misak-ı Millî Kulesi ile İnkılâp Kulesi arasındaki büyük salon hazırlandı. Atatürk'e ait giyim eşyası, kitapları, anılar, bir kısım hediyelerle daha önce Ziraat Bankası

kasalarında saklanan diğer eser ve değerli malzemeler bir araya getirildi. Böylece Atatürk Müzesi 1960 yılında açıldı.

Meteoroloji Müzesi

Meteoroloji Müzesi Kalaba'da, Keçiören'den sanatoryuma giden Kütükçü Ali Bey Caddesi üzerindedir. Müze Atatürk'ün Ankara'ya geldiğinde ikametine ayrılan ilk yer olup, aynı zamanda karargâh olarak kullandığı binadır. Ülkemizde meteorolojik çalışmaların ilk dönemlerinden başlayarak, kullanılan aletler ve gelişmeler sergilenmektedir. Ayrıca Kurtuluş Savaşı'nın ilk yıllarına ait anılar da vardır.

Sağlık Müzesi

Bu küçük müze Gençlik Parkı'nın stadyum kapısının karşısındaki düz yolun sonunda, teraslı küçük binanın alt katındadır. Müzeye binanın yanındaki merdivenlerden inilir. Müzede insan anatomisinin ve bazı hastalıkların resimleri, alçı kabartmalı levhaları vardır. Müzeyi gezen vatandaşlarımızın sağlık bilgisi edinmesi ve bazı hastalıkları tanıması amacıyla çok eski yıllarda kurulmuştur.

Elli yıl önceki Ankara'ya, günümüzdekilerle karşılaştırılamazsa da kütüphane ve kitabevi açısından zengin denebilirdi. Gerçi sahaf denebilecek kitapçılar yoktu ama eski kitap satan birkaç yer vardı; en önemlisi Anafartalar'daydı. İkinci Anafartalar Caddesi'nde, Eski Adliye Sarayı'nın karşısından Şekerci Sokağı'na inen merdivenin dibinde, bir apartmanın bodrum katında hangar gibi bir yerdi; kilo hesabıyla eski kitap satılırdı.[169] Yanılmıyorsam sahibi Çopur Mahmut adında bir kişiydi. Kocabeyoğlu Pasajı, Zafer Çarşısı ile Karanfil Sokağı'ndaki kitapçılar ve sahaflar o zamanlar yoktu.

Milli Kütüphane

Milli Kütüphane, Adnan Ötüken'in gayreti ile Sıhhiye'deki Sağlık Sokağı'nda bulunan bir apartman dairesinde 15 Nisan 1946 tarihinde kurulmuş, şair Mehmet Emin Yurdakul'un iki kitabı alınarak işe başlanmıştır. Bundan bir yıl sonra 16 Ağustos 1948'de Namık Kemal (Saraçoğlu) Mahallesi'nde bulunan, vaktiyle mahalleye lokal olarak yaptırılan binaya taşınmıştır. Aynı yıl içinde o güne kadar elde edilen kitaplarla resmen hizmete girmiştir. Kütüphane uzun yıllar Kumrular Sokağı'ndaki bu binada çalıştıktan sonra yirmi yıl kadar önce İnönü Bulvarı üzerinde yaptırılan yeni binasına taşınmıştır.

Bugün aynı geleneği sürdüren kütüphaneye okuyucu kartı alınmadan girilmezdi. Araştırmak için gelenler özel izinle girebilirdi.

---

[169] *Tıp Fakültesi Hariciye Kliniği'nden eski, kullanılmayan ameliyat önlüğü ve ameliyat eldiveni temin ederek buraya gider, maskeler takarak toz toprak içinde kitap seçerdik. Aldığımız kitapların kilosuna elli kuruş öderdik.*

Cumartesi, pazar günleri sabahtan akşama kadar, diğer günler saat yirmi üçe kadar açık olur, pazartesi günleri çalışmazdı. O güne kadar hiçbir kütüphanede bulunmayan lüksü ve rahatlığı vardı. Çok okuyan bir ulus olmadığımız için kolayca yer bulunurdu. Koca salonda çıt çıkmaz, uzun süre çalışanlar zaman zaman mola vererek Çankaya Kaymakamlığı'nın bahçesinde dolaşırdı. Ek binalar daha yapılmadığı için bahçe geniş, ligustrum tarhları düzenliydi. Kütüphanenin çok temiz ve disiplinli bir işleyişi vardı. Hangi kitap istenecekse görevliye bildirilir, istenilen kitaplar masaya kadar getirilirdi. Dönemin gençleri, Adnan Ötüken, eski eğitimcilerden Sami N. Özerdim ve Ahmet Nejdet Sançar (Çiftçioğlu)'ı burada görüp tanımıştır. Kitap almaya gücü yetmeyen üniversite öğrencileri buradaki kitaplardan yararlanarak ders çalışırdı. İsteyen girişte kaydedilmek şartıyla kendi kitaplarını da getirebilirdi. Milli Kütüphane o yıllarda üniversite öğrencilerinin gerçek bir sığınağıydı. Ankara'nın bu kadar kalabalık olmaması nedeniyle öğrenci sayısı da azdı. Salonda bulunan hemen herkes birbirini tanıdığı gibi, oturacakları yerler bile belirliydi; kimse kimsenin yerine pek oturmazdı.

Millî Kütüphane binası (1951)

Kütüphaneye öğrencilerin dışında daha yaşlı kimseler de gelirdi. Araştırma için gelen bu kişilerin bazısını tanır, bazısını tanımazdık. Kimi mikrofilm cihazının önünde, kimi de herhangi bir masada çalışırdı. İkişer kişilik ergonomik özellikli çalışma masalarının üstü muşambaya benzer bir madde ile kaplanmıştı. O güne kadar bu kadar rahat çalışma salonu Ankara'da hiçbir yerde yoktu ya da bize öyle geliyordu. Bir gün Adnan Ötüken salona girip özür diledikten sonra: *"Çocuklar! İçinizden biri herhalde farkında değil; çalıştığı masanın üstünde toplama çıkartma yapmış. Sizlerden rica ediyorum masalarımızı iyi kullanalım. Burayı bu duruma getirinceye kadar çok çalıştık. Burası hepimizin malı"* dedi. Eskiden "sabit kalem" denilen bir kalem vardı, kopya kalemi de denirdi. Yapan her kimse bu kalemi kullandığını sonradan öğrendik.[170]

Milli Eğitim Kütüphanesi

Bu kütüphane 25 Temmuz 1922 tarihinde Ulus'ta, yanan "Maarif Vekâleti"nin alt katındaki odalardan birinde çalışmaya başladı. Açılışı

---

[170] *Ertesi gün ders çalışmak üzere kütüphaneye geldiğimde masa arkadaşımın yerinde orta yaşlı bir adamın oturduğunu gördüm. Rahatsız olmasına oldum ama burası babamın malı değildi ve isteyen istediği yere oturabilirdi. Birkaç kez baktığım halde aşina olduğum bu yüzün kime ait olduğunu bir türlü çıkaramadım. Önündeki eski Türkçe kitaptan bir bloknota bir şeyler not alıyordu. Bu sırada Adnan Ötüken yine içeri girdi. Özür dileyerek "Arkadaşlar! Dünkü konuşmamızdan sonra bu sabah bir mektup aldım. Bu işi yapan öğrenci adını gizli tutmuş. Bunu bilerek değil dalgınlıkla yaptığını, bir eczaneden aseton alarak hepsini silip temizlediğini yazıyor. Denetledik gerçekten de temizlemiş. Mektup şöyle devam ediyor: Müdür bey, şair Eşref'in dediği gibi cani cürmünü ifşa ederse mücrim olmaz. Mademki böyle biz de daha fazla üstünde durmayalım" dedi ve salondan ayrıldı. Bu sırada yanımda oturan zat işitebileceğim bir sesle "Amma laf, eğer olay bu kadar basitse ceza kanunlarına ne gerek var" diye söylenerek bana döndü: "Delikanlı yorulmadınız mı? İsterseniz biraz hava alalım" dedi. Sesteki otoriteye karşı koyamadım ve bu suretle Hasan Âli Yücel'i burada, bu kadar yakından tanıdım ve şaşırdım.*

ertesi gün 26 Temmuz 1922'de Hâkimiyet-i Milliye, yani Ulus gazetesinde yayımlanan bir haberle Ankaralılara duyuruldu. Bu tarihten 1938 yılına kadar Ulus'taki Erkek Meslek Teknik Okulu ile Tekel Başmüdürlüğü arasında bulunan Kedisevenler Sokağı'nda, Konfor Palas'ın bodrum ve giriş katında hizmet verdi. Sonra 1971 yılında Yenimahalle birinci durak, Gülderen Sokağı'ndaki on beş numaralı daireye, şimdiki Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi'nin bulunduğu binaya taşındı. Milli Kütüphane yeni yerine taşınınca 1983 yılının ekim ayında Kumrular Sokağı'ndaki üç numaralı eski binaya yerleşti.

Eski yerinde çalışmalarını sürdürürken, 21 Haziran 1934'te kabul edilen 2 Temmuz 1934 tarihinde yürürlüğe giren 2527 sayılı kanunla "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu"nun sekizinci maddesi gereğince derleme çalışmaları yaptı. Ülkemizin altı derleme kütüphanesinden birisidir. Daha sonra "Ankara İl Halk Kütüphanesi" adını aldı ise de 13 Aralık 1986 gün ve 490.01/pl/4506 sayılı bakanlık onayı ile "Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi" oldu. Halen Kültür Bakanlığı bünyesinde hizmet vermektedir. Eski binanın elverişsizliği yüzünden taşınırken bazı süreli yayın koleksiyonları Konya Kitaplığı'na gönderilmiştir.

Cebeci Halk Kitaplığı

Cebeci Halk Kitaplığı, İnönü Stadı'nın karşısında Dumlupınar Caddesi Eceabat Sokağı'ndaki eski binasındaydı. Bu kitaplık 1928 yılında kurulmuştur; yazma kitapları ile ünlüdür. Son yıllarda bina yıkılarak yerine yeni kitaplık binası yapılmıştır.

Hukuk Fakültesi Kitaplığı

Fakültenin kuruluşundan hemen sonra oluşturulmuştur. İçinde bulunan kitapların zenginliği ile ünlü olan bu kütüphaneden isteyen

herkes yararlanabilirdi. Özellikle üniversite gençliğinin sık başvurduğu bir kütüphaneydi.

Halkevi Kitaplığı

Bugünkü Resim ve Heykel Müzesi binası Türk Ocakları Genel Merkezi olarak yapılmış, sonra Halkevleri Genel Merkezi olmuştur. Halkevleri kapatılmadan önce, 1950 yılında bu zengin kütüphane binanın bodrum katındaydı. Türk Ocakları yeniden açılınca da konumunu korudu. Üniversite öğrencilerinin, araştırma yapanların başvurduğu bir yerdi. Ne yazık ki bakımsız bir kütüphaneydi; sık sık müdürü değişirdi. Yanındaki salonda güreşçiler çalışır, folklor çalışmaları yapılırdı. Kütüphaneye gelenler gürültü - patırtı arasında çalışmak zorunda kalırdı. Müze olunca arşivinin başka bir yere götürüldüğü muhtemeldir.

Ankara Üniversitesi Kitaplığı

Bu kitaplık 1933 yılında Ziraat Fakültesi'nin çekirdeğini oluşturan Yüksek Ziraat Okulu içinde açılmış, Ankara Üniversitesi kurulunca buraya bağlanmıştır. O yıllarda tek üniversite olduğu için "Üniversite Kitaplığı" adını almıştır. Mesleki eserlerin zenginliği ile ünlü bir kitaplıktır.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kitaplığı

Bu kütüphane ilk kez 1935 yılında ikinci Evkaf Apartmanı'nda hizmete girmiş, fakülte binası tamamlanınca buraya taşınmıştır. Başta İsmail Saip Sencer olmak üzere çeşitli bağışlarla gittikçe zenginleşmiştir. Üniversite öğrencileri buradan da çok yararlanırdı. El yazması eserlerin çokluğu ile tanınırdı.

Tıp Fakültesi Kitaplığı

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dikimevi'ndeki eski yerindeyken birisi fakülteye, ikincisi Tıp Tarihi Enstitüsü'ne ait olmak üzere iki kitaplığı vardı. Fakültenin kendisine ait olan kitaplık birkaç kez yer değiştirdi. Tıp Tarihi Enstitüsü kitaplığı eski dekanlık binasının birinci katındaydı. Tıp tarihi ve deontoloji profesörü Feridun Nafiz Uzluk'un özel kitapları da buradaydı. Yüzlerce antika saatin dizildiği bu kütüphane yalnız tıp kitapları açısından değil her bakımdan zengindi. Sık sık İstanbul'da sahafları dolaşan Uzluk hem kendine, hem de fakülteye yüzlerce eser satın almıştır. Emekli olunca kendi kitaplarını evindeki kütüphanesine götürdü. Fakültenin kitapları ise asıl kütüphane ile birleştirildi.

Merkez Hıfzısıhha Enstitüsü Kitaplığı

Bu kitaplık enstitünün içindedir; Ankara'da ilk kurulan kitaplıklardandır. Özellikle tıp alanında süreli yayınlar ve mesleki kitaplar yönünden zengindir. Araştırma yapanların başvurduğu bir yerdi.

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı

Bu kitaplığın kuruluşu 1967 yılında gerçekleşse de kısaca söz etmek istedik. Daha önce Atatürk'ün bütün kitapları Çankaya'da, eski kuleli köşkteydi. Anıtkabir'de müze düzenlemeleri yapılırken bir kitaplığın açılmasına karar verildi. Eski köşkten 3113 kitap Anıtkabir'deki İnkılap Kulesi'ne getirilerek Atatürk Kitaplığı kuruldu. Bu müzede yalnız kitap değil önemli belgeler de vardır.

Kitabevleri

Elli yıl önce Ankara'da kitabevlerinin sayısı bugünkü gibi çok değildi. En tanınmış olanları Atatürk Bulvarı'nın Merkez Bankası'na

kadar olan bölümündeydi. Bu bölümde birer buçuk katlı ahşap dükkânlar sıralanırdı. Akba Kitabevi ile Berkalp Kitabevi sol tarafta, Hachette Kitabevi Şehir Çarşısı tarafındaydı. Akba Kitabevi bir ara eski Şehir Çarşısı'nın içinde bir yere geçti. Hachette ise bu alan yıkılınca Ziya Gökalp Caddesi'nde, Fransız Kültür Derneği'nin karşı sırasında bir yere taşındı ve orada iken kapandı. Özellikle sanat ve bilimsel ağırlıklı yabancı kitaplar satardı. Çeşitli tarihlerde açılan Samanpazarı'nda Arat Kitabevi, eski Adliye Sarayı'nın karşısında İsmail Dormen Kitabevi, yıkılan Kızılay binasının karşısındaki Aksoy Kitabevi, Talât Paşa Bulvarı üzerinde Millet Kitabevi, Necatibey Caddesi'nde Uyanış Kitabevi, Konya Sokağı'nda Yeni Kitap Yurdu, Atatürk Bulvarı'nda Şencan Kitabevi, Denizciler Caddesi'nin Talât Paşa Bulvarı'na yakın bir yerinde eski edebiyatçılarımızdan Vasfi Mahir Kocatürk'ün sahibi olduğu Buluş Kitabevi kitabevlerine örnek olarak sayılabilir. Bütün bunlardan başka bu saydıklarımıza göre daha sonraki tarihlerde açılan kitabevleri de vardı. Bunlara Amerikan, Fransız, İngiliz kültür derneklerine bağlı olarak çalışanları da eklemek gerekir. Hepsi de Yenişehir'in değişik yerlerindeydi. Daha çok bilimsel nitelikli eserler satan Tarhan Kitabevi Sakarya Caddesi'nin girişinde sağda, Soysal Apartmanı'nın altındaydı. Sahibinin Zeki Mumcu olduğu Mumcu Kitabevi Bulvar Pasajı'nın girişinde sağ taraftaydı. Bu da ihtisas kitapları satardı.

Bunların en eskilerinden birisi de Ulus'ta Sümerbank'ın sırasında, Kızılırmak Kıraathanesi'nin karşısındaki Çankaya Kitabevi'dir. Serdengeçti Osman Yüksel'in kitapçı dükkânı Denizciler Caddesi'nden İtfaiye Meydanı'na inen sokağın köşesinde bulunan Deniz Palas Oteli'nin en alt katında meydana bakan tarafındaydı. Eski Ankara'nın özellikle Anafartalar Caddesi ile İtfaiye Meydanı'nın Denizciler Caddesi tarafında "Sahaf" denebilecek eski kitap satan barakalar vardı. Hacıbayram Caddesi'ndeki kitapçılar o yıllarda oradaydı.

HASTANELER

Kurtuluş Savaşı'nın başladığı yıllarda Ankara'nın tek hastanesi, Resim ve Heykel Müzesi'nin yapıldığı alanda bulunan Namazgâh ve İbn-i Sina Hastanesi'nin arasındaki ahşap bir bina ile "Taş Pavyon"dan ibaretmiş. Bu hastanenin adına o zamanlar "Eski Gureba Hastanesi" denirmiş.[171] Savaş sırasında ihtiyaca karşılık veremeyince yeni bir bölüm eklenmiş. Sözü edilen yeni bölüm, Samanpazarı'nda Kurşunlu Cami'nin arkasında, eski Rus Büyükelçiliği'nin yanında bulunan harap bir köşktür. Bütün bunlara rağmen cepheden gelen yaralılar için yatak sıkıntısı başlamış. Yaralılar Taşhan ve Muallim Mektebi'nde tedavi edilmişler. Hastaneyi bir gece ziyaret eden Atatürk beş yüz yatakta, çok ilkel şartlarda altı yüz elli kişinin yattığını görünce çok üzülmüş. Aynı gecenin sabahında Ankaralılardan temin ettiği beş yüz karyolayı donanımlarıyla birlikte göndermiş. Binanın korunması görevi halk kahramanımız Kara Fatma'ya verilmiş. Bugün olduğu gibi elli yıl önce de Ankara hastaneleri yurdun dört bir yanından gelen hastaların ihtiyacını karşılamaktan uzaktı. Günümüzde

---

[171] Bu konuda, Ankara Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Müdürü Dr. Muslihiddin Safvet'in 1925 yılında yayınlanan Türkiye'nin Sıhhî İctimai Coğrafyası-Ankara Vilayeti isimli eserinde, şu bilgiler yer alır: "Ankara Vilâyet Hastanesi'nin tarih-i tesis ve teşekkülü hakkında muntazam ve mazbut bir kayda tesadüf edilmediği cihetle, tarih-i tesis bilinemiyor ise de, akliye kısmının kapısı üzerinde hakk edilmiş taşta, 306 (1890) tarihi mevcuttur. Hastane, bu tarihten önce de mevcut idi. Hastanenin dahiliye kısmı Vali Reşit, hariciye kısmı Vali İbrahim (Selim) Susa beyler, akliye kısmı da Vali Abidin Paşa zamanında yaptırılmış idi. Evvelce, hastanenin iaşe ve sairesi belediye tarafından ifa edilmekte olduğundan 'gureba' veya 'belediye hastanesi' namıyla yâd ediliyor idi."

resmi ve özel bu kadar sağlık kuruluşu olduğu halde durum değişmemiş gibidir. Elli yıl önce Sosyal Sigortalar Kurumu yeterli örgütlenmeye ulaşmadığı için sigorta hastaneleri bilinmiyordu.

Numune Hastanesi

Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra Türkiye'nin belli başlı illerinde eğitim amaçlı örnek sağlık kuruluşlarını hizmete sokmak kararlaştırılmış ve büyük hastaneler açılmıştır. Ankara Numune Hastanesi de bu amaçla yapılan hastanelerin en önemlilerinden birisiydi. İlk yapıldığı yıllarda adı "İnönü Pavyonu" olan ana bölümün yapımına 1924 yılında başlanmış, 1933 yılında hizmete açılmıştır. Mimarı Robert Oerley, müteahhidi ünlü sanayicilerimizden Vehbi Koç'tur.

Numune Hastanesi'nin ek pavyonu olarak başlanan Türkiye Yüksek İhtisas Hastanesi inşaatı (1957)

Dönemin parasal ölçülerine göre altı yüz yetmiş beş bin liraya mal olmuştur. O yıllarda Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı ile Yüksek İhtisas Hastanesi'nin yerindeki Ankara İdadisi (Taş Mektep) yıkılmış durumdaydı. Bu alanda Tıp Fakültesi'nin yıllarca önce atılan temelinin demir filizleri yükselirdi. Bu nedenle Numune Hastanesi çevresinde hiçbir bina bulunmadığı ve boş bir alanda yükseldiği için gözlere çok büyük görünürdü.

Avluya ana giriş kapısından girerken sol tarafta bulunan ve nöroloji kliniği olarak kullanılan taş pavyon daha sonra yıktırılmıştır. Bu küçük ve şirin yapı tarihi bir anı olarak korunmalıydı. Ankara'da geçmişe tanıklık edebilecek nice eserleri korumak bugüne kadar kimsenin aklına gelmemiştir. Resim ve Heykel Müzesi'ne bakan tarafta, günümüzde poliklinik ve acil servis olarak kullanılan bina ise eskiden çocuk hastanesiydi. Eski hastaneye eklenen en son bölüm burasıdır. Dr. Refik Saydam Pavyonu adı verilen iki katlı intaniye kliniği şimdiki dahiliye ve kardiyoloji kliniklerinin yerindeydi. Avlunun sol tarafındaki cerrahi şubelerin toplandığı blok çok sonraları yapılmıştır. Hastanenin arkasında bulunan, Halkevi Sokağı'ndan girilen göz ve psikiyatri kliniklerinin bulunduğu bina ise eskiden göğüs hastalıkları pavyonu idi.[172]

Tıp Fakültesi'nin bütün bölümleri hizmete girmeden önce öğretim üyelerinin her iki tarafta birden görevli olmaları nedeniyle bazı dersler ve stajlar sadece Numune Hastanesi'nde yapılırdı. Genel cerrahi dersleri de bunlardan birisiydi. Yurtlarda küçük sınıflardaki tıp öğrencilerine, ileri sınıflardaki ağabeyleri tarafından, kaçamakları oldu-

---

[172] 1955 yılında, Numune Hastanesi'nin 250 yataklı ek pavyonu olarak inşaatına başlanan bina, bitirildikten birkaç yıl sonra, 21 Nisan 1964 tarihinde Türkiye Yüksek İhtisas Hastanesi oldu.

ğunda yoklamalarda bulunma ve "burada!" deme görevi verilirdi.[173] Böyle bir görev sırasında o yılların ünlü hariciye profesörlerinden İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'dan sürgün edilen Yahudi asıllı Eduard Melchior hastanenin amfisinde ders veriyordu. Şimdi herhalde öyle değildir, dersanenin pencerelerinin altında morg çıkışı vardı. Yaz günüydü ve pencereler açıktı. Hoca ders anlatmaya başlar başlamaz aşağıda bir kıyamettir koptu. Kimi dövünüyor, kimi bağırıyor, kimi de saçını başını yoluyordu. Hoca biraz bekledi, ses kesilir kesilmez derse devam etti. Birkaç kelime söyledi söylemedi bir vaveyla daha koptu. Eduard Melchior bize dönerek "Bunca yıldır ülkenizdeyim kederinizi de neşenizi de anlamış değilim. Üzülünce böyle yaparsınız, neşelenince içer içer evinize küfe ile dönersiniz" demişti.

---

[173] *Böyle bir görev esnasında ilginç bir olay da benim başımdan geçti. Tıp fakültesinin ikinci sınıfındaydım ve Niğde Öğrenci Yurdu'nda kalıyordum. Anatominin kemik bölümünü daha yeni okuyorduk. Adanalı bir ağabeyimizin yerine hariciye stajına katılmak için ansızın son sınıfa terfi etmiştim. Doğal olarak insan yapısı hakkında hiçbir şey bilmediğim gibi, bir aksilik olur da hoca bir soru soracak olursa ne yapacağımı da bilemiyordum. O zamanlar ameliyathaneler hastanenin en üst katındaydı. Neyse, yoklama yapıldı ve hep birlikte ameliyathaneye girdik. Melchior, omzundan saçma ile yaralanmış genç bir hastayı masaya oturtmuş, daha ameliyat başlamamıştı. Hastanın sırtı bize dönüktü. En sonunda korktuğum başıma geldi. Hoca, eline bir pense alarak beni yanına çağırdı ve adımı sordu, asıl öğrencinin adını söyledim. Parçalanmış bir kasın kenarından tutarak "Bu nedir?" dedi. Ağzımdan tek kelime çıkmadığını görünce önce kasla konuşur gibi yaparak kasın Latince adını söyledi, sonra da bana dönüp kası göstererek "Tanıştırırım, Doktor Bey" dedi. Espriler sıkıştırarak Türkçe'yi yabancı aksanı ile çok güzel konuşurdu. Bazen bir pens ister, hemşire "Geliyor efendim!" deyince "Kızım o kendisi gelemez sen getir" derdi. Bir keresinde de Türkçe'de bazı kelimelerin anlamını henüz çözemediğini, "şimdi" kelimesinin gerçekten şimdi mi yoksa üç gün ya da üç ay sonra mı olduğunu anlayamadığını söylerdi.*

Tıp Fakültesi Hastanesi

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi 1945 yılında açıldığı halde 1953 yılının şubat ayına kadar Dikimevi'ndeki binalar topluluğunda Gülhane Hastanesi ile birlikte çalışmıştır. Gülhane Hastanesi o zamanlar akademi değil bir askeri hastaneydi. Bir avlu çevresine sıralanmış olan bu iki katlı binaların süvari kışlası olarak yapıldığı söylenirdi. Fakülte hizmete girince öğretim görevlisi sıkıntısı çekilmiş, çıkarılan bir yasa ile hepsi asker olan klinik şeflerine profesörlük unvanı verilmişti. Bunu diline dolayan İstanbul Tıp Fakültesi hocaları, hatta öğrenciler "Akşam albay yattılar sabahleyin profesör kalktılar" diye takılırlardı. Öğretim üyelerinin bir bölümü general, çoğunluğu ise albaydı. Sivil hocalar da az değildi. Tıp Fakültesi'ne seçilenler 1953 yılından itibaren askerlikle ilişkilerini kesip fakülte kadrosuna geçtiler.

Günden güne gelişip genişleyen fakültenin ihtiyacını karşılamak için yeni binalar yapıldı. Çocuk, psikiyatri, kadın-doğum klinikleri en son yapılanlardır. Pek çoğu da tekrar tekrar yıkılıp yeniden yapılmış ya da onarılmıştır. Eski binalar bazı değişiklikler dikkate alınmazsa olduğu gibi duruyor. Sağlık Koleji'nin yerindeki iki katlı bakımsız bir bina olan Hariciye koğuşu Balkehriz Bağları tarafındaydı. Alt katı hangar gibi koca bir dershaneydi. Bahçe banklarından beter sıraların doldurduğu bu sözde dershaneye amfi demek için bin şahit isterdi. Kışın hocaların ders verdiği kürsünün kenarlarında varilden bozma iki soba yanar, salon ısınmadığı gibi, paltoları ile oturan öğrenciler baca çekmeyince yoğun bir is ve duman bulutu içinde ders dinlerdi. Sınıfın bir iyiliği asla inkâr edilemezdi. Yan tarafta neredeyse yerden tavana kadar yükselen camı kırık, telleri kopuk pencereler öğrencilere bir kurtuluş kapısı gibi gelir, kargaşadan yararlananlar kendini dışarı atarak derslerden kaçardı. Kaçan öğrenciler çoğunlukla arka kapıdan giren hocalara yakalanırdı.

Fakültenin ana giriş kapısına Gülhane'den kalma bir alışkanlıkla "Nizamiye" denirdi. Girişin tam karşısındaki iki katlı eski komutanlık binası Tıp Tarihi Enstitüsü, dekanlık ve başhekimlik olmuş, sonradan bir kat daha çıkılmıştır. Girişin sağında Atatürk büstünün bulunduğu bahçe hastanenin çöplüğü idi. Bahçe duvarı olmadığı için geceleri buraya başıboş köpekler üşüşür, kavga kıyamet sabahlara kadar sürerdi. Eski Askeri Tıp Okulu'nun karşısından kömür yığınlarının arasından boş bir arsaya girilirdi. Kardiyoloji kliniğinin yerinde ise yıllarca yığılan kömür tozlarından tepecikler oluşmuştu. Göze güzel görünen tek yanı avlusuydu. Ortasındaki havuzun yerinde vaktiyle kocaman bir kaya varmış. Dikimevi tarafındaki Gastroenteroloji kliniği eskiden Amerikan Hastanesi'ydi. Bunun altındaki bina bir ara öğrenci yurdu olarak kullanıldı. Yurt buradan ayrılınca nöroloji ve kulak-burun-boğaz kliniği taşındı. Yıllarca sonra bütün bölümleri bir araya toplanabildi. Fakülte bu kadar imkânsızlıklar içinde büyük bir hasta kitlesine eksiksiz hizmet etmeye gayret etmiştir.

Ankara Hastanesi

Ankara Hastanesi inşaatının büyük bölümü 1950 yılında tamamlanmışsa da hizmete girmesi için gerekli çalışmalar yapılmamıştı. Bu hastanenin açılması nedense çok gecikmiştir. Çevresi boş ve bulunduğu yerin yüksek olması nedeniyle ilginç mimarisi ile hemen dikkati çekerdi. Yakınından gelip geçenler, cam çerçeve henüz takılmadığından ana giriş kapısına çaprazlama kalasların çakılı olduğunu görürdü.[174] Bodrum katının bir süre Toprak Mahsulleri Ofisi'nce depo olarak kullanıldığı söylenirdi. Hastanenin Bentderesi Caddesi tarafında eski ve terk edilmiş bir mezarlık vardı. Buraya sonradan yapılan bina önce İl Sağlık Müdürlüğü sonra sağlıkla ilgili bir okul oldu. Ulu-

[174] Projesi, ünlü Fransız mimar Jean Valter tarafından çizilmiş olan Ankara Hastanesi, 21 Eylül 1957'de hizmete girdi.

canlar Caddesi üzerinde sıralanan iki katlı küçük binalar topluluğu birleştirilerek "Gevher Nesibe Hemşire Okulu"na dönüştürüldü. Şimdi de aynı amaçla kullanılıyor olmalı. Eksikleri 1960 yılında ancak tamamlanabildi. Önceleri Gülhane Hastanesi'nin taşınacağı söylendiyse de bu gerçekleşmedi. Tıp Fakültesi'ne bağlı gastroenteroloji kliniği ilk kez burada hizmete girmiştir. Daha sonraları yeni ekler yaptırılarak özellikle son yıllarda oldukça genişlemiştir.

İnşaatı yeni tamamlanmış olan Ankara Hastanesi (1957)

Deri ve Zührevi Hastalıklar Hastanesi

Ankara Belediyesi'ne bağlı olan bu hastane, Kızılay'daki Yeni Karamürsel Mağazası'nın yerinde bulunan iki katlı, beyaz boyalı küçük bir yapıydı.[175] Galiba Yenişehir'de yapılan ilk evlerin ayakta kalan son

[175] Yanındaki iki katlı binada ise, Türk Yükseltme Cemiyeti faaliyet gösterirdi.

örneklerinden birisidir. Tıp Fakültesi öğrencileri cildiye stajlarının bir haftalık süresini burada yaparlardı. Aynı anlama gelen yine Ankara Belediyesi'ne ait "Deri ve Tenasül Hastalıkları" adındaki dispanser ise Işıklar Caddesi'nin Hisar Caddesi ile birleştiği yerdeydi.

Belediye Hastanesi

Ankara Belediyesi'nin bu hastanesi eskiden beri Sıhhiye'de Hanımeli Sokağı'nda orta büyüklükte bir apartmandaydı. Yeri değişmedi ama hastane gittikçe genişleyerek günümüzdeki durumuna geldi.

Mevki Hastanesi

Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olan Mevki Hastanesi eskiden Kara Harp Okulu'nun yanındaydı. Daha sonra Yıldırım Beyazıt Meydanı'nda, eskiden üstünde "Anatomi Enstitüsü" yazılı olan bir binaya taşındı. Burası günümüzde hastanenin ana binasıdır. Zamanla yeni eklemeler yapılıp kadrosu genişletilerek büyük bir askeri hastane konumuna getirildi.

Devlet Demir Yolları Hastanesi

Devlet Demir Yolları Hastanesi de Ankara'nın eski hastanelerindendir. Şehirden, daha doğrusu yerleşim yerlerinden uzakta olduğu için çoğunlukla banliyö treniyle ulaşılırdı. Konya Devlet Yolu, Gazi Mahallesi ve Gazi Üniversitesi diye bir şey yoktu. O civarda sadece Gazi Üniversitesi merkez binası olan Gazi Eğitim Enstitüsü ile Erkek Teknik Okulları vardı. Zamanla gelişerek oldukça büyümüş, tam teşekküllü bir hastane olmuştur.

Gülhane Hastanesi

Gülhane Hastanesi, 1953 yılına kadar Dikimevi'ndeki binalar topluluğunda Tıp Fakültesi ile birlikte çalışırdı. İki hastane bu tarihte birbirinden ayrıldıktan sonra şimdi Kara Kuvvetleri Komutanlığı olan kendi binasına taşındı. Bir ara Ankara Hastanesi'ne taşınması düşünülmüşse de gerçekleşmedi. Günümüzde Etlik'te bulunan yeni hastane binası çok sonraları yapılmıştır.

Ankara Doğumevi

Ankara Doğumevi bilindiği gibi Dörtyol ile Hamamönü arasında, Talatpaşa Bulvarı üzerindedir. Yarım yüz yıl önce çevresinde büyük binalar olmadığı için nereden bakılırsa bakılsın hemen dikkat çekerdi. O zamanın ölçülerine göre gerçekten de büyük bir hastaneydi. Bulunduğu yerin adı çok eski yıllarda "Hamit Tarlası" imiş. Burası Cebeci Çayırı'na bitişik, çeşitli eğlencelerin, sosyal etkinliklerin yapıldığı geniş bir alanmış. Tam karşısında "Mavaların Konağı" adı verilen büyük bir ev varmış. Elli yıl önce de yalnız Ankara'ya değil bütün ülkeye hizmet veren bir kuruluştu. Sonradan birçok ek yapıldı ve gittikçe genişledi. Yakın zamanlarda adını değiştirerek "Doktor Zekâi Tahir Burak Doğum ve Kadın Hastalıkları Hastanesi" oldu. Tıp Fakültesi öğrencileri doğum stajlarının bir bölümünü burada yapardı.

Keçiören Atatürk Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Hastanesi

Bu hastane diğerlerine göre daha yakın tarihlerde hizmete girmiştir. O zamanlar adı "Atatürk Sanatoryumu" idi ve sanatoryum olarak yapılmıştı.[176] Tıp Fakültesi'nin göğüs hastalıkları kliniği yeterli olmadığı için öğrenciler stajlarını burada yapardı. Günümüzde göğüs cer-

[176] Atatürk Sanatoryumu, 19 Mayıs 1953 tarihinde, 330 yatakla hizmete açıldı.

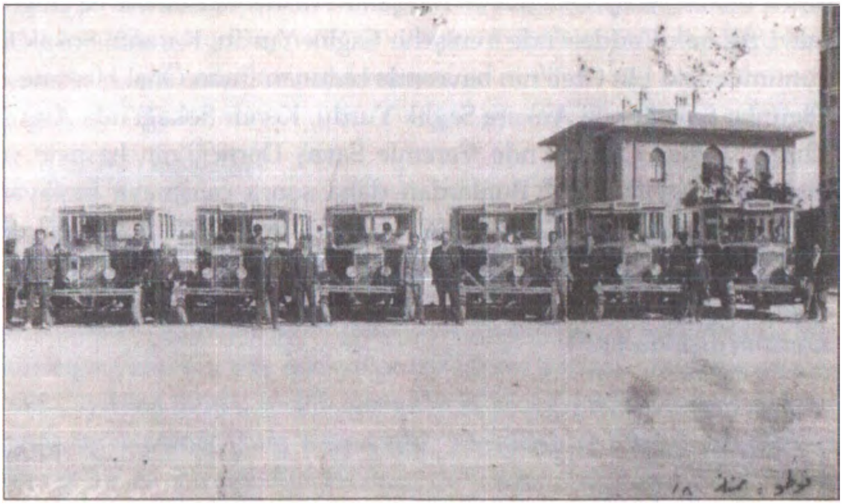
rahisi olan bölüm hastanenin ilk binasıdır. Yapıldığı yıllarda çevresinde ne bir ağaç ne de başka bir bina vardı. Keçiören'in uç noktalarından birinde olması nedeniyle ulaşım da pek kolay değildi.

Bütün bunlardan başka özel sağlık kuruluşları da vardı. Bunlara örnek olarak Ataç Sokağı'nda Yenişehir Hususi Hastanesi ve Doğumevi, Selanik Caddesi'nde Yenişehir Sağlık Yurdu, Karanfil Sokak'ta günümüzdeki Elit Oteli'nin binasında bulunan İhsan Önal Hastanesi, Olgunlar Sokağı'nda Ankara Sağlık Yurdu, Konur Sokağı'nda Argun Kliniği, Işıklar Caddesi'nde Veremle Savaş Derneği'nin hastane ve dispanseri sayılabilir.[177] Bunlardan daha sonra çalışmaya başlayan Paris Caddesi'ndeki "Kent Kliniği", daha sonra "Tarhan Kliniği" olmuştur ki, burası Güven Hastanesi'nin eski binasıdır. Telsizlerdeki Zübeyde Hanım Doğumevi ve Sosyal Sigortalar Hastaneleri elli yıl sınırının dışındadır.[178]

---

[177] Yenişehir'de, Atatürk Bulvarı üzerinde faaliyet gösteren "Ankara Sıhhat Yurdu"nun sahip ve müdürü, Op. Dr. Rıfat Ali (Ertüzün) Bey idi. Rıfat Ali Bey, yazar Sabahattin Ali'nin de dayısıdır.

[178] Yazarın belirttiği sağlık kuruluşlarına, 1950'li yıllarda açılan Ahmet Andiçen Kanser Hastanesi'ni de eklemek gerekir. 600.000 lirasını, Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası ve Bandosu flüt sanatçısı ve işadamı Ahmet Andiçen'in karşıladığı 50 yataklı hastane binası, 1957 yılında, toplam 1.100.000 liraya tamamlandı ve hizmete açıldı.

Anadolu Otomobil ve Otobüsleri Türk Anonim Şirketi'nin
Berliet marka otobüsleri ve personeli (1927)

Bugün olduğu gibi eskiden de Ankara değişik biçimlerde ulaşım sorunları yaşamıştır. Yarım yüzyıl önce Ankara'nın nüfusu ortalama 270 000 idi ve bu sorunlar başka sebeplerden, çoğunlukla taşıtların azlığından kaynaklanıyordu. Kentin uzak semtleri şimdiki gibi geniş bir alana yayılmamış, alabildiğine genişlememişti. Kayaş, Mamak, Saimekadın, Atatürk Orman Çiftliği, Etimesgut ve Sincan'a ulaşım banliyö treni ile sağlandığından nispeten daha kolaydı. Yenimahalle, Keçiören, Etlik, Ayvalı, Akdere, Tuzluçayır gibi yerlere giden otobüs sayısı o kadar sık değildi. Şimdi sayısı düzineleri bulan uzak semtlerin hiçbiri henüz ortada yoktu. Bunların dışında kalan yerlere

çalışan toplu taşıma araçları çok sınırlıydı. Bir örnek vermek gerekirse, Dikimevi'nden Bahçelievler'e sadece iki otobüs çalışır, biri giderken diğeri gelirdi. Rusya'dan ithal edildiği söylenen orta büyüklükteki diğer otobüsler yalnızca Kızılay ile Çankaya'ya çalışırdı. Bakanlıklardan sonra sefer sayısı zaten çok azdı. Başkentte diğer Anadolu kentlerindeki görüntülere sık sık rastlanır, küçük çaplı şehir içi taşımacılığını at arabaları yapardı. Satacağı malını eşeğinin sırtına yükleyen seyyar satıcılar Yenişehir'in ara sokaklarında hatta bulvarda cirit atardı. Özellikle yerel kıyafetleriyle Karaşarlı kadınlar eşeklerini yanlarına alarak renkli manzaralar sergiler, çevreyi umursamazmış gibi gerçekten edalı edalı yürürlerdi. Bunlara bohçacıları da ekleyebiliriz. Bu durum pek uzun sürmemiş, yapılan çalışmalar sonucu sistemli otobüs işletmeciliğine 1926 yılında başlanmıştır.[179] Ankara Belediyesi'nin otobüs filosu ise 1935 yılında oluşturuldu. Sayısı yeterli olmamasına rağmen 1950 yılına kadar iyi işleyen bir otobüs işletmeciliği vardı. Rusya'dan ithal edilen yüz adet ZİS marka otobüs Ankara caddelerinde yıllarca dolaşmıştır.[180] Üstü krem rengi, altı yeşil boyalı olan bu otobüsler gerçek deriden yapılmış vişne rengi koltukları ve sağlamlığıyla ün yapmıştı. Altısı ayakta olmak üzere yirmi dört kişi alır-

[179] 1925 yılında, şehir içi ulaşım konusunda, Maliye Vekâleti Celîlesi ile bazı banka ve şahısların da katılımıyla, 300.000 lira sermayeli Anadolu Otomobil ve Otobüsleri Türk Anonim Şirketi kuruldu. Genel Müdürü, Biga mebusu Ziya Gevher (Etili) Bey'di. Şirket, aynı zamanda, Fransız Berliet otomobillerinin de yetkili satıcısıydı. Ankara'nın şehir içi ulaşım ağı, Berliet otobüsleri ile oluşturuldu. Şirketin ayrıca Sıhhıye'de garajı vardı. Bu garaj daha sonra, 1 Ekim 1935 tarihinde hizmete başlayan Ankara Belediye Otobüsleri İdaresi'ne intikal etti. Garajda 12 Ekim 1946 tarihinde meydana gelen yangında, 10 tane otobüs ve 10 tane de otomobil yanarak kullanılamaz hâle geldi. Çok sonraları, arazisi, Abdi İpekçi Parkı düzenlemesinde değerlendirildi.

[180] ZİS (Zavod İmeni Stalina) marka yüz adet otobüs, Sovyetler Birliği'nden, buğday karşılığı krediyle 1935 yılında alınmıştır. Bu otobüslerin doksan sekiz tanesi servise konmuş, iki tanesi ise Demir-Çelik fabrikalarına satılmıştır.

dı. Ellili yılların başlarında grevler toplumsal hayatımıza yeni yeni girmeye başlamıştı. İyice hatırlamıyorum ama, 1953 ya da 1954 olabilir, belediye otobüslerinin şoförleri greve gidip anlaşma süresi çok uzayınca belediye başkanı sinirlenerek Kâmil Koç otobüs işletmesiyle anlaşmış, taşımacılığı bu otobüslere yaptırmıştı. O yıllarda otobüsler son seferlerini sinemaların dağılma saatine göre ayarlarlardı.

Ankara Otobüs ve Otomobil Türk Anonim Şirketi Hisse Seneti
(10 Haziran 1925)

Eski bir geçmişi olan fayton da önemli bir taşıma aracıydı. Her semtte bulunmakla birlikte daha çok Ankara Garı'nda, eski direksiyon binası tarafındaki alanda sıralanırdı.[181] Kış günleri atlarının sırtı-

[181] Bu faytonların, körük, koltuk ve metal aksamları siyah, ahşap aksamları ise kırmızı renklere boyanmıştı.

na bir örtü örterek başlarına yem torbalarını takan faytoncular kar kış demeden sabırla müşteri beklerdi. Yaz günleri bu gibi külfete elbette gerek yoktu. Taksi ile hemen hemen eşit ücret alan faytona binmek için iki buçuk lira gibi büyük bir parayı (!) herkes göze alamazdı. Nereye giderse gitsin ücret değişmezdi. Faytonlar hem trenden inen hem de istasyona gelmek isteyen müşterileri taşır, isteyenlere istasyon çevresini gezdirirdi. Trafik yoğunluğunun, gürültünün olmadığı dönemlerde bu romantik gezi çok sevilirdi. Kentin eski semtlerinde fayton durakları vardı. Gittikçe rağbet azaldı, müşterisi seyrekleşti, eskilere ait değersiz bir anı sayılarak 1960 yılına gelmeden piyasadan çekildi.

Atatürk Bulvarı trafiğinde seyreden bir troleybüs (1955)

Başkentin doğusu ile batısı arasında gidip gelenler pek araç sıkıntısı çekmezdi. Tren yolu kentin ortasından geçtiği, her semtte istasyon

bulunduğu için yolcular treni tercih ederdi. Daha önce tek hat iken, Demokrat Parti iktidarı zamanında Sıhhiye köprüsüne ikincisi eklenerek Kayaş-Sincan arası çift hat oldu. Bundan sonra bu güzergâhta toplu taşımacılık daha da kolaylaştı. Bu önlemler alınmakla birlikte Etimesgut ve Sincan'da bugünkü nüfus yoğunluğu olmadığından yolcu sayısı da azdı. Devlet Demir Yolları idaresi halka kolaylık olsun diye aylık geçerli öğrenci ve tam seyahat kartları hazırlamıştı. Bu kartlar, irili ufaklı bütün istasyonlardan satın alınabilirdi.

Her türlü alt yapısı tamamlanmış, büyük bir insan kitlesini taşıyan ve 1947 yılında sefere başlayan troleybüsler niçin trafikten kaldırıldı anlamak mümkün değildir. Oysa troleybüsler o dönemin otobüs modelleri henüz fazla gelişmediği için toplu taşımacılıkta önemli bir görev üstlenmişti.[182] İlk çalıştığı hat Yıldırım Beyazıt Meydanı ile Vekâletler Caddesi arasıydı. Daha ne İnönü Meydanı ne de İnönü Bulvarı açılmıştı. Hem troleybüsler hem de Kızılay otobüsleri aynı yerden dönüş yapardı. Sonra Kavaklıdere kavşağına kadar uzatıldı. Buna ikinci hat olarak Dikimevi-Bahçelievler hattı eklendi. Geriye dönüş o yıllardaki son duraktan yapılırdı. Üstünde elektrik tellerine bağlantı yapan bir uzantı olduğu için troleybüs demeye dili dönmeyenler "boynuzlu otobüs" derdi. Bu uzantı zaman zaman bağlantı yerinden ayrılınca troleybüs olduğu yerde kalır, biletçi ya da şoför inerek düzeltirdi. Biletler şimdiki özel halk otobüslerinde olduğu gibi

---

[182] Troleybüsler, seferlerine 1 Haziran 1947'de Dışkapı-Bakanlıklar hattında başladı (bu hat, daha sonra Kavaklıdere'ye kadar uzatıldı). Bunu, 1949 yılında Ulus-İstasyon hattının açılışı izledi. Ulus-Bahçelievler hattı 10 Ekim 1953'te, Ulus-Cebeci hattı ise 16 Aralık 1953'te açıldı. Troleybüslerin çalıştığı bir diğer önemli güzergâh ise, Dikimevi-Bahçelievler hattı idi. Araçlar; ACF Brill, MAN, Alfa Romeo, Ansaldo, General Electric gibi çeşitli markalar taşıyordu.

otobüsün içinde kesilirdi.[183] Belediyenin kontrolörleri herhangi bir duraktan ansızın binerek denetleme yapar, kaçak seyahat eden yolcular yakayı ele verir, biletini saklamayanlar sorgulanırdı.

Dolmuş sözcüğü henüz günlük hayatımıza girmemişti.[184] Merkezi yerlerde her yöne gidebilen taksi durakları yeni yeni görülmeye başlanmıştı. Şimdiki gibi her akla gelen gelmeyen yerde bir taksi durağı yoktu. Bunların en eskileri "Şişbacak Fuat"ın ve Ulus'ta Zincirli Cami'nin karşısında bulunan "Samsunlu Hasan"ın taksi durağıydı.[185] Bir de Rüzgârlı Sokağı'nın Çankırı Caddesi'ne çıkışında başka bir durak vardı. Bu sonuncu taksi gece gündüz demeden çalışır, daha çok o bölgede toplanmış olan barlara ve barların müşterilerine hizmet ederdi. Ulus'taki Zevk Lokantası'nın önü ile Kedisevenler Sokağı'nda bulunan taksi duraklarını da örnek olarak sayabiliriz. Bunlara oranla daha yeni hizmete girmiş iki taksi durağından biri "Ersan Taksi", diğeri ise Necatibey Caddesi ile İzmir Caddesi'nin kesiştiği köşede bulunan Zeki Korhan'a ait "Korhan Taksi"dir. Bunların telefonlu oluşu o yıllar için bir yenilikti.[186] Taksi ücreti faytonlarda olduğu gibi

---

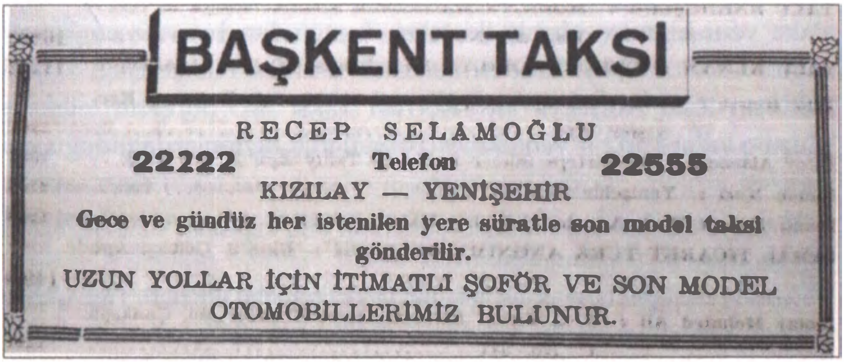
[183] Belediye otobüslerinin ve troleybüslerinin orta kapısının yanında, biletçinin oturduğu bir bölme olurdu.

[184] Ankara'da toplu taşımacılık anlamında ilk otomobil seferleri, Tren Garı ile Taşhan arasında yapılırdı. Bununla ilgili ilk kayıt, 1896 Şark Ticaret Yıllığı'nda yer almaktadır. Kayıta göre, Ankara'nın ilk şoförü, Parmaksızoğlu Kevork'tur. 1909 yıllığında ise, şoförlerin, Hacı Mehmet, Muhacir Abdullah, Muhacir Hacı Ali Ağa ve Parmaksızoğlu Kevork olduğu görülmektedir.

[185] "Samsunlu Hasan" lâkabıyla anılan Hasan Samsunlu'nun taksi durağının, yazıhanesi Tarhana Sokak'taydı. Ancak, duraktaki taksiler, eski adıyla Evrak Mahzeni, sonraki adıyla Bilen Sokağı olan Zincirli Camii'nin yanındaki sokakta sıralanırdı. Dönemin namlı kabadayılarından "Sivaslı Cumali" (Cumali Ertürk) de bu durağın taksi şoförlerindendi.

[186] 1950'li yıllarda, Yenişehir'de Ziya Gökalp Caddesi'nin başındaki, Mehmet Esentepe'ye ait Sizin Taksi durağı ile yine aynı caddede, yaklaşık olarak Selânik Caddesi hizasında yer alan, Recep Selâmoğlu'na ait Başkent Taksi

en çok iki buçuk üç liraydı; kısa bir süre sonra beş lira oldu. Taksi dolmuşların günlük hayatımıza girişi bu sıralarda gerçekleşti. Bu girişim Merkez Bankası ile 100.Yıl Çarşısı'nın arasındaki İnebolu sokağın başında başlatıldı. Ulus'la Kızılay arasında dolmuşçuluk yapan bu otomobiller 1925-1935 model antika araçlardı. Bugün olsa antika meraklılarının seve seve alabileceği tipte arabalardı ama o gün için kimse bunun farkında değildi. Bazen yolcular arasında alay konusu bile olurdu. Başkentin çeşitli yörelerinde minibüse benzeyen ve "Kaptıkaçtı" adı verilen arabalar çalışmışsa da 1950'li yılların başında piyasadan çekilmiştir. Kaptıkaçtılar, şasi ve motoru ithal edilen, karoserisi Bursa'da ahşaptan imâl edilen, beş ilâ sekiz kişilik toplu taşıma araçlarıydı.

"Başkent Taksi" reklamı (1953 Yılı PTT Ankara Telefon Rehberi)

Ankara günümüzdeki gibi modern ve yeşilliği bol bir kent elbette değildi ama anmaya çalıştığımız dönemde sessizlik, temizlik ve huzur vardı. Korna yasağı 1951 yılında başladığı halde, cadde ve sokak-

---

durağı faaliyet gösteriyordu. Mehmet Munzur'un Ankara Palas ve Belvü Palas taksi durağı ile, Bahçelievler'de Lütfü Şahin'e ait olan Şık Taksi Durağı da, yaygın hizmet veren işletmelerdi.

lardaki gürültü kirliliğine baktığımızda pek fazla bir yol aldığımız söylenemez. Sadece araç sayısı azlığından değil, henüz bozulmamış toplum terbiyesinden dolayı sağa sola rasgele park edilmiş arabaya da pek rastlanmazdı. Hoş şimdi her köşede bir park alanı olsa bile yine de isteyenin istediği yere arabasını bırakacağını düşünmek sanırım abartılı bir görüş olmaz.

Hele resmi plakalı araç parmakla gösterilebilecek kadar azdı. Devleti idare edenlerin saltanat merakı olmadığından lüks resmi arabalar ortalıkta pek görünmezdi. O yıllarda herhangi bir güvenlik sorunu yoktu. Bu nedenle astronomik ödemeler yapılarak zırhlı araba alınmasına gerek görülmezdi. Limuzinin varlığından kimsenin haberi bile yoktu. Anlatılan dönemleri yaşayanlar hatırlayabilirler; Ankara'ya resmi ziyaret için yabancı bir devlet başkanı gelmiş, maiyetinde bulunanları bindirecek araba bulunamayınca, Ersan Taksi'den vaktiyle Ömer İnönü'ne ait olduğu söylenen bir Cadillac kiralanmıştı. Şehit Ersan Caddesi'ne adını veren, 27 Mayıs 1960 ihtilâlinde kaza kurşunu ile şehit olan genç Ersan Taksi'nin sahibinin oğludur.[187] Kentin sokakları, hatta bazı caddeleri parke olmasına rağmen, bugün olduğu gibi belediye sürücülere tuzaklar kurmazdı. Trafik her yerde saat gibi işlerdi.

Toplumda, her zaman hissedilen bir toplum disiplini olması nedeniyle kendini bilenler alkollü olarak direksiyona geçmekten sakınırdı. Halkın çoğunluğunda araba alma merakı olmadığı gibi, olsa bile para da yoktu. Direksiyona üçgen oturup gömleğinin iliklerini göbeğine kadar açan, koluna pırlanta taşlı altın künyeler takan sürücüler henüz türememişti. Başka araçların yolunu kesen, hiç çekinmeden herkesin gözünün önünde sigarasının izmaritini dışarı atan, arabasının küllüğünü caddeye döken, kırmızı ışıkta yeşil ışığın yanmasını bekleyenlere "Sana ehliyet verenlerin...." diye bağıran şehir ma-

---

[187] 27 Mayıs 1960 tarihinde, sokağa çıkma yasağını ihlâl ettiği gerekçesiyle vurulan Ersan Özey'den söz edilmektedir.

gandaları o yıllarda da tek tük görülse bile trafik polisinden yakasını kurtaramazdı. En pahalı araçlara binerek nasıl hareket edeceğini öğrenemeyen sonradan görmüşler de yoktu. Kent trafiğini altüst eden, cadde ve sokakları kendi malı sanan minibüs dolmuşlarıyla özel halk otobüslerini kimse bilmezdi. Sokaklar tenha, kaldırımlar bomboştu. Yayalar araçlara, araçlar yayalara saygılıydı. Vatandaşın kaldırımlarda yürüme, karşıdan karşıya geçme hakkı elinden alınmamıştı.

Ankara T.5010 plakalı Skoda marka otomobiliyle
Ulus-Kızılay hattında dolmuşçuluk yapan, dört çocuk annesi kadın şoför Hacer Öçsu (1952)

Ankara başkent olduğu yıllarda şimdiki gibi yeşili bol bir şehir değildi. Bunda sulak bir bölge olmamasının elbette etkisi vardır, ancak Tarihi kaynaklarda çevrenin sık ormanlarla kaplı olduğu ile ilgili belgeler de var. Pek çok anılarda söz edildiği gibi bu ormanların bir bölümü Kurtuluş Savaşı'nın başladığı yıllara kadar varlığını koruyabilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında birden bire kalabalıklaşan Ankara'da yakacak sıkıntısı başlayınca, özellikle Elmadağ yöresinde eski orman kalıntılarının kökleri sökülerek şehre taşındığı bilinen bir gerçektir. Şevket Süreyya Aydemir "Tek Adam" adındaki eserinde tanık olduğu bu olayları çok güzel anlatır.

Hatip Çayı kıyılarında mesireye çıkmış Ankaralılar (1927)

Elli yıl önce bile Ankara bir tutam yeşilliğe hasret çeken bir şehirdi. İlgili bölümlerde görüldüğü gibi Çubuk, Kayaş, İncesu, Hacıkadın, Macun Dereleri ile Hatip Çayı çevresi birer vaha görünümündeydi. Yenişehir gibi taban arazilerde tek bir ağacın bulunmadığını, birer bataklık bölgesi olduğunu biliyoruz. 1920'li yıllardan başlayarak, Ankara'nın göçlerle birdenbire kalabalıklaşmasıyla birlikte, toplumda yaz günlerinde serin bir su kenarı ile bir ağacın gölgesinde dinlenebilme ihtiyacı hissedilmeye başlanmıştır. Bu yıllarda en çok beğenilen mesire yerleri Hatip Çayı çevresi, Kayaş ve Lalahan imiş. O dönemde yemyeşil bahçelerle kaplı olan Bentderesi'nde, Ördekler Köprüsü'nün üstündeki "Cumhuriyet Bahçesi" bu ihtiyacı büyük ölçüde karşılarmış; burası daha sonra gazino olmuştur.[188] Bütün bu güzelliklerden günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Daha sonra yapılan Çubuk Barajı Ankaralıların bugün de nefes alabildiği bir mesire yeri haline gelmiştir.

Dikmen

Eskiden her mayıs ayının birinci günü işçi bayramı değil bahar bayramı idi. Resmen tatil olduğu için günlerce önceden hazırlanılır, kafa dengi kimselerle pikniğe gidilirdi. Elli yıl önce yer yer yeşil alanlarla kaplı olan Dikmen sırtları, özellikle Keklik Pınarı, Ankara'nın en beğenilen mesire yerlerinden birisiydi. Bunda kuşkusuz cılız pınarın,

[188] Devlet tiyatroları eski Genel Müdürü Turgut Özakman'ın babası, İbrahim Bey Cumhuriyet Gazinosu'nun (1928-1933) işletmeciliğini yapmıştır. Ayrıca, Tabakhane'de, 1930'larda Eski Türk Sineması ve Eski Türk Tiyatrosu adlarıyla program yapan bir müessese vardı. Bu müesseseyi, Birinci dönemde Bitlis mebusluğu yapmış olan Şaban Vehbi (Öztekin) Bey işletmiştir. Gerek saz bahçesinde gerekse tiyatroda sahneye çıkan sanatçılar, Deniz Kızı Eftalya, Hafız Burhan, Hamiyet Yüceses, tiyatrocu Genç Nuri, Komik Sezai Bey ve Komik Zati idi. 1920'lerin ikinci yarısı ile 1930'ların ilk yarısında Bentderesi civarında faaliyet gösteren bir müessese de Hatip Çayı kıyısındaki Polatlı Bahçeleri arasında yer alan "Polatlı Aile Bahçesi" idi.

yani Keklik Pınarı'nın büyük etkisi vardı. Küçük bir taş setin ortasına yerleştirilen oluktan şırıl şırıl ince bir su akar, arkasından yamaca doğru koyu bir yeşillik uzanırdı. Çok geniş olmayan, birkaç ceviz ağacı, badem ve akasyaların gölgelediği küçük bir alandı. O günkü ölçülere göre şehre çok uzak oluşu ve ulaşım imkânlarının sınırlı olması nedeniyle geç saatlere kadar kalınmaz, gidiş ve gelişler çok az sayıda sefer yapan belediye otobüslerinin saatine göre ayarlanırdı. Otobüsü kaçıranlar şehre yaya olarak dönmek zorunda kalırdı. Özel arabası ile gelenlerin sayısı parmakla gösterilecek kadar azdı. Kimisi de yolların çok bozuk olması nedeniyle araba almamayı tercih ederdi. Elde taşınabilir radyo, teyp ve pikap gibi müzik araçları yaygınlık kazanmadığı için, bir müzik aleti çalmasını bilenler ve hele sesi güzel olanlar bin türlü ricalarla kafileye alınırdı. Gelenler eğlencenin tadını çıkarırken ansızın bastıran "kırkikindiler" işin tadını kaçırır ve herkesi sırılsıklam ıslatırdı. Bazen de hiç umulmadık bir anda taş ocaklarından yükselen bir dinamit gümbürtüsü herkesin yüreğini ağzına getirir, korkudan feryadı basan çocukların ağlaması zor engellenirdi. Bu gibi aksilikler olsa da günün sonunda herkes evine mutluluk içinde dönerdi.

İncesu Deresi

İncesu Deresi elli yıl önce henüz yerleşim yeri haline gelmediği için büsbütün kirletilmemişti. Dere daha sonraki dönemlere göre bir ölçüde temiz akıyor denebilirdi. Buraya çoğunlukla Kıbrıs (Misafir Sokak) Caddesi'nden ya da derenin aktığı vadiden gidilirdi. Kıbrıs Caddesi- büyük bölümü toprak olmakla birlikte, parke taş ve asfalt karışımı daracık bir yoldu. Sokağın ucunda biraz genişleyen vadinin bu bölümünde sık kavak ve söğüt ağaçları vardı. Kurtuluş Savaşı yıllarında ağaçlar daha çokmuş, fakat o dönemde büyük bir yakıt sıkıntısı çekilmesi nedeniyle asker taşıyan trenler için bu ağaçlar kesilmiş ve lokomotiflerde yakılmış. Eski yıllarda dere tertemiz aktığı

için şimdiki Kanser Hastanesi'nin olduğu yer Ankaralıların çamaşır yıkadıkları bir bölgeymiş.

İncesu orta halli, daha uzaklara gidemeyenlerin tercih ettiği bir mesire yeriydi. Bahar ayları ve yazın ilk günlerinde şiddetli sağanaklardan sonra ara sıra taşar, Sıhhiye'de bazı sokakları ve evlerin alt katlarını sel basardı.[189] Yerleşime açıldıktan ve gecekondulaştıktan sonra, altyapı yetersizliği sebebiyle gittikçe kirlenerek açıktan akan bir lağım durumuna geldi. Çok sonraları üzeri kapatılarak görüntüsü yeryüzünden silindi.

Abidinpaşa Fidanlığı

Abidinpaşa'nın doğusunda, Topraklık sırtlarında olan bu fidanlık galiba eskiden biraz daha büyüktü. Şehir merkezine yakın olması ve ulaşım kolaylığı gibi sebeplerden ötürü sevilen bir mesire yeriydi. Sıcak yaz günlerinin serin akşamlarında, ama özellikle cumartesi ve pazar günlerinin hem gündüzleri hem de gecelerinde, nevalesini alan buraya koşardı. Gece geç saatlere kadar birbirine karışan şarkı ve saz sesleri sessiz Ankara gecelerinde çok uzaklarda yankılanırdı. Dönüş saati gelince sazını koltuğunun altına alanlar ya da boynuna asanlar aynı ahenk içinde evlerinin yolunu tutardı. Herkes birbirine saygılı olduğundan kimse kimseyi rahatsız etmez, genellikle üzücü bir olay olmazdı. Bu bölge şimdi apartmanlarla çevrilmiş bir ada durumunda. Beton yığınlarının arasına sıkışmış gibi görünse de büsbütün ortadan

---

189 İncesu Deresi'nin, Yenişehir Pazarı bölümüne, Bendir Deresi denirdi. Osmanlı Dönemi'nde, derenin bu kısmında Köseoğlu Köprüsü yer alırdı. Günümüzdeki Kolej Kavşağı civarında, o dönemde yer alan bir başka köprü ise, Naiboğlu Köprüsü'ydü.

kaldırmaya cesaret edemediler. Günümüzde mesire yeri olmaktan çıkıp park kimliği kazanmıştır.[190]

Söğütözü

Söğütözü, şehir merkezine yakın olması ve kolayca ulaşılabilmesi nedeniyle herkesin severek gittiği başlıbaşına bir eğlence yeriydi. Bunda geniş bir alan oluşu kadar bol yeşillikli olmasının da etkisi vardı. Her taraf sık söğüt ve kavak ağaçları ile kaplıydı. Cumartesi öğleden sonra ve pazar günleri geç saatlere kadar dolar taşar, bir panayır yerini andırırdı. Eskişehir'e giden bulvar henüz açılmadığından çiftlik yolundan ayrılan ikinci bir yoldan gidilirdi. Çevrede tek bir bina yoktu. Piknik için gerekli olan her şeyi yanına alanlar güzel bir yer kapabilmek için erkenden yola koyulur, kısa sürede alanda büyük bir kalabalık birikirdi. Çevreyi dolaşmaya çıkanlar, sık ağaçların arasında vaktiyle Atatürk'ün yaptırdığı ve zaman zaman buraya gelerek dinlendiği küçük kulübeyi görebilirlerdi. Söylendiğine göre, Atatürk burayı yaptırırken ağaçların kesilmesini yasaklamış. Kesilmesi gereken birkaç ağacı söktürerek başka yerlere diktirip, tutup tutmadığını denetlemek için sık sık buraya gelirmiş. Ağaçlara zarar veren bir ameleyi adamakıllı azarlamış. Anlaşılmaz bir ihmalle bu koca alan yağmalanıp küçültülerek şimdiki zavallı duruma getirilmiştir.

Piknik yapıldığı günlerde çok ilginç görüntülere tanık olunurdu. Kalabalık yoğunlaştıkça seyyar satıcıların sayısı artar; çok geçmeden baloncular, keten helvası ile kâğıt helvası ve horoz şekeri satanlar sökün ederdi. Balonları gören çocukların çığlıkları anne ve babaları bunaltıp-birer tane almak zorunda bırakırdı. Bazen birisi elindeki balonu kaçırınca ağlar, dakikalarca susturulamazdı. Taşınabilir radyo,

---

[190] Abidinpaşa fidanlığı, Ankara Belediyesi'nce düzenlenerek, 1958 yılında Aktepe Parkı oluşturuldu. Bir süre sonra da yeni düzenlemeyle 1973 yılında Ellinci Yıl Parkı adıyla Ankaralıların hizmetine açıldı.

teyp gibi araçlar olmadığı için bir müzik aleti kullanmasını bilenler ısrarla pikniğe davet edilir, dolayısıyla her ağacın altından saz ve şarkı sesleri gelirdi. Söğütözü'nün Atatürk Orman Çiftliği arazisi içinde olduğunu o zamanlar da bilirdik. Yapılaşmanın hızı arttıkça gerek özel sektör, gerekse devletin talan ettiği bir yer durumuna geldi. Sonuçta yeni mahallelerin, acentelerin, atölyelerin, şehirlerarası otobüs terminallerinin, yeni açılan yolların, iş merkezlerinin, çeşitli okulların arasında el kadar bir bölge kaldı. Yakın bir gelecekte büsbütün yok olursa şaşırmak için bir neden yoktur.

Atatürk (Gazi) Orman Çiftliği

Atatürk, "kuraktır, bataklıktır, verimsizdir" diyenlere aldırmadan Ankara Belediye Başkanı Asaf Bey'i görevlendirerek, 5 Mayıs 1925 tarihinde çiftliğin kuruluşunun temelini attırmıştır. Kısa süre içerisinde gelişen çiftlik, çeşitli üretim ve sosyal kuruluşları da içine alarak bağlık bahçelik bir yer olmuştur. Atatürk'ün traktör üstündeki resmi burada çekilmiştir. Elli yıl önce çiftliğin Ankara'nın toplumsal hayatında özel bir yeri, her yaş ve zevke hitap eden değişik faaliyet alanları vardı. Tatil günlerinde, hayvanat bahçesinin de burada olması nedeniyle gezinti ve eğlence merkezi gibiydi; bu günlerde büyük bir kalabalığı ağırlardı. Ulaşım imkânları sınırlı olmakla birlikte çiftliğe gidiş gelişler nispeten daha kolaydı.[191] Seyrek olarak otobüsler çalışsa da buraya gelecek olanlar daha çok banliyö trenini kullanırdı. Tren deyip geçmeyelim, o yıllarda banliyö trenine binip dolaşmanın ayrı bir zevki ve havası vardı. Henüz değeri milyarlarla ölçülen arabaların

---

[191] 1953 Yılı Almanağı'nda Atatürk Orman Çiftliği ile ilgili şu ifadeler yer alır: "Yeşile mütehassir olan Ankaralıların, Atatürk Orman Çiftliği parklarına kolayca kavuşabilmeleri için Çiftlik idaresinin, 1952 senesinde ihdas ettiği Atatürk Orman Çiftliği halk otobüsleri servisi, 1953 senesinde büyük ve konforlu iki yeni otobüsle takviye edilmiştir."

keyfine alışılmamıştı. Karayolu ile gelecek olanlar Emek, Gazi Mahallesi ve Beştepe gibi semtler olmadığından, Beşevler'den sonra Çiftlik Caddesi üzerinden buraya ulaşırdı. Bahçelievler'den sonra sağlı sollu bomboş tarlalar uzanırdı. Mesire bölgesi ise daha çok Atatürk Evi'nin bulunduğu ağaçlıklı alandı. Ormanın içine girilmesine kesinlikle izin verilmezdi. O yıllarda Marmara Köşkü ve Marmara Parkı çevresi ziyarete açıktı.

Karadeniz Havuzu (1955)

Gazinolar bölümünde bilgi verileceği gibi, Marmara Parkı adıyla anılan köşk ve havuz Atatürk'ün emriyle hemen hemen aynı tarihlerde yapılmıştır. Burasını çok sever, zaman zaman gelerek sandalla dolaşır, köşkte dinlenirmiş. Daha sonra Numan Menemencioğlu'nun dışişleri bakanı olduğu yıllarda yabancı misafirler de burada ağır-

lanmış. Marmara Denizi'ne benzeyen bu havuz yüzme havuzu olarak kullanıldığı gibi, birtakım kültürel programlar da yapılırdı.[192]

Atatürk Orman Çiftliği Hayvanat Bahçesi Gazinosu (1951)

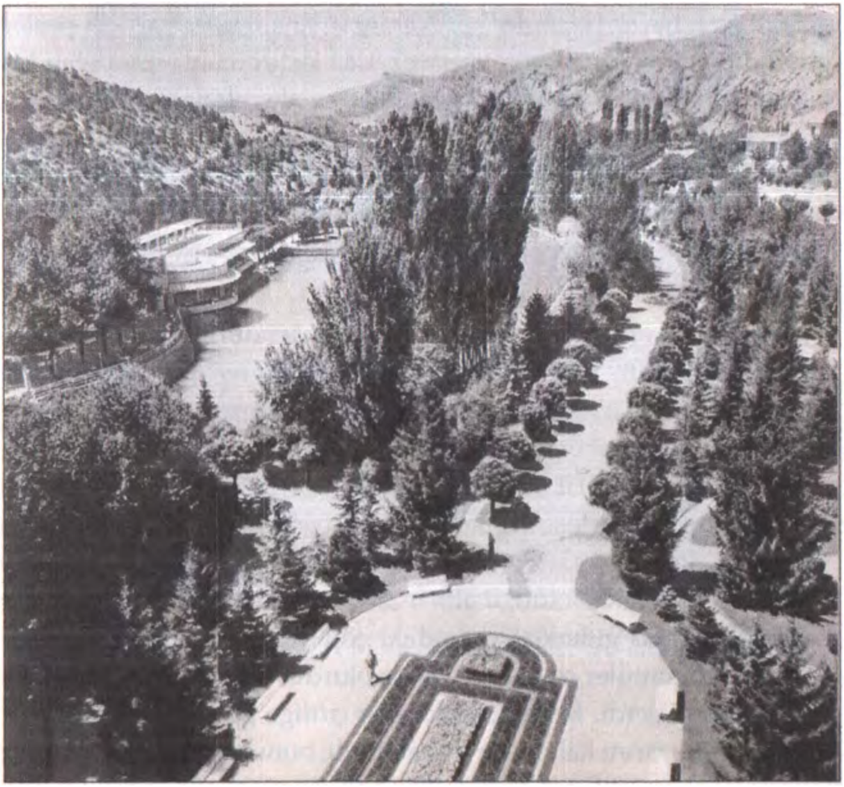
[192] *Bizim öğrencilik yıllarımızda havuzda kayıkla gezilmiyordu ama eğlence ve şiir geceleri yapılırdı. Bir keresinde o yıllarda dillerden düşmeyen "Nokta... Noktam..." şiirinin yazarı Rıza Polat Akkoyunlu davet edilmiş, ısrar üzerine dayanamayarak hem bu şiirini hem de "Çocukluğum" şiirini okumuştu. Atatürk Orman Çiftliği üniversite gençliğinin kültürel etkinlik merkezi olmuştu.*

Piknik yapmaya ya da eğlenmeye gelenlerin bir bölümü hayvanat bahçesini gezip çocukların isteğini yerine getirdikten sonra, piknik alanındaki çamların ve akasyaların gölgesinde iyi bir yer bulma telaşına kapılırdı. Zaman geçirilmeden yaygılar yayılır, çantalar sepetler açılarak hazırlanılır, gazocakları yakılarak çaydanlıklar üstüne konurdu. Bir yandan çay demlenirken bir yandan da zeytinyağlı dolmalar, kuru köfteler, haşlanmış yumurtalar, bu gibi durumlarda çok gerekli olan beyaz peynirler yer sofrasına yayılır, utangaç içki şişeleri gizlendikleri yerlerden göz kırpardı. Kafalar dumanlanınca elini kulağına atan amatör ses sanatkârlarının gazellerine halıların üzerinde kestirenlerin horultusu karışırdı. Aksilik bu ya ansızın bastıran sağanak tam anlamı ile eğlencenin içine turp sıkarken bir perişanlıktır başlardı. Çevrede sığınacak doğru dürüst bir yer olmadığından yağmur iliklere işlerdi. Her şey düzgün giderse eğlence işi bittikten sonra çevre dolaşılırdı.

Bugün olduğu gibi, çiftliğin kaymaklı dondurması, sütü ve yumurtası ünlüydü. Dolayısıyla gitmişken alışveriş de yapılır, kimse dondurma yemeden dönmezdi. Bir külah dondurma kapabilmek için ortalığı birbirine katan çocuklar susturulduktan sonra birkaç şişe çiftlik birası almak ihmal edilmezdi. Çiftlik hayatında, hâlâ çalışmakta olan Merkez Lokantası ile Bira Parkı Gazinosu'nun çok önemli bir yeri vardı. Bugün oralarda hâlâ benzer görüntüler yaşanıyor mu bilmiyorum; her zaman olduğu gibi o zaman da bazı tatsızlıklar yaşanır, kalabalık çekilip giderken yakındaki çöp varillerini göremeyenlerin bıraktığı döküntüler çevreye saçılmış olurdu. Bunları temizlemek ise görevlilere düşerdi. Beştepe yönünden çiftliğe girerken solda, yolun üst tarafında yarım kalmış bir inşaat vardı; bunun ne olduğunu kimse bilmezdi. İnşaat yıllarca öylece bekleyip durduktan sonra tamamlanarak "Marmara Oteli" oldu. İyi ya da kötü şöhreti ile uzun yıllar çalıştı. Bir zamanlar çok beğenilen "Marmara Gazinosu" otelin alt katındaydı ama elli yıl sınırının içine girmez. Atatürk'ün 11 Haziran

1937 tarihinde çok sevdiği ulusuna hediye ettiği çiftliğin kıymetinin bilindiği söylenemez.

Çubuk Barajı

Çubuk Barajı peyzaj düzenlemesinin üstten görünümü (1956)

Çubuk Barajı, Ankara'nın çok kısıtlı olan su ihtiyacını karşılamak için birçok karşı çıkmalara rağmen yine büyük önderin emri ile inşaatına 1927 yılında başlanmış ve 1936 yılında tamamlanmıştır.[193] Çubuk Çayı başkentin temiz kalabilen tek akarsuyudur. Barajın önündeki yeşil alanın ve gazinosunun düzenlemesini yapan Theo Leveau adında bir mimardır.[194] Barajın önündeki bu bahçe bölümü hizmete açıldığı yıllarda en gözde eğlence yerlerinden birisiymiş. Tertemiz akan suyun kıyısına yerleştirilen gazino elit kesimin ilgisini çeker, orkestra eşliğinde danslı toplantılar düzenlenirmiş. Burada bir süre Rosell adındaki bir şefin yönetiminde "Viyana Kadınlar Orkestrası" caz konserleri vermiş. Çevrede halkın gidebileceği başka salaş gazinolar da varmış.

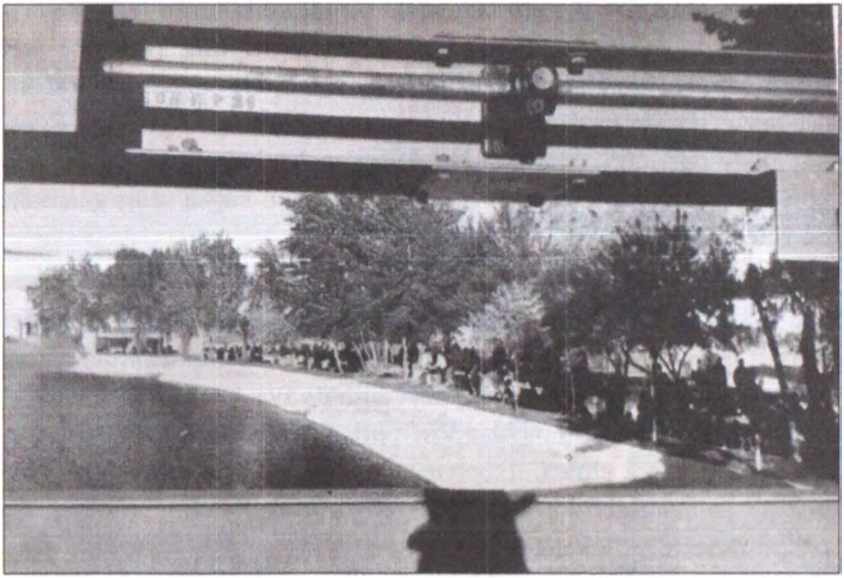
Çubuk Barajı elli yıl önce bu özelliklerini henüz yitirmemiş olması nedeniyle, Ankaralıların ilk aklına gelen piknik ve gezinti yerlerinden biriydi. Sık sık sefer yapılmasa da tatil günlerinde otobüslerden yararlanılır, giriş kapısından sonra baraja kadar yaya yürünürdü. Sayısı az olmakla birlikte özel arabalar için park yeri de vardı. Zengini, orta hallisi, fakiri fark etmez, ilkbahar ve yazın sıcak tatil günlerinde büyük bir kalabalık birikirdi. Gelenler çoğunlukla barajın önünde bulunan parkın dışında kalan alanda, derenin kıyısındaki ağaçların altına yerleşir, bazısı da sol taraftaki çamların arasında yer bulurdu. Boş bank bulanlar kendini mutlu hisseder, bulamayanlar yerlere yayılan halı ve kilimlere yerleşirdi. Eğlenmeye başlamadan önce isteyenler baraj duvarının üstündeki yolu bir uçtan bir uca geçerek suyun maviliğini ve serinliğini hissederek ferahlardı. Ankara'da bu kadar büyük başka bir su görme ihtimali olmadığından insana deniz görmüş gibi bir duygu verirdi. Bazen daha yükseklere tırmanılarak Ankara'ya

---

[193] Çubuk Barajı, Prof.Kunze Dresden tarafından 1927 yılında projelendirimiş, inşaatına 1929 yılında başlanarak bitirilmiş, 3 Kasım 1936 salı günü açılmıştır.

[194] Çubuk Barajı'nın Gazino inşaatı ve çevre düzenlemesi 1937-1938 yıllarında gerçekleştirildi. Gazinonun işletme müdürü, Yazar Salim Şengil'di.

doğru kıvrıla kıvrıla ilerleyen vadi ve baraj gölünün daha uzak noktaları görülebilirdi. Aydınlıkevler henüz tam gelişmediğinden çayın yatağı sık kavak ve söğüt ağaçlarıyla yemyeşildi. Ankara henüz Kalaba'daki Subay Evleri'nden öteye taşmamıştı.[195]

Çubuk Barajı kıyısında hafta sonunu değerlendiren Ankaralılar (1937)

Bu gezintiler tamamlandıktan sonra yerlerine dönenler sofranın başına geçer, keyifler doruğa ulaşır, sıra saza söze gelirdi. Saatler ilerledikçe gençler çiğköfte leğenlerinin önüne oturur, kuş cıvıltıları altında amatör sanatçılar fasla başlardı. Bazen de tanınmış sanatçılar

[195] 1950'li ve sonraki yıllarda, baraj yolunun dördüncü kilometresinde, Ankara Golf Kulübü yer alırdı. İçinde golf sahasının yanı sıra, bir yüzme havuzu da bulunan Kulübün arazisi daha sonraları Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından park olarak düzenlendi ve Altınpark adıyla, 1991 yılında Ankara halkının hizmetine açıldı.

gelir, çevrelerini hemen bir meraklılar halkası sarardı. O yıllarda ne elektro gitar sesi ne de pop müziği duyulurdu. Tef, darbuka sesleri arasında eğlenilirken baraj gazinosunda oturan ekâbir takımı görmezlikten gelinirdi. Kesesi uygun olanların oturduğu bu gazinodan bazen orkestra ve akordeon sesleri de duyulurdu. Sıcak bastırdıkça, sessizce akan derenin serinliği havanın ağırlığını hissettirmez, su sıkıntısı çekilmezdi. Bu kadar kalabalığın birikmesine ve içki içilmesine rağmen hiçbir taşkınlık olmaz, hava kararmadan önce herkes evinin yolunu tutardı.

Cebeci Çayırı

Cebeci Çayırının o yıllarda bile çayırlık denebilecek bir durumu yoktu. Bu ad herhalde çok eski yıllardan kaynaklanan bir ad olmalıdır. Gerçek mesire yeri olmamakla birlikte yine de Ankara'nın toplumsal etkinliklerinin yoğun olduğu bir alandı. Eskiden Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakülteleri'nin de yerini kaplayan Cebeci Çayırı'nda pehlivan güreşleri, cirit oyunları, at koşuları yapılırmış. Bugün ortasında "İnönü Stadı" yükseliyor. Ankara'nın planını yapan Jansen, bu bölgeyi Ankara Üniversitesi Kampusu olarak düşünmüş. Cebeci Çayırı, Dikimevi tren yolu köprüsünden başlayıp Dumlupınar Caddesi ile tren yoluna paralel olarak uzanan, Kurtuluş Köprüsü'nde biten geniş bir yerdi ve hiçbir yapılaşma yoktu. En ucunda, tren yolu köprüsü tarafında şimdi koruma altına alınmış olan eski bir Ankara evi, Çiçek Sineması denen yazlık bir sinema vardı. Dumlupınar Caddesi üzerinde ise Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yaptırmış olduğu iki katlı, eski ahşap evleri andıran evler sıralanırdı. İlk semt pazarlarından biri olan "Perşembe Pazarı" o zaman da vardı.

Cemal Gürsel Caddesi'nden Kutlugün Sokağı'na dönülür, tren yolu köprüsünden karşı tarafa geçilirse Cebeci Çayırı'nın başlangıç noktasına ulaşılır. Çocuklara bisiklet kiralayan bisikletçi tam buradaydı.

Evlerinden birkaç kuruş tırtıklayan yaramazlar soluğu burada alır, süreler not edildikten sonra turlar başlardı. Yerlere yuvarlanan acemilerle dizi, kolu sıyrılanlar korkudan yüksek sesle ağlayamazdı. Bütün bunlara bu kırık dökük aletlerin sebep olabileceği kimsenin aklına gelmezdi. Benliğini eğlenceye kaptıran afacanların çoğu zamanın nasıl geçtiğini unutur, kendilerini almaya gelen öfkeli babalar tarafından azarlanarak hafif bir ceza ile geçiştirilir, bazen de işitilen tokat sesi bu mutluluğa gölge düşürürdü. Büyüklerin peşine takılıp tin tin giden küçük yaramazların kaçamak bakışları bisikletlere takılırdı.

Cebeci Çayırı (1933)

Bisikletçilerin karşı sırasında oduncu dükkânları (o zamanlarda kullanılan adıyla mahrukatçılar) ve yeni yeni ortaya çıkan briket atölyeleri vardı.

Bütün bunların dışında panayıra benzeyen küçük pazarların kurulduğu, cambazların geldiği görülürdü. Bir keresinde taşınabilir bir lunapark bile gelmişti. Alanın genişliği ve ulaşım kolaylığı geniş halk kitlelerini buraya çekerdi. Daha sonraki yıllarda halk müziği sanatçısı Hacer Buluş çayıra bir açık hava sineması yaptırttı. Ara sıra ünlü sanatçıların konser verdiği, gece eğlenceleri ile her yaz yüzlerce çocuğun sünnet edildiği bu sinema uzun yıllar çalıştı. Kısacası Cebeci Çayırı Ankara'nın en renkli köşelerinden birisiydi ama bugün en renksiz köşelerinden biri oldu.

Mamak-Kayaş-Lalahan

Bu üç yerleşim yeri de Ankara'nın en sevilen ve sık gidilen mesire yerlerindendi. Başka bölümlerde daha önce de belirtildiği gibi, tertemiz akan Kayaş Deresi'nin kıyısında bulunan kavak ve söğüt ağaçlarının gölgesinde oturulurdu. Gecekondular bu kadar ileri gidip Lalahan'a dayanmamıştı. Tren yolu içinden geçtiğinden bahar ve yaz aylarının tatil günlerinde nevalesini toplayıp banliyö trenine atlayan herkes soluğu buralarda alırdı. Ağaçların dibinden kıvrılarak akan dere billur gibiydi. Şimdiki gibi çağdaş özellik taşımasa da, o dönemlerde de gaz ocağı ve mangal geleneği vardı. Çaysız piknik olmayacağına göre kimse çaydanlık ve demlik almayı unutmazdı. Gaz ocağı çay için mutlaka gerekliydi. Mangallar ateşlenip de tavını bulunca üstüne dizilen pirzola ve köftelerin kokusu uzaklara yayılır; mangal getirmeyenleri bin pişman ederdi. Burada çocukların ilgisini çekecek horoz şekeri ve balon satanlar olmadığı gibi motorlu araç tehlikesi de yoktu. Özellikle Kayaş'ta eğlence hayatı çok eskiden başlamış, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarında burada çeşitli orkestraların çaldığı salaş gazinolar yapılmıştır.

1950-1952 yıllarında Sıhhiye ile Kızılay arası bakımlı ve sık ağaçlıklı bir gezinti yeriydi. Sayılı birkaç mağazanın dışında alışveriş merkezlerinin hemen hemen hepsi Ulus ve Anafartalar'daydı. Bunlar hakkında cadde ve bulvarları anlatırken bilgi vermiştik. Böyle olmakla birlikte ticaret hayatı yavaş yavaş Yenişehir'e kaymaya, Atatürk Bulvarı'nda dönemin ünlü firmalarının şubeleri açılmaya başlamıştı. Kızılay'dan sonra bulvarda hiç işyeri yoktu.

Antranik G. Cevahirciyan fotoğrafhanesinin çekimleriyle, Osmanlı Bankası Ankara Şubesi personeli (1906)

Fotoğrafçılar

Ülkemizde fotoğrafın, özellikle vesikalık fotoğrafın önemini her Türk vatandaşı gayet iyi bilir. Bir iş takibinde, resmi dairelere başvurularda veya okul kayıtlarında altı, bazen on iki adet fotoğraf istendiği, bu isteğin her seferinde tekrar edildiği halde bunca resmin nerede kullanıldığına akıl sır ermez. Bu yüzden Ankara'da da irili ufaklı pek çok fotoğrafçı vardı. Şimdilerde rastlanmıyorsa da eskiden Ulus'un arka sokaklarında ama çoğunlukla İtfaiye Meydanı'nda, üzerinde "Ankara Hatırası" yazan ve yağlı boya manzara resmi olan bez bir perdenin önünde resim çektirenler çok olurdu. Resim çektirenlerin çoğunluğunu Ankara dışından gelenler oluştururdu. Sonradan ortaya bir de "Şipşakçılar" çıktı. Camekânına "Beş dakikada vesikalık çekilir" etiketini koyan fotoğrafçılar büyük rağbet kazandı. Bununla birlikte tanınmış fotoğrafçılar da az değildi. Hemen hemen hepsi resim üzerine rötuş yaptıkları için çirkinler güzelleştirilir, kişiler bazen tanınmayacak hale getirilirdi. Renkli resim henüz günlük hayatımıza girmediğinden isteyenlerin resimleri özel boyalarla renklendirilirdi. Bu sanatın sırrını iyi bilen ve çok güzel resimler çeken ünlü stüdyoların çoğu varlığını koruyamadı.[196]

---

[196] Osmanlı döneminde, Ankara'nın ilk fotoğrafçısı Antranik G. Cevahirciyan'dır. Fotoğrafhanesi, Karaoğlan Caddesi'nde yer alırdı. 1896 Şark Ticaret Yıllığı'nda, Ankara'nın tek fotoğrafçısı olduğu görülmektedir. Fotoğrafçılığın yanı sıra, büyük çaplı çiftçilik de yapan Cevahirciyan, stüdyo fotoğraflarından başka, dış çekimler de yapmıştır. Sultan II. Abdülhamit'in Yıldız Albümleri'nde, bu fotoğraflara rastlanmaktadır. Antranik G. Cevahirciyan'ın fotoğrafhanesiyle ilgili son kayıt, 1921 yılı Şark Ticaret Yıllığı'nda yer alır. Bu tarihten sonra, stüdyosunu muhtemelen Çulluzade Mehmet Adil Bey'e devretti. Ankara'nın diğer önemli fotoğrafçıları ise M. Mugamyan ve kardeşi Y. Mugamyan'dır. Fotoğrafhaneleri, 1900'lerin başında faaliyete geçti. Ankara Şehremaneti (Belediyesi)'nin yanından, Tahtakale Hamamı'na doğru giden Belediye Sokak'ta yer alıyordu. Mugamyanlar, fotoğrafçılığın yanı sıra matbaacılık da yapıyorlardı. Büyük bir kısmı kendi adlarına, bir kısmı da kitapçı ve

Foto Görçek

Diğerlerine göre Ankaralıların günlük hayatına daha sonra girmiştir. Ulus'ta Hacıbayram Caddesi'nde bulunan Ticaret Hanı'nın birinci katındaydı. Açıldığı zaman büyük sükse yapmıştı. Resim çektirecek kişi stüdyoya gelir gelmez resim çekilecek odaya alınır, oradaki aynaya bakarak beğendiği pozu seçer, deklanşöre basarak kendi resmini çekerdi.

Foto Sümer

Foto Sümer Ulus'tan Hisar Caddesi'ne inerken sol tarafta, Üçnal Lokantası'nın bulunduğu merdivenli Konak Sokağı'na girilirken sağ köşedeydi. Biraz aksak yürüyen sahibi gerçekten güzel resimler çekerdi. İyi resimden anlayanların tercih ettiği bir stüdyo idi. Çevre düzenlemeleri esnasında birçok işyeri gibi burası da ortadan kalktı.

Foto Osman (Darcan)

Foto Osman gerçekten az bulunur ustalardandı. Çalışırken dekor malzemesine başvurmaz, ışığı çok ustalıkla kullanarak sanatsal resimler çekerdi. Stüdyosu Anafartalar Caddesi'nde Köklü Hanı'ndaydı. İşyeri başta Atatürk olmak üzere, Ankara'ya gelen ünlü devlet adamlarının, kral ve kraliçelerin resimleriyle doluydu. Bu değerli arşiv kim bilir nerelere dağılmıştır.

---

kırtasiyeci Vartanyan Biraderler'le ortak olmak üzere, çok sayıda Ankara kartpostalı hazırlayıp bastılar. Mugamyanlar'ın, 1910'lu yılların ortalarında, ilâveten otomobil ve bisiklet mağazası da işlettikleri görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da fotoğraf stüdyolarını "Foto Türk" adıyla çalıştırarak, Cumhuriyetin ilk dönemi Ankara'sıyla ilgili olarak belgesel değerde kartpostallar yayınladılar. Ancak 18 Temmuz 1929 gecesi meydana gelen Tahtakale yangınında, fotoğrafhaneleri yandı. Ellerindeki malzemeleri Celâlettin Celal'e devrettiler. Osmanlı Ankara'sında 1910 yılı civarında, kısa dönem faaliyet gösteren bir fotoğrafçı da Vincent Perneyan'dır.

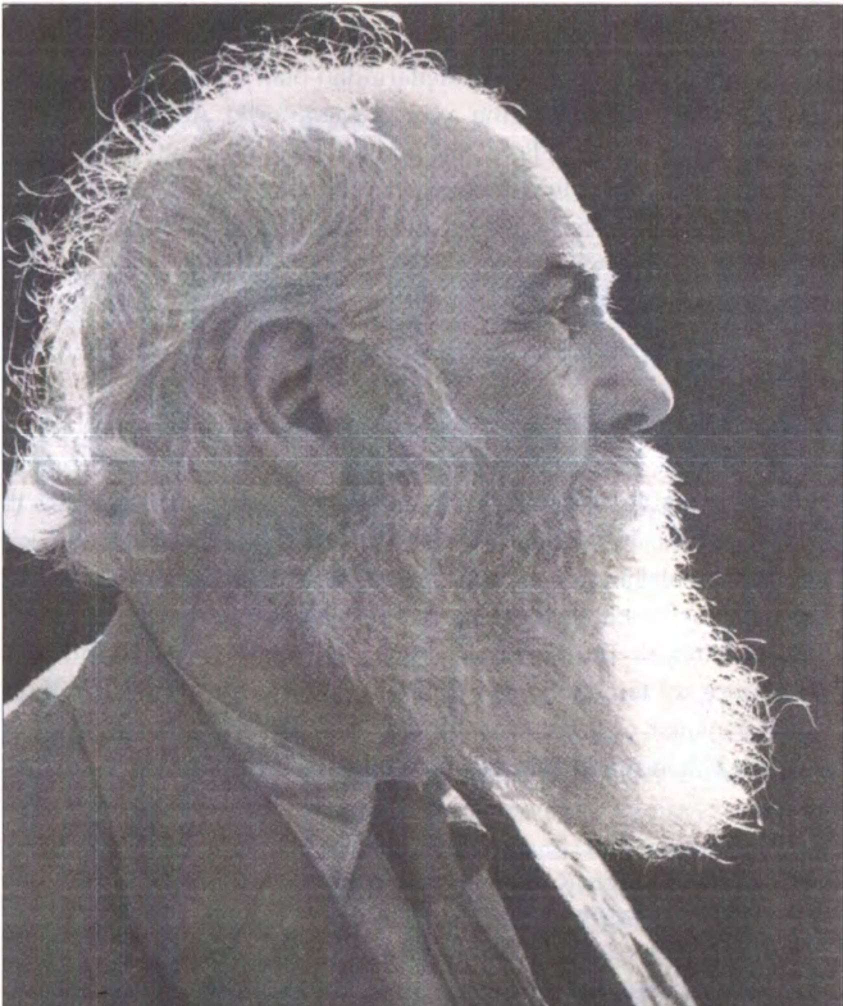

Foto Osman (Osman Darcan)'ın ışığı ustalıkla kullandığı bir portre fotoğraf çalışması (1945)

Foto Rıdvan

Ankara'nın tanınmış fotoğrafçılarından olan Foto Rıdvan Anafartalar Caddesi'ndeydi.[197] Yine aynı caddede, eski Adliye Sarayı'nın karşı sırasında bulunan Foto Aile ile Foto Hilal'i de ünlü fotoğrafçılara dâhil edebiliriz.[198] Eski fotoğrafçılardan olan Foto Aile hâlâ çalışıyor.[199] Yenişehir'in tanınmış bir diğer fotoğrafçısı da Kızılay'da günümüzde de ayakta kalan Soysal Apartmanı'nın zemin katındaydı.[200] Ulus'taki eski fotoğrafçıların bazıları bugün de çalışmaktadır.

Çiçekçiler

Elli yıl önce Ankara'da sadece üç çiçekçi vardı. Her istenilen çiçek kolay kolay bulunamazdı.[201] Bulunanlar ise çoğunlukla mevsim çiçekleri olurdu. Kış mevsimlerinde yapılan düğünlerde gelinler için gül bulmak olağan dışıydı. Mevsim Çiçek, 100.Yıl Çarşısı'nın yerinde bulunan eski Şehir Bahçesi'nin içindeki dükkânlardan birisindeydi. Orkide, Atatürk Bulvarı'ndan Posta (Teğmen Kalmaz) Caddesi'ne dönülünce sol tarafta, Sanayi Caddesi'ne yakın bir yerdeydi. Sabuncakis, Bankalar Caddesi yani Atatürk Bulvarı'nda, Şehir Bahçesi'nin caddeye bakan sıra dükkânlarından birisindeydi.

---

[197] Foto Rıdvan, Rıdvan Kırmacı tarafından çalıştırılırdı.

[198] Foto Hilâl, Leman Tezel tarafından çalıştırılırdı.

[199] Foto Aile, Mahir Yener ve Rıza Tuncay tarafından çalıştırılırdı.

[200] Foto Arsel, Ulaştırma Bakanlığı'nın eski fotoğrafçısı Sedat Arsel'in çalıştırdığı bir fotoğraf stüdyosuydu. Ramazan Çeltik'in çalıştırdığı Foto Atlas da Ulus Sineması altında yer alırdı.

[201] *Tıp fakültesi öğrencisiyken Yahya Kemal Beyatlı'nın hastalanarak Numune Hastanesi'ne yatırıldığını duymuştuk. Birkaç arkadaş buluşarak ziyaret etmeyi, giderken de lale götürmeyi düşündük. Bir iki gün bütün çiçekçileri dolaşıp, güç bela sarı mı beyaz mı olduğu pek anlaşılamayan üç tane lale bulabilmiştik.*

Sapuncakis Çiçek Evi reklamı
(Ticaret Yıllığı, 1939-1940)

Şekerciler

Ankara'nın en eski şekercilerinden olan Hacı Bekir Atatürk Bulvarı'nın başlangıcında, eski adıyla Bankalar Caddesi'ndeydi. İş hanı yapılmak üzere buralar yıkılınca Yeni Sinema'nın yerine yapılan çarşıya taşındı; yakın zamanlara kadar buradaydı. Meliha Turhan ilk kez Ulus'ta çalışmaya başlamıştır. Yenişehir kalabalıklaşınca şimdiki Büyük Çarşı'nın sırasında, Markiz Mağazası'nın yanında bir şube açtı. Kendine özgü şekerleme çeşitleri üretirdi; özellikle çifte kavrulmuş lokumları ünlüydü. Özen Şekerleme, pastaneler bölümünde anlatılan Özen Pastanesi'nin adıyla birlikte anılırdı. Ankara'nın en nitelikli şekerleri ve çikolataları burada satılırdı. Osman Nuri, Ulus'ta Şehir Çarşısı'ndaydı. Ankara'nın en eski şekercilerinden birisi de birkaç kez yer değiştiren Ali Uzun'dur. Hiç kuşkusuz Ankara'nın şekercileri bu sayılanlardan ibaret değildi.

"Özen Pastanesi" reklamı
(1955 Yılı PTT Ankara Telefon Rehberi)

Parfümeri Mağazaları

Eskiden parfümeri satanlara ıtriyatçı denirdi. Eski Ankara'nın çeşitli yörelerinde irili ufaklı parfümerici ve kolonyacılar vardı. O yıllarda nedense ağır kokular daha çok beğenilirdi. Çok çeşitli ithal malı ürün bulmak hem kolay değil, hem de çok pahalıydı. Mağazaların büyük bir bölümü Samanpazarı'nda toplanmıştı. Yabancı parfümlerin en sık rastlananı "Soire de Paris" etiketli Fransız malıydı; ancak Ulus ve Yenişehir'deki lüks mağazalardan satın alınabilirdi. İpek bir filenin içine konmuş puarı vardı, koyu lacivert-beyaz kristal şişeler halinde ambalajlanmıştı. Halk daha çok menekşe, leylak, zambak, tütün ve iğde kolonyalarını tüketirdi. Şişesinin üzerinde kepenekli bir çoban resminin bulunduğu "Çoban Kolonyaları" da çok ünlüydü.

Eyüp Sabri Tuncer Ankara'nın en tanınmış parfümeri ve kolonyacılarındandı. Satış yeri Anafartalar Caddesi'nde eski Adliye Sarayı'nın karşısındaydı. Daha sonra birçok yere şubeler açmıştır. En son şubesi Meşrutiyet Caddesi'ndeydi. Günümüzde de varlığını devam ettiriyor. Birke'nin sahibi Jozef adında bir Musevi vatandaşımızdı. Ulus İş Hanı'nın yerindeki sıra mağazaların en başında, 100.Yıl Çarşısı'nın karşısındaydı. Bu alandaki en nitelikli işyerlerinden birisiydi, her türlü markayı bulmak mümkündü. Ülgen, Kızılay'da bulunan tek parfümeri mağazasıydı. Atatürk Bulvarı üzerinde, Kızılay'daki İş Bankası şubesinin sırasındaydı; yanında eski Milli Piyango gişesi vardı. Vitrininde yabancı marka parfümlerin sergilendiği dükkân, daha çok üst tabakanın alışveriş yaptığı bir yerdi. Manolya Cumhuriyet (İstasyon) Caddesi'nde, günümüzdeki 100.Yıl Çarşısı'nın yerinde bulunan Şehir Çarşısı'nın caddeye bakan tarafındaydı.

"Ülgen Itriyat" reklamı
(Hafta Mecmuası, 19 Ocak 1951)

Ayakkabıcılar

Elbette yarım yüzyıl önce de Ankara'nın çeşitli semtlerinde her zevke, her keseye uygun çok sayıda ayakkabıcı vardı. En kalabalık ticaret merkezi Anafartalar Caddesi olduğu için lüks ayakkabı mağazalarının hemen hepsi buradaydı. Yerli sanayinin pek gelişmemesi nedeniyle bazıları ithal malı getirir, herkesin alamayacağı bedellerle belli bir kesime satılırdı. "Tanca'dan giyiyorum" şeklinde övünülürdü. O mağazaların bazıları hâlâ aynı isim altında çalışıyor. Hepsini saymak olanağı olmadığından en önemlilerini belirtmekle yetineceğiz:

Apa

Anafartalar Caddesi'nde, Necati Mağazası'nın sırasında, Toygar Hanı'nın altındaydı.[202] En şık ayakkabıları vitrinine sıralar, fiyatları el yakardı. Ankara'nın en zengin ve seçkin kesimi buradan alışveriş yapardı. Ünlü "Milli Korunma Kanunu"nun yürürlüğe girişinin ertesi günü hakarete uğramış, bir süre kapalı kalmıştı.

Yüzbir Çeşit

Sahibinin adı Ali Rıza Yüzbir olan bu mağaza kalite bakımından Apa'dan sonra gelirdi; Anafartalar Caddesi'ndeydi. Ürettiği ayakkabıların sağlamlığı, nispeten daha ucuz oluşu ve güzelliği ile tanınırdı. Geleneğini bozmayarak günümüzde de özelliğini koruyor. Eskisi kadar ünlü olmasa da bugün bile iş hayatını devam ettiriyor.

Atlas

Apa ve Yüzbir Çeşit'e göre daha hesaplı bir yerdi. Ulus'taki Gima'nın yanından Hisar Caddesi'ne doğru inerken sol tarafta, eski yüksek binanın altındaydı. Sahibinin adı İbrahim Atlas'tı. Ankara'nın

---

[202] Apa Kundura Mağazası'nın sahibi, Ali Galip Pancaroğlu'ydu.

orta halli kesiminin alışveriş yaptığı bu mağaza yakın zamanlara kadar varlığını korumuştur.

Platin Çizme

Yenişehir'in tek ayakkabıcısı ve imalatçısı olan Platin Çizme Divan Pastanesi'nin sırasında, Atatürk Bulvarı üzerindeydi.[203] Küçük bir işyeri olmasına rağmen, siparişle çalışması nedeniyle seçkin bir müşteri kitlesi vardı. Ulus'taki işyerini kapattıktan sonra Yenişehir'e nakletmişti.

Billuriye Mağazaları

O dönemlerde ülkemizde cam ve porselen sanayii bugünkü düzeyine ulaşmadığından yerli üretimler son derece basit ve kabaydı. Çay ve su bardakları bile adi camdan yapılırdı. Bundan dolayı bu tür ihtiyaçlar ithal mallarından karşılanırdı. Bununla birlikte başkentin değişik yörelerinde halkın isteklerine cevap verebilecek satış yerleri de vardı. Çok pahalı ve beğenilen bir malzeme olan kristal bulmak çok zordu; bulunsa bile herkesin alabileceği kadar ucuz değildi. Tanınmış firmalarca yurt dışından getirtilir, belli yerlerde satılırdı. Porselen de kristal gibiydi, Yıldız Porselen fabrikası henüz üretime başlamamıştı; diğer fabrikaların adı bile geçmiyordu. Merkez yine Anafartalar Caddesi'ydi.

Azim Billuriye

Azim Billuriye Posta (Teğmen Kalmaz) Caddesi'nde, Toptancı Hali'nin karşısında, daha çok halka dönük bir ticarethaneydi.[204] Lüks ve pahalı eşya satmazdı.

---

[203] Platin Çizme Mağazası'nın sahibi, Hüseyin Afşar'dı.

[204] Azim Billuriye Mağazası'nın sahipleri, Hüseyin Karaman ve Şükrü Tanşu idi.

Alp Billuriye

İlk yeri Ulus'ta eskiden 100.Yıl Çarşısı'nın yerinde bulunan Şehir Çarşısı'nın Merkez Bankası'na bakan tarafındaydı. Buraların yıkılmasından sonra Yenişehir'de önce Yüksel Palas'ın yanındaki bir apartmanın alt katına, sonra da bugünkü yerine taşındı. O yıllarda çok kaliteli eşyalar, ithal malı kristal ve porselenler satardı.

Candar Billuriye Mağazası

Anafartalar Caddesi'nde, Toygar Hanı'nın altındaki Kuyumcular Çarşısı'nın yerinde bulunan Necati Mağazası'nın sırasında olan Candarlar, Menekşe Mağazası'nın bitişiğindeydi.[205] Ankara'nın en zevkli, en nitelikli mağazalarındandı. Değerli porselenler, cam eşya ve porselen biblo satardı.

Bunlardan başka, Yenişehir Atatürk Bulvarı'nda şimdiki Ziraat Bankası'nın bulunduğu yerde değerli kristaller, yeni yeni görülmeye başlanan Japon aplik ve avizeleri ile çeşitli ev eşyası satan küçük bir dükkân daha vardı, Alman gümüşlerini ilk kez burası getirtmiştir.

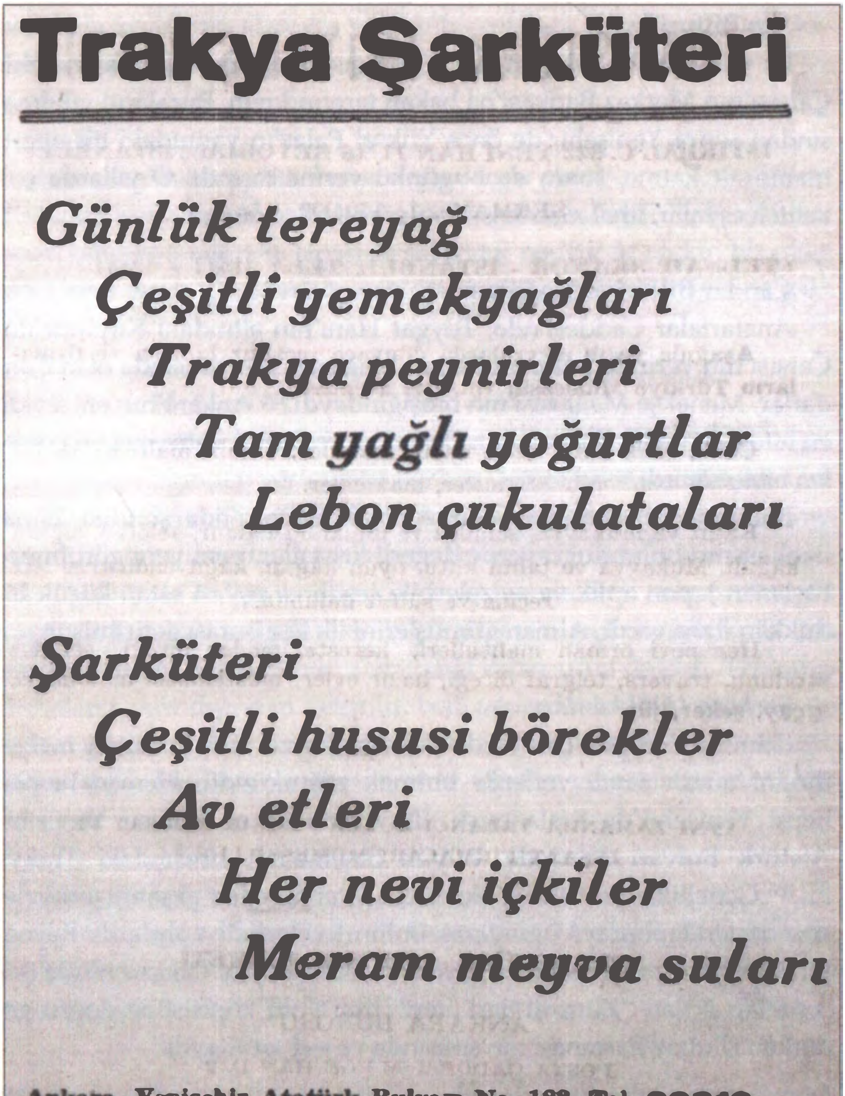
Şarküteri Dükkânları

Günümüzde pek çok yerde bulunan meze türü şarküteri malzemesini ancak sayılı yerlerde bulmak mümkündü. Hemen hemen hepsi Yenişehir'de toplanmıştı. İlk açılanı ve en ünlüsü Yenişehir Atatürk Bulvarı üzerinde, Büyük Sinema'nın sırasındaki Trakya idi.[206] Genellikle üst tabaka akşamcıları tercih eder, akşamüzeri evlerine dönerken buraya uğrayarak ünlü mezelerinden alırlardı. Beyoğlu, Sakarya Caddesi'ne girer girmez sol taraftaydı. Dikimevi'nde çok sonraları açılan "Zümrüt Şarküteri" tren yolu köprüsüne doğru giderken Ulubay Pastanesi'nin sırasında ve sağ taraftaydı.

---

[205] Candar Billuriye Mağazası'nın sahipleri, Ali Candar ve kardeşi Veli Candar'dı.

[206] Trakya Şarküterisi'nin sahibi, Selâhattin Tanyolaç'tı.

"Trakya Şarküteri" reklamı
(1950 Yılı PTT Ankara Telefon Rehberi)

Kırtasiyeciler

Ankara'nın en ünlü kırtasiyecisi ve toptancısı Ulus'ta, Hal'in Posta Caddesi'ne çıkış kapısının sağ tarafındaki Mahmut Nedim İrengün idi. Hiçbir yerde bulunmayan kırtasiye malzemesi buradan alınabilirdi. Yıldız ve Okan Mağazaları da yine aynı caddedeydi. Bunlardan başka Hükümet Caddesi'nde İbrahim Bayman, Demirlibahçe'de Ülkü ve Ankara'nın en eski kırtasiyecilerinden Bankalar Caddesi'ndeki Yıldız kırtasiyecisini sayabiliriz.[207] Başkentin kırtasiyecileri hiç kuşkusuz bunlardan ibaret olmayıp değişik cadde ve sokaklarda daha pek çoğu vardı.

Kuyumcular

Yarım yüzyıl önce Ankara'nın bütün kuyumcuları Anafartalar Caddesi ve çevresine toplanmış gibiydi. Şimdi de bir ölçüde bu özelliğini koruyor. Bunların arasındaki en ünlüleri bile bugün artık unutulmuştur. Işıklar Caddesi'ne girerken sol köşede daha çok antika takılar satan İbrahim Horulu[208] ile sağ taraftaki Zeynel en tanınmış olanlarındandı.[209] Adı Piyer olan iki kuyumcudan birinin lakabı "Sarı Piyer" idi.[210] Posta Caddesi'nin başındaki Vakıf İş Hanı kuyumcuların çokluğu ile tanınırdı. Hanif Çarşısı yapıldıktan sonra irili ufaklı pek çok kuyumcu buraya taşındı.[211]

---

[207] Yıldız Kırtasiye'nin sahibi, A. Sami Musluoğlu idi.

[208] İbrahim Horulu, reklâmlarında, "Kafkas kökenli" olduğunu mutlaka vurgulardı.

[209] Zeynel Özyaşar'ın kuyumcu dükkânının kuruluş yılı, 1925'di.

[210] Belirtilen iki kuyumcudan, birisi Piyer Arslangül, diğeri ise İnci Kuyumcusu Piyer Elmasbıçak'tır.

[211] Yazarın belirttikleri dışında da, dönemin önde gelen kuyumcuları vardır. Bunlardan, Özeniş Kuyumcusu Zihni Altınören ve Mehmet Bilgin ile Aslan Ankara Kuyumcusu Parunak Aslıgül'ü de sayabiliriz.

"Kuyumcu Zeynel Özyaşar" reklamı
(1955 Yılı PTT Ankara Telefon Rehberi)

Büyük mağazalar yavaş yavaş Yenişehir'e taşınırken yerlerine kuyumcular yerleşti. Necati Mağazası'nın yeri bile başlı başına bir kuyumcular çarşısı oldu. O zamanlar Yenişehir'de bir tane bile kuyumcu yoktu. Her nedense Ulus İş Hanı ile 100.Yıl Çarşısı'na pek rağbet etmediler.

ANKARA'NIN KAHVEHANE VE KIRAATHANELERİ

Kahve ve kahvehane geleneği Osmanlı İmparatorluğu döneminde tıpkı tütün gibi ortalama on yedinci yüz yılın ilk çeyreğinde başlamıştır denebilir. Özellikle tütün keyif veren bir madde olduğundan kısa sürede günlük hayatın bir parçası olmakta gecikmemiştir. Tanzimat'tan sonra batılılaşmanın etkisiyle ortaya çıkan kahvelerle günümüzdeki "cafe"lerin bir ilgisi yoktur. İstanbul'dan başlayan bu gelenek kısa sürede bütün ülkeye yayılmıştır. Adına kahve değil "kahve evi" anlamına gelen kahvehane demek daha doğrudur. Kahveler, çok değil günümüzden altmış-yetmiş yıl önce mahalle ve semtlerde özellikle erkeklerin toplandığı bir yerdi. İşin güzel yanı gençler de burada anlatılanları büyük bir merak ve ilgi ile dinlerdi. Vatandaşlarımız ve gençlerimizin vatanseverlik duygularının gelişmesine yardımcı olan kahveler, özellikle Ankara'nın seğmen kahveleri, başkentin yakın tarihinde önemli bir yer tutar. Bu küçük sosyal birimler, yurt dış tehditlerin etkisi altında olduğu zaman gizli haberleşmelerin en güvenilir merkezi durumuna gelirdi. Birinci Dünya Savaşı yenilgi ile sonuçlanıp ülke işgal edilince böyle bir durum Ankara'da yaşanmıştır. Savaş sırasında başkentte en eskisi "Ankara" gazetesi olmak üzere üç gazete yayınlanmaktaydı. Diğer ikisi Doktor Ömer Vasfi Bey'in "Mefkûre" ve Avukat Mustafa Kemal'in "Selâmet" gazetesiydi. Okuma yazma bilme oranının yüzde yirmi beş - otuzu geçmediği bu dönemlerde gazetelerin okunması da bir sorundu. Ankara kahvelerinin önemi bu sıralarda ortaya çıktı. Hilafetçiler, vatan hainleri, ajanlar her tarafta cirit atıyordu. Ağır baskılar altında bin bir güçlükle bastırılarak gizlice yayınlanan bu gazeteler el altından kahvelere dağıtılıyor,

okuma bilenler bilmeyenlere okuyarak vatandaşların bilgilenmesi sağlanıyordu.

O zamanlar bugünkü gibi paketlenmiş içmeye hazır kahveler elbette yoktu. Çekirdek kahvenin kavrulmasının, hazırlanmasının, saklanmasının bir usul ve erkânı vardı. Güney Amerika kahvesi bilinmediğinden kahve denince akla Yemen gelirdi. Folklorumuza da yansıyarak pek çok türkü ve maniye konu olmuştur. Herhangi bir sebeple piyasadan kalkınca tiryakileri sıkıntı basar; kimi kavrulmuş nohut kimi, de kenger kahvesi içerdi. Birinci Dünya Savaşı'nın yoksulluk yıllarında yine böyle bir durum olmuş, eski bilginlerimizden Ömer Ferit Kam bu duyguların etkisiyle aşağıdaki beyti yazmıştır:

Vermiş olsam meselâ nakde bedel dürr-i Aden
Kahve bulmak daha güçtür Yemen'in fethinden

Kahve değirmenlerinin daha icat edilmediği dönemlerde, bu amaç için yapılmış "dolap" denen kapaklı özel tavalarda kavrulan kahve biraz dinlendirildikten sonra, "dibek" adı verilen taş havanlarda pirinç bir havaneli ile dövülürdü. Bunun da bir inceliği vardı; havaneli rasgele sallanmaz, bu işlem esnasında özel bir ritim kullanılır, ara sıra iki parmağın arasına bir miktar alınarak inceliği ve kıvamı denetlenirdi. İstenilen kıvam elde edilince, kokusunun kaçmaması için ceviz ya da abanoz kutulara sıkıca bastırılarak doldurulurdu. Pişirme sırasında bazı varlıklı kimseler gümüş cezve kullansa da, genellikle bakır cezveler tercih edilirdi. Ekâbir takımı ile kabadayı ve efeler kulpsuz kallavi fincanlarla sade kahve içer, şekerli kahve içenlere iyi gözle bakılmazdı. Kallavi fincanların oturtulduğu zarflar gerçek bir sanat eseriydi.

Bu kadar incelikleri olan bu konunun biraz da tarihçesine bakmak gerekecektir. Yurdumuzda ilk kahveler günlük hayatımıza 1555 yı-

lında İstanbul'da girmiştir. Halepli Hakem ile Şamlı Şems bu yıl içinde Tahtakale'de birer kahvehane açmışlar. Kazancı bol bir ticaret türü olduğu için sonradan yeniçerilerin tekeline girmiştir. Yeniçeri kahveleri genellikle "Orta"larının bulunduğu semtlere yakın ya da deniz kıyısının uygun bir yerinde olurdu. On yedinci yüz yılın ilk yarısı Yeniçeri teşkilatının bozulmaya başladığı yıllardı. Bu kahvelerin açılmasında amaç hem çevre halkını toplayıp para kazanmak, hem de fitne fesat çıkartmaktı. Zamanla bir kahve mimarisi de gelişti. Genellikle iki katlı ahşap binalardı. Giriş kapısının üstüne kahvenin adı yazılır, bunun altına da sahibinin mensup olduğu ortanın amblemi konurdu. Geniş divanhanesinde mutlaka fıskiyeli bir havuz bulunur, pencerelerin önüne yeniçeri çiçeği olan fesleğen saksıları dizilirdi. Bu askeri kuruluş şeklen Bektaşilik tarikatına bağlı olduğu için kahveye bir Bektaşi babası kapılanır, kahvenin en iyi köşesine o oturtulur, üst kattaki odaların birinde de yatar kalkardı. Burada her zaman kristal nargilesi, kehribar çubuğu, özel fincanı hazır bekletilirdi. Kahvenin müdavimlerinden saz şairi bir yeniçerinin çöğürü her zaman duvarın bir köşesine asılı dururdu. Çöğür (Çökür) bir Bektaşi sazıdır.

Yeniçeri Kahveleri genellikle zorbalıkla kurulurdu. Açılış tarihinden günlerce önce çevrenin ileri gelenleriyle zenginlerine pusulalar yazılarak getirecekleri hediyeler bildirilir, beş Kuruş para harcanmazdı. Halılar, seccadeler, kristal nargileler, askılar, telkâri zarflar, hat levhaları, billur kâseler, sırmalı mekremeler akın ederek yerlerine konurdu. Büyüklüğüne göre her kahvenin bir ya da iki işçisi olur, birine "oduncu" diğerine "çubukdar" denirdi. Hiçbir zaman iyi niyetle kurulmayan bu kahveler, devletin güçsüzleştiği dönemlerde birer isyan merkezi olmuştur. 1826 yılında "Vak'a-i Hayriyye", yani yeniçeriliğin ortadan kaldırılmasıyla tarihe karışmıştır.

İkinci kahvehane türü "Semâi Kahveleri"dir. On sekizinci yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan bu kahvelerin folklorik özelliği vardı. Bunlar yeniçeri kahvelerinin aksine, hiçbir zaman toplumun zararına

çalışmamıştır. Semâi Kahveleri İstanbul'un belli semtlerinde yılın on bir ayında sıradan bir kahve olarak çalışır, yalnız ramazan aylarında temizlenerek yeni bir düzene sokulur, oturma yerlerinin sayısı artırılırdı. Her sınıftan hatta devlet büyüklerinden müşterisi olurdu. Program başlayınca önce bir meddah hikâyeler ve menkıbeler anlatır, çeşitli taklitler yapardı. Sonra sıra destan ve semâilere gelirdi. Sanatkârlara nakkare ve zurna eşlik ederdi. Tanzimat'tan sonra bu gelenek değiştirilerek zurnanın yerini klarnet almış, önce bir marş okumak adet olmuştur. Bazen şairin biri duvara bir "muamma" asar, ikramiyeli olduğundan bunun çözülmesine uğraşılırdı. Arkasından iki manici ortaya çıkarak "sağanaklı mani" biçiminde atışarak birbirlerini mat etmeye çalışırlardı. Bundan sonra destan, mani, koşma ve semâilere sıra gelirdi. Geniş ayrıntıya girmeyelim, gösterilen ilgiye uygun olarak bu konuda da ünlü ustalar yetişmiştir. Özellikle on dokuzuncu yüz yılın sonuna doğru semai kahveleri aşıklar kahvesine dönüşmüştür. Bu ortamın aşık edebiyatı ve aşık musikisinin gelişmesine büyük katkısı olmuştur. Durumu yakından izleyen Padişah İkinci Mahmut, bir "Âşıklar Kethüdalığı" bile kurdurtmuştur.

Başından beri anlatmaya çalıştığımız kahve ve kahvehaneler, akıp giden yüz yıllar içinde bazen iyi bazen de kötü bir geleneğin oluşmasına neden olmuştur. Kısa sayılabilecek bir zaman içinde bütün ülkeye yayılarak şehir ve kasabalarda, hatta köylerde bile sayısız kahve açılmıştır. Saray da bu kültürle çok ilgilenmiş, hatta İstanbul'da padişahların yaptırdığı ileri sürülen "Selâtin Kahveleri" vardı. Bunlardan biri bazen ünlenerek Yüksek Kahve, Çukur Kahve, Aynalı Kahve, Kuyulu Kahve gibi özel isimlerle anılırdı. İstanbul'dan başlayarak imparatorluğun her tarafına yayılan kahve kültürünün bazı özellikleri Anadolu kahvelerine de yansımıştır. Yakın tarihlere kadar varlığını sürdürebilen "Çalgılı Kahveler" bu eski geleneğin bir devamıydı ve Ankara'da da vardı. Anadolu kahvelerinin yapısı daha samimi ve özentisiz olup, şimdiki gibi kumarhane özelliği taşımazdı. Buralarda

kahve içilerek günün yorgunluğu atılır, toplumsal ilişkiler güçlendirilir, dünya gidişatı hakkında bilgi edinilirdi. Çeşitli bölgesel sorunlar çözüme bağlanır, bir şeyler bilenler bildiklerini bilmeyenlere aktarır, halk kültürünün devamlılığı sağlanırdı.

Tanzimat'la başlayan yeni bir anlayış bunları da etkilemekte gecikmedi. Kahvelerin adı önce "okuma evi" anlamına gelen "kıraathane" oldu. O günden bugüne değin bu gibi yerlerde neyin okunduğu bir merak konusudur. Sonra çalgılı kahveler türedi, işin içine içki karıştı. Bu tür, "koltuk meyhaneleri"nden örnek alınarak ortaya çıksa gerektir. Neyse ki bu gelişmelerin olumlu bir yanı da yaşandı. On dokuzuncu yüz yılın sonundan 1920'lı yıllara kadar kıraathanelerin bazıları bir "Müzikhol" gibi çalışarak Türk Musikisi'ne hizmet etmiştir. İstanbul'daki "Fevziye Kıraathanesi" bunlardan biriydi. Çalgılı kahveler rağbetten düşünce bunların yerini çalgılı lokantalar aldı. İstanbul kahvelerinde bu yozlaşma bütün hızı ile sürerken, bazılarının dışında Anadolu kahveleri otantik özelliğini sürdürdü. Günümüzde eski özelliğini koruyan bir kahve bulmak zordur. Kimsenin kimseyi dinlemediği konuşmalara "mahalle kahvesi gibi" denmesi bu bozulmadan kaynaklansa gerektir.

Ankara, Kurtuluş Savaşı sırasında geri kalmış bir Anadolu şehri olmasına rağmen geçmişinde parlak dönemler yaşayarak önemli gelenekler kazanmıştı. Yüz yıllar boyunca çeşitli kavimlerin uğradığı bir yer olmuş, çeşitli devletlerin idaresi altına girmiş, Selçuklularla Osmanlıların egemenliğinde gelişmesini sürdürmüştür. Zamanla küçük sanayinin geliştiği bu kent, önemli depremler ve yangınlar geçirmişse de varlığını her zaman korumuştur. Eski çağlarda İpek Yolu'nun üstünde oluşu, doğu ile batıyı birbirine bağlayan bir noktada bulunuşu bir kültür birikimine sebep olmuştur. Bu gibi özelliklerinden dolayı kahve ya da kahvehanelerin Ankara'ya gelmesi gecikmemiştir. Üzülerek belirtelim ki, birçok şehrimizde olduğu gibi Ankara'nın da folkloru gerektiği kadar incelenmemiş, geleneklerinin bir

dökümü yapılmamış; kahve kültürümüze ait bilgi ve belgeler hatıralarda, şurada burada unutulup gitmiştir. Uzak bir geçmiş değil, elli beş altmış sene önce eski kahvelerin izleri hâlâ yaşıyor, bazıları eski kimliklerini koruyordu.[212]

Ankara'nın toplumsal hayatında Ankara efelerinin yani seğmenlerin büyük önemi vardı. Şehrin ünlü efe ve seğmenlerinin Koyun Pazarı'ndaki kasapların arasından çıkması öteden beri süregelen bir gelenektir. Toplum içinde saygın bir yerleri olan seğmenler her kahveye gitmez, Seğmenler Kahvesi'nde toplanırdı. Önemli günlerde düzenlenen "Seğmen Alayları", kendilerine özgü sancaklarıyla seğmen başının önderliğinde bu kahvelerden yürüyüşe geçerdi. Eski Ankara'nın değişik semtlerinde bulunan efeler ya da seğmenler kahvelerinden birisi de özelliği bozulmadan önce Ulucanlar'da bulunan "Efeler Kahvesi"ydi. Bunların en ünlüsü ise Ulus'taydı. Meydandan Anafartalar Caddesi'ne doğru çıkılırken sol tarafta, Ankara Belediyesi tarafından yapılan ahşap dükkânların ilki ile yıkılan Yeni Sinema'nın giriş kapısının yerinde bulunan "Zeybekler Kahvesi"dir. Dönemin ünlü kahvelerinden birisi olan, caddeden birkaç basamakla çıkılan Kızılırmak Kıraathanesi ise Zeybekler Kahvesi'nin karşı sırasında, İstanbul Pastanesi'nin biraz altındaydı. Önünde daima ayakkabı boyacıları sıralanırdı. Kıraathanenin yerinde daha eskiden "Taflan" adında bir başka kahve varmış. Caddenin bu tarafı Ulus Meydanı'nın 1954 yılında yeniden düzenlenmesi sırasında tamamen yıkılmış ve Ankara tarihinde çok önemli yeri olan pek çok iz silinip gitmiştir. Yalnız bir tanesi, Dumlupınar Caddesi'nde bulunan yazlık Çiçek Sineması'nın karşısındaki Fehmi Efe'nin (Fehmi Yağcı) kahvesi diğer-

[212] Osmanlı dönemi Ankara'sında, bir Türk'ün işletmeciliğini yaptığı en tanınmış kahvehanenin, Süleyman Çavuş'un kahvesi olduğu, 1909, 1913 ve 1915 yıllarına ait Şark Ticaret Yıllıkları'ndaki kayıtlardan anlaşılmaktadır.

lerine göre varlığını biraz daha sürdürebilmiştir. Fehmi Efe ölünceye kadar burayı çalıştırmış, bozulmasına izin vermemiştir.[213]

Ulus'taki toptancı hali, Anafartalar'daki eski Belediye Sarayı, Ulus İş Hanı ile Posta (Teğmen Kalmaz) Caddesi'nin bulunduğu yer Ankara'nın en eski semtlerinden olup "Tahtakale" adı ile anılırdı. Bu semt 1916 ile 1929 yıllarında iki yangın geçirerek kül olmuştur. Hükümet ve Anafartalar Caddeleri'nin kesiştiği kavşaktan sağa dönen Susam Sokağı Posta Caddesi ile birleşir. Burası da daracık sokakları ve tipik evleriyle şehrin en eski mahallelerinden birisiydi. En büyük kahvelerden biri olan "Aynalı Hilâl Kahvesi" bugün adı değil izi bile unutulan Hayırlı Sokağın içindeydi.[214] Gerçekten de ismine uygun bir şekilde geniş salonun duvarları boy aynaları ile doluydu. Havuzlu Kıraathane Koç Ailesi'ne ait olduğu söylenen bir arsanın üzerinde, Sümerbank Genel Müdürlüğü'nün arkasında, Zevk Lokantası'nın yanındaydı.[215]

Ulus İş Hanı'nın arkasındaki Sanayi Caddesi'nde bulunan, günümüzde iş merkezi olarak değiştirilen Cihan Palas dönemin en lüks otellerinden birisiydi. Aynı adı taşıyan "Büyük Cihan Kahvesi" burada, Künye Sokağı'nın içinde temiz ve müşterisi bol bir kahveydi. En

---

[213] Hasan Fehmi Yağcı (Yağcıoğlu Fehmi Efe), Avukat ve Demokrat Parti Ankara İl Başkanı'ydı. Aynı zamanda, Şenyurt Kıraathanesi'nin de sahibi ve işletmecisiydi.

[214] Aynalı Hilâl Kahvesi, Osmanlı döneminde, 20. yüzyıl başında da faaldi. 1909, 1913 ve 1915 yıllarına ait Şark Ticaret Yıllıkları'nda, "Aynalı Kıraathanesi" adıyla yer almakta, müsteciri olarak da Ankara Ermenilerinden eczacı Joseph (Hosvep) Pirimyan belirtilmektedir.

[215] Havuzlu Kıraathane, Zincirli Cami yanındaki Bilen sokakta yer alırdı. Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet döneminin başlarında Bekir Efendi'nin "Hürriyet Oteli" olarak hizmet veren dört katlı konağın Hükümet Meydanı tarafındaki tek katlı binada faaliyet gösterirdi. Hürriyet Oteli'nin, Anafartalar Caddesi tarafındaki bitişiğinde ise Zevk Lokantası bulunuyordu.

tanınmış kahvelerden birisi de Santral Kıraathanesi, Çankırı Caddesi'ndeydi.[216] Çankırı Caddesi Ankara'nın en eski eğlence merkezi olduğu için müşterisi boldu ve henüz sosyal yapısı bozulmamıştı. Şimdi aynı yerde aynı adı taşıyan bir lokanta var. Ek olarak bunların arasında Laz Kahvesi'ni de sayabiliriz.

Bütün bunların içinde en önemlilerinden birisi de hâlâ hafızalardan silinmeyen, yaşlı Ankaralıların anılarında yaşayan ünlü "Kuyulu Kahve"dir.[217] Kuyulu Kahve Zincirli Cami'nin biraz yukarısında, Hacıbayram Caddesi üzerindeki Ticaret Hanı ile köşedeki binanın bulunduğu alanın üzerindeydi. Camisi ile birlikte yıktırılarak yerine adı geçen binalar yapılmıştır. Kitabesinin oralarda bir yerde durduğu söyleniyor. Bu kahvenin ilginç bir özelliği vardır. Büyük Millet Meclisi Hükümeti döneminde Ankara'ya gelen birinci meclis üyeleri çalışmalardan arta kalan zamanlarında buraya gelir, bir yandan kahvelerini içip dinlenirken bir yandan da günlük gelişmeleri gözden geçirerek politik tartışmalar yaparlarmış; meclis kulisi gibi bir yermiş.

Saydığımız kahvelere göre varlığını nispeten daha yakın zamanlara kadar sürdürebilenlerden birisi de Cebeci Dörtyol'da bulunan Şakir Ağa'nın hem yazlık hem de kışlık kahvesidir. Dörtyol'dan Kestane Sokağı'na girince, Ankara'nın önemli bir eğlence merkezi olan Dörtyol Aile Bahçesi'ne girişin sol tarafındaki bir evin zemin katındaydı. Bu kahve yaşlıların olduğu kadar gençlerin anılarında da kahve kültürü ile ilgili derin izler bırakmıştır. Üniversite gençliğinin yo-

---

[216] Çankırı Caddesi 53 numarada faaliyet gösteren Santral Bilardo ve Mütalâa Salonu, uzun yıllar, sahibi İhtiyat Zabitanından Nuri (Barlas) Bey tarafından işletilmiştir.

[217] Kuyulu Kahve, 20. yüzyıl başında, Osmanlı döneminde de faaldi. 1909, 1913 ve 1915 yıllarına ait Şark Ticaret Yıllıkları'nda müsteciri olarak, Ankara Rumlarından Iraklis kayıtlıdır. 1921 Şark Ticaret Yıllığı'nda ise, Iraklis'in Kuyulu Kahve işletmeciliğini bıraktığı, Galatia gazinosunu çalıştırdığı görülmektedir.

ğun olduğu Cemal Gürsel (Cebeci) Caddesi üstünde bulunan kahvelerin çoğu daha sonraları açılmış olup geleneksel kahve özelliğini çoktan yitirmişti. Cadde üstünde irili ufaklı pek çok kahve ve kıraathane vardı. Bunların bir kısmı halen yerinde durmaktadır. Ankara'da bulunan kahveler elbette bu saydıklarımızdan ibaret değildi.

Bilen Sokak[218]

---

218 Her köşesi tarih olan bu fotoğrafın çekildiği sokak, Cumhuriyet'in ilk yıllarında (muhtemelen Osmanlı döneminde de) Hasan Paşa Caddesi ve

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk toplum hayatında, özellikle büyük şehirlerde önemli değişiklikler olmuştur denebilir. Bu süreçte değer yargıları, gelenekler gibi bir takım iyi kavramlar hızlı bir değişime uğramış, kamu düzeni buna bağlı olarak gittikçe bozulmaya başlamıştır. Asayiş bozulunca zorbalar ve kabadayılar ortaya çıkmıştır. Bunların toplandığı yerler kahve olmaktan çıkmış, eski kahve kültürü bütün değerlerini yitirmiştir. Vaktiyle Ankara'nın önce küçük sanayi, sonra eğlence yeri olan Bentredesi bilinen sebepten dolayı her türlü pis işlerin yapıldığı bir bölge olarak hâlâ önemini koruyor. Bazı kahve ve meyhanelerin burada toplanmış olması sebepsiz değildir. Hızla gelişen yeni bir anlayış içinde yeni modaya uyularak kahvelerin adı kulüp olmuştur. Yeni adı kulüp ya da kahve olsa da birer kumarhane olarak çalıştığı gibi, bir zamanlar doğruluğun, yiğitliğin simgesi olan Anka-

---

Hükümet Meydanı Caddesi'ydi. Adı, sonra Evrak Mahzeni Sokak, daha sonra da Bilen Sokak oldu. Zincirli Camii'nin batı tarafında, Anafartalar Caddesi ile Hükümet Meydanı arasında yer alıyordu. Fotoğrafın ortasındaki dört katlı konak, Osmanlı döneminde Bekir Efendi'nin işlettiği Hürriyet Oteli'dir. Otel, Cumhuriyet'in ilk yıllarında faaldi. Ancak, fotoğrafın çekildiği dönemde, birinci kat balkonundaki ışıklı tabelada, adının "Hürriyet Pansiyonu"na dönüştüğü görülüyor. 1921 yılında, Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya suikast için gönderilen İngiliz casusu Mustafa Sagir, Hürriyet Oteli'nin orta katında konaklamıştır. Fotoğrafın sağında görülen, alınlığı elektrik ampulleriyle süslenmiş tek katlı bina, Havuzlu Kıraathane'dir. Solunda görülen tek katlı bina ise Mustafa Çizmeci'nin Zevk Kahvesi'dir (Burası daha sonra Zevk Lokantası'na dönüşmüştür.) Önde sıralanan, sadece tavanları görünen otomobiller ise Samsunlu Hasan'ın taksi durağının araçlarıdır. En altta, ortada görülen, kovboy posta arabalarına benzeyen at arabası ise, imalâthanesi Bozkurt Mahallesi'nde olan Taşıdelen Gazozu'na aittir. Ulus'taki imar düzenlemeleri sırasında Bilen Sokak ortadan kaldırıldı, tarihe karıştı. Fotoğraftaki binalar yıkıldıktan seneler sonra, altlarındaki arsalarda yapılan arkeolojik kazılarda, Roma döneminin Cardo Maximus'u ortaya çıktı.

ra'nın efe ve seğmenlerinin yerini kabadayılar almıştır. Bugün eski özelliğini koruyan gerçek kahveleri bunlardan ayrı tutuyoruz.

Anafartalar Caddesi (Sağdaki, girişinde karpuz lambalar olan bina, önceki adıyla Taflan, sonraki adıyla Kızılırmak Kıraathanesi'dir.) (1940'lar)

Yenişehir'in henüz günümüzdeki özelliğini kazanmaması nedeniyle kahve ve kulüplerin hemen hemen hepsi Ulus'ta ve kenar semtlerdeydi. Kahve gibi görünmelerine rağmen içinde kumar oynanan ve oynatılan gizli odaları vardı. Şimdi, iyi ya da kötü şöhretleriyle eski tarihlerden daha yenilerine kadar diğer ünlü kahveleri sıralayalım: Kabadayı Mehmet'in kahvesi, Hacettepe semti ortadan kalkmadan önce İstiklâl Ortaokulu ve caminin yanındaydı. Küçük bahçesi ve asma sardırılmış bir kameriyesi vardı. Bu kahve sonradan Palabıyık (Kürt) Kâzım'a devredilmiştir. Bentderesi'ndeki Parlak İsmet ile Atıfbeyli Şaban'ın ve Yenidoğan Caddesi'ndeki Sarı Vahit'in kahvesi ünlü kabadayıların toplandığı bir yerdi. Ünlü milli güreşçilerimizden Celâl Atik de Çankırı Caddesi'nde sabaha kadar açık duran bir sabahçı kahvesi açmıştı. Aynı caddede Develili Rıza'nın, Dışkapı'da da Kayserili Şaban'ın birer kahvesi vardı. Erbabı arasında adı duyulan bazı kahveler sadece ana cadde üstünde değil mahalle aralarında da olurdu. Buna örnek olarak İsmetpaşa Mahallesi Uzunyol'da Jandarma Kemal'in kahvesiyle Kazıkiçi Bostanları'nda Akif Yıldırım'ın kahvesini verebiliriz. İtfaiye Meydanı'ndaki "Avcılar Kulübü" ile Yenice Sokağı'nda "Keskin Kıraathanesi" Emin Keskin'e aitti. Eskiden adı "Kuğulu Çay Bahçesi" olan Kavaklıdere'deki Kuğulu Kahve, "Sivaslı Cumali" lâkabıyla tanınan Cumali Ertürk'e ait olup eski kahve geleneğinin bir uzantısıydı. Ankara'nın başkent olduğu sıralarda Hamamönü'ndeki "Merdivenli Kahve"nin olduğu yerde şehir biter, o zamanlar bomboş bir alan olan Cebeci başlarmış.

OTELLER

Elli yıl önce Ulus civarı nüfus ve ticaret hayatı bakımından Ankara'nın en yoğun ve en kalabalık bölgesiydi. Ülkenin çeşitli yörelerinden gelenler burada konaklar, alış verişini buradan yapardı. Lokantalar gibi oteller de bu bölgede toplanmıştı.[219] Yenişehir'de ise otel sayısı henüz dördü beşi geçmiyordu. Bu eski otellerin bir bölümü zamanla yıktırılarak yerine yenileri yapıldı. Bazıları ise biçim ve isim değiştirerek iş merkezlerine dönüştürüldü. Başkentin nispeten daha kenar bölgelerinde olanlar bile bu yıkımlardan kendini kurtaramadı. Günümüze o günlerin anılarını yansıtabilecek doğru dürüst tek bir otel bile gelemedi. Devlet Konukevi (Ankara Palas) bunun bir istisnasıdır. Bazı eski oteller varsa da bunların yapılış tarihleri diğerlerine göre daha yenidir. Doğal olarak yüzlerce otelin hepsinin birden burada anlatılması, isimlerinin sayılması ve yerlerinin tarif edilmesi olanağı yok. Sadece Ankara'nın toplumsal hayatında iz bırakanlardan söz edilecektir.

---

[219] Ankara'da günümüzdeki şekliyle otelcilik, 1892 yılında demiryolunun gelmesiyle başlamıştır. Şehirde 1896 yılında, Angora, Afker ve Kaçika adlarında üç otelin faaliyet gösterdiği bilinmektedir. 1900'lü yıllara gelindiğinde, Osmanlı Ankara'sında Angora Oteli, Duclos Otelleri (Duclos Sezar ve Duclos Sörler), Merkez Oteli, Gar Oteli, Osmaniye Oteli ve Hürriyet Oteli'nin hizmet verdiği görülmektedir. Bu otellerden, Angora'nın Taşhan'da, Duclos Otelleri'nin Tütün Rejisi Caddesi'nde, Gar Oteli'nin İstasyon'da, Hürriyet Oteli'nin ise Hükümet Caddesi'nde yer aldığını biliyoruz. Cumhuriyet'in ilânından hemen sonra, 1924 yılında Ankara'da mevcut otellerin; Angora Oteli, İstiklâl Oteli, Hürriyet Oteli, Meserret Oteli, İstanbul Oteli ve Taşhan olduğu, aynı yıla ait Türk Ticaret Yıllığı'nda kayıtlıdır.

Ankara Palas (Devlet Konukevi)

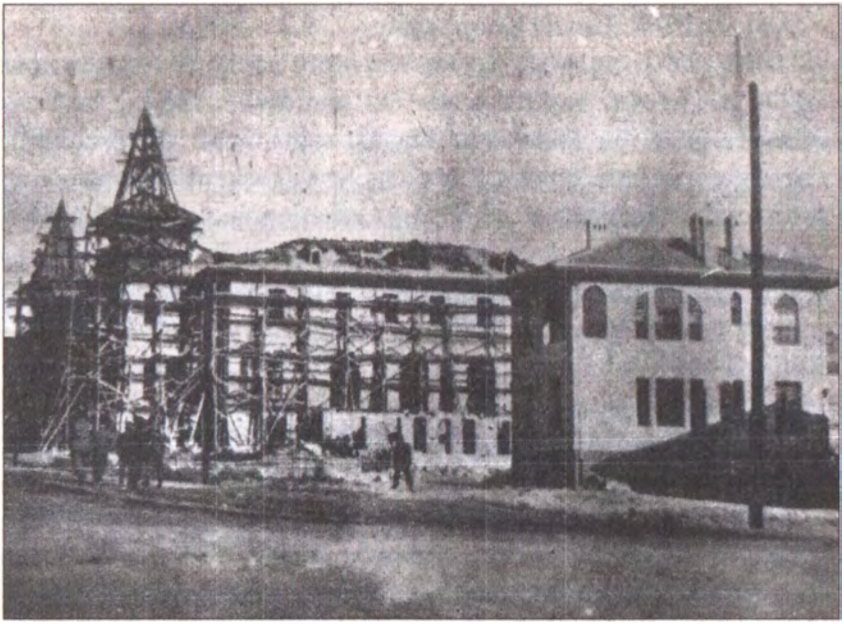
Ankara Palas yapıldığı günden beri tarihi kişiliği ve orijinal mimarisi ile her zaman başkentin yüz akı sayılmıştır. Yapımı, başkente gelenlere güzel bir konaklama olanağı sağlanması için Atatürk'ün emri ile gerçekleştirilmiştir. Kurtuluş Savaşı başlamadan önce otelin yerindeki "Millet Bahçesi"nde Fransız askerlerinin ikamet ettiği barakalar varmış. Bunlardan yeri geldikçe değişik bölümlerde söz edilmiştir. Yapımı için Sağlık Bakanı Rıza Nur görevlendirilmiş. Otelin yerini belirleyen Rıza Nur planını dönemin ünlü mimarı Vedat Tek'e çizdirmiştir.[220] Daha sonra bakanlık yapım işini Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devretmiş, ancak bu genel müdürlük Vedat Bey'in proje ücretini ödemeyince o da planı geri çekmiş. Otel başlangıçta vakıf oteli olarak tasarlanmıştır.

Böylece inşaat "olsa olsa" metodu ile ve bin bir güçlük çekilerek bir İtalyan firmasına tamamlattırılmıştır. Vedat Tek ölünceye kadar otelin projesinin kendisine ait olmadığında ısrar etmiştir. Bu kadar sıkıntı çekilerek 1924-1927 yılları arasında tamamlanan otel 17 Nisan 1928 günü hizmete açılmıştır. Bütün maliyeti 600 000 Türk Lirası'dır. İlk iki meclis binası karşı tarafında olduğu için Türkiye Büyük Millet Meclisi bugünkü yerine taşınıncaya kadar önemini korumuştur.[221]

---

[220] *Mimar Mehmet Vedat Tek (1873-1942): Giritli Sırrı Paşa ile şair ve bestekâr Leyla Hanım'ın (Leyla Saz'ın) oğludur. Babasının istememesine rağmen, eğitimini Paris'te tamamlayan Vedat Bey mimar olarak ülkesine döndü. Çeşitli resmi görevlerde bulunduktan sonra saray mimarlığına kadar yükseldi. Kurtuluş Savaşı başlayınca Ankara'ya geldi. Osmanlı mimarisi ile ulusal mimari anlayışını birleştirerek yeni bir sentez elde etmeye çalışan mimarlarımızdandır. Hobyar Mescidi, Tayyare Apartmanları (Ramada Oteli), İkinci Meclis binası, Haydarpaşa vapur iskelesi, Sirkeci'deki Büyük Postane gibi daha birçok eseri vardır. Arif Hikmet Koyunoğlu ile birlikte bugün müze olan ilk Çankaya Köşkü'nü restore etmiştir. Hayatının kırk yılını Sirkeci'de geçirmiştir.*

[221] Ankara Palas'ın işletmesi, İş Bankası adına Celâl Bayar, Jül Fresco, Oryantal Endüstriyel Monopol Holding Şirketi, Barut ve Mevadd-ı İnfilâkiye İnhi-

Ankara Palas inşaatı [Servet-i Fünûn, Yıl: 1340 (1924), Sayı: 7]

Ankara Palas varlıklı kimselerin, gazetecilerin, diplomatların ve yabancıların tercih ettiği bir oteldi. Sıradan vatandaşların kalabileceği bir yer değildi. Önünden geçerken kubbeli balkonu, çinili kemerleri, biraz esrarlı gibi gelen küçük pencereleri hayranlıkla izlenir, otele giren çıkan ünlüleri uzaktan görme fırsatı bulunurdu. Giriş katında bulunan kemerli kapılarla birbirine bağlanmış iki salonda duvarların yarısına kadar yükselen lambrileri, nakışlı tavanından sarkan büyük kristal avizeleri ve aplikleri ile klasik bir dekoru vardı. Binaya hem

sarı Türk Anonim Şirketi, Komiser İbrahim Bey, Antuvan Pios Efendi ortaklığıyla 1927 yılında kurulan, Fransız Ankara Palas Otelcilik Anonim Şirketi tarafından gerçekleştiriliyordu. Oteli, yıllık 7500 liraya kiralayan şirket, devletten yıllık 15000 lira yardım alıyordu. Ankara Palas'ın ilk müdürü, Fransız asıllı Berthet Berte idi.

ana kapıdan, hem de sol tarafında bulunan bahçedeki yan kapıdan girilirdi. Bodrum katındaki pavyonu ayrıca bir cazibe merkeziydi.[222] Yeni yapıldığı yıllarda otelde verilen balolar ve resepsiyonlar sırasında karşı kaldırımlarda biriken kalabalık gelip gidenleri merakla izlermiş. Günümüzde yine otel amaçlı çalışıyor denebilir. Salonları ve bahçesi çeşitli toplantılara, kokteyllere ve düğünlere ev sahipliği yapıyor.

Ankara Palas, Türkiye Büyük Millet Meclisi buradan yeni ve son binasına taşınınca önemini yitirdi. Bir süre daha otel olarak çalıştıktan sonra galiba bir devlet dairesi oldu. Hor kullanıldığı için hayli yıpranmış ve eskimişti. Yakın bir geçmişte esaslı bir onarım geçirerek "Devlet Konuk Evi" oldu.

Cihan Palas

Cihan Palas, Sanayi Caddesi'ne Ulus Meydanı'ndan girilince hemen sol taraftaydı. Vaktiyle yerinde Ankara'nın tanınmış ailelerinden Çavuşoğlu ailesinin konağı varmış.[223] O yıllarda Ankara'nın en lüks

---

[222] *Otelin içine ilk kez tıp fakültesi dördüncü sınıf öğrenciyken girmiştim; 14 Mart tıp baloları genellikle burada yapılırdı. Birkaç arkadaşla birlikte teşrifatçı olarak görevlendirilmiştik. O baloya dönemin ünlü politikacılarıyla birlikte Başbakan Adnan Menderes de davetliydi. Yanındakilerle gülümseyerek içeri giren Başbakan, protokol masasına doğru ilerledi. O sırada Merkez Bankası'ndaki altınların İsviçre'ye rehin edildiği söyleniyor, basında olumsuz yayınlar yapılıyordu. Kendisine ayrılan protokol masasına doğru ilerlerken, hocalarımızdan birinin altın pullarla işlenmiş bir elbise giyen eşine yaklaşarak, "Hanımefendi bir de Türkiye'de altın yok diyorlar" diye espri yapmıştı. Hanımefendi de "Beyefendi ben bu elbiseyi Paris'ten aldım" demişti.*

[223] Evliya Çelebi'nin, seyahatnamesindeki anlatımına göre, refakatinde Ankara'ya geldiği Defterdarzade Mehmet Paşa, şehirdeki ikameti sırasında Çavuşoğlu Konağı'nda kalmıştır. Çavuşoğlu Konağı'nın yerinde inşa edilen Cihan Palas, 1940 yılında tamamlandı ve hizmete açıldı. Otelin projesi, Y. Mimar Samih Saim Akkaynak'a aittir. Cihan Palas'ın sahip ve işletmecileri ise Ali Reşat Çavuşoğlu ve kardeşi Mehmet Raşit Çavuşoğlu idi.

otelleri arasında sayılan Cihan Palas'ın altında dönemin en ünlü lokantalarından olan "Turan Lokantası" vardı. Uzun zaman müşterilerine hizmet verdikten sonra şehrin Kızılay'a kayması sonucu yeni gelişmelere ayak uyduramadı. Bugün aynı bina bazı değişiklikler yapılarak iş merkezine dönüştürülmüştür. Turan Lokantası da doğal olarak kapandı.

Büyük Otel

1920-1921 yılında yapılan Büyük Otel, Anafartalar Caddesi ile Denizciler Caddesi'nin kesişme noktasının sağ köşesindeydi.[224] Yarım yüzyıl öncesinin en iyi mağazalarından Büyük Mağaza otelin giriş katındaydı. Yapıldığı yılların mimari özelliklerini taşıyan, tepesinde yalancı kubbesi bulunan, küçük kuleli, üçgen cepheli bina hâlâ duruyor. Daha çok şu ya da bu vesileyle Ankara'ya gelenlerin konakladığı bir oteldi.

Meserret Oteli

Meserret Oteli'nden günümüze iz gelmediği gibi oteli hatırlayan bile kalmamıştır. Anafartalar'da Cihan Palas ile Susam Sokağı arasında bir yerdeydi. O yıllarda çevresinde önemli bir yapı olmadığından beyaz renkli, eski tip küçük pencereli, yüksek bir bina olarak uzaktan dikkat çekerdi. Ulus İş Hanı yapılırken çevre düzenlenmesi sırasında yıkılmıştır.

Başkent Oteli

Ulus'taki Toptancı Hali ile Modern Çarşı arasındaki sokaktan Posta Caddesi'ne çıkışta sol tarafta, üç katlı çok büyük olmayan bir oteldir. Sahibinin Karadenizli bir işadamı olduğu söylenirdi. Bu otelin önemi müşterilerinin genellikle politikacı olmasından ileri gelir, özel-

---

[224] Büyük Otel'in sahibi ve işletmecisi, müteahhid Gençağa Eryurt idi.

likle parti kurultaylarında dolar taşardı. Günümüzde de aynı işi yapıyor

İstanbul (Palas) Oteli

İstanbul Oteli Ulus'ta, Akbank Ankara Şubesi ile Ulus İş Hanı arasındaki Yurt Sokağı'nın içinde ve sağ taraftaydı. Bu otelin de sahibi bir Karadenizliydi. Yüksek tavanlı, üç katlı, cephesi klasik görünümlü eski tarz bir oteldi. Yüksek giriş kapısının üzerindeki oval pencerenin antika demir kafesi eski konakları hatırlatırdı. Son yıllarda sit kapsamı içine alınarak restore edilmiştir. Merkez Bankası'nın satın aldığı bu eski otel, bankanın hizmet binası olarak kullanılmaktadır. Diğer bir İstanbul Oteli (İstanbul Palas değil) yine Ulus'ta Yeni Sinema'nın karşı sırasındaydı;[225] altında İstanbul Pastanesi vardı.

Gül Palas

Gül Palas (Oteli), Yenişehir'de bulunan otellerin en iyilerindendi ve Sıhhiye Orduevi'nin karşı sırasında Atatürk Bulvarı üzerindeydi.[226] O zamanlar otel değerlendirmeleri yıldız sayısına göre yapılmazdı ama Gül Palas pahalı ve lüks otellerden birisiydi. Zaten o yıllarda Yenişehir'de çok sayıda otel de yoktu. Yenişehir'de en erken yıkılan binalardan biridir. Yerini çok katlı bir apartmana bıraktı.

Yüksel Palas

Yüksel Palas, şimdiye kadar anlatmaya çalıştığımız otellere göre daha sonra yapılanlardandır. Atatürk Bulvarı ile Mithatpaşa Caddesi'nin kesiştiği köşedeydi.[227] Günümüzde Sıhhiye Orduevi'nin ek binası olarak çalışıyor. Başkentin, özellikle Yenişehir'in en beğenilen

---

[225] İstanbul Oteli'nin sahibi Hafız Bey, müsteciri ise Ahmet Mataracı'ydı.

[226] Gül Palas Oteli'nin müsteciri, Selâhattin Tünsen'di.

[227] Yüksel Palas Oteli'nin sahibi ve işletmecisi, Eğinli müteahhid Abdürrezak Haznedar idi.

otellerindendi. Yabancı misafirlerin, sanatkâr kesimi ile varlıklı kimselerin kaldığı bir yerdi. Uzun yıllar bu konumunu koruduktan sonra gittikçe değerini düşürdü. Birkaç kez el değiştirdikten sonra kapandı.[228]

Yüksel Palas (1955)

[228] *Elli yıl önce Türk Ulusu Amerikan askerleriyle yeni tanışmaya başlamıştı. Beyazı, siyahı sokaklarda küstahça dolaşarak herkese tepeden bakarlardı. Bunların içinde Yüksel Palas'ı seçenler de vardı. Bir gün üzücü bir olay üniversite gençliği arasında bomba gibi patladı. Otelde kalan Amerikalı bir asker (Çavuş Morris Medley) motosikletini bulvar üzerinde, otelin duvarının dibine park etmiş. Oradan geçen küçük bir çocuğun (Turhan Kahraman) ilgisini çekmiş ve motosiklete dokunmuş. Odasının balkonundan aşağıya bakan "Coni", silahını çektiği gibi çocuğa ateş etmişti. Yankıları uzunca bir süre devam etti, gösteri yürüyüşleri yapıldı. Olay adliyeye intikal etti ama, ne yazık ki o zamanlar Türkiye Cumhuriyeti mahkemeleri Amerikalıları yargılayamıyordu.*

Modern Palas

Modern Palas Ankara'nın en kısa ömürlü otellerinden birisidir. Kızılay'da Ziya Gökalp Caddesi üzerinde, Emek İş Hanı'nın yanında Karanfil Sokağı'nın köşesindeydi. Takriben 1952 yılında temeli atıldıysa da yapımına bir süre ara verildikten sonra tamamlanmıştı.[229] Şimdi yerinde "Şaziyem Pasajı" var.

Marmara Oteli

Marmara Oteli de başkentin eski otellerinden olup elli yıl sınırını çoktan aşmıştır. Günümüzde de bu görevini sürdürüyor. Anafartalar Caddesi'nden Denizciler Caddesi'ne girilince Yeğenbey Vergi Dairesi'nin sırasında ve sol taraftadır; alt katında Marmara Hamamı vardır. Cephesindeki çinili panoda hem otelin hem de hamamın adı yazılıdır. Üçüncü sınıf olmakla birlikte temiz ve bakımlıydı. Hemen bunun ilerisinde ve aynı hizada bulunan Beyrut Palas de orta halli otellerdendi. Atatürk Orman Çiftliği'ndeki Marmara Oteli'ni bununla karıştırmamak gerekir.

Belvü Palas

Ulus'ta İstiklâl Caddesi'ne paralel olan Çapa Sokağı'nda, Merkez Bankası ile Stat Oteli'nin arasında, Merkez Bankası ek binasının arkasındaydı. Bekâr parlamenterler ile yerli ve yabancı misafirlerin konaklaması için Birinci Vakıf Apartmanı olarak yaptırılmıştır.[230] İlginç bir mimarisi olan bu otel elli yıl öncesinin en büyük ve en lüks otellerinden birisiydi. Niçin yıktırıldığı, yerinin yıllarca niçin boş bırakıldığı anlaşılamadı. Yakın tarihlerde arsasının yerine Merkez Bankası ek hizmet binası yapılmıştır.

---

[229] Modern Palas Oteli'nin bodrum katında faaliyet gösteren Kulüp M adındaki gece kulübü, 60'lı yıllarda Ankara'nın favori eğlence yerlerinden birisiydi. Restoranı da rağbet gören otelin sahibi Özcan Baran'dı.

[230] Belvü Palas Oteli, bir limited şirket statüsündeydi.

Belvü Palas (1931)

Emre Palas Oteli

Emre Palas Oteli Çankırı Caddesi'nde olup Ankara'nın nispeten eski otellerinden birisidir.[231] Bodrum katında Yeni Bar, giriş katında ise içkili bir lokanta olan Yeşil Fıçı Lokantası vardı. Başkentimizin ilk yıllarında bir eğlence yeri olarak gelişen bu cadde zamanla eskiyerek eski niteliğini yitirdi; külhanbeyleriyle kabadayıların cirit attığı bir yer oldu. Lokantada demini alanlar barlara gider, bar çıkışında kavgalar çıkar, özellikle otelin önünde olaylar eksik olmazdı. Otel bu özelliği ile ünlüydü.

---

[231] Emre Palas Oteli'nin sahibi, Çankırı Caddesi'nin en eski barlarından Nil Bar'ı uzun seneler çalıştırmış olan Ömer Emre idi. Bu otel, Çankırı Caddesi 45 numarada yer alırdı.

Berlin Oteli (1957)

Berlin Oteli

Berlin oteli bu otellere göre daha sonra yapılanlardandır. Hisar Parkı Caddesi üzerinde, bu caddenin Kevgirli Sokak ile kesiştiği köşededir.[232] Yapıldığı yıllarda temizliği, ciddiyeti ve verdiği hizmet açısından beğenilen bir oteldi. Birkaç kez el değiştirdikten sonra bu düzeyini koruyamadı. Adı bazı tatsız olaylara karıştı ve kapandı. Aynı bina bugün öğretmenevi olarak yaşamını sürdürüyor.

Atlantik Oteli

Atlantik Oteli de Ankara'nın büyük ve temiz otellerindendi.[233] Bu oteli genellikle politikacılar tercih ederdi. Sıhhiye'den Necatibey Caddesi'ne girilince sol tarafta, İzmir Caddesi kavşağına yakın bir yerdeydi. Demokrat Parti Genel Merkezi'nin bu caddede bulunuşu otelin önemini daha da artırmıştı. Atlantik Lokantası'nın otelin giriş katında olması nedeniyle müşterilerine yemek açısından büyük kolaylık sağlardı. Uzunca bir süre çalıştıktan sonra nedense yıktırıldı.

Toros Oteli

Toros Oteli Anafartalar Caddesi'nde, eski Adliye Sarayı'nın karşı sırasının biraz Ulus tarafındaydı. Yapılışının ilk yıllarında otele Emniyet Genel Müdürlüğü yerleşmiştir. Ankara'nın eski otellerindendir. Arkası Sobacılar Çarşısı olduğu için otelin zemin katı buraya bakar. Müskirat İnhisarı Müdürlüğü'nün, henüz tam anlamıyla kurulmadığı yıllarda bodrum katı "Fertek Rakı Fabrikası" olarak çalışmış. Bu fabrikanın ürettiği "Dimitrakopulo" rakıları çok beğenilirmiş. Toros Oteli zamanına göre başkentin iyi otellerinden birisiydi.

---

[232] Berlin Oteli ya da neonlu tabelasındaki adıyla Otel Berlin'in bodrum katında, Kevgirli Sokak tarafından ayrı bir girişle, Beykoz İşkembeci ve Lokantası faaliyet gösterirdi.

[233] Atlantik Oteli'nin sahibi ve müsteciri, Mehmet Gülen idi. Bu otel, Necatibey Caddesi 28 numarada yer alırdı.

Açılışı 29 Ekim 1954 cuma günü gerçekleşen Bulvar Palas (1957)

Sebat Oteli

Sebat Oteli erken yıkılan otellerdendir. Zincirli Cami'nin karşı sırasında, aşağı yukarı 19 Mayıs Mağazaları'nın yerindeydi. Cumhuriyetin ilk yıllarında Merkez Komutanlığı burada çalışmıştır. Evvelce aynı sırada köfteciler, berberler, hazır ayakkabı satıcısı Yahudi Hayim ve kahveler varmış.[234]

Avrupa Oteli

Avrupa Oteli Ulus'ta Susam Sokağı'nın sonunda, Modern Çarşı'nın arkasındadır. Cumhuriyetten hemen sonra yapılan binalardandır ve döneminin özelliklerini taşır. Yalancı kubbeli kulesiyle hâlâ duruyor. Dış cephesindeki renkli cam kaplamaların bazıları kırılmıştır.

Diğer Oteller

Eski yıllarda Ulus'taki Taşhan yıkılıp yerine Sümerbank Genel Müdürlüğü ve bitişiğine de Yeni Sinema yapılmıştı. Yeni Sinema'nın tam karşısında o yıllarda Meşrutiyet Oteli varmış. Atatürk Bulvarı'nda, Karpiç'in karşısında cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan Lozan Oteli'ni bizim kuşak göremedi. Yine Ulus'ta Susam Sokağı'ndaki Meydan Palas; Anafartalar Caddesi'nde Şehir Palas, Cumhuriyet, Kayseri ve Yeni Yalova Otelleri'ni diğer örnekler olarak sayabiliriz. Sanayi Caddesi de otel sayısı bakımından zengindi. Burada Ankara, Doğan, Sefa Otelleri ile Kedi Sevenler Sokağı'nın köşesinde Konfor Palas en tanınmış otellerdendi. Güngör, Cihan ve Yeni Şeref Otelleri

---

[234] Hayim Avram Kohen, Ankaralılar arasında, "Tat Yahudi" lâkabıyla tanınırdı. Osmanlı döneminde de ısmarlama kundura ve çizme satışı yapıyordu. 1909 yılına ait Şark Ticaret Yıllığı'nda dahi, Ankara Kunduracıları arasında yer almaktaydı. Cumhuriyet döneminde de, 1936 yılına kadar faaliyetini sürdürdüğü görülmektedir.

Zafer Sokağı'ndaydı. Posta (Teğmen Kalmaz) Caddesi ve hal civarına Abdullah, Anadolu ve Şark Otelleri toplanmıştı. Hacıbayram'ın en iyi otelleri ise Karadeniz ve Türkiye Otelleri'ydi. Ulus'taki Akbank Ankara Merkez Şubesi Park Oteli'ne, yani şimdiki binasına 1960'tan sonra yerleşmiştir. Dışkapı'da Serap ve Elhamra Otelleri'yle, Necatibey Caddesi'nde çok sonraları açılan Altınışık Oteli'ni de bu örneklerin arasında sayabiliriz.[235]

İtfaiye Meydanı'nın en güzel oteli Gazi Lisesi'nin karşısındaki Kurtuluş Oteli'ydi. Gerçekten güzel bir otel olan bu bina nedense 1950'li yıllarda yıktırılarak yerine başka bir bina yaptırılmıştır. Bu meydanda eski evlerden bozma kimi han özelliği taşıyan, kimi de sonradan yapılan irili ufaklı pek çok otel vardı. Akşehir, Güneş, Seyhan bunlardan bazılarıdır. Buralar, daha çok Anadolu ile yakın yerleşim bölgelerinden gelenlerin kaldığı yerlerdi.[236]

---

[235] 1958 yılı Ocak ayında açılan ve Ankara otelciliğine yeni bir boyut getiren Balin Oteli'ni de anmak, uygun olacaktır. Otelin projesi, Y. Mühendis-Mimar Vedat Yalçınkaya ve Y. Mühendis-Mimar Kadri Kalaycıoğlu'na aittir. sahipleri ise Raci Baloş ve Zülfikâr İnce idi.

[236] *Bir vesileyle bunların birkaçının içini ve odalarını yakından tanımıştım. Muzaffer Sarısözen ve Aşık Veysel hemşehri idiler. Aralarında çok eskilere dayanan bir dostluk bağı vardı. Aşık Veysel Ankara'ya her gelişinde radyoda program yapmak istermiş. O yıllarda Ankara Radyosu radyo yayıncılık ilkelerini ciddiyetle uygulayan bir kuruluştu. Herhangi bir nedenle programların akışı bozulamazdı. Bunun için Veysel'in isteği her zaman yerine getirilemez, o da Sarısözen'e küsermiş. Böyle bir olaydan sonra Sarısözen telefonla beni çağırdı. Öğrenciliğimi ve parasal durumumu iyi bilen hoca, gidiş dönüş maliyetini hesap ederek elime beş lira tutuşturdu. O yıllarda Ankara'da nereye gidilirse gidilsin taksi ücreti iki buçuk liraydı. "Yahu paşa, aşıkla yine darıldık. Hergele Meydanı'nda bir otelde kaldığını duydum. Adını hatırlamıyorum, küçücük yer nasıl olsa arar bulursun. Benim önemli bir işim var şimdi gelemeyeceğim. Ricamı ilet al da buraya getir" dedi. Parayı utana sıkıla alarak meydana gidip birkaç otel dolaştım. Sokakların birinde bir bağlamacı dükkânı vardı ve Adnan Şeker genellikle burada olurdu. Onun da yardımı ile aşığı buldum. Neyse ki çok naz etmedi ve birlikte*

Balin Oteli (1959)

Ankara Devlet Konservatuarı'nın arkasında bulunan Sarısözen'in dairesine gittik. Çok çabuk barışırlardı, yine öyle oldu.

PASTANELER

Ankara'da ilk pastane, bugünkü anlamda olmasa bile, cumhuriyetin ilk yıllarında Hükümet Meydanı'nda, biraz daha sonraki yıllarda da Teğmen Kalmaz (Posta) Caddesi'nin köşesinde bulunan Yeni Postane'nin bulunduğu yerde açılmıştır. Günümüzün pastanelerini saymaya kalkarsak sayfalar tutabilir. Oysa elli yıl önce pastanelerin sayısı da sınırlıydı. O yıllarda irili ufaklı birçok pastane olsa da sözünü etmek istediğimiz büyük ve ünlü pastanelerdir. Ulus'un başkentin ticaret merkezi oluşu, resmi binaların çoğunun burada bulunuşu sebebiyle pastanelerin çoğu bu bölgede toplanmıştı. "Patissérie" gibi ukalaca tabelalara rastlanmadığından hepsinin de adı pastaneydi. Yenişehir'in gittikçe rağbet bulmasıyla burada da çok geçmeden adı hâlâ hafızalardan silinmeyen güzel pastaneler açıldı. Aslında pastaneler yazar çizer takımının, gazetecilerin, politikacıların buluştuğu birer sohbet yeriydi; pasta yemek işin bahanesiydi. O yıllardaki bütün olanaksızlıklara rağmen bazen genç sevgililere de rastlanabilirdi.

İstanbul Pastanesi

Dönemin en ünlü pastanesi İstanbul Pastanesi'ydi;[237] İstanbul Pasta Salonu da denirdi. Ulus'tan Anafartalar'a doğru giderken Karaoğlan Caddesinin sağında, yıkılan Yeni Sinema'nın karşı sırasında, yarı ahşap bir bina olan İstanbul Oteli'nin giriş katındaydı. Biraz ilerisinde Mühendis Hanı vardı. Cumhuriyetin ilk yıllarında Taşhan'ın karşı-

---

[237] İstanbul Pastanesi'nin ilk müsteciri, Rizeli Mataracıoğulları'ndan Ali Rıza Bey'dir. Pastane, Anafartalar Caddesi'ndeki imar düzenlemeleri sırasında, 1 Mayıs 1955 tarihinde yıkıldı. 1950'li yıllardaki müsteciri Mahir Mataracı'ydı.

sında Ankara Belediyesi'nin yaptırdığı salaş dükkânlar yıktırılınca, Ankaralı Hafız Bey adında bir kişi şehrin ilk otellerinden birini buraya yaptırmıştır. Ankara'nın gerçek anlamda ilk pastanesi olan İstanbul Pastanesi 15 Ocak 1923 tarihinde burada açılmış, varlığını 1 Mayıs 1955 tarihine kadar sürdürmüştür. Ulus İş Hanı'nın yapılışı ile bu pastane de tarihe karıştı. Pastanenin büyük salonuna direkt olarak caddeden girilirdi. Salonun ortasında küçük masaların yan yana getirilmesinden oluşmuş büyük bir masa durur, girişin hemen karşısındaki merdivenden balkona çıkılırdı. Balkonda genellikle sanatçılar, edebiyatçılar ve politikacılar otururdu. Pastaneden çok bir kıraathane havası vardı. Buranın ilginç bir özelliği de müşterilere bir şey isteyip istemediklerinin asla sorulmamasıydı. Dönemin pek çok ünlü adamı salonun dibindeki bir masaya oturup sohbete başlarken, onları uzaktan da olsa dinlemek isteyenler belli etmeden yakın masalara yerleşirdi. Milletvekili oldukları yıllarda Ankara'ya gelen Hüseyin Rahmi Gürpınar, Yahya Kemal Beyatlı, Sadri Edhem, Nahit Sırrı Örik ve Feridun Nafiz Uzluk burada tartışarak vakit geçirirlermiş. 1950'li yılların sanat ve edebiyat meraklısı gençleri Fazıl Ahmet Aykaç, Aka Gündüz, Kâzım Nami Duru, Faruk Nafiz Çamlıbel, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Enver Behnan Şapolyo, ressam Saip Tuna, Behcet Kemal Çağlar, Feridun Fazıl Tülbentçi, Ahmet Muhip Dıranas ve Baki Süha Edipoğlu'nu burada görüp tanımıştır. Pastanede çoğunlukla sanatsal tartışmalar yapılırdı. Sohbet genellikle bir edebiyat konusuna, özellikle eski ve yeni şiir anlayışına takılır, konuşmalar saatlerce sürüp giderdi.

Salonda elbette başka müşteriler de olurdu. İnsanlar birbirlerine karşı o kadar saygılıydı ki, başkalarını rahatsız etmemek için alçak sesle konuşulur, eğer sipariş verilmişse pastalar sessizce yenirdi. Bu tarihi pastane uzun yıllar bu özelliğini korudu. Kızılay daha doğrusu Yenişehir önem kazandıkça buranın önemi azaldı. Bulunduğu semtin

pek çok değerinin yok edildiği gibi İstanbul Pasta Salonu da günün birinde sadece onu görüp tanıyanların hafızalarında kaldı.

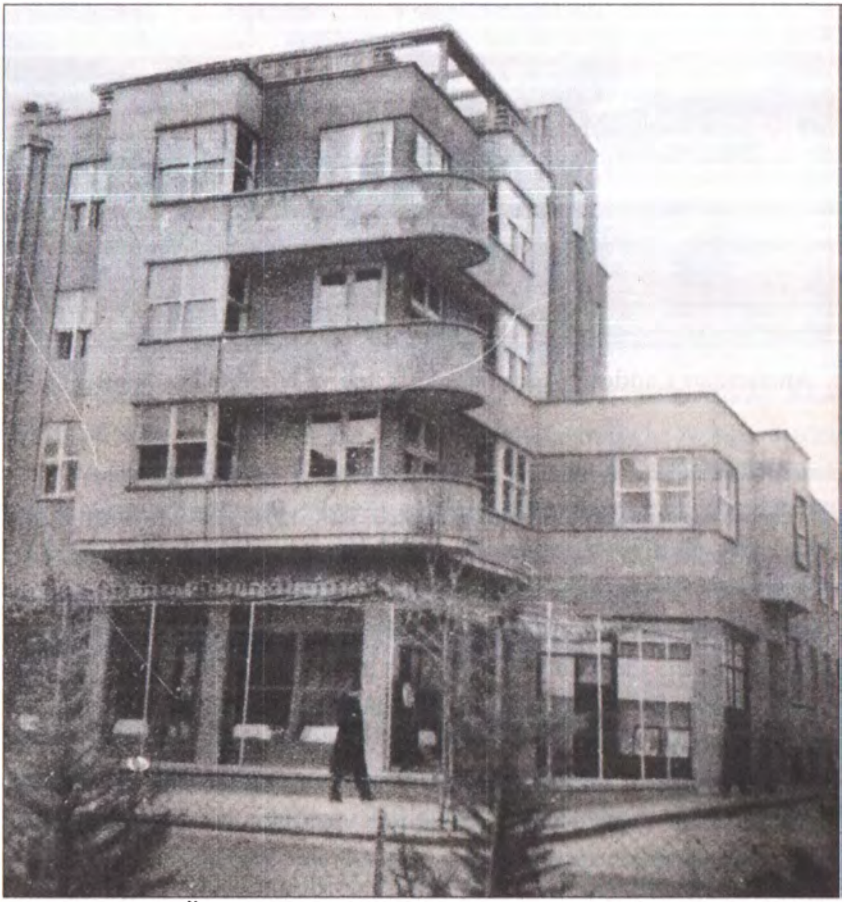
Anafartalar Caddesi (Sağda İstanbul Oteli ve İstanbul Pastanesi) (1937)

Birtat Pastanesi

Birtat Pastanesi, Ulus'taki Yüzüncü Yıl Çarşısı'nın karşısında, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi'nin sırasında, eski salaş dükkânlardan birindeydi.[238] Buradaki işyerlerinin hepsi bir zemin, bir de asma kat olmak üzere bir buçuk katlıydı. Asma kata içerdeki merdivenden çıkılırdı. Hem giriş katında hem de asma katta oturulacak masalar vardı. Birtat, daha çok üst düzey müşteriler ve üniversite gençliğinin tercih ettiği bir yerdi. Bu durum üniversitelilerin varlıklı oluşundan değil, üst katın kız arkadaşlarıyla oturmaya uygun oluşundandı. Aslında bu önlemin de zaman zaman pek yararının olmadığı görülürdü.

[238] Birtat Pastanesi, kolektif şirket statüsündeydi. Bu pastane, Bankalar Caddesi 47 ve 49 numarada yer alırdı.

O yıllarda Ankara çok küçük bir şehir olduğu için her yerde tanıdık bir yüze rastlamak mümkündü. Pastanenin kazandibi, prenses, tavuk göğsü gibi tatlıları ünlüydü. Kola ve benzeri meşrubat türleri henüz ülkemizi kasıp kavurmadığı için sadece limonata, salep ve gazoz içilebilirdi. Burası da Ulus İş Hanı'nın yapılışı sırasında ortadan kalkmıştır.

Zemin katında Özen Pastanesi'nin yer aldığı Armağan Apartmanı (1940)

Özen Pastanesi

Özen Pastanesi Kızılay'da İzmir Caddesi'nden Atatürk Bulvarı'na çıkan Uçar Sokağı'nın sağ köşesinde on yıl kadar önce yapılan Armağan İş Hanı'nın yerindeydi.[239] İstanbul Pastanesi kadar eski olmasa da sanat ve edebiyat adamlarının, politikacıların, yani ekâbir takımının devam ettiği bir mekândı. Çok büyük bir salon olmamakla birlikte gerek pasta ve şekerlemelerinin nefaseti, gerek karşısındaki Kutlu Pastanesi'ne göre daha hesaplı oluşu, gerekse verdiği hizmet açısından çok beğenilen bir yerdi. Yıldızı bu semtin önem kazanması ile parlamıştı. Yaz günlerinde bulvara ve yan sokağın kaldırımlarına konmuş masalarda oturulabilirdi. Bu pastane ile ilgili ilginç ve hoş hikâyeler anlatılırdı. Nurullah Ataç dışarı çıktığında genellikle burada otururmuş. O sıralarda yeni yeni tanınmaya başlayan Orhan Veli Kanık'la bir dönem nedense arası açılmış. Eleştirilerinde insafsız olan Ataç, yüzü çok sivilceli olduğu için Kanık'a "Şakulî Solucan" diye bir ad takmış. Orhan Veli de Ataç'a "Nurullah Ata/ Tiritik Galata/ Soğan salata" şeklinde bir tekerleme yakıştırmış. Bir gün Melih Cevdet Anday ile Oktay Rıfat bu tekerlemeyi dillerine dolayıp Ataç'ı iyice öfkelendirince, "Seni meşhur eden ellerim kırılsın" diyerek bastonunu kapmış ve Oktay Rıfat'ın üstüne yürümüş. Binanın Çocuk Esirgeme Kurumu'na ait olduğunu yıllarca sonra öğrendik. Büyük ve modern pastaneler açılmasına rağmen kapatılıncaya kadar önemini korudu.

---

[239] Özen Pastanesi, Kızılay'da, Atatürk Bulvarı'ndan İzmir Caddesi'ne geçişteki Uçar Sokağın sol köşesinde yer alan Armağan Apartmanı'nın zemin katındaydı. Armağan Apartmanı, 1930'ların ikinci yarısında, dönemin Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı Dr. Fuat Umay'ın büyük gayretleriyle inşa edilmişti. Mimarı, H. Hüsnü Bey'dir. Kuruma gelir getirmesi amacıyla yaptırılan apartmanın, mülkiyeti Çocuk Esirgeme Kurumu'na aitti. Kiracısı olan Özen Pastanesi'nin müsteciri ise Tevfik Öz idi. Özen'in hemen yanında bir salonu daha vardı. Birisine "Büyük Özen", diğerine "Küçük Özen" denirdi. Bu pastane Atatürk Bulvarı 142 ve 144 numarada yer alırdı.

Daha sonra belleklerde hoş anılar bırakarak unutuldu gitti. Çikolataları, dondurmaları, meyve suları ve şekerlemeleri ile ünlüydü.

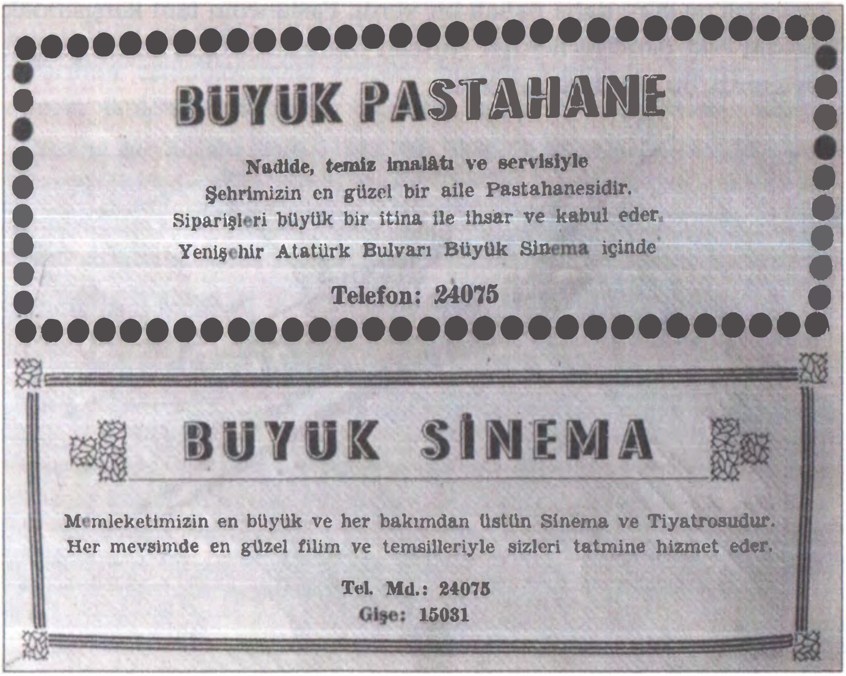
Büyük Pastane

Büyük Pastane Büyük Sinema'nın içinde, fuayeden balkona çıkan merdiven sahanlığının sol tarafında Atatürk Bulvarı'na bakan büyük bir salondu. Ankara'nın en lüks ve en pahalı pastanelerindendi. Sinemaya gelip salonun boşalmasını bekleyenler pastanede oyalanırken nefis pastalardan yeme fırsatını bulurlardı. Fiyatların yüksekliği dolayısıyla herkesin gidebileceği bir yer değildi. Tertemiz kolalı örtülerin yayıldığı masalara titizlikle servis yapılırdı. Her pastanede bulunmayan çeşitli pastaları ile ünlüydü. Sahibi olan bayanın Beyaz Rus, adının ise "Elizabet" olduğu söylenirdi.[240] Balkona çıkıp inenler,

---

[240] Yazarın "Elizabet" olarak andığı hanım, Beyaz Rus asıllı Larissa Marika, Büyük Sinema'nın açıldığı 1949 yılından, 1964 yılına kadar Büyük Pastane'yi çalıştırmıştır. Büyük Pastane, Turgut Özakman'a göre Ankara'nın en uygar, güzel, havalı pastanesiydi. Büyük Sinema'nın orta katında, Bulvara bakan tarafta yer alırdı. Sinema alanıyla pastane arasında, iki tarafı ayıran boydan boya duvarlar yerine, balkon duvarı yüksekliğinde duvarlar vardı. İşletmecisi Larissa Marika, yakınları tarafından "Lâlâ", çalışanları ve müşterileri tarafından "Madam" olarak anılırdı. Altan Öymen'in anlatımıyla; Larissa Marika, Karpiç Lokantası'nın eski kadrosundandı. On altı yaşında çalışmaya başladığı Karpiç'te, hesap-kitap işlerinden sorumlu bir kâtibeydi. İşletmecisi olduğu Büyük Pastane'nin açılmasında, Süreyya (Sergey Homyakoff)'nın desteği oldu. Madam, orta boylu, sarışın, permalı kısa saçlı, kaşı-kirpiği bakımlı, makyajı kuvvetli bir hanımdı. Genellikle koyu renk tayyör ve yüksek topuklu rugan ayakkabılar giyerdi. Larissa Marika, müşterilerini, sınırlı bir gülümsemeyle selâmlar ve "siz" diye hitap ettiği garsonlarıyla servis yaptırırdı. Altan Öymen'e nispetle daha genç olan Hasan Cemal, madama karşı biraz daha olumsuz düşünmektedir. Ona göre; hoş ama suratsız bir sarışındı. Pastanenin müşterilerine, alışveriş sırasında son derece ciddi bir yüz ifadesiyle hareket ederdi. Bir özelliği de, dar tayyörler giymesiydi. Larissa Marika, Büyük Si-

madamın salonun sağ köşesinde bulunan masasında oturduğunu görebilirlerdi. Uzun ömürlü pastanelerden birisi olan Büyük Pastane'nin sahibi Madam Elizabet'in öldüğünü bir sene kadar önce gazeteler yazdı.

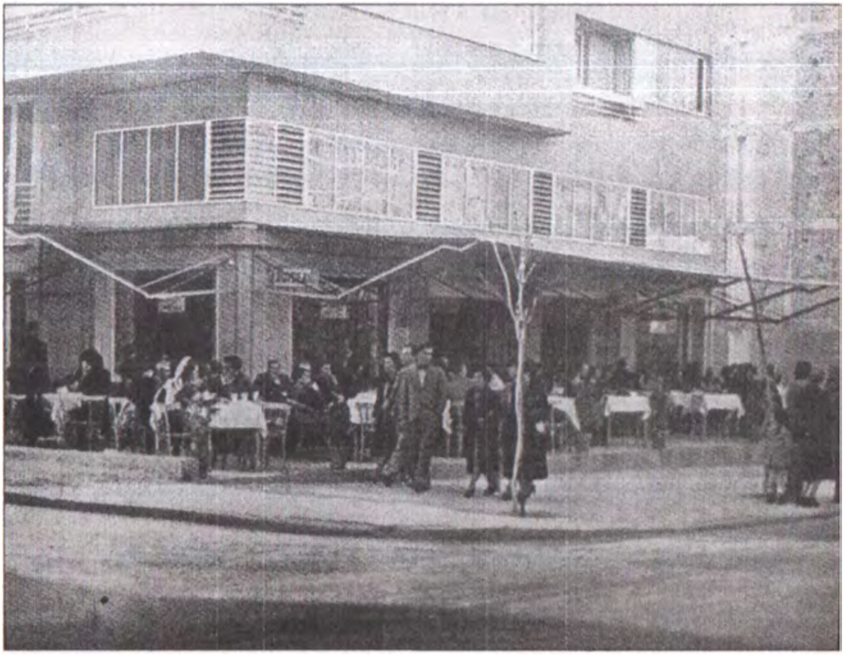
"Büyük Pastane" reklamı (1953 Yılı PTT Ankara Telefon Rehberi)

---

nema'dan ayrıldıktan sonra, 1964-1970 yılları arasında, Kavaklıdere Sporting Kulübü'nün restoranını çalıştırdı. 1970'li yılların başında, İlbank Kooperatif Evleri C-Blok altında "Madam Restoran"ı açtı.

Kutlu Pastanesi

Kutlu Pastanesi, Kızılay'da Özen Pastanesi'nin karşısında, Kutlu Sokağı'nın sağ köşesindeydi.[241] Ürünlerinin güzelliği ve temizliği ile ünlüydü. Saat 16.30 ile 18.30 arasında küçük bir orkestra hafif batı müziği çalar, sohbet edenler pastalarını yerken müzik dinlerdi. Özen Pastanesi'ne göre daha pahalı bir yerdi. Pastanenin tam karşısındaki köşkün eski hariciyecilerden Numan Menemencioğlu'na ait olduğu söylenirdi. Bu bina bugün yoktur.

Kutlu Pastanesi (1940'lı yıllar) (Dr. M. Nazmi Özalp arşivi)

[241] Kutlu Pastanesi, Atatürk Bulvarı'ndan İzmir Caddesi'ne geçişteki Uçar Sokağın sağ köşesinde yer alan Kutlu Apartmanı'nın zemin katındaydı. Müsteciri, Nabi Ekemen idi.

Akman Pastanesi ve Börekçisi

Akman Pastanesi ve Börekçisi, günümüzde 100.Yıl Çarşısı'nın olduğu yerde bulunan Şehir Çarşısı'nın içindeydi.[242] Pastası kadar su böreği de ünlüydü. Burada pasta yendiği gibi bir porsiyon börek ve bir bardak ayranla karın doyurmak da mümkündü. Akman Bozacısı ise Zincirli Cami'nin tam karşısında, tahminen Tarman Kardeşler'in bulunduğu yerdeki eski dükkânlardan birisindeydi. Sonbahar ve kış aylarında canlanan boza satışları burada yapılırdı. Yerinin küçük olması nedeniyle tezgâhın önünde sıralanan müşterilere mermer havuzlardan alınan boza bazen tek, bazen duble bardaklara doldurularak sunulurdu. Tiryakileri akşamüzerleri buraya uğrar, güğümlerini doldurtarak evlerine götürürdü. Milli Piyango bileti satan "Mavi Gişe" de buradaydı. Yanında o yıllarda yeni piyasaya çıkan tükenmez kalemlerin uçlarını dolduran bir işyeri vardı.

"Sergen Pasta Börek Salonu" reklamı
(1953 Yılı PTT Ankara Telefon Rehberi)

---

242 Akman Pastanesi ve Börekçisi'nin müsteciri, Muharrem Akmaner'di.

Bunlardan başka Posta Caddesi'nde Nergis, Yenişehir'de bulvar üzerinde Meram Pastanesi ile Milka'yı pastanelere diğer örnekler olarak sayabiliriz. Meram Tunalı Hilmi Caddesi'ne, Milka ise çok sonraları Atatürk Bulvarı üzerinde Büyük Ankara Oteli'nin yanında bulunan, sadece birkaç örneği kalan villalardan birine taşındı. Daha sonra bu binanın yerine Kanal 8'in bulunduğu bina yapılarak silindi gitti. Sergen ve diğer pastaneler daha sonraki yıllarda açılmıştır. Ankara'nın en eski pastanelerinden birisi de halen çalışmakta olan Dikimevi'nde Uzgörenler Sokağı'nın köşesinde bulunan Ulubay Pastanesi'dir. Özellikle Tıp Fakültesi öğrencilerinin uğrak yeri olan bu pastane aynı zamanda şekerciydi. Diğer bir eski pastane de İçcebeci'de Kutlugün Sokağı'nın köşesindeydi. Yakın zamanlarda yıkılıp yerine bir apartman dikilmiştir. Şehrin uzak fakat tanınmış pastanelerinden birisi de Yıldırım Beyazıt Meydanı'nda, Mevki Hastanesi'nin karşı sırasındaydı. Osman Nuri Uzun'a ait Şehzadebaşı Şekercisi ve Pastanesi olarak bilinen bu pastanenin suböreği, kazandibi ve limonatası ünlüydü.

"Hacı Baba Baklavacısı" reklamı (1955 Yılı PTT Ankara Telefon Rehberi)

TİYATROLAR

Elde bulunan belgelere, yayımlanan anılara, o dönemde yaşayanların anlattıklarına bakılırsa eski Ankara'da bir tiyatro geleneğinin bulunduğu anlaşılıyor. Bunların bir bölümünü yerleşik tiyatrolar, bir bölümünü ise İstanbul'dan getirtilen çeşitli truplar oluşturmuştur. İncelendiğinde bu işi daha çok azınlıkların yaptığı görülüyor. En eskilerinden birisi Çıkrıkçılar Yokuşu'nun başlangıcında bir yerde "Kocamanoğlu" adında bir Ankaralının yaptırdığı tiyatro imiş.[243] Ünlü

[243] İşyeri Kurşunlu Han'da olan ve hicrî 1308-1309 (miladî 1891-1892) yılları Ankara Vilâyet Salnamesi'nde, Ankara Belediyesi'nde aza olduğu görülen, Rum asıllı Kiryako Kocamanoğlu (Kocamanis)'nun 1890'ların başında tamamlamış olduğu Kocamanoğlu Tiyatrosu'nun, 1896 Şark Ticaret Yıllığı'nda belirtilen ticarî adı, Grand Théâtre, yani Büyük Tiyatro idi. Tiyatronun da yer aldığı bina, yoğun olarak Ankara Rumlarının yaşadığı Kurd (Kurt) Mahallesi'nde, Çıkrıkçılar Yokuşu'nun sol taraftaki başlangıç noktasında yer alıyordu. Türk tiyatrosunun öncü isimlerinden Ahmet Fehim Efendi, hatıralarında, binanın "yeni ve mükemmel" olduğunu ifade etmektedir. Tiyatro, zemin kattaki gazino ve dükkânlar üzerindeki birinci katta bulunan salonda faaliyet gösteriyordu. Salonun sahne ve dekoru, Ahmet Fehim Efendi tarafından, 60 altın karşılığında, bir haftada yapılmıştı. Zemin kattaki gazinoda ise, yedi müzisyenden oluşan bir ince saz heyeti program yapıyordu. Kiryako Kocamanoğlu, sahibi olduğu binayı, Ankara Ermenilerinden "Kolacı Agop" lâkaplı bir işadamına kiralamıştı. Ahmet Fehim Efendi, 1891 yılında Agop'la ortaklık tesis ederek, karı-koca Külhanyanlar, İtalyalı Reçina, Agavni Keseciyan ve diğer sanatçılardan oluşan kumpanyasının repertuarında yer alan oyunları, Ankara'da bulunduğu iki buçuk yılın bir bölümünde, burada sahnelemiştir. Tiyatronun faaliyete başlamasında, oyunun prömiyerine, dönemin Ankara Valisi Abidin Paşa da davetli olarak katılmıştır. Kocamanoğlu, müessesesine, Ahmet Fehim Efendi'den sonra da İstanbul'dan tiyatro trupla-

tiyatro adamlarımızdan Ahmet Fehim Bey de bir görevle Ankara'ya gelince, Ermeni bir vatandaşımızla birlikte bir tiyatro açmış. "Çalgılı Kahve" niteliğindeki bu tiyatro için Macaristan'dan bir orkestra getirtilmiş. Bu orkestra Ankara'ya trenin ilk gelişinde yapılan törenlerde de görev almış. Bentderesi'ndeki Cumhuriyet Bahçesi'ne de bazen tuluat tiyatroları getirtilirmiş. Ankara başkent olmadan çok önceleri Devlet Konukevi, 100.Yıl Çarşısı ve Stad Oteli'nin yeri eski bir mezarlıkmış. Şehirde imar işleri başlar başlamaz "Ziraatçı" Muhittin Bey mezarlığı oradan kaldırtmış, topu topu on dört tane akasya ağacı diktirerek bir de havuz yaptırmış. İşte anılarda adı geçen "Millet Bahçesi" burasıdır. Aynı yerde sonradan sazlı sözlü ikinci bir gazino daha açılmış. Gazinonun yanında birkaç kez yangın geçiren ahşap bir tiyatro binası varmış.

Büyük Tiyatro

Devlet Tiyatrosu'nun binası elli yıl önce Ankara'nın sayılı ve güzel binalarındandı. Tiyatronun yerinde eskiden Ankara Sergievi varmış.

---

rı getirmiştir. Temsilleri izleyenler arasında, Müslüman erkekler de yer alıyordu. Salonu, Ankara Ermenileri bazen Türkçe Shakespeare ve Ermeni oyunları sahnelemek için kiralıyorlardı. 1913 yılına ait Şark Ticaret Yıllığı'nda, tiyatronun Kocamanoğlu Biraderler tarafından işletildiği belirtilmiş, 1915 yılı Şark Ticaret Yıllığı'nda ise, tiyatrodan hiç söz edilmemiştir. Büyük bir ihtimalle, tiyatro faaliyetine 1915 öncesinde son vermiş, binası İttihâd Kulübü olarak kullanılmıştır. 13-14 Eylül 1916 tarihindeki Büyük Ankara Yangını sonrasında, Dahiliye Nâzırı Talât Paşa ve Sadrazam Said Halim Paşa'ya gönderilen, 19 Eylül 1916 tarihli rapor ekindeki hasar listesinde, Kurd Mahallesi'nde yanan binalar arasında, tiyatro binasının bulunmamasına karşın, İttihâd Kulübü'nün yer almış olması, bunun kanıtıdır. Yangında, Kocamanoğlu'nun devasa evi de yok olmuştur. Bir süreliğine binayı kiralamış olan Kolacı Agop'un ise, 1913 ve 1915 yıllarında restoran işletmeciliği yaptığı, Şark Ticaret Yıllıkları'nda kayıtlıdır.

Sergievi, "Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti" tarafından Şevki Balmumcu'ya yaptırılmış, inşaatı 1933-1934 yılları arasında tamamlanmıştır. Çeşitli kaynaklarda o dönemde çekilen resimlerine rastlanıyor.

"Devlet Tiyatrosu" reklamı (1950 Yılı PTT Ankara Telefon Rehberi)

Bunun dışında binadan hiçbir iz kalmamıştır. Başkentte ciddi bir opera ve tiyatro binasının eksikliği hissedilince, cumhurbaşkanlığı sırasında İsmet İnönü'nün emri ile Paul Bonatz davet edilmiş ve bina tamamen yıkılmadan gerekli değişiklikler yapılarak Devlet Tiyatrosu, Opera ve Balesi'ne dönüştürülmüştür. Açılışından itibaren tıpkı bugün olduğu gibi tiyatro, opera ve baleyi aynı çatı altında barındırmıştır. Revaklı ve sütunlu dış cephesi, sahnesinin bulunduğu bölümünün yüksekliği ile insanlarda büyük bina izlenimi bırakırdı. Seneler geçip çevrede yeni binaların yükselmesiyle çok büyük olmadığı fark edilmiştir. Büyük Tiyatro Ankara'nın kültürlü kesiminin rağbet ettiği bir yerdi. Yeni oyunların galasına gitmek her kula nasip olmazdı. Sadece galalarda değil, suarelerde hemen hemen her akşam oyun başlamadan önce adeta şık bayanların sergilediği bir defile izlenirdi. Erkekler de onlardan geri kalmaz, siyah ya da lacivert elbiseler giyilir, salona girinceye kadar fuayede sohbet edilirdi. O zamanlar buraya kot pantolonla gelmek için gerçekten deli olmak gerekirdi. Birinci perde bitip de salondan çıkılır çıkılmaz, seyirciler tiyatro eleştirmeni kesilir, ya eser ya da oyuncular bazen göklere çıkarılır, bazen de yerden yere vurulurdu. Bina operaya dönüştürüldükten sonra, 2 Nisan 1948 cuma günü perdelerini seyircilerine açtı.

Fuayesinin bembeyaz duvarları, mermer döşemesi, balkona çıkan parmaklıklı merdiveni ve duvardaki panolarıyla gelenlerde farklı duygular uyandırır, bazen baloların verildiği olurdu. Derken oyunun başlayacağını belirten zil çalar; salonun giriş kapılarındaki vişne çürüğü rengi ağır kadife perdeler otomatik olarak açılırken içeri girilirdi. Büyük bir telaşla yerini bulmaya çalışanlara görevliler yardım eder, böylece herkes yerine otururdu. Üstünde Levnî'nin "Rakkase" minyatürü bulunan tahta perde yukarı kalkıp gözden kaybolurken sahne perdesi ağır ağır açılır, tavandaki reostalı avizelerin ışığı yavaş yavaş sönerdi. Dakikalar ilerledikçe basan rehavet sonucu izleyenlerin bazılarından hafif tertip horlama sesleri duyulur, özellikle operalarda tenor ve sopranolar arya okurken yerlerinden sıçradıkları görülürdü. Protokol koltukları ile locaların devlet büyüklerine ayrılması ve çoğunlukla boş kalması eski bir gelenek olarak o zaman da devam ederdi.

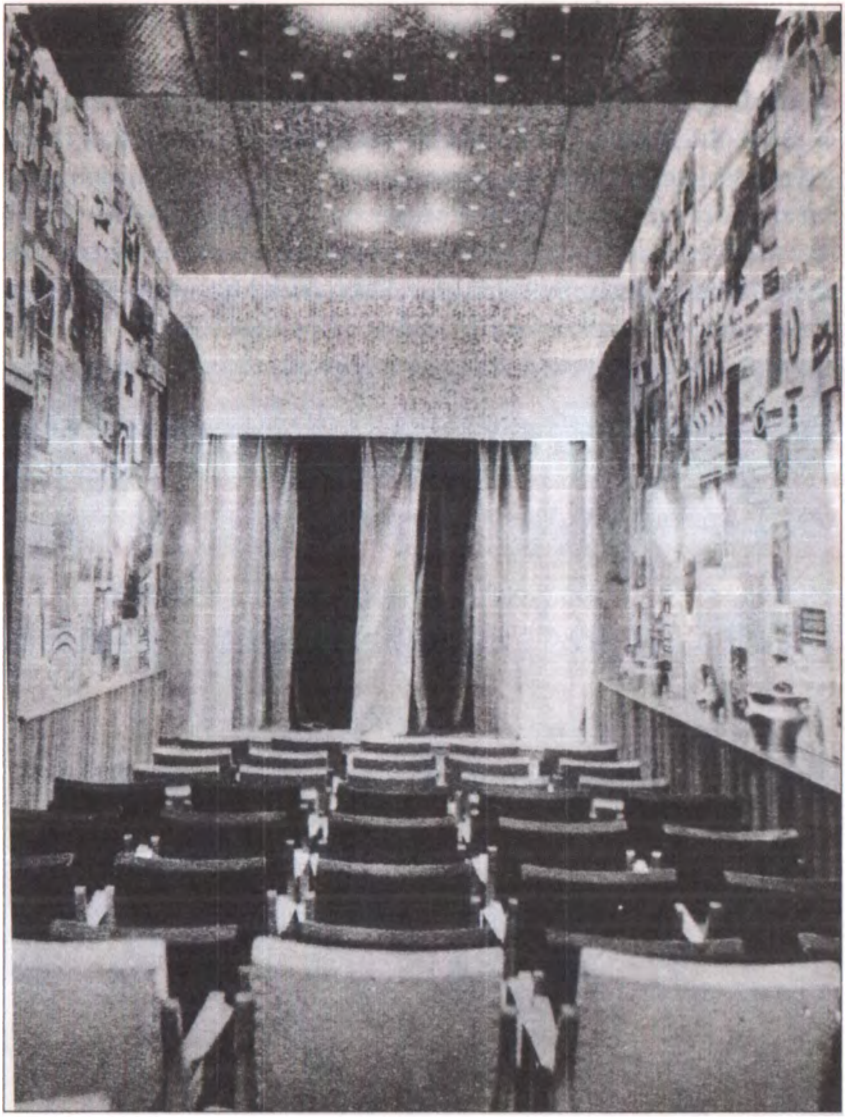

Büyük Tiyatro binası (1955)

Büyük Tiyatro Ankara Devlet Konservatuarı'ndan yetişmiş sanatkârlarıyla çok ciddi çalışmalar yapmış, değerli programlarla ülkemizde çağdaş anlamda tiyatro zevkinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Bugün de aynı çizgiyi sürdürmektedir. O yıllarda "Devlet Tiyatrosu İçtimaî Yardım ve Tesanüt Derneği" adında bir dernek ve bu derneğin çeşitli etkinlikleri vardı. Büyük Tiyatro perdelerini ilk kez "Kaltabanlar" oyunu ile açmış, Opera'da tam olarak oynanan ilk oyun "Madam Butterfly" olmuştur. Daha önce Mozart'ın "Bastien ile Bastienne" operası eksik olarak temsil edilmiştir.

Devlet Operası'nda sahnelenen "Tosca"da soprano Leyla Gencer ve bariton Vedat Gürten (1952)

Oda Tiyatrosu (1957)

Küçük Tiyatro

Küçük Tiyatro'nun yaşı elliyi çoktan geçmiş olup, bulunduğu yer Mimar Kemalettin'in eseri olan ikinci Vakıf Apartmanı'nın zemin katındaki apartman boşluğudur. Yapıldıktan sonra bir süre güreşçilerimizin çalışmasına ayrılan bu alan, daha sonra dekor atölyesi olmuş, en sonunda depo olarak kullanılmıştır. Devlet Tiyatroları'nda görevlendirilen ünlü tiyatro adamı Muhsin Ertuğrul burasını keşfederek "Tatbikat Sahnesi" haline getirmiş, 27 Aralık 1947 tarihinde Küçük Tiyatro olmuştur. Küçük Tiyatro'da sahnelenen ilk oyun, Ahmet Kutsi Tecer'in "Köşebaşı" adlı eseridir. Yine aynı apartmanın İstiklâl Caddesi tarafından girilen kısmı ikinci bir tiyatro, "Oda Tiyatrosu"dur.[244] Gerçekten büyücek bir oda genişliğinde olan bu tiyatroda koltuklara ünlü edebiyatçılarımızın adı verilmiştir.

Üçüncü Tiyatro

Üçüncü Tiyatro günümüzde yoktur. Resim ve Heykel Müzesi'nin salonu uzun süre Üçüncü Tiyatro olarak çalışmıştır. Bu sahnede sadece tiyatro oyunları değil operetler de oynanırdı. O yıllarda çok bakımsız olan salonun yaldızlı alçı kabartmaları dökülmüştü. Çok el değiştiren bu bina müze olarak hizmete girdikten sonra salon da esaslı bir onarım görmüştür. Resim ve Heykel Müzesi hakkında ilgili bölümde geniş bilgi verilmiştir. Üçüncü Tiyatro perdelerini, 4 Şubat 1956 cumartesi günü seyircilerine açtı. Sahnelenen ilk oyun, Garson Kanin'in "Dünkü Çocuk" adlı eseridir.

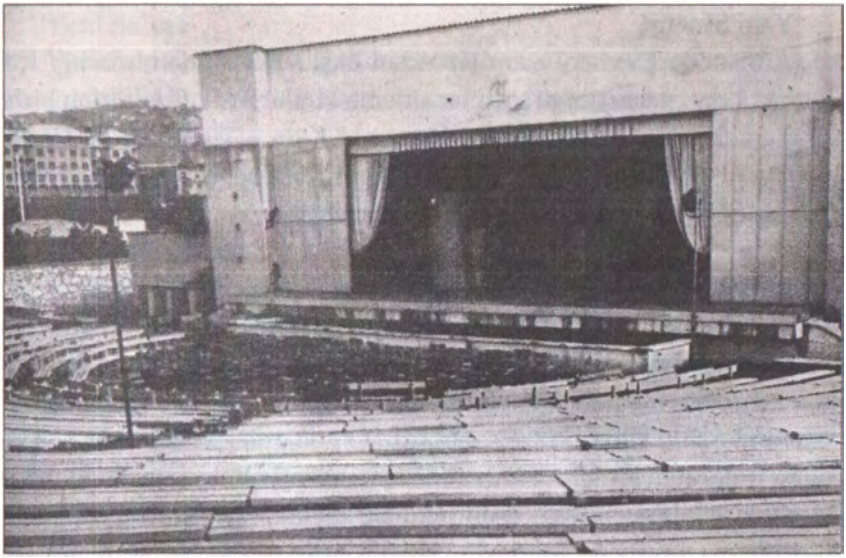
[244] Devlet Tiyatroları Oda Tiyatrosu, perdelerini 5 Ekim 1956 Cuma günü seyircilerine açtı. Salonunda 65 adet koltuğu vardı. İlk beş sıradaki 25 koltuğa, Ahmet Vefik Paşa'dan, Reşat Nuri Güntekin'e kadar Türk tiyatro yazarlarının, arkadaki 40 koltuğa ise, Aiskhylos'tan, Gerhart Hauptmann'a kadar, yabancı tiyatro yazarlarının adı verildi. Salonun duvarları, dünyanın her köşesinden getirilmiş tiyatro afişleriyle kaplanmıştı. Tiyatroda oynanan ilk eser, Bir Yastıkta'dır.

Tatbikat Sahnesi

Tatbikat Sahnesi, günümüzde Mamak Belediye Binası olarak kullanılan eski konservatuar binasının içinde küçük bir sahneydi. Konservatuar öğrencileri orkestra konserlerini, resitalleri, bale ve tiyatro denemelerini burada sergilerdi. Tatbikat Sahnesi'nde ilk gösteriler 1940'lı yıllarda başlamıştır. Sahneye konan ilk oyunlar Maeterlinck'in (Evin İçi) ile Molière'in (Gülünç Kibarlar) piyesleridir. Senfonik müzik alanındaki ilk eser ise Beethoven'in 9.Senfoni'sidir. Her isteyenin gidebileceği bir yer olmadığından ancak birilerinin aracılığı ile temin edilen biletlerle gidilebilirdi.

Gençlik Parkı Açık Hava Tiyatrosu

Gençlik Parkı Açık Hava Tiyatrosu senelerden beri terkedilmiş gibidir. Oysa yarım yüzyıl önce bütün yaz boyu ünlü tiyatrolar burada bir-bir buçuk ay boyunca çalışırdı. Muammer Karaca kış aylarında Yeni Sinema'yı kiralasa da, yaz aylarında Ankara'nın tiyatro sevenlerini burada kahkahadan kırar geçirirdi. Ankaralılar Onun Cibali Karakolu, On Bire Beş Var, Terkos Evleniyor, Müfettiş Bey, Etnan Bey Duymasın gibi oyunlarını burada izlemiş; Adile Naşit, Celâl Sururi, Muzaffer Hepgüler, Toto Karaca, Aziz Basmacı gibi ünlüleri de yine burada tanımıştır. Özellikle "Etnan Bey Duymasın" adındaki oyunu herkesin gülmekten gözünü yaşartırdı. Bir akşam gittiğimizde ön sırada oturan Adnan Menderes ile Kasım Gülek'i oyunu kahkahalarla izlerken görmüştük. Büyük bir tuluat ustası olan Muammer Karaca böyle durumlarda piyesi yeni esprilerle süsler, yeni bir biçime sokardı. O yıllarda çok genç olan Gazanfer Özcan ve Gönül Ülkü de burada sık sık temsiller verir, tiyatro severlere tatlı saatler yaşatırdı. Bazen de özel konserlerin verildiği olurdu. Gençlik Parkı Açık Hava Tiyatrosu'nun seyirci kapasitesi, 2500 kişilikti.

Gençlik Parkı Açık Hava Tiyatrosu (1957)

Lâle Bahçesi

Talât Paşa Bulvarı'ndan Dikimevi'ne giderken köprüyü geçer geçmez sağ tarafta tren yoluna paralel bir bahçe vardı; yerinde şimdi bir apartman var. Bu bahçe eskiden açık hava tiyatrosuydu. Burada uzun yıllar Mim Baki, İsmail Dümbüllü, Feridun Karakaya tiyatroları çalışmıştır. Genellikle vodvil ve tuluat karışımı oyunlar oynanırdı. Bazen bir saz grubu eklenerek operet havası verilirdi. Bunların dışında açık hava gazinosu olarak da çalışmıştır.

Doğan Bahçesi

Lâle Bahçesi'nin tam aksi yönünde, yani sol tarafta, köprünün Demirlibahçe tarafındaydı. Sazlı sözlü bir açık hava gazinosu olmakla birlikte bazen Sadi Tek Tiyatrosu temsiller verirdi. Bunun da yerine apartmanlar dikilerek unutulup gitmiştir. Bu açık hava gazinosunun adı, semtin sokaklarından birinde "Doğanbahçe Sokağı" olarak yaşamaktadır.

Yeni Sinema

Ankara'da Devlet Tiyatroları'ndan başka bir sahne olmadığı için İstanbul'dan gelen çeşitli gruplar sinema kiralarlardı. Bunlardan birisi de Yeni Sinema'dır. Özellikle Muammer Karaca Tiyatrosu ile Darülbedayi'nin (İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun) kiraladığı bu sinema hakkında "Sinemalar" bölümünde bilgi verilmiştir.

Büyük Sinema

Ankara'nın en güzel sinemalarından biri olan Büyük Sinema'nın sahnesi gerektiği zaman güzel bir tiyatro sahnesi olabiliyordu. Gerçekten de büyük olan sinemanın salonu çoğunlukla haziran aylarında İstanbul Şehir Tiyatrosu'nu ağırlardı. O zamanlar Ankara'da her binada bulunmayan klima sisteminin bu salonda bulunması nedeniyle sıcaklık pek hissedilmez, ünlü oyunlar keyifle izlenir, ünlü sanatkârları tanıma fırsatı kaçırılmazdı. Elli-elli beş yıl önce bölge tiyatroları henüz kurulmadığından Ankara'da Devlet Tiyatroları, İstanbul'da Şehir Tiyatrosu olmak üzere iki önemli tiyatro grubu vardı. Ankara İstanbul arasındaki ulaşım da bugünkü gibi değildi. Bu sebeple İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun Ankara'ya gelmesi tiyatro severler açısından bir olay olurdu. Herkesi Musahipzade Celâl'in eserlerini izleme, Bedia Muvahhit, Halide Pişkin, Behzat Butak, Reşit Baran, Raşit Rıza, Reşit Gürzap, Agâh ve Samiye Hün gibi dev oyuncuları görebilme heyecanı sarardı.[245]

---

[245] *Musahipzade Celâl'in "Mum Söndü" oyununa, hocam ünlü kemençe üstadı Ruşen Ferit Kam beni de götürmüştü. Mesut Cemil'le birlikte bir locada oyunu izliyorduk. Sahnenin birinde Vasfi Rıza Zobu rolü gereği iki ilahi okudu. Sonra alelacele locaya gelerek iyi okuyup okuyamadığını sormuştu. Vasfi Rıza Bey'in müziğimizi iyi bildiğini, sesinin güzel olduğunu ve birkaç plak doldurduğunu sonradan öğrendim.*

Yeni Sahne

Yeni Sahne diğer tiyatrolara göre daha sonraları hizmete girmiştir. Kurulduğundan bugüne kadar Tuna Caddesi'nde bulunan Türk-İş'e ait bir işyerinin giriş katında çalışmasını sürdürüyor. Bunların dışında kalanlar elli yıl sınırının içine girmez.[246]

Konser Salonları

Yarım yüzyıl önce Ankara'da doğru dürüst bir konser salonu yoktu. Çoksesli müziği sevenlerin işi daha da zordu. Günümüzdeki Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası salonu Ankara'nın ikinci Sergievi'ydi; zaman zaman sergiler açılırdı. Bu tarihten yıllarca sonra konser salonu durumuna getirilmiştir. Önemli konserler ve resitaller Büyük Tiyatro'nun salonu ile Ankara Radyoevi'nin bir numaralı stüdyosunda yapılırdı. Bir zamanlar büyük bir ilgi ile izlenen "Üniversite Konserleri" ise Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin salonunda verilirdi. Çok büyük olmamakla birlikte Ankara Radyosu'nun bir numaralı stüdyosu gerek Türk, gerekse Batı müziği konserlerine yıllarca ev sahipliği yapmıştır. Bunların dışında konser salonlarının arasında Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nin salonunu da saymak gerekiyor.[247]

---

[246] Ankara'nın ilk özel tiyatrolarından biri de, Devlet Tiyatrosu eski aktörü Oğuz Bora tarafından 1952 yılında Tuna Caddesi'nde açılan 5. Tiyatro'dur. Yeni Sahne'den önce, aynı salonda faaliyetteydi, 1959 yılında kapandı.

[247] 1950'li yıllarda ve sonrasında tiyatroya ve sanata etkin destek sağlayan bir kuruluş da "Sanat Sevenler Derneği"dir. 1952 yılında kuruldu. Lokali, Tuna Caddesi girişinde, İşçi Sigortaları Apartmanı'nın altında, Piknik Restoran'a komşuydu. Başta Burhan Doğançay (1956'da) ve Bedri Baykam (1963'te) olmak üzere pek çok ressam ilk sergilerini bu lokalde açtı. Dernek, 1964-65 sezonundan itibaren tiyatro, 1983 yılından itibaren de plastik sanatlar ödülleri vermeye başladı. Faaliyetini günümüzde "Sanat Kurumu" adıyla sürdürmektedir.

Konser ve sergilere ev sahipliği yapan Sanat Sevenler Derneği Lokali (1957)

Türk Müziği'ne gelince, radyo sanatkârları da dahil olmak üzere, dönemin ünlü sanatkârları kişisel konserlerini çoğunlukla Büyük Sinema'da verirlerdi. Buna ilaveten, bugün mevcut olmayan

Ulus'taki Yeni Sinema, Cebeci Sineması ile Kızılay'daki Ulus Sineması'nda da konserler düzenlenirdi. Bu sınırlı şartlar altında her isteyenin kolayca bilet bulup konsere gitmesi her zaman kolay olmazdı. Bu sahnelerde çok sesli müzik konserleri de olurdu.

SİNEMALAR

Ankaralılar sinemayı 1919 yılında, yani elektriğin kullanılmaya başlanmasından sonra tanımıştır. Şehre elektrik ilk kez bir buharlı lokomotiften verilmiştir. Daha sonra Bentderesi'nde kurulan bir jeneratör devreye girmiş; ancak verilen elektriğin çok düşük voltajlı ve güçsüz olması nedeniyle sadece özelliği olan yerlere dağıtılmıştır. 100.Yıl Çarşısı'nın yerinde bulunan Ankara'nın ilk sineması Türkiye Büyük Millet Meclisi binasından kablolarla elektrik alınarak hizmete girmiş, sonra yine Ulus'ta taştan yapılmış bir binaya taşınmışsa da kısa bir süre sonra yanmıştır.[248] Buradan Milli Savunma Bakanlığı'nın boşalttığı Erkek Teknik Okulu'na (eski Birinci Erkek Sanat Enstitüsü) taşınmıştır. Ankara'nın en eski sinemalarından birisi de Türkiye İş Bankası'nın eski genel müdürlük binası ile Sümerbank Genel Müdürlüğü'nün karşısında açılıp sonradan birçok değişikliğe uğramış olan "Klüp Sineması"dır.

Günümüze gelinceye kadar sinemalarda da pek çok değişiklik olmuştur. Gerçekten öyle miydi, yoksa o dönemi yaşayanlara mı öyle gelirdi bilinmez, Ankara sinemalarının eski kuşağın hatıralarında önemli bir yeri vardır. Bu sinemalar, toplumun her kesiminin zevk anlayışına karşılık verecek şekilde değişik semtlere dağılmıştı. Radyo dinlemek, sinemaya gitmekten başka eğlencesi olmayan halk hemen hemen her seansta salonları doldururdu. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra film piyasası açılınca ünlü filmlerin birer kötü kopyası olan Arap filmleri piyasadan çekilmiş, yerlerini Amerikan, Fransız, Alman hatta Rus filmleri almıştır. Türk sineması henüz emekleme dönemindeydi. İtalyan yapımı "İki Yetime", Alman sinemasının

---

[248] Söz konusu sinema, "Millet Bahçesi Sineması" adını taşıyordu.

klâsiklerinden "Kara Gözler", Rus yapımı "Arabacının Kızı" filmleri etkisini toplumda yıllarca sürdürdü. Derken Amerikan filmleri piyasaya girerek hepsinin yerini aldı. İstanbul ayrı tutulursa, başkentte sinema sayısının çokluğu seyircinin bolluğundan ileri gelse gerektir. Eski kuşak sinemalarının bir tekinin bile günümüze gelememesi gerçekten üzücüdür.

Büyük Sinema

Büyük Sinema Ankara sinemalarının en muhteşemiydi; 1949 yılında çalışmaya başlamıştır.[249] Çevrede bulunan lokantalarda, özellikle Piknik'te aperatif bir şeyler yedikten sonra Büyük Sinema'ya gitmek Ankaralıların en sevdiği eğlencelerden biriydi. Zafer Parkı'nın Kızılay yönündeki köşesinden başlayan, halen eski görünümünü koruyan "Büyük Apartman"ın zemin katındaydı. Günümüzün Büyük Çarşı'sı bu mekândır. Diğer bütün sinemaların ücreti bir lira iken Büyük Sinema'ya yüz elli kuruşluk biletlerle girilirdi. Oynayan filmler alt yazılı ve orijinal olduğu için herkes kolayca izleyemez, çoğunlukla kültürlü kesim tercih ederdi. İçinde bulunduğu Büyük Apartman aynı sıradaki apartmanların en güzellerindendi; burada varlıklı olanlar oturabilirdi. Burası da Soysal Apartmanı gibi Ankara'nın ilk kaloriferli binalarındandır.

---

[249] Büyük Sinema'nın sahipleri, Kâzım Rüştü Güven ve kardeşi Ahmet Hamdi Başaran'dır. Sinemanın projesini, Y. Mimar Abidin Mortaş çizdi, inşaatına 1947 yılında başlandı. Perdelerini ilk kez 17 Ocak 1949 Pazartesi günü, başrollerini Bette Davis, Paul Henried ve Claude Rains'in paylaştıkları, 1946 yapımı Zehirli Yalan (Deception) filmiyle seyircilerine açtı. Sinemanın kapasitesi, 1552 koltuktu. 1950'li yıllarda, Ankara Belediyesi tarafından, Ankara'daki eğlence yerleriyle ilgili olarak yapılan sınıflandırmada, "lüks" sınıfında yer alan tek sinema, Büyük Sinema idi. Sinemanın faaliyetine, 1978 yılında son verildi.

Bulvardaki çift kapıdan geniş bir antreye, antreden de gişelerin bulunduğu fuayeye geçilirdi. Önceki seans nedeniyle dolu olan salon boşalıncaya kadar kalabalık burada beklerdi. Çıkış kapısı ise Zafer Parkı tarafındaydı. Sinema salonuna giriş sağlı sollu iki çarpmalı kapıdan sağlanırdı. Kapının üstündeki geniş alınlıkta ressam Turgut Zaim'in çok güzel desenleri vardı. Yandaki geniş merdivenlerden balkona çıkılırken ünlü "Büyük Pastane"nin yanından geçilirdi. Güzel kadın meraklıları balkon kapısından girmeden önce masasında oturmakta olan "Madam Elizabet"e bakmadan edemezdi.[250] Salonla balkon arasındaki ikinci katta özellikle gençlerin devam ettiği "Ali Baba" adında bir oyun salonu vardı. Çok yüksek, insana ferahlık veren bir sinema salonuydu. Vişne çürüğü rengindeki kadife kaplanmış koltuklarının salona uygun bir meyille yerleştirilmesinden dolayı oturanların görüş alanı çok rahattı. En arka sırada localar vardı. Geniş sahnesinin perdeleri de aynı renk kadifeden yapılmıştı. O yıllarda Ankara'daki binalarda havalandırma sistemine pek rastlanmadığından sinemadaki klima sistemi sayesinde en sıcak günlerde bile sinema severler serin bir ortamda film izlemenin keyfini yaşardı. Sahne ile tavan arasındaki duvarda yine Turgut Zaim'in resimleri dikkati çekerdi. Sinema çarşıya dönüştürülürken bu resimler tavan arasına atılmış, çok yakın bir zamanda çıkan yangında tamamı yanmıştır.

Suarede yerini alan konuklar, perdenin ağır ağır açılışını beklerken ilk gong sesi ile heyecanlanırlardı. Bu sırada tavandaki büyük ve ilginç avizeler renkli ışıklar saçarak yavaş yavaş söndürülür, film başlardı. Asıl film başlamadan önce yabancı kaynaklı magazin fragmanları gösterilirdi. İngiltere kral ve kraliçesinin neler yaptığı, at yarışları, dünya futbol haberleri, İngiltere kaynaklı magazin haberleri bu filmlerinden öğrenilirdi. Bu arada bir sonraki film ile oynatılması düşünü-

---

250 Yazarın, "Madam Elizabet" olarak andığı hanım, Büyük Pastane'nin işletmecisi, Beyaz Rus asıllı Larissa Marika'dır. Kendisiyle ilgili olarak, "Pastaneler" bölümünde ayrıntılı bilgi verilmiştir.

len filmler izleyicilere tanıtılırdı. Ülkemizde ilk kez üç boyutlu film bu sinemada oynatılmış, filmi özel gözlüklerle izleyen seyirciler dehşete düşmüştü.

Büyük Sinema'nın hissedilir bir ağırlığı vardı. Ankaralılara bütün sinema klâsiklerini ve güzel filmleri burası göstermiştir. Bunların içinde bir tanesi var ki, adı "Avare" olan bu Hindistan filmi birkaç hafta kapalı gişe oynamıştı. Değişik kültürel etkinliklere de yer verilirdi. Yıllarca çalışmasına rağmen kesinlikle düzeyini düşürmedi. Ünlü tiyatroların temsilleri burada sahnelenir, çeşitli sanatkârlar kişisel konserlerini burada verirdi. O yıllarda Ankara'da salon kıtlığı olduğundan kültürel etkinliklere de ev sahipliği yapardı. Uluslararası Chopin Festivali de Büyük Sinema'da yapılmıştır. Bu güzel sinema ve salon 1978 yılında iş merkezi haline getirilerek çalışmasına son verilmiştir.

Yeni Sinema

Ankara'nın kaliteli ilk sinemalarından birisi de Yeni Sinema idi.[251] Bu güzel bina niçin yıktırıldı, yıktırılmasındaki amaç neydi bir türlü bilinemedi. Sümerbank Genel Müdürlüğü ile Zincirli Cami'nin arasındaydı. Yıktırıldıktan sonra yeri uzun süre boş olarak bekletildi; sonra ahşap binalardan oluşmuş bir çarşıya dönüştürüldü. Şimdi burada büyük bir inşaat başlatılmış durumdadır. Gül kurusu rengindeki dış görünüşünde bir özellik olmamakla birlikte içinin ilginç bir mimarisi vardı. Ana kapıdan fuayeye girilince bilet gişeleri ile balkona çıkılacak merdivenler sağda, bekleme salonu sol taraftaydı. Sinemaya gelen seyirciler koyu mavi kadife koltuklara oturarak salonun dolmasını beklerdi. Sütunlar üstüne oturtulmuş balkon ile altındaki

[251] Yeni Sinema, perdelerini ilk kez 1928 yılında seyircilerine açtı. Komandit şirket statüsündeydi. Kapasitesi, 1152 koltuktu. Eğlence yerleri sınıflandırmasında, "birinci sınıf" eğlence yeri olarak görünüyordu. Sinemanın faaliyetine, 1956 yılında son verildi.

locaların tasarımı girintili çıkıntılı yarımay şeklindeydi. Locaların tam ortasında Atatürk için özel olarak dekore edilmiş küçük bir loca daha vardı. Klâsik üslupta dekore edilen salonun tavanı yüksek ve ferahtı. Seçme filmler oynatılır, zaman zaman kültürel programlara ve konserlere de yer verilirdi. Muammer Karaca Tiyatrosu kış aylarında Ankara'ya geldiğinde genellikle bu sinemayı tercih ederdi. Ulus'un o yıllardaki değerine uygun bir düzey tutturmuştu; yıkılıncaya kadar da düzeyini düşürmedi.

Yeni Sinema Salonu (1934)

Ulus Sineması

Ulus Sineması 1935 yılında yapılmış ve yakın sayılabilecek bir tarihte yıktırılmıştır.[252] Ankara'nın daha doğrusu Yenişehir'in en güzel

---

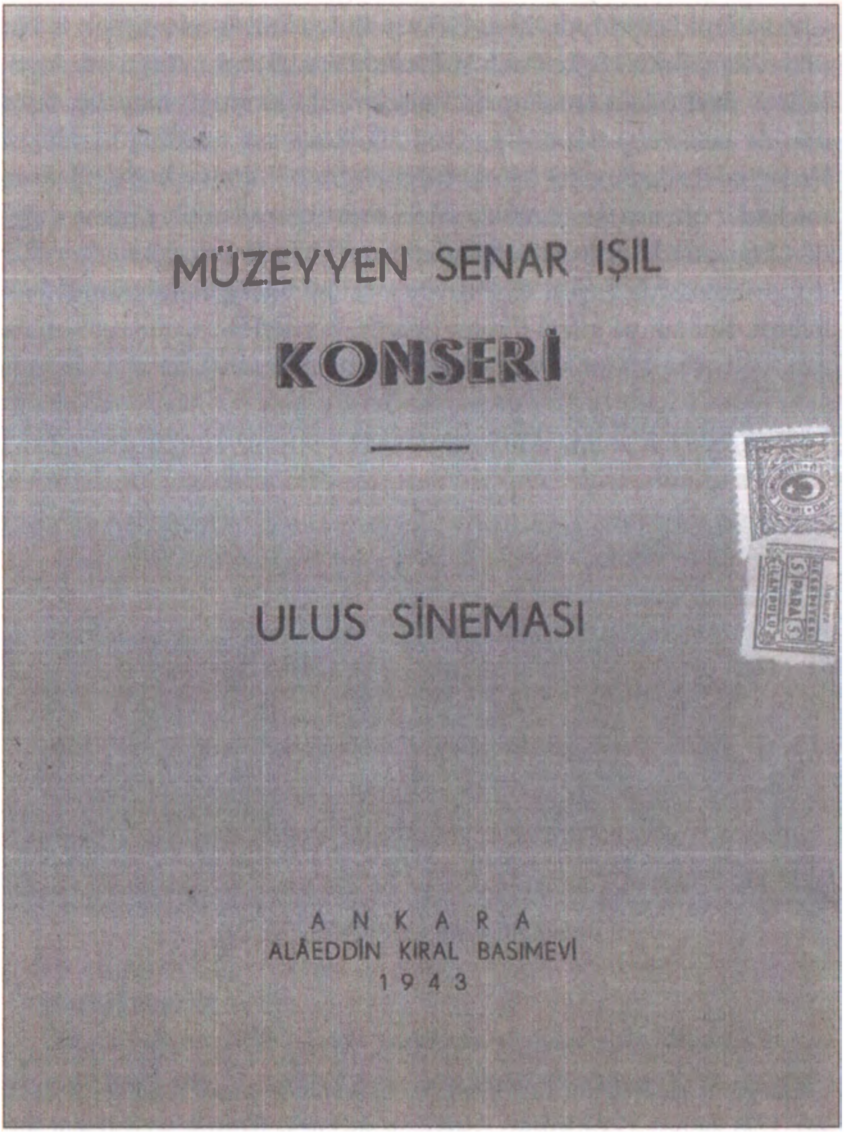
[252] Ulus Sineması'nın işletmecileri, Cebeci Sineması'nın da sahipleri olan Ali Cemalî ve kardeşi İzzet Cemalî idi. Sinema, perdelerini ilk kez 20 Ocak 1939

sinemalarından biriydi. Ziya Gökalp Bulvarı üzerinde, Emek İş Hanı'nın karşısında, Şekerbank'la Pamukbank'ın bulunduğu yerdeydi. Bulvar üzerindeki ana kapıdan gişelerin bulunduğu fuayeye, buradan da bekleme salonuna geçilirdi. Balkona sağ taraftaki merdivenlerden çıkılırdı. Sinema Müdürlüğü de bu bölümdeydi. Büyük Sinema kadar olmasa da güzel bir salonu vardı, sıradan bir sinema değildi. Ortasında koridor olan iki sıra kırmızı kadife koltuklara oturulurdu. Antraktlarda Soysal Apartmanı tarafındaki sigara salonunda beklenirdi. Kaliteli ve güzel filmler getirtir, konserlere, tiyatro çalışmalarına ve başka etkinliklere de yer verirdi. Herhalde daha fazla gelir elde etme amacıyla olsa gerek, başkentin pek çok tarihi binası gibi 1967 yılında kapatılıp yıktırılarak kısa zamanda unutulup gitmiştir.

Sümer Sineması giriş bileti (1940'lar)

Cuma günü, başrollerini Tino Rossi, Michele Alfa ve Marie Bizet'in paylaştıkları, 1938 yapımı Paris Işıkları (Lumiéres de Paris) filmiyle seyircilerine açtı. Eğlence yerleri sınıflandırmasında, "birinci sınıf" eğlence yeri olarak görünüyordu. Faaliyetine, 1968 yılında son verildi.

Müzeyyen Senar'ın Ulus Sineması'nda 6 Mayıs 1943 tarihinde verdiği konserin programı (Nurhan ve Korkut Erkan koleksiyonu)

Ankara Sineması

Ankara Sineması, Sıhhiye'de Necatibey Caddesi'ne girer girmez sağ tarafta, Balıkçıoğlu İş Hanı'nın sırasındaydı. Yakın zamanlarda yıkılarak yerine Ankara İş Hanı yapılmıştır. Ankaralıların tercih ettiği nitelikli sinemalardandı.[253] Cephesi biraz dar olan sinemanın bir sonraki hafta gösterilecek film reklamlarının bulunduğu camekânlar ana giriş kapısının iki tarafına asılırdı. Balkonuyla birlikte üç katlıydı. Bilet gişelerinin bulunduğu fuayenin sağ tarafındaki merdivenlerden balkona çıkılır, yanından alt salona inilirdi. Bekleme salonu katın cadde tarafındaydı; asıl salon giriş katındaydı. Dar fakat yüksek tavanlı bir yapıydı. En güzel yeri çok meyilli olan balkonuydu; seyircilerin görüş alanının kapanması ihtimali yoktu.

Cebeci Sineması

Cebeci sineması Talât Paşa Bulvarı üzerinde, Dörtyol'dan Dikimevi'ne giderken Plevne Caddesi kavşağına varmadan sağ tarafta, benzincinin yanındaydı.[254] Şimdi bu benzin istasyonu da burada bulunmuyor. Cebeci Sineması da çok yakın bir geçmişte yıktırılmıştır; arsası halen boş duruyor. Elli yıl önce bu bölge Ankara'nın en popüler, en beğenilen bölgelerinden birisiydi. Özellikle yabancı filmler oynatılır, zaman zaman konserler ve gösteriler için kiralanırdı. Toplumsal deği-

---

[253] Ankara Sineması 1943 yılında hizmete girdi. Kapasitesi, 1100 koltuktu. Belediyece düzenlenen eğlence yerleri sınıflandırmasında, "birinci sınıf" eğlence yeri olarak görünüyordu. Sinemanın faaliyetine, 1988 yılında son verildi. Açıldığı yıllardaki işletmecisi Rafet Yetiş'ti.

[254] Cebeci Sineması, perdelerini, ilk kez 1951 yılında seyircilerine açtı. Sinemanın sahipleri, Ulus Sineması'nın işletmeciliğini de Sait Çelebi'den almış olan Ali Cemalî ve kardeşi İzzet Cemalî idi. Kapasitesi 1282 koltuktu. Belediyece düzenlenen eğlence yerleri sınıflandırmasında, Cebeci Sineması, "birinci sınıf" eğlence yeri olarak görünüyordu. Sinema, Talât Paşa Bulvarı üzerinde, 158 numarada yer alırdı.

şimlere ayak uyduramayarak kendini yenileyemedi, adı sadece anılarda kaldı.

Park Sineması

Park Sineması Çankırı Caddesi'ne girince Turist Otel'e varmadan sol tarafta, ilk Maliye Bakanlığı ek binası ile Sümerbank'ın karşı sırasındaki bir apartmanın alt katındaydı. Eski tip barların yakınında olan bu sinemanın değişik bir izleyici kitlesi vardı. Ankara'nın en eski sinemalarından olup "Kulüp Sineması" adı ile hizmete girmiştir.[255] Ahşap olan bina 1941 yılında yanmış, 1942'de yeniden yapılarak önce Halk, sonra Park Sineması olmuştur. Aslında pek büyük bir sinema değildi. Ana kapıdan önce büyük sayılamayacak bir fuayeye, buradan da ahşap tabanlı salona geçilirdi. Sinema salonunun eski tarihlerde bir yangın geçirmesi nedeniyle sahne, yani perde ters taraftaydı. Salonun meyli yukarıdan aşağı değil, aşağıdan yukarıydı. Bu yüzden film izleyenler garip bir duyguya kapılırdı. Genellikle üçüncü sınıf filmler, eski kovboy filmleri oynatılırdı.

Sus Sineması

Sus Sineması eski adıyla Çocuk Sarayı Caddesi, yani Anafartalar Caddesi'nin Samanpazarı'na çıkan bölümünde, Denizciler Caddesi

---

[255] Kulüp Sineması, perdelerini seyircilerine 1926 yılında açtı. Müsteciri, 1929'a kadar Fahrettin Bey'di. Ondan sonra, işletmeciliğini Muhittin Bey yürüttü. Açılışından on yıl sonra, 1936 yılında bir onarım gördü. Bu onarım sonrası, Halk Sineması adıyla faaliyete geçti. 1941 yılında çıkan bir yangının ardından yenilendi ve 1942 yılında Park Sineması oldu. Sinema, İş Bankası ile Avukat Muhittin Baha Pars'ın ortak olduğu "Sinema-İş Limited Şirketi"nce çalıştırıldı. 1940 ve 1950'li yıllarda şirketin müdürü, Şevket Koçin idi. Park Sineması'nın, koltuk kapasitesi 1400'dü. Belediye tarafından düzenlenen eğlence yerleri sınıflandırmasında, "birinci sınıf" eğlence yerleri arasında görünüyordu. Sinemanın faaliyetine, 1960 yılında son verildi.

kavşağını geçtikten sonra Çocuk Esirgeme Apartmanı'nın yanından merdivenlerle inilen dar sokağın içindeydi.[256] Bu sinema o zamanlar bir özelliği ile ünlüydü. Pehlivan hikâyeleri tefrikası gibi Amerika'nın en ucuz kovboy filmlerinin tamamı burada oynatılırdı. Salona bir kez giren üç dört saat çıkamazdı. Zaten girişteki panolarda filmin adının altına "Otuz iki kısım tekmili birden" diye yazılırdı. Hepsi de renksiz ve kalitesiz filmlerdi. Hem büyük bir salon değildi, hem de seyirci kalitesi düşüktü. Müşterilerinin çoğunluğunu macera özentisi içindeki gençler oluştururdu. Kafaları şişmiş, gözleri yorulmuş seyirciler arasında "Esas artiz ya da esas oğlan" hikâyeleri daha kapıdan çıkarken başlardı. Hızını alamayanlar ikinci seansı göze alabilirdi.

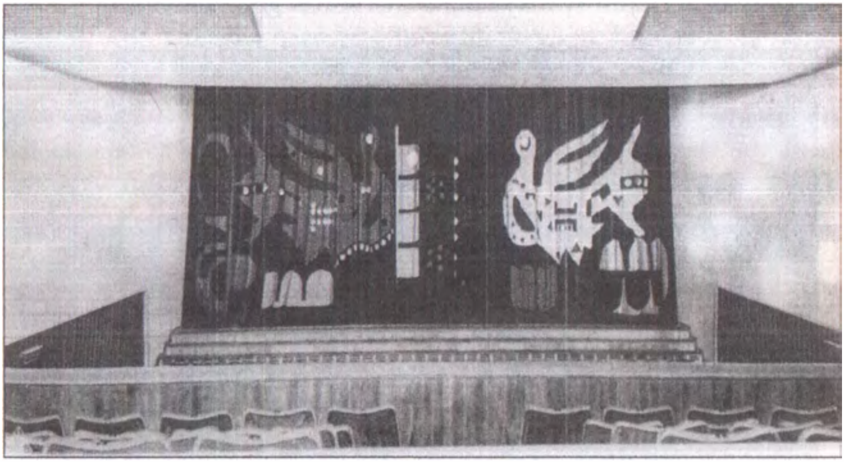

Yenimahalle Alemdar Sineması (1957)

[256] Sus Sineması perdelerini, 1938 yılında seyircilerine açtı. Koltuk kapasitesi 600 idi. Belediye sınıflandırmasında, "birinci sınıf" eğlence yerleri arasındaydı. Sus Sineması'nın faaliyetine, 1985 yılında son verildi. Başrollerinde genellikle Buck Jones ve Gene Autry'nin yer aldığı eski kovboy filmleri oynatan bir sinemaydı.

Sümer Sineması

Küçük bir sinema olan Sümer Sineması'nın binası önce yüzme havuzu olarak yapılmış, sonra sinemaya dönüştürülmüştür.[257] Denizciler Caddesi'nde Beyrut Palas otelinin az ilerisinde, Sus Sineması'nın altındadır. Özellikle kovboy filmlerinin oynatıldığı bir yerdi. Caddeye göre biraz yüksekte olan bir kapısı vardı. Bir süre adını değiştirip "Güneş Sineması" adını alarak çocuk filmleri oynattıysa da sonra eski kimliğine döndü. Diğer sinemalarla karşılaştırılırsa üçüncü sınıf bir sinemaydı.

Renkli Sinema'nın, deseni Bedri Rahmi Eyüboğlu'na ait olan perdesi (1957)

---

[257] Sümer sineması, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun, çocuklar için yaptırdığı, kapalı yüzme havuzundan sinemaya, 1940 yılında dönüştürüldü. Belediye sınıflandırmasında "ikinci sınıf" eğlence yerleri arasındaydı. İşletmeciliğini Necdet Güneşoğlu aldıktan sonra, Güneş Sineması adını aldı. Alt gelir grubundan seyirciye hitap eden Sümer Sineması 1958 yılında, Güneş Sineması ise 1971 yılında faaliyetlerine son verdiler.

Sonradan yapılan sinemalar içinde en eskisi olan Alemdar Sineması Yenimahalle beşinci duraktaydı.[258] Burası günümüzde iş merkezi olmuştur. Bahçelievler üçüncü duraktaki Renkli Sinema uzun ömürlü olmamış, bir yangın geçirerek kimlik değiştirmiştir.[259] Maltepe'deki Gölbaşı Sineması da yakın zamanlarda yıkılarak yerine büyük bir bina yapılmıştır. Bunların hepsi elli yıl sınırının içine girmez.

Yazlık Sinemalar

Ankara'nın çeşitli semtlerinde hizmet veren, sadece yaz aylarında çalışan açık hava sinemaları da vardı ancak hiçbirisi günümüze gelememiştir. Bunların içinde en merkezî olanı Kurtuluş'tan Dumlupınar Caddesi'ne girince sağ tarafta, tren yoluna paralel bir arsada bulunan Yazlık Çiçek Sineması'dır. Sinemanın yerinde şimdi apartmanlar var; ancak yanındaki eski Ankara evi hâlâ ayakta duruyor. Çevresi kavak ağaçlarıyla çevrili, perdesi tren yolu tarafındaydı. Sıra sıra dizilmiş bahçe sandalyelerinde oturup filmin başlamasını beklerken plâk yayınlarından dönemin en beğenilen parçalarından olan "akrobatik saksafon", samba ve raspa parçaları dinlenirdi. Filmin en heyecanlı

---

[258] Alemdar Sineması, Kayserili işadamı Necati Alemdar'a ait olup, 1958 yılında açıldı. Sinemanın kapasitesi, 1557 koltuktu.

[259] Renkli Sinema, perdelerini seyircilerine 1956 yılı Nisan ayında, başrollerini Jane Russell, Gilbert Roland, Arthur Hunricutt ve Mary McCarty'nin paylaştıkları, 1954 yapımı "Paris Çılgınlıkları" (The French Line) filmiyle açtı. Perdesi üzerindeki desenler ve dekor, Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Ferruh Başağa'ya aitti. Sahip olduğu teknik özellikler ve fuayesinin estetiğiyle, seçkin bir yer olan sinemanın kapasitesi, 1000 koltuktu. Sahibi, Morrison Knudsen firmasıyla birlikte Seyhan Barajı'nı inşa eden, Müteahhit Tarık H. Koyutürk idi. Renkli Sinema, 27 Eylül 1966 tarihinde geçirdiği bir yangın sonucu kapandı. Gerçekleştirilen onarım sonrasında açılarak, faaliyetini 1980'li yıllarda da sürdürdü. Bahçelievler 42. Sokak'ta faaliyet gösteren sinemanın yanında da "Renkli Pasta Salonu" yer alırdı.

yerinde bazen birdenbire bastıran "kırkikindiler" seyircilerin keyfini kaçırır, kaçacak yer olmadığından ıslanmayan kimse kalmazdı.

Bir başka yazlık sinema da Cebeci Çayırı'nda, "İnönü Stadı"nın yerindeki Buluş Sineması'ydı. O yıllarda boş olan Cebeci Çayırı'nı kiralayan halk müziği sanatkârı Hacer Buluş, çevresi briketten yapılmış duvarlarla çevrili bir sinema yaptırmıştı. Bütün yaz boyu çalışır, toplu sünnet düğünleri yapılır, bazen de ünlü ses sanatkârları konserler verirdi. Daha yakın zamanlarda yapılmasına rağmen uzun ömürlü olmamıştır.

Demirlibahçe'de, Seymenler Sokağı ile Mamak Caddesi'nin kesiştiği köşede "Yıldız Sineması" adında yazlık bir sinema daha vardı.[260] Bugün bu yerde Tıp Fakültesi'ne bağlı olarak çalışan Ankara Kalp Vakfı'nın hastanesi var. Bütün yaz boyunca bölgede oturanların vakit geçirdiği bir yerdi. Genel cerrahi kliniğine yakın olduğundan hastalar rahatsız olur, fakülte yönetimi tarafından zaman zaman uyarılırdı. Bütün bunlardan başka yazlık sinemalara örnek olarak Ulucanlar'daki Sakarya Sineması ile Yenimahalle Serdar Sokağı'ndaki Seyran Sineması, aynı sinemanın Ragıp Tüzün Caddesi'ndeki yazlık bölümü, Yenidoğan'da Yüksel Sineması, Dışkapı'da meydanın yakınındaki Nur Sineması[261] ve az ileride sonradan Atlas Sineması olan Şan Sineması'nı sayabiliriz. Koç Sineması ise Gülveren'de, Plevne Caddesi'nin sol tarafında bulunan büyük benzin istasyonunun yakınındaydı.

---

[260] Yıldız Sineması'nın müsteciri, Abdullah Özgörür'dü.

[261] Nur Sineması'nın projesi, daha önce Büyük Sinema'nın da projesini çizmiş olan Y. Mimar Abidin Mortaş'a aittir. İnşaatı 1952 yılında bitirilerek, hizmete açıldı. Sinemanın çizgilerinde, Büyük Sinema'dan esintiler fark edilirdi. Müsteciri, Kâzım Rüştü Bey idi. Yıldırım Beyazıt Meydanı'nda, Çankırı Caddesi'yle Etlik Caddesi'nin kesiştiği noktada, petrol istasyonu'nun yanında Nur Sineması yer alırdı. Sinema, Dışkapı kavşak düzenlemeri sırasında yıktırıldı.

LOKANTALAR

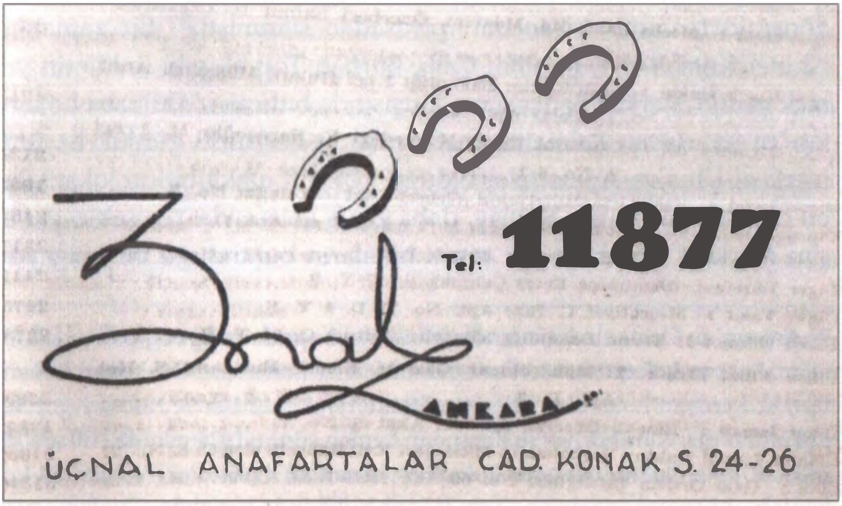
Ankara çok eski ve yerleşik bir şehir olmakla beraber, Kurtuluş Savaşı sırasında ve daha sonra yoğun bir nüfus artışı olması nedeniyle toplumsal eksikleri elbette olacaktı. Yurdun dört bir yanından gelerek Atatürk'ün çevresinde toplanan aydınlar kesimi çok çeşitli güçlüklerle karşılaştı. Konaklamak için uygun bir yer olmadığı gibi, ne karın doyuracak ne de eğlenebilecek bir yer vardı. Çok geniş bir düşünce adamı olan Atatürk bunları yakından görmüş, bütün imkânsızlıklara rağmen bazı önlemler aldırtmıştır. Savaş içinde Ankara'nın ilk lokantaları Hükümet Konağı'na yakın bir yerde açılan "Kemal'in Lokantası" ve Şehir (Halk ya da Millet) Bahçesi'nde bulunan "Şehir Bahçesi Lokantası" imiş.

Elli yıl önce bile Ulus'un görüntüsü epeyce değişmiş olmalı ki, o dönemin tanınmış lokantaları piyasadan silinmişti.[262] Bir zamanlar Ahmet Kutsi Tecer, İbrahim Çallı, Burhan Toprak gibi ünlülerin yemek yediği Merkez Bankası'nın karşısında bulunan "Gülbaba Lokantası"nı hatırlayan kalmamıştır. O yıllarda her türlü günlük hayatın merkezi Ulus ve Anafartalar olduğu için irili ufaklı bütün lokantalar bu civara toplanmıştı. Kızılay, daha geniş anlamıyla Yenişehir, yerleşim merkezi olmaktan çok resmi binaların bulunduğu bir bölgeydi.

---

[262] Ankara'da Osmanlı döneminde, 20. yüzyıl başında faaliyet gösteren lokantalar; Angora Lokantası, Merkez Lokantası, Gar Lokantası, O. Hasyan Lokantası, K. Kızılyan Lokantası, Hüseyin Efendi'nin Lokantası ve Kolacı Agop'un Lokantası'dır. Cumhuriyet'in ilânından hemen sonra, 1924 yılında Ankara'da mevcut lokantaların; Angora Lokantası, Anadolu Lokantası ve Merkez Lokantası olduğu, aynı yıla ait Türk Ticaret Yıllığı'nda kayıtlıdır. Bunlara, 1928 yılında Cumhuriyet Lokantası ilave oldu.

Dolayısıyla lokantalar açısından pek zengin sayılmazdı. Ankara'nın tanınmış lokantalarının çoğu Zincirli Cami çevresi, Ulus İş Hanı'nın arkası ile Posta (Teğmen Kalmaz) Caddesi'nde toplanmıştı. Bunlardan günümüze tek örnek bile kalmamıştır. Bu lokantaların içinde gündüzleri lokanta olup geceleri gazino olarak çalışanları da vardı. Bunların en eskilerinden birisi de vaktiyle Dikmen Caddesi üzerinde bulunan Arap ya da Güllü Selim'in lokantasıdır. Bu lokanta gözlerden uzakta rahatça hareket etmek isteyenlerin toplandığı bir yerdi. Meyhaneler bölümünde adını andığımız İsmetpaşa Telgraf Sokağı'nda bulunan Atıf'ın Meyhanesi de içkili bir lokantaydı. Şimdiki gibi her adım başı rastlanan ayaküstü yemek yenebilecek yerlerin olmaması nedeniyle, bunların yerini tutan sokak köftecileri eskiden de vardı. En yoğun olduğu yer Çankırı Caddesi idi. Ne anlama geliyorsa bu köftelere "mınga", satıcılarına da "mıngacı" denirdi. Bunların en ünlüsü Rüzgârlı Sokağın ana caddeye birleştiği yerde, çoğunlukla bar çıkışlarında gececilere hizmet eden "Mıngacı Hakkı" idi.

"Üç Nal Lokantası" reklamı (1950 Yılı PTT Ankara Telefon Rehberi)

Üçnal Lokantası

Üçnal Lokantası günümüzün deyimi ile entel geçinen takımın, bohem hayatını sevenlerin, sanatçı ve edebiyatçıların, gazetecilerin devam ettiği bir lokanta, açıkçası bir meyhaneydi. Ulus'taki Gima binasından Hisar Caddesi'ne doğru yürürken binayı geçer geçmez Ankara taşından yapılma birkaç basamaktan çıkılarak sola, Konak Sokağı'na dönülür. Adı geçen sokak Hacıbayram yönüne gider. Merdivenlerin az ilerisinde Ankara'nın tanınmış ayakkabıcılarından "Atlas Kundura Mağazası" vardı.[263] İlk girişte biraz genişleyen sokağın sağında Foto Sümer'in tabelası görülürdü. Tam karşıda taş ve ahşap karışımı, köşeli, tek katlı bir bina dikkati çekerdi. Üstüne üç tane nal çakılı kemerli kapısı her zaman kapalı dururdu. Kapının iki yanında eski havagazı lambalarını andıran fener stilinde antik görünümlü küçük lambalar konmuştu. Kapıdan az ışıklandırılmış loş bir salona girilirdi. Akşamcıların tercih ettiği bu lokanta yemek yemekten çok bir sohbet mekânıydı. Sahibinin Şinasi adında bir kişi olduğu söylenirdi.[264] Çok eski yıllarda Yahya Kemal Beyatlı, Orhan Veli Kanık, Rıfat Ilgaz, Ahmet Muhip Dranas gibi ünlüler burada toplanırmış. Bu egzotik yerin birçok anılarla birlikte yok edilmesine yazık olmuştur. Üniversite öğrencileri parasal durumları elvermediğinden ancak büyüklerin daveti ile gidebilirdi. Alaca karanlığa alışan gözler duvarlar-

---

[263] Atlas Kundura Mağazası'nın sahibi, İbrahim Atlas'tı.

[264] Üç Nal Lokantası'nın sahibi ve müsteciri, Şinasi Baray ve kayınbiraderi Esat Bey idi. Arkadaşları arasında "Sarı Şinasi" lakabıyla anılan Şinasi Baray, Orhan Veli, Melih Cevdet ve Oktay Rıfat'ın, Ankara Atatürk Lisesi'nden arkadaşıydı. Meteoroloji memuru olarak girdiği mesleğinde, Meteoroloji Genel Müdürlüğü'ne kadar yükseldi. Üç Nal Lokantası'nın faaliyet gösterdiği bina, Baray'ın ailesinden kalan eski bir Ankara eviydi. Lokanta, 19 Mayıs 1946 tarihinde açıldı. Özellikle dönemin entelektüellerinin müdavimi oldukları bir mekân hüviyetini kazandı ve faaliyetini 1965'lere kadar sürdürdü. Bu lokanta, Konak Sokak 24 ve 26 numarada yer alırdı.

daki imzaları, yazıları görebilirdi. Rastgele yerlere eski yazı ile ya da yeni harflerle nükteler ve beyitler yazılmıştı. Üçnal Lokantası yemekleri ve mezelerinin nefaseti ile ünlüydü.

İmren Lokantası

İmren lokantası Hükümet Caddesi'ne girince, Ticaret Hanı'nın yanından Zincirli Cami'ye doğru inen Tarhana Sokağı'nın içinde, sağ taraftaydı.[265] Döneminin en beğenilen, yemeklerinin güzelliği ile ünlü lokantalarından birisiydi. Daha çok varlıklı kimselerle ses ve saz sanatkârlarının yemek yediği bir yerdi. Buraya ne zaman gidilirse gidilsin ünlü sanatkârlardan birini görmek mümkün olurdu. Ankaralılara uzun yıllar hizmet verdikten sonra pek çok benzeri gibi kapatılarak unutulup gitti. Bu lokantanın şef garsonu, aynı zamanda ilginç bir kişilik olan Kel Kâzım buradan ayrıldıktan sonra Konak Gazinosu'nu (Pavyonunu) açmıştır.

Turan Lokantası

Turan Lokantası Ulus'ta Sanayi Caddesi'nin meydana yakın bölümünde, sol taraftaki Cihan Palas Oteli'nin alt katındaydı. Günümüzde bu otel iş merkezi olmuş, dolayısıyla lokanta da kapanmıştır. Oteller bölümünde anlatıldığı gibi eskiden yerinde Ankara'nın tanınmış ailelerinden Çavuşoğlu Ailesinin konağı varmış. O günün ölçülerine göre lüks lokantaların içinde en çok beğenilenlerden birisiydi. Yemek salonu çok büyük olduğu için düğün ve nişan törenlerinin de yapıldığı olurdu. Yemeklerinin lezzeti, temizliği, servis hizmetlerinin düzenli oluşu ile her yerde konuşulurdu.[266] Fiyatları yüksek

---

[265] Tarhana Sokak 2 numarada yer alan İmren Lokantası'nın müsteciri, Fehmi Uluer'di.

[266] Eski adıyla "Sanatlar", sonraki adıyla "Sanayi" Caddesi'nde, 52/A'da faaliyet gösteren Turan Lokantası'nın müsteciri, Osman Sencer'di. Osman Bey,

olduğu için herkesin yemek yiyebileceği bir lokanta değildi. Ulus İş Hanı yapıldıktan sonra arka tarafta biraz sapa kaldı, giriş ve çıkışlar güçleşti. Turan Lokantası tüccar sınıfının, varlıklı kimselerle üniversite hocalarının devam ettiği bir yerdi. Lokantaya gidenler hemen hemen her akşam o yılların en popüler doktorlarından psikiyatri profesörü Rasim Adasal'ı arkadaşlarıyla yemek yerken görebilirdi.

Cumhuriyet Yıldız Lokantası

Kısa adı ile Yıldız Lokantası Zincirli Cami'nin yanından Hükümet Meydanı'na çıkan dar sokağın içindeydi; cephesi Ulus Meydanı'na bakardı. Kapıdan küçük bir havuzun bulunduğu bahçeye girilirdi; lokanta bahçenin sağ tarafındaydı.[267] Tek katlı ahşap binanın uzun bacaklı bir (T) harfi şeklinde salonu vardı. Masaların arasındaki keten yolluklar hemen dikkati çekerdi. Vestiyer ve kasa giriş kapısının bulunduğu yerdeydi. Çok pahalı bir yer olmadığı için orta halli kimselerin de gidebileceği lokantalardandı. Çok güzel yemekleri vardı, garsonlar titizlikle servis yapardı. Burası yıkılınca "Yeni Yıldız Lokantası" adı ile Konya Sokağı'nda çalışmasını sürdürmüştür.

---

titiz olduğu, mutfağa kendisi girdiği için yemekleri çok beğenilirdi. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun başkanlık ettiği, Cevat Dursunoğlu, Şevket Süreyya Aydemir ve kalburüstü kişilerin katıldığı geleneksel Çarşamba toplantıları, bu lokantada yapılırdı.

[267] Cumhuriyet Yıldız Lokantası, Ankara'nın önde gelen içkisiz lokantalarındandı. Sahibi, Hamdi Bahri Erciyes idi. Ankaralı şair ve gazeteci-yazar Mehmet Kemal, çok partili hayata geçildikten sonra, Başbakan Adnan Menderes'i, Cumhuriyet Yıldız Lokantası'nda arkadaşlarıyla yemek yerken çok gördüğünü ifade etmektedir. Yahya Kemal de milletvekilliği sırasında söz konusu lokantanın müdavimlerindendi. Bu lokanta, Anafartalar Caddesi 37 numarada yer alırdı.

Zevk Lokantası

Zevk Lokantası da Sümerbank, Havuzlu Kıraathane ile Yıldız Lokantası'nın arkasında, Bilen Sokağı'nın içinde, solda Hükümet Meydanı tarafındaydı.[268] Eskiden bu lokantanın yerinde o yılların modası olan çalgılı "Teceddüt Lokantası" varmış. Ankara'nın yemeklerinin güzelliği ile ünlü lokantalarından birisiydi. Sıradan bir yer olmadığı için varlıklı kimselerle iyi damak zevki olanların gittiği bir yerdi. Zevk Lokantası'nın yemeklerinin lezzeti o dönemi yaşayanların belleğinden silinmemiştir. Arkasında Hükümet Meydanı'na bakan tarafta başka lokantalar da vardı.

Karadeniz Lokantası

Yarım yüz yıl önce Ulus'ta bu adı taşıyan iki lokanta vardı. Bunlardan birisi Güzel Karadeniz Lokantası Anafartalar Caddesi'nde,[269] ikincisi yani asıl Karadeniz Lokantası olanı yine Ulus'ta, Zafer Sokağı'ndaydı.[270] Bu sokak Ulus'taki Zincirli Cami'nin karşı sırasında dar bir sokaktı; ucu ikiye ayrılır, sol taraf Hayırlı Sokağa, sağ taraf Posta Caddesi'ne inerdi. Karadeniz Lokantası bu sokağın içinde sağ tarafta bulunan eski bir Ankara evinin iki katını işgal ederdi; üst katı içkiliydi. Yukarıya dar bir merdivenle çıkılırdı. Borş çorbası ile yoğurtlu

---

[268] Zevk Lokantası, Ankara'nın en eski lokantalarından olup, 1923 yılında kurulmuştu. Sahipleri, Mustafa Çizmeci ve Kardeşi Abdullah Çizmeci'ydi. Ünlü işadamı Vehbi Koç başta olmak üzere, dönemin ünlü simalarının devam ettikleri bir müesseseydi. Dönemi aktaran yayınlardan anlıyoruz ki, Abdullah Çizmeci'nin, lokantanın müdavimleriyle ilişkileri, Mustafa Çizmeci'ye oranla daha iyiydi.

[269] Güzel Karadeniz Lokantası'nın müstecirleri, Hasan Tez ve kardeşi Hüseyin Tez idi. Bu lokanta Papatya Sokak 18 numarada yer alırdı.

[270] Karadeniz Lokantası 1930 yılında kurulmuş olup, müstecirleri Ahmet Gültan ve Haydar Ertan'dı. Ahmet Gültan ve Haydar Ertan, Bulvar Palas Oteli'nin de sahipleriydi. Bu lokanta Zafer Sokak 10 numarada yer alırdı.

kebabı dillere destandı. Yemek saatlerinde yoğun bir müşteri akınına uğradığı için, ama biraz da yerinin darlığı sebebiyle her gidişte yer bulmak kolay olmazdı. Yemek fiyatları her keseye uygun olduğundan müşterisi bol olurdu. Günümüzün ölçülerine göre inanılması güç ama iki buçuk liraya mükemmel bir yemek yenebilirdi. Ulus İş Hanı yapılırken bütün buraların yıkılması nedeniyle lokanta da çok yer değiştirmiştir. Gençlik Parkı'nın yeniden düzenlenmesinden sonra havuzun kıyısında yeniden açıldı ama bu sefer içkiliydi. Ankara'nın değişik yerlerinde açılan Karadeniz lokantaları bu eski lokantanın uzantısıdır. Ortaklarından ikisi yıllarca sonra ayrılarak Hoşdere Caddesi'nde Hülya Restoran ile Washington Lokantalarını açmışlardır.

Santral Lokantası

Santral Lokantası da Zafer Sokağı'nın içinde, Karadeniz Lokantası'nın karşı sırasında bir binanın zemin katındaydı. Yeri çok büyük bir salon olsa da, adı diğer tanınmış lokantalar arasında pek geçmezdi.[271] Asıl ünü bir garsonunun özelliğinden ileri gelirdi. Garsonun bu ilginç huyunu iyi bilen muzip müşteriler yemek servisi esnasında bir el hareketi yapınca, zavallı bütün tabakları yere atıp keten yolluğun üstüne yatarak katıla katıla gülmeye başlardı. Bu işe sebep olan da ceremesini çeker, kırılan tabakların ve dökülen yemeklerin bedelini öderdi.

Atatürk Orman Çiftliği Merkez Lokantası

Merkez Lokantası, açıldığı günden bugüne kadar ufak tefek değişikliklerin dışında varlığını sürdüren tek lokantadır. Yaz günleri sık ağaçların gölgelediği bahçesinde, kışın kapalı bölümünde hizmet veren lokantanın her zaman seçkin bir müşterisi olmuştur. Çok ucuz

---

[271] Santral Lokantası'nın müstecini, Galip Atakan'dı. Bu lokanta Zafer Sokak 29 numarada yer alırdı. Faaliyetini daha sonra, Necatibey Caddesi 34/D'de sürdürdü.

bir yer değildi ama bazen üniversite öğrencilerinin de yemek yediği görülürdü. Bugün öğrenci bütçesi ile bu gibi yerlere gitmek pek mümkün olmasa gerek. Akşam yemekleri çoğunlukla piyano ve kemanla yapılan yemek müziği eşliğinde yenirdi.[272]

Atatürk Orman Çiftliği Merkez Lokantası (1957)

[272] Atatürk Orman Çiftliği, 1953 Yılı Almanağı'nda şu ifadelerle yer alır: "Çiftliğin ziraî mahsullerini türlü şekillerde kıymetlendirmek maksadile kurulmuş bir işletme olan Merkez Lokantası; intizamı, nezafeti, nefaseti ve bilhassa daima şuh bir müzik refakat etmesine rağmen, cidden ehven tarifelerile bilhassa Ankara güzidelerinin rağbetine mazhar olmuştur. Çiftlik müdürlüğü, 1952 senesinde ilâveten inşa ettirerek tefriş eylediği, mükemmel bir salon ile lokantanın kışlık lokalini dört misli tevsi etmiştir." Atatürk Orman Çiftliği Merkez Lokanta ve Gazinosu'nun işletmecisi, Edip Anndor'du.

Darvaş ve Enver Kapelman'ı ilk kez burada görüp tanımıştık.[273] Masalara getirtilen bira fabrikasının ürettiği küçük bira fıçıları, sıcak yaz akşamlarında yemeğe renk katardı. Merkez Lokantası, bira fıçılarının dışında aynı hizmeti bugün de müşterilerine sunmaya devam ediyor.[274]

Karpiç Lokantası (Şehir Lokantası)

Aslen Gürcü olan ve "Baba" lakabı ile anılan Karpiç, 17 Ekim devriminden sonra Rusya'dan kaçıp Türkiye'ye sığınarak ilk lokantasını İstanbul'da açmış; kısa sürede büyük bir üne kavuşmuştur.[275] Ankara başkent olduktan sonra yemek yenebilecek, misafir ağırlanacak iyi bir lokanta ihtiyacı doğunca Atatürk'ün tavsiyesiyle Ankara'ya naklederek ilk işyerini 1928 yılında, bu sıralarda henüz yıkılmamış olan Taşhan'ın altında açarak çalışmaya başlamıştır. İlk yıllarda Serj (Sergey) adında beyaz Rus bir yardımcısı vardı. Adını "Süreyya" olarak değiştiren Sergey, Süreyya Pavyonu'nun kurucusudur. Daha sonra İstanbul'a naklederek dönemin ünlü lokantalarından Süreyya Lokantası'nı açmıştır. Karpiç, Taşhan'ın 1933 yılında kamulaştırılarak yıkılmasının ardından Bankalar Caddesi, yani Atatürk Bulvarı'ndaki yerine taşındı. 100.Yıl Çarşısı'nın yapıldığı alanda eskiden Şehir Çarşısı vardı. Karpiç Lokantası, çarşının bulvara bakan tarafına sıralanmış ahşap dükkânların sonunda, Merkez Bankası'nın yanındaki İnebolu Soka-

---

[273] Sergey (Hasan) Darvaş, Çigan müziğinin usta ismi, büyük bir keman üstadı, Enver Kapelman ise Ankara Radyosu salon orkestrası şefi ve kemancı idi.

[274] *Sık olmasa da ara sıra gidebildiğimiz bu lokantanın bizde bazı anıları vardır. Öğrencilik yıllarının yoksunluklarını ihtisas yaptığım yıllarda telafi etmiştim. Bira fabrikasının muhasebe müdürü Naim Bey hastamızdı; her kontrole gelişinde bize ikram olarak bir küçük fıçı siyah bira getirirdi. Bira fabrikası o sıralarda henüz kapatılmamıştı.*

[275] Karpiç'in gerçek adı, Juri Georges Karpovitch idi. Soyadı Kanunu'ndan sonra Kevork Karpiç Keçeci ad ve soyadını aldı.

ğın köşesindeydi. Atatürk'ün de çoğu kez akşam yemeklerini yediği, yakınları ile sohbet ettiği bu lokanta kapatılıncaya kadar Ankara'nın en lüks, en sevilen lokantası olmaktan başka, birçok olaya, ilginç toplantılara da tanıklık etmiştir. İç ve dış politikanın resmi olmayan bir merkezi olduğu için politikacılar kadar gazetecilerin de ilgisini çekerdi; bulunmaz bir haber merkeziydi. Çok partili sisteme geçildikten sonra Demokrat Parti'nin bütün toplantılarının burada yapıldığını herkes bilirdi. Sanatçı ve edebiyatçıların da sevdiği konuşma mekânlarından birisiydi. Ne zaman gidilse bunlardan birini veya birkaçını görmek mümkün olabilirdi. Her zaman kapalı duran kapısı ve pencereleriyle oradan geçenlerin üstünde esrarlı bir izlenim bırakırdı. Eski Ankara'da resmi salonlar ve yemek verilebilecek yerlerin bulunmadığı yıllarda ziyafetler ve balolar burada yapılırmış.[276]

Baba Karpiç orta boylu, şişmanca, yuvarlak yüzlü, neşeli bir insandı. Mujik adı verilen Rus köylülerinin giyimine benzeyen sıfır yaka, uzun kollu beyaz ipek gömlek giyer, elinde kadehi ile masaları dolaşarak misafirlerine kadeh kaldırır, masalarda oturan müşterilerine kızarmış ekmek ve küçük kâseler içinde havyar ikram ederek bizzat servis yapar, Türk ve Rus yemeklerini sunardı. Kuru fasulye yemeği de ünlüydü. Çalışanlarına "Lokantaya gelen müşteriler misafirimizdir.

---

[276] Eğlence yerleri sınıflandırmasında, Karpiç, "lüks sınıf" bir eğlence yeriydi. Bankalar Caddesi 46 numarada yer alırdı. Gazeteci ve siyaset adamı Altan Öymen'in "Öfkeli Yıllar"da anılarından aktardığına göre; Karpiç'in asıl çekici tarafı, yazın ortaya çıkardı. Lokanta ve bar yazlık masaları ve sandalyeleriyle bahçede faaliyete geçerdi. Bahçe, kestane ağaçlarının gölgesindeydi. Bir Macar orkestrası önce yemek müziği, yemek zamanının sonuna doğru da dans müziği çalardı. Akşamları, yemekten sonra, dans müziği başlayınca, özellikle yabancı diplomatlardan, damlarıyla gelenlerden, dansa kalkanlar olurdu. Yazları, İsmet adındaki usta bir barmenin yönettiği barın etrafındaki taburelere veya yuvarlak bar masalarına otururlurdu. Karpiç'in menüsünde, Borş Çorbası, Beef Stroganov ve Kievsky gibi Rus yemekleri, özellikle yer alırdı.

Öyle bir misafir ki, yiyip içtiğinin parasını verecektir. Para vermesi misafirlik sıfatını kaldırmaz. Biz ev sahibinin misafire göstermek zorunda olduğu itinayı ve saygıyı her gelene göstermekle görevliyiz" dermiş. Çoğunlukla masalara zengin meyve sepetleri gönderir, huyunu bilmeyip de meyvelerin hepsini bitirenlere "Siz değil mecbur hepsini yemek" diye şaka yaparmış. Lokanta 1953 yılında Karpiç'in ölümüne kadar özelliğini yitirmedi. Ondan sonra biraz daha çalıştıysa da uzun süreli olamadı. Çarşının yıkılması sonucu çok önemli olayların yaşandığı bu ilginç yer de tarihe karışmış oldu.

Göksu Lokantası

Göksu Lokantası, Sıhhiye Orduevi'nin yanındaki Zafer Parkı'nı çerçeveleyen Ihlamur Sokağı'nda, Eski Danıştay binasının önündeydi. Yenişehir'in en beğenilen lokantalarından birisiydi ve müşterileri daha çok kültürlü kesimdendi. Yemekler yaz günleri içinde küçük fıskiyeli bir havuzun bulunduğu kameriyeli bahçede yenirdi. Misafirlerini kış günleri kapalı yerinde ağırlardı. Kimse birbirini rahatsız etmez, konuşarak yemek yenirken radyodan gelen alçak sesli müzik dinlenirdi. O yıllarda radyo ve pikaptan başka müzik dinleyecek başka bir araç yoktu. Uzun boylu, bembeyaz saçlı bir kimse olan lokantanın sahibi zaman zaman masaları dolaşarak yakından tanıdığı müşterileriyle sohbet ederdi.[277]

Merkez Lokantası

Merkez Lokantası Ankara'nın en eski lokantalarındandır. İlk hizmete girdiği yıllarda Hükümet Konağı'na yakın bir yerdeymiş.[278] Birkaç kez yer değiştirdikten sonra Yenişehir'in gittikçe gelişmesi

---

[277] Göksu Lokantası'nın sahibi, İhsan Şenkartal idi.

[278] Merkez Lokantası daha sonra Sanayi Caddesi'ne taşındı. Müsteciri, Hayrettin Gür'dü.

üzerine Sümer Sokağı 2/A'ya taşınmış, zamanın anlayışına uyamadığından kapanmıştır. Yemeklerinin kalitesi ve verdiği hizmet, o dönemi yaşayanların hafızasında hâlâ yaşamaktadır.

Atlantik Lokantası

Atlantik Lokantası, Necatibey Caddesi'ndeki Atlantik Oteli'nin altındaydı.[279] Özellikle politikacılarla Anadolu'dan iş takibi için gelenlerin tercih ettiği bir lokantaydı. Bunda Demokrat Parti Genel Merkezi'nin burada oluşunun da etkisi vardı. Açıldığı yıllarda çok beğeni kazanan bu lokanta, gittikçe düzeyini düşürmüş, aynı adı taşıyan otelle birlikte yıktırılarak piyasadan çekilmiştir.

Çiçek Lokantası

Çiçek Lokantası Çankırı Caddesi'nde bulunan lokantaların en eskilerindendi.[280] Uzun bir çalışma süresinden sonra bu da benzerleri gibi günün birinde kapandı. Bugün bu ad altında biri aynı yerde, diğeri Necatibey Caddesi'nde olmak üzere iki tane lokanta var. Bunlar eski Çiçek Lokantası'nın uzantısı olabilirler.

Yeşil Fıçı

Ankara'nın içkili lokantalarından birisi de Çankırı Caddesi'ndeki Yeşil Fıçı Lokantası'dır. Döneminin tanınmış otellerinden Emre Palas'ın giriş katındaydı. Bu lokanta, bütün barların eğlence yerlerinin

---

[279] Atlantik Lokantası'nın sahibi, Mehmet Gülen, müsteciri ise İsmail Günay'dı. Bu lokanta Necatibey Caddesi 28 numarada yer alırdı.

[280] Çiçek Lokantası 1939 yılında, Arnavut Hüsamettin tarafından kuruldu.

bu çevrede olması sebebiyle tercih edilir, sahibinin Mesut Tank adında biri olduğu söylenirdi.[281]

İşkembeciler

Ankara'nın değişik semtlerinde bulunan diğer işkembecilerini saymazsak, sakatat yemekleri yapan üç ünlü işkembeci vardı. Bunlardan birisi olan Rumeli İşkembe ve Piyazcısı, Anafartalar Caddesi'nden Denizciler Caddesi'ne girer girmez hemen sağ taraftadır.[282] Yerini ve adını değiştirmeyen en eski lokantalardandır. Çoğunlukla öğle saatlerinde dolar taşar, daha kapıdan içeri girerken sağ taraftaki tezgâhta dumanı tüten işkembelerin iri bir bıçakla kıyılması müşterilerin iştahını açardı. Çok geçmeden garsonun "İşkembe bir, tekmili bol olsun" haykırışı kulaklarda tatlı akisler bırakırdı. Hizmeti düzenli ve temiz bir yerdi. Lüks lokantalara göre daha hesaplı olduğu için az bir para ile karın doyurmak mümkündü. Kimi yarım baş, kimisi de bütün baş sipariş eder, çorba bundan sonra içilirdi. Çevredeki meyhanelerde demini bulanlar ayılmanın çaresini bol sarmısaklı ve sirkeli çorbada buldukları için geç saatlere kadar açık olurdu.

Büyük İşkembeci Samanpazarı'nda PTT binasının sırasında, köşedeki tatlıcının yanındaydı. O zamanlar ayak üzeri yemek yenebilecek yerler olmadığı için bu görevi bu gibi yerler karşılardı. Esenpark Gazinosu ile gazinonun altındaki Kavaklıdere Şaraphanesi'nin müşterilerinin toplandığı bir yerdi. Ankara'nın en beğenilen işkembecilerin-

---

[281] Yeşil Fıçı Lokantası sahibi Mesut Tank'ın lâkabı, "Topal Mesut" idi. Lokanta Çankırı Caddesi 51 numarada yer alırdı. İşletmenin mutfağını yöneten eşi aslen Macar Yahudisi olduğu için , Mesut Tank'ın diğer lâkabı "Macar Mesut"tu.

[282] Rumeli İşkembe ve Piyazcısı'nın sahipleri, Hamdi Özden ve Abdullah Deva idi. 1945 yılında kurulan işletme, Denizciler Caddesi 2/A'da yer alırdı.

den birisi de yine Ulus'ta, Zincirli Cami'nin arkasında, Ticaret Hanı'nın altındaydı. Buranın seçkin bir müşteri grubu vardı.

Bütün bunlardan başka, daha çok Ulus civarında olmak üzere zamanında Ankara'nın çeşitli yörelerinde çalışan, bugün kapanmış ve adı unutulan pek çok lokanta vardır. Opera yani İtfaiye Meydanı'nda Lezzet Lokantası, Posta Caddesi'nde Şükran,[283] 100. Yıl Çarşısı'nın yerinde bulunan Karaköy Lokantası, Saray ve Cihan[284] Lokantaları, Ulus'tan Anafartalar yönüne giderken hemen sağda, Bayram Sokak'ta, İpek ve Parla Lokantaları, Zafer Sokağı'nda Narin Lokantası,[285] Yine Posta Caddesi'nde ve Merkez Bankası'nın karşısında meyhane gibi çalışan Yeni Hayat Lokantası bunlardan sayılabilir.[286] Bu sonuncusunu Acem Mehmet adındaki bir kişi işlettiği için zamanında "Acem Mehmet'in Meyhanesi" olarak da tanınmıştır. Bu lokanta ge-

---

[283] Şükran Lokantası, Park Otel'i geçtikten sonra, Posta Caddesi'nin sol kanadında 13 numarada yer alırdı. Müsteciri, Salih Çelebi idi. Altan Öymen'in değerlendirmesiyle, Şükran Lokantası denilince, Cahit Sıtkı Tarancı hatıra gelirdi. Lokantanın, sokağa bakan camekânının dibindeki bir masada otururdu. Camekânın, tül gibi bir perdesi vardı. Dışarıdan içerisi görülmezdi. İçeriden dışarısı, biraz flu da olsa görülürdü. Şükran Lokantası'na, Cahit Sıtkı Tarancı'nın yanı sıra Orhan Veli Kanık, Cahit Külebi, Necati Cumalı, Ahmet Muhip Dıranas, İlhan Berk, Tarık Dursun K. gibi, dönemin tanınmış edebiyatçıları devam ederdi.

[284] Cihan Lokantası, 1930 yılı öncesinde de faaldi. Müsteciri, Topçuzade Abdullah Sıtkı'dır. Cihan, İtfaiye Meydanı'nda Devran Oteli altındaydı.

[285] Narin Lokantası'nın müsteciri, Abdülkadir Özügür'dü. Zafer Sokak 11 numarada yer alırdı.

[286] Yeni Hayat Lokantası, Posta Caddesi'nin sol kanadında 9 numarada yer alırdı. Şükran Lokantası'nı Anafartalar Caddesi yönünde 20-30 adım geçince ulaşılırdı. Müstecirleri, M. Başarır ve Mehmet Özdilli idi. Mehmet Özdilli, Altan Öymen'e göre Kafkasya veya Azerbaycan'dan gelmişti. Bu nedenle Acem Mehmed'in Meyhanesi veya Kürt'ün Meyhanesi de denirdi. Yeni Hayat'ın garsonlarının Mustafa ve Hafız olduğunu belirtmiştir.

nellikle bohem hayat düşkünleriyle, gazetecilerin sevdiği bir yerdi. Akba Kitabevi'nin arkasında toplanan ünlü gazeteci ve yazarlar buraya gelir, basın hayatına yeni atılan çömezler gazetecilik mesleğinin inceliklerini ustalarının yanında burada öğrenirlerdi.[287] Bir diğeri Cumhuriyet Lokantası Hisar Meydanı'ndaydı.

Daha sonra Ankara'nın günlük hayatına giren Washington Lokantası,[288] Türkiye Cumhuriyeti Büyük Millet Meclisi'nin şimdiki binasına taşınması sonucu rağbet kazanan Bulvar Palas'ın lokantası, Ziya Gökalp Caddesi'nde Soysal Apartmanı'nın zemin katında açılan Restoran Cevat ile Buket Lokantası, Bulvar Pasajı'nın Tuna Caddesi çıkışında bulunan ve büyük beğeni kazanan Restoran Bekir ve bunun bitişiğindeki eski Piknik,[289] elli yıl sınırından daha sonraları açılmışlardır. Son olarak Ulus'ta, Anafartalar Caddesi Zafer Sokak karşısında, Ulutaş Sokağı'ndaki Jale Lokantası, gazinolar bölümünde bilgi verilen Bomonti, Gar ve Ankara Palas'ın lokantaları, mesire yerleri

---

[287] Altan Öymen'in anlatımıyla, Posta Caddesi'nde, Anafartalar Caddesi yönünde giderken, sol kanatta Park Otel'in hemen sonrasındaki Yeni Hayat, onun 20-30 adım sonrasındaki Şükran'ı geçtikten sonra 100 m. ileride sağda, Palabıyık'ın Meyhanesi yer alırdı. Orada meze yoktu; sakız leblebisi ve sarı leblebi eşliğinde ucuz şarap içilirdi. Bu meyhane, 1960'larda Asbu, Baba'nın Demhânesi adıyla çalışıyordu.

[288] Washington Lokantası'nın müstecirleri Hüseyin Şişman ve kardeşi Yunus Şişman'dır. 5 Nisan 1955 Salı günü açılan bu lokanta, önceleri İnkılâp Sokak 7/A'da, 1962 Kasımından sonra da Bayındır Sokak 28/A'da faaliyetini sürdürdü.

[289] Piknik Restoran'ı, Reşat Önal ve kardeşi Vahit Önal çalıştırırlardı. Piknik 15 Kasım 1953 Pazar günü açıldı. Tuna Caddesi girişinde 1/A numarada, İşçi Sigortaları Apartmanı'nın altında yer alırdı.

anlatılırken adı geçen Baraj Lokantası, Sakarya Caddesi'nde Missuri Lokantası en belli başlı lokantalardı.[290]

Bir özelliğinden dolayı biraz da Uğrak'tan söz etmek gerekecektir. O yıllarda Ankara'da şimdiki gibi ayak üzeri yemek yenecek yerler, yani "Fast Food"lar yoktu. İşte Uğrak bu anlayışta açılan ilk lokantadır.[291] Açıldığı zaman büyük bir beğeni kazanmış, geniş bir müşteri kitlesini çekmiştir. Zamanla eski önemini yitirse de varlığını bugüne kadar korudu. İlk açıldığı zaman Şehir Çarşısı'ndaydı. Günümüzde Çankırı Caddesi'nde hizmetini sürdürüyor. Ankara'nın ünlü lokantalarından Gar Lokantası hakkında gazinolar bölümünde bilgi verilmiştir.

---

[290] Missuri Lokantası, Yenişehir'de açılan ilk lokantadır. Yazlık bahçesi de olan bu işletme, Sakarya Caddesi 35 numarada Lozan Meydanı'nda yer alırdı. İşletmecisi Besim Tarakçıoğlu'ydu.

[291] Uğrak Lokantası'nın kuruluş tarihi, 1926'dır. Lokantanın işletmecisi, eski bir öğretmen olan Raşit Tamer'di.

GAZİNOLAR, PAVYONLAR VE MEYHANELER

Ankara başkent olmadan önce Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcından itibaren bir yandan imar çalışmaları başlatılmış, bir yandan da göçler ve günden güne yoğunlaşan memur kitlesi ile şehir hızla kalabalıklaşmıştı. Ne Türklerin ne de yabancıların yemek yiyebileceği doğru dürüst bir lokanta bile yoktu. Farklı kültürlerden oluşan bu insanların eğlenme ihtiyacını karşılamak için kısa sürede değişik alanlarda irili ufaklı gazinolar, çalgılı kahve ve lokantalar açıldı. Bu dönemde açılmış olan bu gibi yerler birkaç işi bir arada yaptığı için bazılarını kitabın ilgili bölümlerine aldık. Her alanda olduğu gibi bu konuyu da yakından izleyen Atatürk, çeşitli girişimlerde bulunarak ileride adından uzun süre söz edilecek toplumsal kuruluşların hizmete girmesine ön ayak olmuştur. Bu eğlence yerlerinin hepsi kısa sayılabilecek aralıklarla ortadan kalkarak bugün bütünüyle unutulmuştur. Günümüze gelebilen tek bir örneği yoktur.

Bunların içinde en ünlüsü ve en erken açılanı "Cumhuriyet Bahçesi"ydi. O zamanlar bir mesire ve eğlence merkezi olan Bentderesi'nde, Hisar Caddesi'nden sola dönen Kevgirli Cadde ile Bentderesi Caddesi'nin kesiştiği köşenin sol tarafındaydı. Önünde şimdi toprak altında kalmış olan Ördekler Köprüsü varmış. Gazinoyu o günkü Ankara'nın popüler kişilerinden İbrahim Bey adında birisi işletir, zaman zaman tuluat tiyatroları da getirtirmiş. Çeşitli anılardan ve o dönemi yaşayanlardan öğrendiğimize göre müşterilerine yazın bahçede, kışın kapalı bölümünde hizmet verirmiş.

Müzikle uğraşanlara o yıllarda iyi gözle bakılmazdı; hele memur sınıfının bu işi yapması kesinlikle yasaktı. Dolayısıyla hem sanatkâr sayısı azdı hem de eleman bulmak son derece zordu. Bu eksikliği

1928 yılında hizmete giren ilk Ankara Radyosu sanatkârları ve Cumhurbaşkanlığı Fasıl Heyeti mensupları karşılamış. Biraz önce belirttiğimiz nedenlerden ötürü takma isimlerle çalışmışlardır. 1940'lı yıllardan başlayarak gazinoların sayısı artmıştır.[292] Önemli günlerde, resmi balolarda bile yer sıkıntısı çekildiğinden, bu gibi toplantılar uzun yıllar boyunca bugünkü Resim ve Heykel Müzesi olan Türkocağı, Karpiç Lokantası, Ankara Palas ve Ziraat Bankası'nın salonları gibi yerlerde yapılmıştır.

Bankalar Caddesi, sağda Fresco'nun Barı (1927)

Elli yıl sınırının gerisinde kalan ve günümüzde adı bile anılmayan eğlence yerleri de vardı. Bunlardan ilki 1925 yılında açılan Fresco'nun

[292] *Bu sanatkârlar arasında Kanuni Ali Bey, Şerif İçli, Zühtü Bardakoğlu, Hakkı Derman, Salih Orak, Hamdi Tokay gibi sazların eşliğinde Ferit Tan, hanende Abdülhalik, Hafız Hüseyin Tolan, Safiye Tokay gibi sanatkârların çalıştığını Zühtü Bardakoğlu'ndan duymuştum.*

barıdır. Barı Macar asıllı Jül Fresco ve eşi çalıştırırdı. Şehir Bahçesi'nin önünde bulunan, daha sonra Karpiç Lokantası'nın da yer alacağı arsanın üzerindeki ahşap binalardaydı. Burası daha sonraları yeni düzenlemelerin yapılmasıyla bir işyeri topluluğu olmuş, "Şehir Bahçesi" adını almıştır.[293] Barda o zamanların benzetmesi ile "katana gibi" irikıyım Macar kadınlar çalışırdı. Yeni başkent olan Ankara yabancıların da dikkatini çektiği için, pek çok dans ve varyete topluluğu getirtilmiştir. Bunların içinde Lübnanlı bir trupta çalışan "Colette" adında bir varyete artisti birçok ailenin gençlerinin başına bela olmuştur. Aynı grupta bulunan "Zambella" adındaki bir konsomatrisin ise bugünkü deyimle travesti olduğu sonradan anlaşılmıştır. Fresco'nun barının sırasında bulunan diğer bir barın adı ise Türkuaz idi. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan yıllarca sonra Ankara'da oluşan elit tabaka arasında başlayan batı özentisi ile bazı eğlence yerleri de açılmıştır. Böyle yerlere döneminin "entelleri" toplanır, türlü çılgınlıklar yaparmış. Bu gibi kimselerin devam ettiği kabareye benzeyen bir eğlence yeri de "Pınarbaşı Gazinosu" imiş. Sıra ile her ilimizin bir gecesi yapılır, gazinonun içinde bulunan havuzdaki heykellerin fıskiyelerinden çeşitli içkiler akarmış.

Büyük şehirlerde gazino işletmek kârlı bir iş olmalı ki, tıpkı İstanbul'da olduğu gibi, Ankara'da da bir "Gazinocular Kralı" vardı. Bunlar bir gazino ile yetinmeyip birkaçını birden işletirlerdi. Yarım yüz yıl boyunca Ankara'nın kralı Gazi Avşar'dı.[294] Bununla birlikte ayrı ayrı kişilerin sahibi olduğu gazinolar da vardı.

---

[293] Tesisi çalıştıran şirketin ticarî unvanı, Ankara Millî Bahçe Türk Şirketi; gizli ortağı ise Salih Bozok idi. Atatürk'ün, durumu öğrenince tepki göstermesi üzerine, ortaklıktan ayrıldı. Barda, Ekrem Zeki (Üngör) Bey'in yönetimindeki bir orkestra çalar ve solistlere eşlik ederdi.

[294] Gazi Avşar, Kırşehir'in Kaman ilçesinden, Ankara'ya 1930'larda göç etmiş bir ailenin çocuğudur. Yenidoğan semtinde büyüdü. Turgut Reis Mahallesi'nde Tutgun Kardeşler Kıraathanesi'ni çalıştırıyordu. Dönemin Anka-

Bomonti Bira Parkı (Bomonti Bahçesi)

Elli yıl öncesinin en nitelikli gazinolarından biri Bomonti Bira Parkı'ydı.[295] Strazburg Caddesi (Serçe Sokak) ile Toros Sokağı'nın kesiştiği köşede, Nokta Durağı'nın arkasında olan gazino, müzikli ve içkili bir bahçeydi. Kapandıktan sonra yeri uzun süre boş bekletildi. Bir süre Maltepe semt pazarı olarak kullanıldı, daha sonra yerine çok katlı otopark yapıldı. Gazinoda çoğunlukla dönemin tanınmış saz sanatkârları eşliğinde Perihan Altındağ Sözeri, Zehra Bilir, Hamiyet Yüceses, Müzeyyen Senar ve Sabite Tur Gülerman gibi ünlü ses sanatkârlarıyla değişik orkestralar çalışırdı. Yemek yemeyi göze alamayanlar erkenden başlayan fasıl programını dinler ve giderdi. Bir zamanlar Samet Ağaoğlu, Feridun Fazıl Tülbentçi, Orhan Veli Kanık,

---

ra'sında bazı gazino ve pavyonların sahibi veya ortağı oldu. Bu, ona "Gazinocular Kralı" lâkabını getirdi. Bir başka lâkabı da "Menderes'in Fedaisi" idi. 27 Mayıs 1960 askerî darbesi sonrasında, Yassıada'da yargılandı.

[295] "Bomonti" adının, Ankaralıların hafızasında oldukça eski bir yeri vardır. Osmanlı döneminde, 20. yüzyıl başlarında Tahtakale'deki Bomonti Birahanesi'ni, daha önce Kuyulu Kahve'yi çalıştırmış olan, Ermeni asıllı otomobil satıcısı ve saatçi Onnik Tazıcıyan işletiyordu. 1915 yılına gelindiğinde, Bomonti'nin işletmeciliğini Dimitri Koçikaki isimli bir Rum'un devraldığı görülmektedir. Cumhuriyet dönemindeki Bomonti Bira Parkı ve Gazinosu ise farklıdır. Gazino ve bahçenin mülkiyeti, Ankara Belediyesi'ne aitti. Önündeki meydana, tesisten dolayı Bomonti Meydanı adı verilmişti. Bomonti'nin 1940'lı yıllardaki müstecirleri, Fehmi Uluer ve Ömer Emre'ydi. Daha sonrasında, 1950'li yıllarda Ömer Emre'nin ortaklıktan ayrıldığı görülmektedir. 1953 yılında, Ankara Belediyesi ile müstecir Fehmi Uluer arasındaki kira sözleşmesinin süresi doldu. Tahliyesinden bir süre sonra, daha önceleri Atatürk Lisesi'nin bahçe duvarları önünde, kaldırıma kurulan Maltepe Pazarı, burada kurulmaya başladı. Adı da Bomonti Pazarı oldu. Fakat Belediye ile müstecir arasında tekrar uzlaşıldıktan sonra, Gazino, 1960'ların ortalarına kadar faaliyet gösterdi. Bomonti Gazinosu ve Bahçesi, özellikle yaz aylarında hareketlenirdi.

Melih Cevdet Anday, Oktay Rıfat, Faruk Erem gibi ünlülerin hem müzik dinleyip hem de sohbet ettikleri bu güzel mekân nedense çok erken kapatıldı. Bu gazinoda döneminin ünlü orkestraları da çalardı. Dönemin müşterilerinde gerçek bir müzik zevki ve sanatçıya saygı olduğu için, yemekli bir ortam olduğu halde yüksek sesle konuşulmaz, çatal bıçak sesi pek duyulmazdı.

İnci Gazinosu ve Esenpark Gazinosu (Esen Park Aile Çay Bahçesi)

Aşağı yukarı on beş yıl önce, Samanpazarı'nın güneye bakan yönünde küçük bir tepe vardı. Burası eskiden Samanpazarı Parkı'ymış. İnci (Esen Park) Gazinosu bu tepenin üstünde, yeni yapılan acayip belediye binasının yerindeydi.[296] Gazinoyu eskiden Gâvur Hacı adında bir kişi işletirmiş. Tepenin meydana bakan tarafında birkaç dükkân, bir banka şubesi (galiba Sümerbank), Ankara'nın en eski şaraphanesi olan Kavaklıdere Şaraphanesi ve umumi tuvaletler sıralanırdı. Akşam üzerleri şarapçıya uğrayan akşamcılar bir süre demlendikten sonra buradan çıkıp alelacele yollarına devam ederlerdi. Gazinonun açık ve kapalı bölümleri olduğu için yaz kış demeden çalışırdı. Daha çok Ankara Radyosu'ndan ayrılan Sevim Tanürek, Sabite Tur Gülerman, Hamiyet Yüceses, çocuk yaşlarındaki Karaböcek kardeşlerin sesleri duyulur; şehre hakim bir tepenin üstünde olduğu için o yılların sessizliği içinde Kurtuluş'tan bile dinlenebilirdi. Yemekli ve içkili olmakla birlikte sırf müzik dinlemeye gelenler için ayrı bir bölümü vardı. Bir süre bu isim altında çalıştıktan sonra "Esen

---

[296] 1950 yılı öncesinde, Samanpazarı'nda İnci Gazinosu faaliyet gösterirdi. Onun yerinde 1950 yılında faaliyete geçen Esen Park Aile Bahçesi, biletle girilen bir gazino olup, Belediye değerlendirmesine göre, "birinci sınıf" bir eğlence yeriydi. 1950'li yıllardaki müsteciri, Ahmet Ekmekçi'ydi. Ahmet Ekmekçi, aynı zamanda Ankara'nın önde gelen radyo tamir atölyelerinden birinin de sahibiydi.

Park Gazinosu" adını aldı. Adı geçen sanatkârların başka yerde yüzünü görme fırsatını bulamayan Ankaralılar, burada hepsini çok yakından görme imkânı bulurlardı. O yıllarda klâsik müziğimiz henüz unutulmamıştı. Maalesef günümüzde olduğu gibi yetkili kimseler de bu güzel müziği unutturmak için ellerinden geleni yapmıyorlardı. Sanatçılar sanatını dinletmeye fırsat bulurlardı; ancak zamanın zevk anlayışına karşılık verememiş olmalı ki ansızın kapatılarak unutulup gitti. Yerine yıllarca sonra çevrenin mimari dokusuna asla uymayan, uzaydan gelerek oraya düşmüş gibi duran belediye binası yapıldı. Oysa Esen Park Gazinosu her keseye uygun, Ankara'nın önemli bir eğlence merkeziydi. Buraya eğlenmeye gelenler programın bitiminden sonra eve dönerken karşısında bulunan tatlıcıda bir şeyler yer, çakır keyif olanlar ya Denizciler Caddesi'ne kadar yürüyerek Rumeli İşkembecisi'nde, ya da karşısında bulunan Büyük İşkembeci'de birer kâse çorba içerdi.

Dörtyol Aile Bahçesi (Cebeci Aile Bahçesi ve Gazinosu)

Ankara'nın en sevilen, en popüler eğlence yeri olan Dörtyol Aile Bahçesi, Dumlupınar Caddesi'nin devamı olan ve buradan Ulucanlar Caddesi'ne ulaşan Kestane Sokağı'na girilince sağ tarafta geniş ve ağaçlıklı bir bahçeydi. Aslında Dörtyol Aile Bahçesi, Ankaralı Şakir Ağa'nın Kahvesi'nin yazlık bölümüydü. Diğer gazinolara göre daha ucuz ve içkisiz olduğu için her akşam ağzına kadar dolan gerçek bir eğlence yeriydi.[297] Bir özelliği de o yıllarda pek yaygınlaşmadığı halde halk müziğimize önem vermesiydi. Adı üstünde açık hava gazinosu olduğundan sadece yaz günlerinde çalışırdı. Mevsimi gelince bah-

---

[297] Cebeci Aile Çay Bahçesi ve Gazinosu, biletle girilen bir gazino olup, Belediye değerlendirmesine göre "ikinci sınıf" bir eğlence yeriydi. Gazinonun sahipleri, Ragıp Dinçol ve kardeşi Şakir Dinçol'du. Cebeci Aile Bahçesi, 1963 yılı Eylül ayında kapandı.

çe hazırlanır, sandalye ve masaların eli yüzü düzeltildikten sonra zengin bir programla işletmeye açılırdı. Hem hoşça zaman geçirmek hem de ünlü saz ve ses sanatkârlarını yakından görüp müzik dinlemek isteyen Ankaralılar ailece yerlerini alır, çay ve meşrubat servisi başlardı. Adı duyulmuş, duyulmamış her zaman için zengin bir sanatçı kadrosu olurdu. Elli yıl öncesinin ünlüleri burada çalışmış, birçoğu da buradan yetişerek üne kavuşmuştur. Bir örnek vermek gerekirse halk müziğimizin sayılı ustalarından olan Mucip Arcıman, Bayram Aracı ve Zekeriya Bozdağ'ı Ankaralılar pek çok sanatçıyla beraber burada görmüş, burada tanımıştır.[298] İstanbul ve Ankara'nın diğer gazinolarında çalışan sanatçılar arasında burada çalışmayanı yok gibidir. O zamanlar radyo sanatkârlarının serbest piyasada çalışması yasak olduğu için radyodan ayrılanlar ya da sözleşmeli çalışanların çoğu ilk kez burada sahneye çıkardı. Hemen her yıl işletmecisi değişirdi. Bir süre de Necdet Yazar çalıştırmış, o zamanlar genç bir kız olan Gönül Yazar sanat hayatına burada atılmıştır.

Tektel Saz Salonu (Tepebaşı Gazinosu)

Tektel Saz Salonu, Ulus'ta Hacıbayram Caddesi'nden Tarhana Sokağı'na dönülünce köşede bulunan Ticaret Han'ın alt katında, İmren Lokantası'nın karşısındaydı. Gazi Avşar, o yıllarda Ankara Radyosu'nda çalışmakta olan Kemani Naci Tektel'i ikna ederek burasını açtırtmıştır.[299] Bir süre sonra adı "Tepebaşı" oldu. İlk assolisti o yılla-

[298] Mucip Arcıman, Bayram Aracı ve Zekeriya Bozdağ, Muzaffer Sarısözen yönetimindeki Yurttan Sesler Topluluğu'nun ses ve saz sanatçılarıydılar. Ankara türkülerinin derlenerek yok olmaktan kurtarılmasında, büyük emekleri geçmiştir. Mucip Arcıman, ünlü tiyatro ve sinema sanatçısı Muhip Arcıman'ın da kardeşidir.

[299] Tepebaşı Gazinosu, 1949 yılı başında açıldı. Belediye değerlendirmesine göre, "birinci sınıf" bir eğlence yeriydi. Her ne kadar, yöneten Naci Tektel

nın ünlü isimlerinden Suzan Güven'dir. Zaman zaman başka sanatkârların da çalışmasına rağmen çoğunlukla Nigâr Uluerer okur, Naci Tektel'in takımı çalardı. Yemekli, içkili küçük bir gazinoydu. Döneminin çok beğenilen Arap asıllı dansözü Leyla Hüsnü ve eşi Yusuf Hüsnü de bir süre burada çalışmıştır. İçeri girecek parası olmayanlar sokakta gazinonun önünde birikir, tül perdelerin arkasından programı izlerdi. Bu gazino çok uzun ömürlü olmamıştır.

Keçiören Köy Gazinosu

Ankara'nın Keçiören semtinin "Asfalt" tarafında bulunan bu gazino, halkın nefes aldığı, tatil günlerini geçirdiği, genç kuşağın ve kültürlü kesimin geceleri geldiği bir eğlence merkeziydi.[300] Yoğun yapılaşma henüz başlamadığı için kuru yamaçların üzerinde, eski bağların arasında bir vaha gibi dururdu. Bugün, bulunduğu yerde bir otobüs durağına adını vermiştir. Ulaşım imkânlarının çok kısıtlı olması sebebiyle her istenilen saatte ulaşmak kolay değildi. Çevrede daha çok yazlığa benzeyen evler ve bağlar vardı. Geniş ve ağaçlıklı bir alan olduğundan, bahçesi gazinodan çok parka benzerdi. Zaten gündüzleri gazino bölümü çalışmaz, tatil günlerinde bahçede oturanlar çay ve meşrubat içerek vakit geçirirdi. Geceleri ise yazın bahçesi, kışın kapalı bölümüyle orkestralı ve danslı bir gazino olarak görev yapardı. Buraya Türk müziği girmemiştir. Bugün olduğu gibi şehirde korkunç bir uğultu yoktu; geceleri orkestra ve akordeon sesleri çok uzaklardan duyulurdu. Yıllar ilerledikçe içinde bulunduğu alan gittikçe daraldı; sonunda günümüzdeki durumunu aldı. Çevresi sur gibi apartmanlarla çevrilerek iyice görünmez oldu. Oysa eskiden, uçaktan bakılıyormuş gibi Ankara manzarası seyredilebilirdi.

---

olarak görünse de, işletmecisi, "Gazinocular Kralı" Gazi Avşar'ın adamı Turhan Sefer'di.

[300] Keçiören Köy Gazinosu Cami Yolu üzerinde yer alırdı. Mülkiyeti, Ankara Belediyesi'ne aitti. 1936 yılında kurulan Gazino, 1953 yılında detaylı bir onarım görmüştür. İşletmecisi Alâeddin Erk'ti.

Hemen yakınında etrafı duvarla çevrili iki evin Recep Peker'e ait olduğu söylenirdi. Bugün restore edilerek "Ankara Vakfı" olan Koç ailesinin eski bağ evi de buraya yakındır.[301] Gazinoya eğlenmeye giden gençler otobüsü kaçırınca şehre yürüyerek dönmek zorunda kalırdı. Günümüzde gazino özelliğini yitirerek park özelliği kazanmıştır. Bu gazinoda ilginç olaylar da yaşanmıştır.[302]

Ünlü ceza profesörlerinden Faruk Erem, yine ceza profesörü olan hocası Baha Kantar'la serin bir yaz gecesinde gazinoya eğlenmeye gitmişler. O sırada yakınlardaki bir evin balkonundan gelen akordeon sesi dikkatlerini çekmiş. Birkaç kadeh içip de keyifleri yerine gelince, Baha Kantar asistanına dönerek, "Ne dersin Faruk!... Şu akordeon çalan kişiyi masamıza davet edelim mi?" demiş. Hemen bir kartvizitin arkasına rica cümlesi yazılarak garsonla gönderilmiş. Çok geçmeden genç bir delikanlı karşılarına dikilip, "Hocam, yarın sizin dersinizden sınava gireceğim. Yorulunca başımı dinlendirmek istedim beni bağışlayınız" demiş. Baha Kantar "Ne güzel tesadüf! Oğlum sen hiç üzülme, yarın odama girince (Keçiören-Akordeon) parolasını ver yeter" demiş. Ertesi gün olup bitenleri unutan hoca, karşısında uykusuz ve sapsarı bir yüzle oturan gence çok zor bir soru sormuş ve (Keçiören-Akordeon) karşılığını almış. İkinci bir soruda yanıt yine aynı olmuş. Faruk Erem'e dönerek "Bu ne demek istiyor" gibisine bir işaret yapmış ve gence geçemez notu vermişler. Delikanlı hiçbir şey söylemeden dışarı çıktıktan sonra akılları ancak başlarına gelmiş. Hoca, "Yahu Faruk dün gece biz

[301] Koç ailesinin eski bağ evi, günümüzde Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, kısa adıyla VEKAM binası olarak hizmet vermektedir.

[302] *Bu olayı birinci ağızdan rahmetli Faruk Erem'den dinlemiştim. Niğde Öğrenci Yurdu'nda kaldığım yıllarda aslen Niğdeli olan Prof. Necip Bilge yakın arkadaşlarıyla yurda gelerek bizimle sohbet toplantıları yapardı. Anı bu toplantıların birisinde anlatılmıştı.*

neredeydik?" der demez olayı hemen hatırlamışlar ve çocuğu tekrar sınava almışlar.

Gar Gazinosu ve Restoranı

Gar Gazinosu, Ankara Garı ile Ulaştırma Bakanlığı'nın arasında, halen Türk Hava Yolları terminali olarak kullanılan saatli kulenin yanındaki binaydı. Şekip Sabri Akalın'ın tasarımıdır; 1935-1937 yılları arasında yapılmıştır. Bir zamanlar başkentin en lüks lokanta ve gazinolarındandı. Dış görüntüsünde önemli bir değişiklik olmamıştır. Dip tarafında sahnesi bulunan dikdörtgen bir salondu. Gündüzleri lokanta, geceleri hem lokanta hem de gazino olarak çalışır, akşam yemeği yenirken asıl program başlardı.[303]

"Ankara Gar Restoran ve Gazinosu" reklamı (1942-43 Ticaret Yıllığı)

---

[303] Gar Gazinosu ve Restoranı'nın işletmeciliğini, açıldığı 1937 yılından itibaren, Fransız Wagons-Lits Cook şirketi yürütmüş, 1940'li yıllarda ise işletmecisi, Niyazi Orsay olmuştur. 1954 yılından, gazinonun kapanışına kadarki işletmecisi ise Halis Atacan'dır. Belediyenin değerlendirmesinde "lüks sınıf" işletmeler arasında yer alırdı. Y. Mühendis-Mimar İlyas Çokay'ın anlatımına göre, her ikisi de "lüks sınıf işletme" olan Ankara Palas ve Gar Gazinosu arasında rekabet vardı. Gar, Baş garson Niyazi Bey yönetiminde Macar ve Rum garsonlardan oluşan kadrosuyla, profesyonel bir servis avantajına sahipti. Ankara'daki yabancı misyon temsilcileri ve yakınları, ünlü yazarlar ve sanatçılar, işadamları, Hipodrom'daki yarışlar sonrasında Gar Gazinosu'na giderlerdi. Gazinonun programları, ağırlıklı olarak "çok dilli" müzik yapan topluluklar ve revü yıldızlarından oluşan enternasyonal şov gruplarıyla yürütülürdü.

Fiyatı her keseye uygun olmadığından daha çok politikacılar, gazeteciler, Ankaralı ya da Ankara'ya gelmiş varlıklı kimseler tercih ederdi. Hele öğrenci bütçesi ile asla gidilemez, ancak başkalarının daveti ile gidilebilirdi. Orkestralı, danslı, içkili bir yerdi. Yerli orkestraların da çalmasıyla birlikte, asıl ününü yabancı ülkelerden gelen orkestralarla yapmıştır.

Bir keresinde bir Çin topluluğu gelmiş, yapılan gösteriler dillerden düşmemişti. Programların güzelliği anlatıla anlatıla bitirilemez, "Dün gece Gar Gazinosu'ndaydık" diye övünülürdü. Burada Türk Müziği'ne hiçbir zaman yer verilmemiştir. Çalışan yabancı bayan sanatçı sayısının çok olması nedeniyle müşterisi de boldu. Çok titiz olduğu söylenen müdürü her akşam ailesi ile birlikte gelir, salonun dip tarafında kendisine ayrılan masasına oturarak müşterilere yapılan servisi denetlerdi.

Eski millî sporcu ve Atletizm Federasyonu Başkanı Nailî Moran ile eşi Tulya Hanım, dostlarıyla birlikte Gar Gazinosu'nda (31 Ocak 1957)

Gar Gazinosu'nda program yapan topluluklar (1964)

Şehir Bahçesi

Elli yıl önce Ulus Meydanı ile çevresinin renk ve özellikleri silinmemiş, tarihi dokusu bozulmamıştı. Milli Eğitim Bakanlığı olan eski "Muallim Mektebi" yandıktan sonra Bankalar Caddesi yeniden düzenlenmişti. Caddenin her iki yanında sıralanan ahşap dükkânlar vardı. Şehir Bahçesi 100.Yıl Çarşısı'nın bulunduğu arsanın üzerindeydi; çok önceleri burada "Millet Bahçesi" varmış.[304] Dükkânların tam ortasındaki ahşap kemerli kapıdan bahçeye girilirdi. Kapalı mekânı olmadığından yaz günleri çalışan bahçe, gündüzleri sıradan bir kahveydi. Akşam olunca kahve sandalyeleri ve masalar Cumhuriyet Bulvarı tarafında bulunan minik salaş bir sahnenin önüne sıralanır, saat yirmi birde program başlardı. Her yıl temmuz ve ağustos aylarında Münir Nurettin Selçuk ve Safiye Ayla gibi ünlü Türk Müziği sanatkârları gelirdi. Müziksever Ankaralılar bir yaz mevsimi boyunca Türk Sanat Müziği'nin en güzel örneklerini bu ustalardan dinlemek fırsatını bulurdu. Gündüzleri ise, Ulus civarında dolaşıp yorulanlara, alışveriş edenlere dinlenip çay, kahve içebilmeleri için olanak sağlardı

Atatürk Orman Çiftliği Bira Parkı Gazinosu

Atatürk Orman Çiftliği'nde, benzin istasyonunun bulunduğu caddenin sol ucunda bulunan çiftlik ürünlerinin satıldığı dükkânlardan yalnızca ikisi vardı. Çevredeki köfteciler, diğer işyerleri ve başka satıcılar henüz türememişti. Cumartesi öğleden sonra, özellikle pazar günleri buraya gelenler hem çok iyi vakit geçirir, hem de o yıllarda pek ünlü olan çiftliğin kaymaklı dondurmalarından yemek imkânını bulurdu. Bu işyerlerinin önünden sola dönülürse ikinci bir caddeye girilir. Cadde, 1934 yılında hizmete giren Tekel Genel Müdürlü-

[304] Millet Bahçesi'nin geçmişi, 19. yüzyıl sonu Osmanlı dönemine kadar uzanır. Şehir Bahçesi, "ikinci sınıf" bir eğlence yeri olarak değerlendiriliyordu.

ğü'nün yaptırdığı bira fabrikası ile Gazi Fişek Fabrikası'nın önünden geçer. Tekel biraları piyasadan kalktığına göre fabrika bugün çalışmıyor olmalı. Bira Parkı Gazinosu fabrikanın önünden sola dönen sokağın içindeydi. Hem yazlık bahçesi hem de kışlık bölümü vardı.[305] Kapandıktan sonra kışlık bölümü fabrikanın lokali, yazlık bölümü ise bahçesi oldu; eski işlevi ile bir ilgisi kalmadı. Oysa eskiden tatil günleri ve geceleri yaz kış demeden dolar taşardı. Masalara yerleşen müşteriler orkestranın çaldığı müziği dinlerken küçük fıçılarla getirilen biralarını içer, isteyenler dans ederek eğlenebilirdi. Çiftlikte bundan başka yalnız gündüzleri çalışan bir başka gazino[306] ile bir de Direksiyon Gazinosu vardı.[307] O yıllarda Atatürk Orman Çiftliği'nin çok renkli bir hayatı vardı. Ankaralıların eğlence ihtiyacının büyük bölümünü karşılardı.

Göl Gazinosu

Göl Gazinosu'nun yeri daha Gençlik Parkı yapılırken belirlenmiş ve uzun yıllar çalışmıştır. Eskiden gazino bu şekilde değildi. Daha küçük olduğu gibi, önündeki küçük kemerli köprü çatladığı için iptal edilmişti. Parkın yeniden düzenlenerek açılışı sırasında bazı ekler yapılmıştır. Adı geçen köprü onarılmış, Ankaralıların toplumsal hayatına 1954 yılından sonra girmiştir.[308] Genç kuşağın iki ayrı nikâh

---

[305] Atatürk Orman Çiftliği Bira Parkı Gazinosu'nun müsteciri, Cahit Erk'ti. Gazino, Belediyenin değerlendirmesinde "ikinci sınıf" eğlence yeri kategorisindeydi.

[306] Burada anılan gazino, müstecirliğini, Hakkı Başarır'ın yaptığı, Atatürk Orman Çiftliği Hayvanat Bahçesi Gazinosu'dur.

[307] Direksiyon Gazinosu'nun müsteciri, Rıdvan İstanbulluoğlu'ydu.

[308] Göl Gazinosu'nun mülkiyeti Ankara Belediyesi'ne aittir. Tamamlanamamış bir durumdaki bina, 1953 yılında ikmal ihalesine çıkarılmış, 1955 yılı Eylül ayında bitirilerek, hizmete açılmıştır. İşletmecisi, Yazar-İş Organizasyon Firması Sahibi Necdet Yazar'dı.

salonu olarak bildiği bu gazino, iç içe geçmiş (T) şeklinde iki salondu. Onarım ve yeni eklemeler yapılırken gerektiğinde indirilip kaldırılabilen bir sahne platformu eklenmiştir. Burası Ankara'nın en sevilen, kaliteli müzik dinlenebilen ciddi gazinolarından birisiydi. Genellikle Türk müziğine, gecenin geç saatlerinde ise dans müziğine yer verilirdi. Yemekli, içkili ve çalgılı bir eğlence yeriydi. Türk müziği ağırlıklı olduğu için dönemin ünlü ses sanatkârları çalışırdı. Sosyal yapımız henüz bozulmadığından mekânda hiçbir taşkınlık olmaz, müşteriler büyük bir sessizlik içinde yemeklerini yerken müzik dinlerdi. İsteyenler asıl program başlamadan yarım saat, kırk beş dakika önce gelerek fasıl dinleyebilirdi.[309]

Program daha ün kazanmamış genç sanatkârlarla başlar, sahnenin önündeki yüksekçe podyum assolist gelmeden az önce aşağıya indirilerek zeminle aynı düzeye gelirdi. Müşteri masaları sahnenin çevresinde ve gerilerde sıralanırdı. O yıllarda kablosuz mikrofonun olmaması nedeniyle uzun kablolu olanlar kullanılır, ses sanatkârı bu sayede masalar arasında dolaşarak eserleri seslendirirdi. Bu güzel gazino nedense uzun ömürlü olamadı. Kapandıktan sonra tam kendi kaderine terk edilerek harap olmaya yüz tutmuşken Ankara Büyük Şehir Belediyesi'ne geçti. Bundan sonra nikâh salonuna dönüştürüldü.

Gazino adı altında çalışan ikinci ya da üçüncü sınıf eğlence yerleri ise şunlardı: Rüzgârlı Sokak'ta Kayserili Recep'in Mavili, bunun ya-

---

[309] *Bir akşam bir grup arkadaşla Safiye Ayla'yı dinlemeye gitmiştik. Gümüş rengi lame bir elbise giymiş olan sanatkâr sahneye çıktı, önündeki setin üstüne oturdu ve güzel Türkçe'si ile konuşmaya başlayarak "Sayın Ankaralılar bugün son gecem. Türk müziğinde ısfahan makamı ayrılığı sembolize eder; ben de önce sizlere bu makamdan eserler sunacağım. Lütfen benden eser istemeyiniz, herkesin zevkine cevap verecek bir program yaptım" demişti. Gerçekten de öyle yaptı. Arkadaşlarımızdan birinin sesi çok güzeldi. Masaları dolaşarak yanımıza geldiği sırada "Ben yürürüm yane yane" şarkısını söylüyordu. Bize doğru eğilerek şarkıya katılmamızı istedi. Eser bitince büyük bir alkışın koptuğu sırada usulca "Lütfen ayağa kalkınız sizi selâmlıyorlar" demişti.*

nında Gazi Avşar'ın Kazablanka, Çankırı Caddesi'nde Kübana, daha yakın tarihlerde Gençlik Parkı'nda açılan Yeni Yıldız, Japon Aile Bahçesi,[310] Majestik ve Lunapark, Maltepe'de Kazanova gazinoları sayılabilir.[311]

Ankara Palas'ın Barı ve Pavyonu

Bu gibi eğlence yerlerinden en ünlüsü ve en kalitelisi, hatta en pahalısı Ankara Palas'ın bodrum katındaki barı ve pavyonuydu. Buraya otelin içinden girmek mümkünse de giriş ve çıkışlar genellikle Stad Oteli tarafındaki yan kapıdan sağlanırdı. Politikacıların, tanınmış gazeteci ve yazarların, varlıklı kimselerle yabancı ülke temsilcilerinin tercih ettiği bir eğlence yeriydi. Otelde kalan hatırlı müşteriler eşlerini biryerlere gönderir göndermez soluğu pavyonda alırdı. Türk müziğine hiç yer verilmez, yabancı sanatkârlar ve orkestralar çalışırdı. Faturalar da doğal olarak Ankara Palas'ın şanına uygun olurdu. Hele bir Pamela olayı vardı ki, uzun yıllar dillerden düşmedi. Bu bayan revü artisti çıplak olarak eyersiz bir ata binerek alacakaranlıkta bara gelir, müşterilerin önünde attan inerdi. Olay "Alaaddinin Lâmbası" masalı gibi anlatılır, görmeyenler görenlerin nazlanmasına aldırmadan yeniden dinlemek için ısrar ederdi.[312]

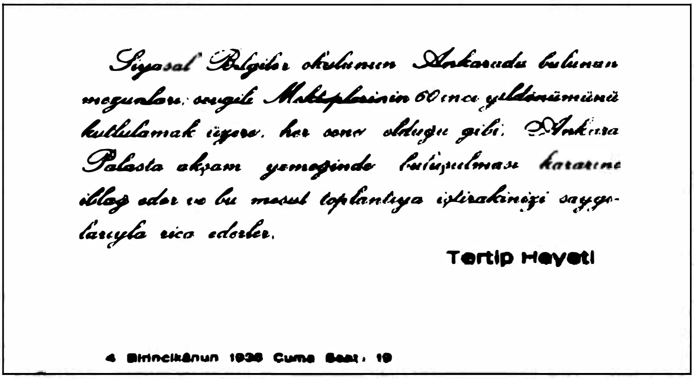
---

[310] Ünlü Türk Sanat Müziği şarkıcısı Hamiyet Yüceses, 1960'lı yıllardaki Ankara programlarında Japon Aile Bahçesi'nde sahne alırdı.

[311] Ünlü Türk Sanat Müziği şarkıcısı Suzan Güven ve bestekâr-şarkıcı Abdullah Yüce, Kazanova Gazinosu'nda sahne alırlardı.

[312] Ankara Palas'ın Barı ve Pavyonu, 1950'ler Ankara'sının favori eğlence mekânlarındandı. Eğlence yerleri değerlendirmesinde, "lüks sınıf" kategorisinde yer alıyordu. O dönemde fakülte ve yüksekokul öğrenci kuruluşlarının düzenlediği "okul çayları"nda da gözde bir mekândı. Y. Mühendis-Mimar İlyas Çokay'ın anlatımına göre, Ankara Palas'taki şovlar, 1950'li yıllarda popüler olmuş, 1960 yılında, Amerikalı şov yıldızı "Dört Motorlu Pamela"nın gelişiyle, doruğa tırmanmıştır. Yine 1960 yılında, Reisicumhur Celâl Bayar'ın

Bu pavyonda ilginç olaylar da yaşanmıştır. Bir zamanlar "centilmen dansı" diye bir dans türü ortaya çıkmıştı. Pistte dans edenlerden biri bir başkasının damını alır, bir süre dolaştıktan sonra kavalyesine teslim ederdi. Bir Mülkiyeliler gecesinde, Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği'nde görevli genç bir adam yanında dans edenlerden birinin damını almış. Kafası iyice dumanlı olduğundan getirip geri vermek istememiş. O anda başlayan şiddetli tartışmalar az sonra kavgaya dönüşmüş ve orada bulunan diğer Amerikalılar da kavgaya katılmış. Tabaklar, sandalyeler havada uçuşurken bir öğrenci fakülteye giderek yurttan takviye kuvvet getirmiş. Daha onlar gelmeden, orada bulunan öğrenciler Amerikalıları boylu boyunca yere yatırmışlar. Salondaki misafirlerin hepsi dışarı kaçmış. Yeni gelen gençler içeri girdiklerinde Falih Rıfkı Atay ile Hasan Âli Yücel'in masalarında oturduğunu, Alman askerlerinin de Amerikalılara dayak atan gençleri alkışladığını görmüşler. Ankara'nın bu en güzel pavyonu kapanıncaya kadar kalitesini hiçbir zaman düşürmedi.

Siyasal Bilgiler okulunun Ankarada bulunan mezunları, sevgili Mekteplerinin 60 ıncı yıldönümünü kutlulamak üzere, her sene olduğu gibi, Ankara Palasta akşam yemeğinde buluşulması kararını ilan eder ve bu mesut toplantıya iştirakinizi saygılarıyla rica ederler.

Tertip Heyeti

4 Birincikânun 1936 Cuma Saat: 19

Siyasal Bilgiler Okulu'nun 60. yıldönümü münasebetiyle
Ankara Palas'ta düzenlenen yemeğin davetiyesi (4 Aralık 1936)
(Nurhan ve Korkut Erkan koleksiyonu)

Ankara Palas'ta kaldığı günlerde, Pamela'nın şovunu seyrettiği ve çok beğendiği, dönemin ilgi çeken haberleri arasındadır.

Süreyya Pavyonu

Süreyya Pavyonu'nun kurucusu 1917 ihtilâlinden sonra Rusya'dan kaçarak ülkemize gelen "Beyaz Rus" asıllı Sergey'dir. İstanbul'a yerleştikten sonra bir süre Bebek'te bir lokanta çalıştırmıştır. Karpiç Atatürk'ün emri ile işyerini Ankara'ya taşıyınca onunla birlikte gelerek yardımcılığını yapmıştır. Adını Süreyya olarak değiştirdikten sonra bir zamanların kendi adını taşıyan bu ünlü pavyonunu açmıştır.

Süreyya Pavyonu, Kızılay'da Yapı Kredi Bankası'nın yerinde bulunan Soysal Apartmanı'nın bodrum katında, günümüzde banka yayınlarının satıldığı bölümün altındaydı.[313] Buraya Ziya Gökalp Caddesi tarafından bir merdivenden inilerek girilirdi. Giriş kapısının üzerinde adının yazılı olduğu küçük bir levha vardı. Her isteyenin girememesinden olsa gerek, yoldan geçenler bu esrarlı merdivene merakla bakardı. Aslında sır olacak bir durumu da yoktu. Bodrum kat olduğu için sütunu bol, klâsik olarak dekore edilmiş güzel bir salondu. Müşterilere, bir yenilik olarak şef garson Lefter'in yönetiminde tertemiz giyinmiş kadın ve erkek garsonlar hizmet ederdi.

Politikacıların, gelir düzeyi yüksek olanların, gece hayatını sevenlerin, gazeteci ve yazarların çok sevdiği yerlerdendi. Dönemin tanınmış orkestraları ile hafif müzik sanatçıları çalışır, isteyenler dans edebilirdi. Burada uzun yıllar Darvaş ile Enver Kapelman da program yapmıştır. Herkesin kolayca giderek eğlenebileceği bir yer değildi. Bu renkli ve ünlü eğlence yeri bir gün ansızın kapandı. O yıllarda çok beğenilen Restoran Cevat pavyonun yakınında açılmıştı.[314] Soysal

---

[313] Süreyya Pavyon'un işletmecisi, sonradan Süreyya adını alan Sergey Homyakoff'tur. Pavyon, 1943 yılında açıldı, 1964 yılında kapandı. "Lüks sınıf" kategorisinde bir eğlence yeriydi.

[314] Restoran Cevat, Ragıp Soysal Apartmanı'nın tam köşesindeydi. Bina dâhilindeki bu kısmı, daha önceleri "Kantin Cevat" adıyla çalıştırılan küçük bir salondu. Ancak, günümüzde Yapı ve Kredi Bankası önünde metronun Ziya

Apartmanı'nın bu bölümünü Yapı Kredi Bankası satın alıp yıktırdıktan sonra hafızalardan silinerek unutuldu gitti. Çok sonraları açılan Süreyya Gazinosu'nun bununla bir ilgisi yoktur.

Soysal Apartmanı'nın zemin katında faaliyet gösteren
Restoran Cevat (1963)

Astorya Turistik Gazino

Tarihi diğerleri kadar eski olmamakla birlikte bir zamanların tanınmış gazinolarından biri de Astorya idi.[315] Binası Ankara'nın spor

---

Gökalp Caddesi çıkışının olduğu yerdeki camekânlı bölüm, restoranı 1960'ların cazip mekânlarından birisi hâline getirirdi. Zira, akşam üzerleri Kızılay'da "piyasa yapmaya" çıkan insanlar, mutlaka bu camekânlı bölümün önünden geçerdi.

[315] Astorya Turistik Gazino binasına, önündeki küçük bir bahçeden girilirdi. Günümüzde Ankara Demirspor Düğün Salonu'dur. Talat Paşa Bulvarı 36 numarada yer alan gazinonun 1950'lerdeki işletmecisi Necdet Yazar'dı.

kulüplerinden "Demirspor Kulübü"ne lokal olarak yapılmış, uzun yıllar bu şekilde kullanılmıştır. Astorya Gazinosu lokal kapanınca aynı yerde açıldı. Yeri Talât Paşa Bulvarı'nda, Devlet Demiryolları hizmet binalarından sonra ve sağ taraftadır. Yemekli, içkili ve çalgılı bir eğlence yeriydi. Başlangıçta iyi tutunduysa da sonraları tutturduğu düzeyi koruyamayarak bir süre sonra kapandı. Gazino olarak çalıştığı yıllarda ara sıra düğün salonu olarak da kullanılmıştır.

Marmara Parkı Gazinosu (1940)

Marmara Parkı Gazinosu

Atatürk, orman çiftliğinin içine Marmara Havuzu ve Marmara Köşkü'nü yaptırmış, Ankaralıların kolayca gelip eğlenebileceği bir yer olarak çalışmasını sağlamıştır. Çevresindeki bahçenin adı Marmara Parkı idi. Günümüzde Mit Müsteşarlığı'na verilmiş olan bu yerde eskiden bir Marmara Parkı Gazinosu vardı.[316] Böyle denilmekle birlikte gerçek an-

[316] Marmara Parkı Gazinosu, "ikinci sınıf" eğlence yeri kategorisindeydi.

lamda bir gazino değildi. 1950'li yıllarda gazino çoktan kapanmıştı. Sadece bu amaçla çalışmaz, kültürel olaylara, şiir ve edebiyat gecelerine de ev sahipliği yapardı. Yerinin uzaklığı ve o dönemin ulaşım sorunları sebebiyle herkesin gidebileceği bir yer olmadığından bu gibi etkinlikler gündüzleri yapılırdı.

Mulen Ruj

Adını Paris'teki ünlü gazinodan alan Mulen Ruj, Dikmen'e yapılan eğlence yerlerinin ilklerindendir.[317] Dikmen Caddesi'nden İlker'e doğru sola dönen Sinan Caddesi'nin üzerinde, yokuşun sağ tarafındaydı. Yapıya yel değirmeni şekli verilmesiyle sükse yapmış, görüntüsü nedeniyle ilk açıldığı yıllarda çok beğeni kazanıp iyi iş yapmıştır.[318] Çevresinde hiçbir yapı olmadığı için nereden bakılırsa bakılsın görülürdü. Uzunca bir süre bu şekilde çalışmış ve çok el değiştirmiştir. Bir ara "Dört Mevsim Gazinosu" olduysa da hiçbir zaman birinci sınıf ve uzun ömürlü bir gazino olamadı. Önceleri yemekli, içkili ve orkestralı bir eğlence yeri iken sonradan Türk Müziği sanatçılarına da yer verildi. Dört Mevsim olduğu yıllarda önündeki büyük ceviz ağaçlarının gölgelediği bahçesi bir piknik yeri olarak çalışır, gözleme ve mantı servisleri yapılırdı. Günümüzde yeri apartmanlarla dolmuş, ne gazinodan ne de bahçesinden bir iz kalmıştır.

Konak Gazinosu (Pavyonu)

Bu gazino İmren Lokantası'nın şef garsonu Kel Kâzım tarafından açılmıştır. Çankırı Caddesi'nin Yıldırım Beyazıt Meydanı'na yakın bir yerinde ve caddenin sağ tarafındaydı. Birkaç kez gazino ve pavyon olarak değiştikten sonra Konak Düğün Salonu oldu. Çalgılı, varyeteli bir eğlence yeriydi. Hiçbir zaman kaliteli bir gazino olamadı.

---

[317] 1940'lı yıllarda, Dikmen bağlarında, 112 ve 113 numarada Salih Anıl'ın Dikmen Gazinosu ve yanında bakkal dükkânı faaliyet gösterirdi.

[318] Mulen Ruj gazinosunun 1950'lerdeki müsteciri, "Arap Selim" idi.

Barlar

Ankara'nın eğlence hayatında barların önemli bir yeri vardır. Buralarda da Türk müziğine yer verilmez, genellikle küçük bir orkestra çalardı. Çankırı Caddesi anlatılırken belirtildiği gibi, barların hepsi burada açılmış, o yıllardaki özelliği dolayısıyla toplum içinde olumsuz bir ün bırakmıştır. Caddeye sıralanan barlardan Nil Bar'ı Cemal Ongun işletirdi.[319] Yeni Bar Emre Palas'ın bodrum katındaydı.[320] Tabarin Bar'ın bulunduğu yerde, 1929 yılı öncesinde Sarı Zambak Barı faaliyet gösterirmiş.

Ankara İdare-i Hususiyesi (İl Özel İdaresi)'nin kiracısı Yeni Bar (1928)

---

[319] Nil Bar'ın sahibi ve işletmecisi, uzun yıllar boyunca Ömer Emre idi. Ondan sonra barı, uzun bir süre şefliğini yapmış olan Cemal Ongun satın aldı ve işletmeciliğini de üstlendi. Bu işletme, Çankırı Caddesi 47 numarada yer alırdı. 1930'larda, Nil Bar'ın konsomatrisi "Sarı Naciye" konusu vardır ki, devamı Çankaya'ya kadar uzanırdı.

[320] Yeni Bar, Nil Bar'la komşuydu. Çankırı Caddesi 49 numarada yer alan barın işletmecisi, Mehmet Yurga idi.

Tabarin Bar'ın sahibinin İsmail Bey adında bir kişi olduğu söylenirdi.[321] Dördüncü bar ise 1924 yılında açılan Elhamra Bar'dı. Nil Bar ile Tabarin Bar duruyor ama sanırım diğerlerini hatırlayan kimse kalmamıştır.[322] Barlar çoğunlukla mirasyedilerin, yeni ve hazımsız zenginlerin, kabadayıların, çapkınlığa heveslenen zengin çocuklarının, Anadolu'dan gelen genç ve toy işadamlarının, ailesinden gizli kaçamak yapmak isteyenlerin tercih ettiği yerlerdi. Zaman zaman bunlardan birisi kapatılarak sabahlara kadar eğlenildiği, bir gecede servetler tüketildiği söylenirdi. Gördüğü rağbet üzerine daha sonra Ulus'un değişik yörelerinde başkaları da açıldı. Daha sonra bunların adı değiştirilip pavyona dönüştürülerek Türk Müziği'ne de yer verilir oldu. Bunlardan başka haklarında bir bilgi vermesek de Renk Pavyon, Turist Otel'in arkasında Ali Faizi Bey'in işlettiği Turist Pavyon, Denizciler Caddesi'nde Kemal Mutaf'ın işlettiği Deniz Pavyonu, çok sonraları Maltepe'de açılan Kınalı Pavyon ile Otel Altınel'in yerindeki Mor Pavyon'un hiç değilse adlarını anmış olalım.

Bütün bunlardan başka bar ve pavyon nitelikli ancak bugün tamamen unutulmuş olan başka eğlence yerleri de vardı. Bunların arasında eski Ulus'ta bir zamanların pek beğenilen ve yazar çizer takımının severek gittiği "Mehmet'in Meyhanesi" ya da diğer adıyla "Kürdün Meyhanesi" ve "Gülüm Meyhanesi"ni sayabiliriz. İkisi de Posta Caddesi civarındaydı.[323] Samanpazarı'nda Esenpark Gazino-

---

[321] Tabarin Bar, Altan Öymen'in tarifiyle, Rüzgârlı Sokak'tan, Çankırı Caddesi'ne çıkılınca, köşedeki "Tütüncü Behçet"in yanında Çankırı Caddesi 25 numarada yer alırdı. Bar'ın işletmecisi, İsmail Cangöz'dü. En tanınmış konsomatrisi ise Kürdan Muazzez'di. Lâkabı, zayıf olmasından kaynaklanıyordu.

[322] Bu barlardan, Yeni Bar ve Nil Bar, "lüks sınıf", Tabarin Bar ise "birinci sınıf" eğlence yeri kategorisindeydi.

[323] Posta Caddesi civarındaki içkili lokantaların faaliyetleri, Cumhuriyetin erken dönemlerinde, yabancıların da katkısıyla başlamıştır. 1928 yılında,

su'nun altındaki Kavaklıdere Şaraphanesi ve Kavaklıdere Şarap Fabrikası içinde bulunan şaraphane nezih yerlerdi. Yine Posta Caddesi'nde aynı zamanda lokanta olan "Yeni Hayat"ı sadece anmakla yetinelim. Ankara'nın değişik semt ve caddelerinde başka eğlence yerleri de vardı. Bazıları uzun süre çalışmış, günümüze gelebilenleri olmuştur. Meşrutiyet Caddesi'nde "Derya Restoran Pavyon ve Kokteyl Salonu", "İntim Lokali",[324] Kavaklıdere'de "Kapri Lokali", Cinnah Caddesi'nde PTT'nin karşısında bulunan "Kulüp 47",[325] Sakarya Caddesi'nde "Kulüp Ambasador" bunlardandır.[326]

Ankara'da imar hamlesi hızlı bir biçimde sürüyordu. Hızla yükselen inşaatlarda çalışan mimar, mühendis, kalfa, usta ve işçiler, Türklerin yanı sıra diğer milletlerin mensuplarından da oluşuyordu. Ankara'daki yabancı unsurlar arasında, 653 Bulgar, 637 Macar, 207 Alman, 180 Avusturya, 139 İtalyan vatandaşı vardı. Genellikle bu yabancılara hitap eden birahaneler, Tabakhane'deki "Unkel", Karaoğlan Caddesi'ndeki "Bodrum Palas", Karaoğlan Caddesi Gümrük Sokak'taki "Lâle", içkili lokanta ise "Hess Kalmann" müessesesiydi. 1928'de açılan lokanta, Büyük Postane arkasında, Sanayi Caddesi'nde faaliyet gösteriyordu. Hess Kalmann, restoran ve birahane işletmeciliğinin yanı sıra, aynı adreste, içecek ve meze satıyor, şarap, sosis ve salam imal ediyordu. Faaliyetini, 1932 yılına kadar sürdürdü.

[324] İntim Lokanta ve Pavyonu, Meşrutiyet Caddesi'nde, Babaoğlu Apartmanı'nın altında faaliyet gösterirdi. İşletmeciliğini Enver Engin yapıyordu.

[325] Kulüp 47, Kavaklıdere postanesi karşısındaki Kavaklı Apartmanı altındaydı. Seçkin bir müşteri kitlesine hizmet verirdi. İşletmecileri Boris Vasilev ve Hidayet Bey'di.

[326] Kavaklıdere'deki gazinoları anarken, İvan Şilinski'nin Kavaklıdere Güven Evler 5 numarada 1949 yılında açıp, 1950'li yılların ikinci yarısına kadar çalıştırdığı "birinci sınıf" eğlence yeri Güven Gazinosu'ndan da söz etmek gerekir. Kavaklıdere'ye ulaşım koşullarının, bugünkü kadar rahat olmadığı o günlerde, Güven Gazinosu'nun hemen altında, daha önceleri Muharrem Vidin'in çalıştırdığı, Ilgazlı Ferit Arsan'ın Güven Taksi Durağı yer alırdı.

Bazı meyhaneler erbabı arasında ünlüydü. Buralar geleneksel koltuk meyhanesi olmayıp, içki içme terbiyesine dikkat edilmezdi. Daha çok demlendikten sonra çeşitli hesaplaşmalara zemin hazırlanırdı. En ünlüsü Hamamönü'nde Hacettepeli Mehmet'in Meyhanesi'ydi.[327] Arkasında içki içilecek yazlık bir bahçesi bile vardı. İkinci ve çok tanınmış olanı ise Bentderesi'nde belediye mezat salonunun karşısında bulunan Hilmi Baba'nın meyhanesiydi.[328] Hacıbayram'da Telgraf Sokağı'ndaki Atıf'ın Meyhanesi[329] ile Hamamönü'nde Rıza Dayı'nın Meyhanesi de bunlardandır.[330]

---

[327] Hacettepeli "Deli Mehmet"in meyhanesi "Hasıraltı", Talât Paşa Bulvarı'nın altında, ona paralel olan Eski Yol Sokağı'nda yer alırdı. Meyhanenin müdavimleri arasında ünlü sanatçılar da bulunurdu.

[328] Hilmi Çoker'in meyhanesi. Hilmi Baba, Ankara'nın eski kabadayılarındandı. Yaz-Kış usturaya vurulmuş kafası ve simsiyah posbıyıklarıyla, ilginç bir simaydı. Polisle teşrikimesaisi yoğun bir işletmeciydi. Kevgirli sokak 23 numarada yer alan lokantasına, Bentderesi civarındaki berduşların, kabadayıların, fedailerin yanı sıra, gece içkisiz kalan bohemler de devam ederdi. Lokantanın üst katında ise, Hacettepeli kabadayı Sarı Veli'Nin 1950 yılında açtığı kumarhane faaliyet gösterirdi.

[329] Çankırı'lı Atıf Menzil'in Bozkurt Mahallesi Telgrafhane Sokağı 7 numarada işlettiği Bozkurt Lokantası. Bu işletme 1966 yılına kadar, içkili lokanta olarak çalıştırıldı. Atıf Menzil belirtilen tarihte devrettikten sonra, yeni sahipleri tarafından içkisiz lokantaya dönüştürüldü.

[330] Nam-ı diğer, "Rıza Dayı'nın Şaraphanesi" idi.

KAYNAKÇA

Ağaoğlu, Samet. *İlk Köşe*, Ağaoğlu Tesisleri, 1975.

Ak, Bilâl. "Ankara Adının Kaynağı ve Yeni Bir Yaklaşım", *Türk Yurdu*, Cilt: 22, Sayı: 176, ss. 50-60, 2002.

Ak, Bilâl. "Baykal'ın Kızı Angora", *Türk Yurdu*, Cilt: 22, Sayı: 176, ss. 147-148, 2002.

Akçura, Tuğrul. *Ankara: Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma*, Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, 1971.

Akgün, Nejat. *Burası Ankara*, Ankara: Ankara Kulübü Yayınları, 1996.

Ankara'da Bir Ankaralı, Ankara: Ankara Ticaret Odası Yayını.

Atay, Falih Rıfkı. *Çankaya*, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık A.Ş. Basımevi, 1964.

Aydemir, Şevket Süreyya. *Tek Adam*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1963.

Bağlum, Kemal. *Beş Bin Yılda Nereden Nereye Ankara*, Ankara, 1992.

Başkent Söyleşileri, Ankara: Kent-Koop Yayınları, 1979.

Bir Zamanlar Ankara, Ankara Büyük Şehir Belediyesi Yayını.

Birand, Hikmet. *Anadolu Manzaraları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1957.

Bozkurt, A. Esat (haz.). *Ankara'nın Taşına Bak: Türk Yazınında Ankara*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 2000.

Dayıoğlu, Kâzım. *Ankara Kabadayıları*, İhcem Yayıncılık.

Duman, Tayyip. "Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü", *Türk Yurdu*, Cilt: 22, Sayı: 176, ss. 127-131, 2002.

Er, Celâl. "Cumhuriyet Ankara'sının İlk Üniversitesi Yüksek Ziraat Enstitüsü", *Türk Yurdu*, Cilt: 22, Sayı: 176, ss. 79-81, 2002.

Erdoğdu, Şeref. *Ankara'nın Tarihi Semt İsimleri ve Öyküleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1999.

Geçmiş Zamanda Ankara, Ankara: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1998.

Gürgür, Nuri. "Bir Zamanlar Ankara", *Türk Yurdu*, Cilt: 22, Sayı: 176, ss. 66-69, 2002.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Ankara*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1964.

Karaveli, Orhan. *Bir Ankara Ailesinin Öyküsü*, İstanbul: Kurtis Matbaası, 1999.

Kuran, Ercüment. "Ankara'da Üniversitelerin Kuruluşu, Gelişmesi ve Bugünkü Durumu", *Türk Yurdu*, Cilt: 22, Sayı: 176, ss. 76-78, 2002.

Mıhçıoğlu, M. Mehdi. *Gazi Mustafa Kemal ve Hafızamdaki Ankara*, Ankara: Ofset Fotomat, 1998.

Mumcu, Ahmet. *Ankara Aliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne (1925-1975)*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1977.

Mübarek, Galip. *Mescitler, Camiler, Mezarlıklar, Kitabeler*, haz. Seyfettin Şahin ve Hüseyin Çınar, Ankara: Altındağ Belediyesi Kültür Yayınları, 1996.

Özcan, İsmail Çağrı. "1944 Yılı Ankara'sı", *Türk Yurdu*, Cilt: 22, Sayı: 176, ss. 119-126, 2002.

Özdemir, Rifat. "Dünden Bugüne Ankara", *Türk Yurdu*, Cilt: 22, Sayı: 176, ss. 40-47, 2002.

Özel, Mehmet. *Ankara*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.

Sağlam, Seyfettin. "Milli Mücadelede Ankara", *Türk Yurdu*, Cilt: 22, Sayı: 176, ss. 82-96, 2002.

Saraçoğlu, Mehmet. "Geçmiş Bir Binanın Tanıklığından Bakmak, Kurtuluş Savaşı ve Sırasında Darülmuallimin Binası", *Türk Yurdu*, Cilt: 22, Sayı: 176, ss. 132-134, 2002.

Sarıoğlu, Mehmet. *Ankara: Bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945)*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001.

Sefercioğlu, Necmeddin. "Bir Zamanların Ankara'sı", *Türk Yurdu*, Cilt: 22, Sayı: 176, ss. 87-97, 2002.

Şapolyo, Enver Behnan. *Atatürk ve Seymen Alayı*, Ankara: Ankara Kulübü Yayınları, 1971.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Beş Şehir*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1960.

Tunçer, Mehmet. "Eski Ankara-Yeni Ankara Tarihi Kent Dokusunun Korunması", *Türk Yurdu*, Cilt: 22, Sayı: 176, ss. 106-108, 2002.

Tunçer, Mehmet. *Ankara (Angora) Şehir Merkezi Gelişimi (14-20. yy.)*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001.

Uluğ, Naşit Hakkı. *Hemşehrimiz Atatürk*, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1973.

Yönezer, Nurhan. "Sembolümüz Müze Oluyor", *Hürriyet*, 16 Haziran 2000.

EDİTÖR KAYNAKÇASI

Alpagut, Leyla (ed.). *Bir Başkentin Oluşumu: Avusturyalı, Alman ve İsveçli Mimarların Ankara'daki İzleri*, Ankara: Goethe Institut, 2011.

Alpman, Hafi Kadri. *Ahmet Fehim Bey'in Hâtıraları*, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1977.

Ankara Belediye Dergisi, (1952-1958 yılları arası sayılar), Ankara Belediyesi Yayını.

Ankara Şehri Polis Rehberi, Ankara: Ankara Emniyet Müdürlüğü Yayını, 1941.

Ankara Telefon Rehberi, (1946, 1947, 1950, 1953, 1955, 1958, 1965 yılları), Ankara: PTT Genel Müdürlüğü Yayını.

Ankara Vilayeti Salnameleri, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2014.

Annuaire Commercial Turc, 1924-1925.

Annuaire Commercial, (1938, 1939-40, 1941, 1942-43).

Annuaire Oriental du Commerce, (1881, 1885, 1891, 1896, 1909, 1913, 1915, 1921, 1927, 1928, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936).

Arcayürek, Cüneyt. *Bir Zamanlar Ankara*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005.

Atatürk Orman Çiftliği, Ankara: A.O.Ç. Müdürlüğü Yayını, 1953.

Bahar, Beki L. *Efsaneden Tarihe Ankara Yahudileri*, İstanbul: Pan Yayıncılık, 2003.

Belgelerle Osmanlı Döneminde Ankara, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2014.

Burnaby, Fred. *At Sırtında Anadolu*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

Büyük Ankara'ya Doğru, Ankara: Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü Yayını, 1957.

Büyükyıldız, Feridun. *Başka Kent Ankara*, Ankara: Phoenix Yayınları, 2009.

Chantre, Madame B. "En Asie Mineure, souvenirs de voyages en Cappadoce", *Le Tour du Monde*, Paris, 1896.

Çevik, İlhan. *Görüp Yaşadıklarım*, Ankara, 1990.

Dağlı, Yücel ve Seyit Ali Kahraman. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 2. Cilt, 2. Kitap, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

Doğan, D. Mehmet. *Ömrüm Ankara*, Ankara: Yazar Yayınları, 2014.

Egli, Ernst A. *Atatürk'ün Mimarının Anıları: Genç Türkiye İnşa Edilirken*, çev. Güven Göktan Uçer, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

Erdoğan, Abdülkerim, Gökçe Günel ve Ali Kılcı. *Osmanlı'da Ankara*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2007.

Erdoğan, Abdülkerim, Gökçe Günel ve Mehmet Narince. *Cumhuriyet ve Başkent Ankara*, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2007.

Erdoğan, Abdülkerim. *Ankara Kalesi ve Alâaddin Camii*, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2013.

Erdoğdu, Şeref. *Ankaram*, Ankara, 1965.

Ergenç, Özer. *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.

Erzen, Afif. *İlkçağda Ankara*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 1946.

Esin, Taylan ve Zeliha Etöz. *1916 Ankara Yangını*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Eski Ankara Fotoğraf Albümü, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2014.

Evren, Burçak ve Ali Karadoğan. *Sinemada Son Adam: Makinist Ramazan Çetin, Ankara Sinemaları Tarihi*, Ankara: DKİV Yayınları, 2008.

Fowle, J. S. (çev.). *Sketch of the Protestant Church: Angora, Galatia*, Boston: Arakelyan Press, 1911.

Fumelli, F. *Türkiye, Istituto Geografico de Agostini*, Novara, Italy, 1956.

Gülekli, Nurettin Can. *Ankara Rehberi*, İstanbul: Ankara Kulübü Yayını, 1949.

Hartalı Ankara Rehberi, Ankara: Ankara Şoför Okulu Yayını, 1949.

İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi, "Ankara" Özel Sayısı, ed. Orçun İmga, Sayı: 4, Eylül 2011.

İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi, "Ankara'nın Semtleri" Özel Sayısı, ed. Orçun İmga, Sayı: 11, Ocak 2014.

İmga, Orçun. *Tek Partili Dönemde Ankara: Siyaset ve Yerel Demokrasi*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2006.

İz, Mahir. *Yılların İzi*, İstanbul: Kitabevi, 1990.

Kadıoğlu, Musa, Kutalmış Görkay ve Stephen Mitchell. *Roma Döneminde Ankyra*, İstanbul: AKA ve YKY Yayını, 2011.

Karay, Refik Halit. *Ankara*, haz. Ali Birinci, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2009.

Kavas, Uğur. *Yıldız Albümlerinde Ankara Fotoğrafları*, Ankara: T.C. Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayını, 2014.

Kebikeç, Sayı: 9, Yıl: 5, 2000.

Kemal, Mehmed. *Acılı Kuşak*, Ankara: Toplum Yayınevi, 1967.

Kemal, Mehmet. *Türkiye'nin Kalbi Ankara*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1983.

Klinghardt, Karl. *Angora: Konstantinopel, Ringende Gewalten*, Frankfurt am Main: Frankfurter Societäts-Druckerei, 1924.

Konyalı, İbrahim Hakkı. *Karacabey Mamuresi*, İstanbul, 1943.

Koşay, Hamit Zübeyr. *Ankara Budun Bilgisi*, Ankara: Ankara Halkevi Neşriyatı, 1935.

Kur(t)uluş 1923, Ankara: VEKAM Yayınları, 2013.

Kuruyazıcı, Hasan. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Mimar: Arif Hikmet Koyunoğlu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

Külebi, Cahit. *İçi Sevda Dolu Yolculuk*, Ankara: Başak Yayınları, 1986.

Mamboury, Ernest. *Ankara Guide Touristique*, 1933.

Muslihiddin Safvet. *Türkiye'nin Sıhhî İctimaî Coğrafyası, "Ankara Vilâyeti"*, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2009.

Ongan, Halit. *Ankara'nın 1 Numaralı Şer'iye Sicili*, Ankara: A.Ü.D.T.C.F. Yayını, 1958.

Ongan, Halit. *Ankara'nın İki Numaralı Şer'iye Sicili*, Ankara: TTK Yayını, 1974.

Orak, Hüseyin. *Türkiye Kılavuzu Cilt: I*, Ankara, 1946.

Osmanlı Belgelerinde Ankara, Ankara: Ankara Kalkınma Ajansı Yayını, 2014.

Öymen, Altan. *Bir Dönem Bir Çocuk*, İstanbul: Doğan Kitap, 2009.

Öymen, Altan. *Öfkeli Yıllar*, İstanbul: Doğan Kitap, 2014.

Perrot, Georges. *Souvenirs d'un voyage en Asie Mineure*, Paris, 1867.

Pınar, İlhan. *Alman Gezginlerin Gözüyle 19. Yüzyıl Anadolu Şehirleri*, İzmir: Akademi Kitabevi, 1998.

Radyo, Ankara: Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayını.

Sakallı, Bayram. *Ankara ve Çevresinde Millî Faaliyetler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.

Seyyah Kandemir. *Seyahat Kitapları*, Ankara: Türk Maarif Cemiyeti Neşriyatı, 1932.

Soyuer, Halil. *Ankara Kabadayıları*, Ankara: Merkez Döviz A.Ş. Yayını, 1995.

Şehbender Zade Osman Veliettin. *Ankara Rehberi 1930*, Ankara, 1930.

Şimşir, Bilal N. *Ankara... Ankara... Bir Başkentin Doğuşu*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2006.

Tansel, Selahattin. *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı: 1919-1922*, Ankara: Türkiye Vakıflar Bankası Kültür Yayınları, 1965.

Tanyer, Turan. *Ankara 1930-1960*, Ankara: T.C. Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayını, 2014.

Türk Ticaret Yıllığı Mecmuası, (Annuaire Commercial) 1868-1950.

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Küçük Bir Tarihçesi 1921-1939, İstanbul, 1940.

Türsan, Nurettin. *Ankara'nın Başkent Oluşu*, İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayını, 1981.

Yavuz, Ayşıl Tükel (der.). *Tarih İçinde Ankara*, Ankara: ODTÜ Ankaralılar Vakfı, 2000.

Bir Başkentin Anatomisi
1950'lerde Ankara

Son senelerinde yakınında bulunduğum kıymetli hekim, bestekâr ve kemençe sanatkârı Dr. M. Nazmi Özalp tarafından yazılan Ankara kitabının basılması bu zamana kadar, çeşitli sebepler yüzünden gecikmişti. Ancak Prof. Dr. Orçun İmga'nın gayretleriyle basımı gerçekleşti. Bu gecikmenin bir kitap için çok büyük talih olacağı bir olgunluk ve güzellik ile intişar sahasına doğmuş bulunmaktadır.

Ankara'nın biri şarkında ve diğeri de garbında ve uzaklarında doğan ama yüksek tahsillerini bu şehirde yapan ve bu şehir ile kalbî bağlarını her geçen zaman esnasında biraz daha pekiştiren iki sevdalısının, Dr. M. Nazmi Özalp ve Halûk İmga'nın emeği ile ortaya konulan bu kitabın, Ankara için baha biçilemez ve vazgeçilmez bir kaynak olduğu her türlü izahtan varestedir.

Prof. Dr. Ali Birinci

/idealkentdergi
/idealkent
/idealkentyayinlari
www.idealkent.com.tr

idealkent

9 786057 405272